Radu Mărculescu

Mărturii pentru Judecata de Apoi

adunate din gulagul românesc

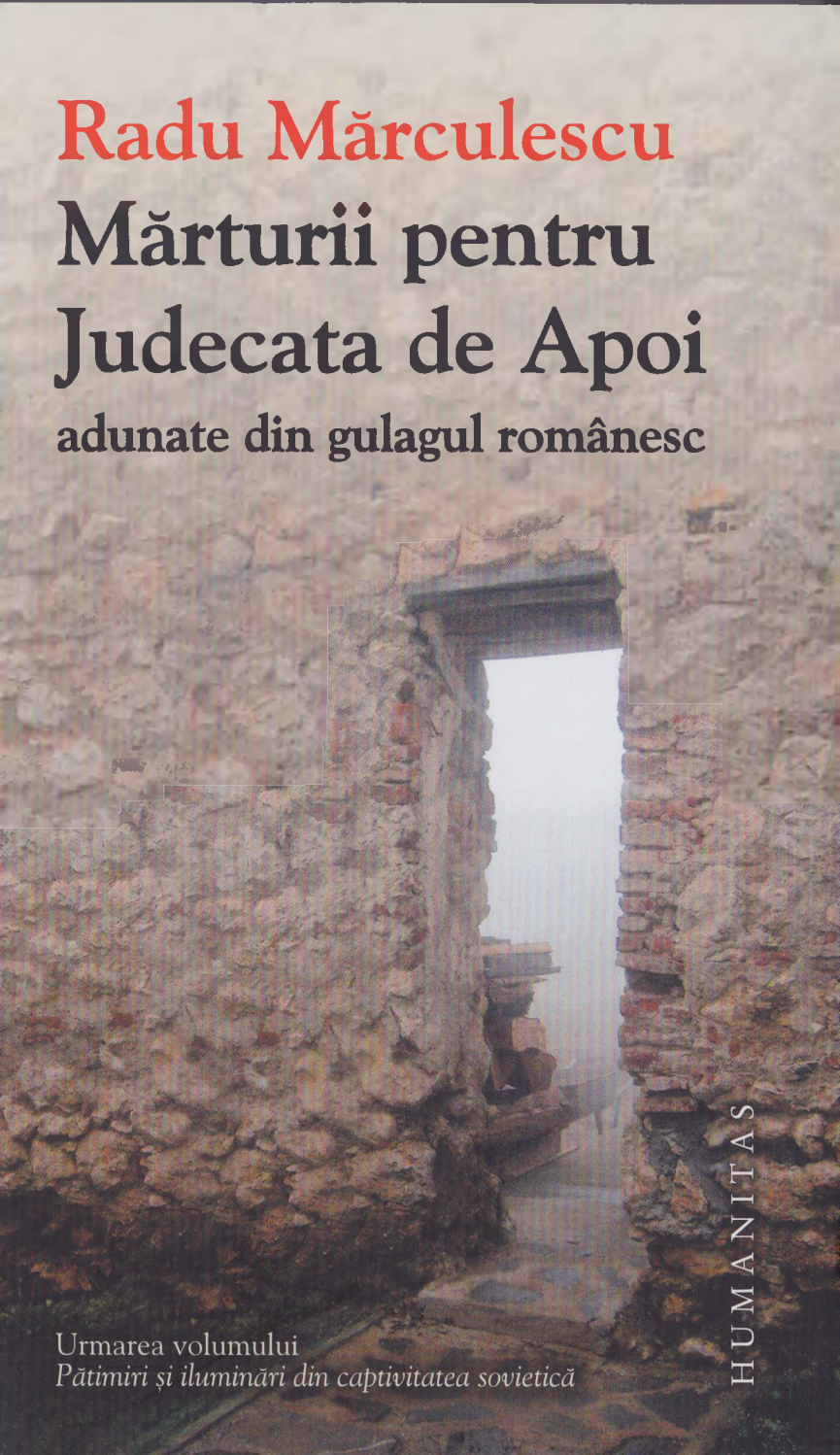

Urmarea volumului
Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică

HUMANITAS

Radu Mărculescu (1915–2011), licențiat al Facultății de Litere și Filozofie, prizonier în gulagul sovietic între 1942 și 1951 și în cel românesc între 1959 și 1964, este autorul a două scrieri memorialistice „concentraționare" importante: *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică*, Premiul *Magazin istoric* pentru cea mai bună carte de istorie (2000), publicată și în Germania, și volumul de față.

Memorii**J**urnale

Radu Mărculescu (1915–2011) a urmat liceul Spiru Haret din București, în a cărui revistă, *Vlăstarul*, i-au fost publicate primele încercări literare, și și-a încheiat studiile universitare în 1938 cu o licență în Litere și Filozofie. Între 1939 și 1942 a predat limba română la liceele Gheorghe Lazăr și Aurel Vlaicu din capitală; în același interval a publicat în periodice eseuri filozofice, studii literare și traduceri din lirica franceză. Mobilizat pe front, ia parte, ca ofițer în Armata Regală Română, la războiul antisovietic; în 1942, în urma bătăliei de la Cotul Donului, e luat prizonier. Ca represalii pentru participarea sa activă la rezistența din lagărele URSS a ofițerilor români împotriva prozelitismului ideologic și politic al puterii sovietice, va fi eliberat abia în 1951, după nouă ani de dure încercări. Între 1959 și 1964 are parte de o nouă detenție, de astă dată în spațiul concentraționar autohton, la Periprava, în urma unui simulacru de proces având drept capete de acuzare trei poeme pe care le scrisese, socotite subversive. Înainte de detenție își găsește de lucru în construcții; după eliberare, lucrează ca pictor de biserici. Atât între cele două detenții, cât și după 1964, este marginalizat și nu poate publica nimic. Evenimentele din decembrie 1989 îl găsesc cu mai multe manuscrise de sertar; printre acestea, poemul dramatic *Meșterul fără nume*, nominalizat pentru premiile UNITER din 1992 și ulterior difuzat ca teatru radiofonic, va fi publicat în volumul *Teatru: Meșterul fără nume. Magog* (Vitruviu, 2001). În 1991 începe să-și descrie, în pagini memorialistice, experiența concentraționară: volumul *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică* (cu ediții în 2000, 2007 și – la Humanitas – în 2010; publicat în germană în 2008 la C&N Verlag, Berlin; Premiul Fundației Culturale *Magazin istoric* pentru cea mai bună carte de istorie, 2000) este urmat de *Mărturii pentru Judecata de Apoi adunate din gulagul românesc*, publicat într-o primă ediție în 2005.

Radu Mărculescu

Mărturii pentru Judecata de Apoi

adunate din gulagul românesc

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Colecție coordonată de Oana Bârna

Redactori: Silviu Nicolae, Adina Săucan
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Andreea Dobreci, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

ISBN 978-973-50-3476-4
Descrierea CIP este disponibilă
la Biblioteca Națională a României.

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Închin această carte familiilor noastre de foşti prizonieri în Uniunea Sovietică deveniţi în ţară deţinuţi politici, ca un omagiu pentru curajul şi dârzenia cu care au înfruntat toate greutăţile, marginalizările şi umilinţele la care au fost supuse de puterea comunistă, în încercarea de-a le despărţi de noi.

Prefață

Volumul *Mărturii pentru Judecata de Apoi adunate din gulagul românesc* îl continuă pe cel intitulat *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică*[1]. Mi-am propus să urmăresc în acest volum, în temnițele, închisorile și lagărele din țara noastră, atât propria-mi soartă, cât și soarta acelor camarazi de prizonierat, personagii din amintitul prim volum, ofițeri ai Armatei Regale Române, care în lagărele sovietice, ca ripostă la inimaginabilele presiuni exercitate asupra noastră de către puterea sovietică spre a face din noi unelte de implantare și în propria-ne țară a „raiului comunist", ne situaserăm pe poziția radicală de *rezistență*. Iar aceasta a constat din vehemente proteste, de masă ori individuale mai întâi, apoi de masă – toate consemnate pe hârtie – și mai târziu din greve de lucru și mai ales „de foame".

Care erau aceste presiuni?

Frigul înnebunitor, foamea permanentă, istovirea prin munci peste puteri și degradante (de pildă, printre altele, căratul cu spatele, sau înhămați ca vitele la sanie ori la căruță, a mii de bușteni pe mari distanțe, cei căzuți, sleiți de puteri, fiind bestial loviți cu patul armei de gărzile însoțitoare), apoi teroarea continuă, presiunile fizice (carceră,

1. A treia ediție a acestei cărți a apărut la Humanitas în 2010. (*N.ed.*)

maltratări...) sau morale (interminabile anchete nocturne) și nu mai puțin tentativa perseverentă de-a ne spăla creierul cu jeturi puternice de ideologie marxistă – iată paleta mijloacelor de *convingere* pe care puterea sovietică ni le aplica științific și nuanțat, de la caz la caz, pentru a-și atinge scopul practic și imediat: crearea din noi, prizonierii, a unor unități de așa-zișii *antifasciști*, deveniți ulterior *voluntari* și constituiți după aceea în *divizii* încadrate în *armata sovietică*, ce urmau mai întâi să lupte împotriva armatei române și apoi să ne comunizeze țara, după ce inamicul o va fi cucerit cu mijloace militare. Acțiune pe care au dus-o și asupra altor națiuni, nemți, austrieci, italieni, unguri, japonezi cu care împărtășeam aceeași soartă de robi, cu rezultate diferite de la neam la neam. În ce ne privește pe noi, românii, deși prin aceste presiuni s-a reușit crearea diviziilor Tudor Vladimirescu și Horia, Cloșca și Crișan (prima înființată în noiembrie 1943 și destinată inițial să lupte chiar împotriva unităților române), rezultatele au fost totuși departe de cele scontate, căci numărul ofițerilor trecuți de partea lor nu a acoperit nici măcar necesarul primei divizii, astfel că, pentru completarea efectivului de cadre, organizatorii au fost nevoiți în cele din urmă să facă din soldați ofițeri. Majoritatea noastră, a ofițerilor, însă, în ciuda tuturor presiunilor, a respins rușinoasa ofertă, rămânând pe poziție: anume aceea de prizonieri de război cu statutul garantat de legile internaționale. Desigur că au fost și atunci din partea noastră voci care – cu riscuri și urmări cumplite – și-au rostit răspicat protestele față de această siluire de conștiințe. De asemenea, au fost și atunci începuturi de organizare și de ajutorare reciprocă între cei loviți, dar o *rezistență* activă și organizată și mai ales eficientă și de larg răsunet a

apărut abia după Conferința de la Ialta, cea cu atât de malefice urmări pentru tot estul Europei și îndeosebi pentru noi, românii. Atunci s-a văzut, după drastica înrăutățire a condițiilor noastre de viață, în ce măsură fuseserăm abandonați în mâinile sovieticilor de acea faimoasă conferință. Niciodată tratamentul aplicat prizonierilor, îndeosebi celor români (și mai ales ofițerilor), nu a fost în mod deliberat mai rău decât după Ialta. Flagelelor mai sus arătate li s-au adăugat și încercările de asasinare, de către gărzi și la locuri de muncă din afara lagărului, a unor prizonieri mai încondeiați politic, sub pretextul ridicol de încercare de evadare. Aceste acțiuni înscenate diabolic de către comisariatul politic din lagăr și executate de *ceasovoii* de pază, fărpturi primare, fără discernământ și cu porniri elementare ușor de aţâțat, au determinat primele proteste masive și organizate ale ofițerimii române. Anii 1946, 1947, 1948 au fost ani fierbinți (îndeosebi în lagărele de ofițeri Oranki-Monastîrka și Suzdal), ani de proteste vehemente (înaintate în scris sub formă de rapoarte individuale), de încarcerări, de închideri în izolatoare, de greve de lucru și, mai ales, de greve de foame. Această ultimă și disperată formă de protest a culminat cu cea mai masivă, aproape unanimă, *grevă pentru repatriere* din februarie 1948, grevă câștigată, în urma căreia majoritatea ofițerimii române de la Oranki-Monastîrka a putut să se repatrieze cu fruntea sus, nemânjită de steaua roșie ori de secera și ciocanul orânduirii comuniste. Trebuie subliniat însă că, dintre toate natiile prizoniere la sovietici, *noi, românii, am fost singurii care ne-am repatriat – forțându-le mâna – prin greva foamei* (motiv de meditație pentru cei care, cu multă ușurință, vorbesc de „rușinea de-a fi român"). Această victorie a învinșilor asupra arogantului și atotputernicului învingător, într-o

luptă inimaginabil de inegală, a încununat în chip apoteotic *rezistența ofițerimii române din lagărele sovietice.* Victorie care – după cum vom vedea mai departe – va fi însă foarte scump plătită. Cei care au protestat (verbal sau în scris și chiar pe un ton acuzator) sau au declarat greva foamei (și a celei de lucru) au fost taxați ca instigatori, rupți din masa comună și transportați în grupuri în lagărele de pedeapsă (*strafnoi lagher*) din pustietățile mlăștinoase ale taigalei de dincolo de Volga. (Dintr-un astfel de grup – cel cu destinația Usciora sau „Gaura Dracului" – a făcut parte și autorul acestor rânduri.) După aceea, în urma Păcii de la Paris, care ne-a lăsat de izbeliște în ghearele URSS-ului, unii dintre noi au mai fost purtați și prin fața caricaturilor de justiție care erau tribunalele militare sovietice, unde li s-au înscenat aberante procese de pe urma cărora, deși nevinovați, s-au ales cu mulți și grei ani de condamnare. Dezbrăcați de uniforma militară de ofițer-prizonier și îmbrăcați în zeghea vărgată de deținut de drept comun, au fost transportați în bou-vagoanele morții albe dincolo de Cercul Polar, în lagărele de muncă forțată (Vorkuta), alături de cele mai fioroase mutre ale criminalității sovietice.

După ce au pătimit și aici, în acest iad alb, câțiva ani buni, în fine, ca urmare a temporarelor dezghețuri politice petrecute în această împărăție a răului, printre care cel de după moartea lui Stalin, au fost și ei repatriați. Intrați în țară având între nouă și doisprezece ani de captivitate în cârcă, iar pe spate invizibila danga de reacționar și de inamic al Uniunii Sovietice, ei au fost internați – de la câteva luni până la trei, patru ani – în lagărele gulagului sov-românesc, pentru a-și ispăși astfel vina de-a fi rămas până la sfârșit credincioși Neamului și Legilor lui și de-a fi refuzat

întoarcerea în patrie pe camioanele sovietice sub otreapa roșie cu secera și ciocanul pe ea.

Dar nici eliberați din închisorile românești acești ofițeri n-au avut parte de o viață cât de cât omenească. Marginalizați, ei nu și-au putut câștiga pâinea cea de toate zilele decât făcând munci de jos, încontinuu supravegheați de sinistrele servicii de „cadre" ale întreprinderilor unde lucrau și hăituiți de Securitate.

Calvarul lor însă e departe de a se fi sfârșit. După o acalmie de câțiva ani și ca replică la revoluția maghiară, apoi ca o mână de ajutor la colectivizarea forțată și, în fine, ca un act de sporire a securității fragilei „democrații" populare în urma retragerii, în 1958, a trupelor sovietice – care cu baionetele lor o ținuseră până atunci pe picioare –, autoritățile comuniste din acea vreme au dezlănțuit un val gigantic de teroare care a măturat toată țara, soldându-se cu zeci ori poate sute de mii de arestări, urmate de procese și condamnări. Această scelerată acțiune i-a implicat și pe foștii prizonieri ai *rezistenței* din lagăre – se putea altfel? –, care, la indicațiile consilierilor sovietici – de care Securitatea n-a dus niciodată lipsă –, au fost, în marea lor majoritate, arestați, anchetați, torturați cu sălbăticie și târâți în fața așa-zisei justiții militare, de unde au plecat în închisori și lagăre cu condamnări la mulți și grei ani de detenție. Pe care i-au executat în aprige condiții până la apariția decretului de grațiere din 1964. (În acest context, autorul a primit și el șase ani, din care a făcut cinci, bașca cei nouă din prizonierat.)

Acesta este, așadar, subiectul acestui al doilea volum de memorii „concentraționare": cei cinci ani petrecuți de mine în dulcele gulag al patriei noastre. Povestea acestor ani de restriște se desfășoară însă pe fundalul întunecat al detenției

ofițerilor vechii Armate Regale Române, personagiile primei mele cărți, care pentru *rezistența* lor în lagărele sovietice și-au atras de-a lungul câtorva decenii – unii până la sfârșitul vieții – ura răzbunătoare și pustiitoare a Golemului roșu, ale cărui acțiuni n-au luat sfârșit decât odată cu implozia lui.

Aceste relatări vor fi însă, în cel mai bun caz, *mărturii pentru Judecata de Apoi,* aceea care se va ține pe *lumea cealaltă*, pentru că în *lumea aceasta*, la un proces al crimelor comunismului, al uriașului său genocid (de trei sferturi de secol asupra URSS-ului și de o jumătate de secol asupra popoarelor europene peste care a căzut Cortina de Fier), nu ne putem aștepta.

Mai-marii lumii care ar putea-o face nu au nici un interes s-o facă, ba dimpotrivă, iar cei ce dețin controlul mass-mediei în majoritatea țărilor sunt hipermnezici la genocidul nazist, pe care îl mediatizează în cele mai mărunte pliuri, și total amnezici la cel comunist, pe care par a-l ignora. S-ar părea chiar că, printr-un consens ocult, s-ar fi acordat comunismului *clauza totalitarismului celui mai favorizat* (Jean-François Revel).

Totuși, noi, cei care, preț de o jumătate de veac, am străbătut acel tunel al timpului de infern, câți vom mai fi rămas pe fața luminată a lumii, să ne facem din plin datoria față de conștiința noastră și să depunem la bara acelui tribunal suprem al Istoriei (care până la urmă e și cel al *Judecății lui Dumnezeu*) mărturiile noastre, *sine ira et studio*, despre tot ceea ce am văzut, trăit și pătimit în acest eon al tuturor urgiilor. Mărturii din care să se poată cunoaște *adevărul.* Adevărul de care acum avem nevoie mai mult decât de aer. Și care cu adevărat ne va face liberi.

Arestarea

La sfârșitul unui octombrie luminos și cald (era în 1959), mă găseam pe un șantier de construcții agro-zootehnice din comuna Periș, la punctul de lucru conacul Zottu, unde, ca șef de șantier, conduceam lucrările de ridicare a mai multe grajduri de vaci. Aceasta în cadrul unui trust de construcții (T.R.C.L.B.), al cărui angajat eram de vreo opt ani. Cum ajunsesem în această funcție tehnică eu, cu o pregătire strict umanistă? (Urmasem Literele și Filozofia și, până a fi mobilizat în fatala campanie a Donului, în care căzusem prizonier, predasem trei ani de-a rândul limba română la liceele Lazăr și Aurel Vlaicu din capitală.)

Mai întâi trebuie să precizez că nici nu se putea pune problema reîntoarcerii mele la catedră. Nici „ei", comuniștii de la învățământ, nu m-ar fi acceptat („cum să încredințăm educația copiilor noștri unui inamic declarat al URSS-ului?"), dar nici eu n-aș fi consimțit în ruptul capului să mă dezic în așa hal de mine însumi, încât să propag de la catedră ceea ce dincolo, în prizonierat, combătusem pe față și cu prețul unor atât de grele sacrificii. Așa că, pentru a-mi câștiga existența, fusesem dispus să fac orice muncă, oricât de joasă, chiar de măturător sau gunoier; orice... numai ca să nu fiu complice la macularea sufletului tinerei generații. În privința aceasta aveam exemplul vărului meu primar, colonelul din Garda Regală Duțescu

Emil, care, dat afară din armată, își câștiga pâinea lui și a copiilor (avea vreo cinci) exercitând în Piața Brătianu cinstita meserie de lustragiu de ghete. (Radio Londra făcea pe atunci mare vâlvă în jurul acestui caz.) De altfel, acest patos al „autodeclasării" l-am întâlnit în acea vreme la mai mulți intelectuali din generația mea (mai ales la cei de formație umanistă, dar nu numai), dispuși să practice orice muncă, afară de profesia lor, spre a și-o feri astfel de întinarea comunistă. Îmi amintesc de cazul, amuzant chiar, a doi frați: unul, ieșit proaspăt din pușcărie, medic de profesie, care-și câștiga existența făcând măsurători pe un șantier de construcții, iar celălalt, inginer constructor, care se întreținea făcând injecții.

Dar să mă întorc: cum ajunsesem de la Litere și Filozofie la șefie de șantier? Iată cum! Pe orice câmp de luptă există așa-zisele „unghiuri moarte", mici ridicături de teren în spatele cărora, dacă te adăpostești, gloanțele inamicului îți trec pe deasupra capului. Pe câmpul de bătălie al comunismului cu rămășițele burgheziei, un astfel de „unghi mort" era domeniul construcțiilor. Aici, ca urmare a umflatelor acțiuni de construcție ce se desfășurau cu un patos și un tămbălău deosebit în toată țara, era ca în Legiunea Străină: nu se prea ținea seama de trecut și de antecedente. Putere de muncă să ai!... și ceva pricepere – dacă se poate –, iar serviciul de „cadre", atât de fioros în alte domenii, aici, unde cererea era mare și oferta mică, mai închidea ochii la „originea nesănătoasă" și la bubele din cap ale solicitantului, mai ales când era vorba de posturi mărunte, cu rupere de oase și salarii mizerabile.

Așa s-a făcut că, încetul cu încetul, ofițeri activi deblocați sau scoși la pensie, mai ales cei cu studii politehnice,

au împânzit întreprinderile de construcții, unii dintre ei ajungând pe nesimțite chiar în posturi-cheie de ingineri-șefi – bineînțeles, având deasupra, ca directori *en titre*, muncitori cu „origine sănătoasă", dar cu pregătire tehnică nulă. Care însă erau foarte mulțumiți să aibă sub ei oameni competenți, în stare să ducă pe umerii lor toată povara serviciului și, mai ales, să ia asupra lor întreaga răspundere. Mai târziu însă, când își va fi creat din tineretul utecist cadre școlite, pe acești ofițeri, de care s-a servit ani de-a rândul, partidul îi va scoate cu mare tam-tam din posturi, ca pe niște ascunși dușmani de clasă, infiltrați ca sabotori și demascați abia acum de vigilența sa revoluționară. Dar atunci această „filieră" era bine instalată și prin ea m-am putut strecura și eu într-un șantier de construcții. M-a vârât aici, la așa-numitele „șantiere populare", un alt văr primar, mult mai mare ca mine, Mircea Busuioceanu, fost colonel în justiția militară și acum „normator", cu sprijinul tacit al inginerului-șef Ion Stireciu, fost colonel de artilerie și politehnician, coleg de clasă și prieten de-al său și care mă cunoștea de copil. Numirea s-a făcut pe post de „atașamentist", adică făcător de măsurători.

Foarte greu mi-a fost la început. Intram într-un domeniu total necunoscut. Era cât pe ce să fiu dat afară pentru incapacitate și, trebuie să recunosc... pe drept cuvânt. Au intervenit însă în favoarea mea câțiva muncitori, șefi de echipă și membri de partid, care făceau parte din „comitetul de conducere" și, ca atare, aveau un cuvânt de spus. Aceștia, mirosind de unde venisem și de ce am ajuns în țară așa de târziu, mă priveau cu simpatie. Carnetul roșu nu le mutilase sufletul, care-și păstra cumsecădenia românească. Ei au convins-o pe șefa de cadre, Betti Gelber, să-mi

acorde un răgaz ca să mă pun la punct. Și ea mi-a acordat acest răgaz, iar eu am reușit să mă pun la punct. Cum? Norocul meu a fost că am întâlnit un fost camarad de lagăr, căpitanul artilerist Sima, și el politehnician, care ocupa un post de conducere tot într-o întreprindere de construcții. El s-a oferit să-mi predea seara, la el acasă, tot ce considera că-mi trebuie pentru noua mea îndeletnicire. Astfel, datorită lui, dar și în condiții de cumplită oboseală pentru amândoi (meditațiile aveau loc după zece ore de muncă), am ajuns după un oarecare timp să-mi stăpânesc bine noua meserie și să fac față cerințelor șantierului. Așa că, după opt ani de târșală din șantier în șantier și de penibil urcuș, din treaptă în treaptă, cu peripeții care nu-și au locul și rostul în cartea de față, ajunsesem șef de șantier și conduceam lucrările de construcții ale acelei ferme de vaci, la fostul conac Zottu.

Eram la sfârșit de lună și trebuia să dau normatorului situațiile de lucrări ale fiecărei echipe, împreună cu pontajele respective, pe baza cărora acesta urma să calculeze salariul fiecărui muncitor. Treaba nu era grea, dar era minuțioasă și plicticoasă, mai ales că venea la sfârșit de lună, când se aglomerau toate lucrările birocratice, bașca urmărirea lucrărilor pe teren. Așa că nu-mi mai vedeam capul de ocupat ce eram.

La această hârțogărie mă ajuta însă „domnul Emil". Cine era domnul Emil? Era un biet evreu care nu demult făcuse câțiva ani buni de pușcărie, ca politic. Apoi, având Academia Comercială, se angajase contabil la o cooperativă, de unde, în urmă cu câteva luni, înaintându-și la Ministerul de Interne cererea de plecare în Israel, trebuise, cum era uzul, să demisioneze. Dar domnul Emil, care avea

și nevastă, și copil, trebuia până la plecare să trăiască împreună cu ai lui. Ca atare trebuia să muncească undeva. Unde? Ce „cadre" l-ar fi primit cu hârtia depusă pentru Israel? Singura soluție era să fie angajat ca muncitor necalificat pe un șantier. Aici, dată fiind fluctuația la această categorie de lucrători, cadrele nu se băgau, numirea făcându-se de șeful șantierului, pe propria-i barbă. Normatorul meu, om de treabă și serios, care îl cunoștea bine, a vrut să-l plaseze la unul dintre șantierele pe care le norma, dar nici unul dintre respectivii șefi n-a vrut să se lege la cap cu un astfel de caz, așa că, în final, știind că și eu venisem dintr-un țarc asemănător, a apelat la mine, spunându-mi și povestea lui. Iar eu mi-am asumat riscul și l-am încadrat ca „săpător", cu un salariu decent de care el era mulțumit, cum și eu eram mulțumit de prestația lui într-ale birocrației. Dar despre detenția lui, din discreție, niciodată nu l-am întrebat și nici el n-a deschis vorba.

În sfârșit, cu treaba terminată pentru ziua aceea, rupți de oboseală, după masa de seară tustrei ne-am culcat. Lumina odată stinsă, pe fereastră se revărsa în odaie o mândrețe de strălucire a lunii dintr-o noapte neverosimil de frumoasă pentru o toamnă atât de înaintată. Normatorul dormea dus. Eu, surescitat de oboseală, ca și de lucirea lunii, nu puteam adormi. Pesemne că nici Emil nu putea închide ochii, căci, sesizând foiala mea, peste puțin timp mi s-a adresat în șoaptă:

„Dom'le inginer (pe șantier oricărui șef, fie el și cu patru clase primare, i te adresai cu *dom'le inginer*), știți dumneavoastră, eu de mult voiam să vă vorbesc într-o chestiune, dar n-am găsit niciodată momentul potrivit."

„Despre ce e vorba, dom'le Emil?"

„Știți dumneavoastră de ce am fost eu condamnat? Sigur că o să spuneți că nu, fiindcă nu v-a spus nimeni. Ei bine, uite așa ovrei cum mă vedeți, eu am fost condamnat pentru «activitate legionară». Da, pentru activitate legionară! Fapt este că am ținut ascunși în casa mea doi prieteni, frați, care erau legionari, atunci când comuniștii începuseră vânătoarea lor. Și cum să nu-i țin? Nu numai că tustrei copilăriserăm împreună pe Calea Văcărești, unde jucaserăm țurca și șotron pe trotuar, dar atunci când a fost Rebeliunea și când ne țâțâia inima la toți evreii – știți dumneavoastră cum a fost atunci, ce să vă mai spun eu? –, ei bine, ei, așa legionari cum erau, ne-au ținut ascunși în casa lor și pe mine, și pe tata până ce a trecut primejdia. Puteam eu acum, când ei erau la ananghie, să-i las de izbeliște? Nu puteam. Și i-am băgat în casa mea, în pod, unde i-am ținut ascunși preț de două luni. Și ar mai fi stat așa, în deplină siguranță, dacă nu le venea în cap ideea năstrușnică să ia legătura cu o rubedenie de-a lor care să le procure bani și alimente, căci eu ajunsesem cam pe drojdie la aceste capitole. Dar, lucru pe care ei, săracii, nu-l știau e că respectivul era informator al Securității, astfel că într-o noapte ne-au ridicat pe toți ca din oală..." Percheziții, cătușe, dubă, ochelari negri, Uranus, anchete, bătăi... domnul Emil îmi povesti în noaptea aceea, în șoaptă – ca să nu-l trezim pe normator –, toată tragedia lui, inclusiv procesul, condamnarea la cinci ani bătuți pe muchie, cum și lagărele unde i-a făcut. Apoi a tăcut și a adormit pe loc.

Din povestirea sa am reținut, printre altele, sfatul pe care i-l dăduse un deținut politic mai vârstnic și mai vechi în pușcărie și care i-a fost de mult folos: „La anchetă să nu vorbești mai mult decât trebuie, să nu-i lași anchetatorului

impresia că ți-e frică, ba, dacă poți, să-i arăți că te simți chiar excelent!...“

Povestirea asta a lui Emil, în plină noapte, îmi căzu ca o vorbire de funie în casă de spânzurat. Într-adevăr, de vreo doi ani încoace, bântuia în toată țara un uragan uriaș de arestări, anchete-torturi, procese și condamnări, care prinsese în tromba lui și sumedenie de foști prizonieri, ofițeri care, ca și mine, se implicaseră în lagărele sovietice în acțiuni de protest și greve de foame, ca replică la samavolniciile puterilor locale și – mai ales – pentru repatriere. Aceste arestări îmi creaseră o stare de nesiguranță, care se transformase în panică atunci când un prieten, și el fost prizonier, care asistase la un astfel de proces, venise alarmat să-mi spună că în cursul dezbaterilor se pomenise și numele meu. Aceasta cu prilejul găsirii la unul dintre acuzați a trei poeme scrise de mine în prizonierat și aduse în țară înregistrate pe scoarța cerebrală a unor camarazi de suferință care le prețuiseră. Firește, ele aveau înțelesuri subversive, dar acestea erau disimulate într-o simbolistică stufoasă și interpretabilă, a cărei cheie se părea că nu încăpuse pe mâna tribunalului. Însă din clipa aceea am simțit în secret mușcătura otrăvitoare a Securității – și așteptam ca veninul să-și facă efectul: *arestarea.* Din propria mea experiență, cum și din a altora, apropiați mie, știu și știam și atunci că așteptarea unei primejdii e mai greu de suportat decât confruntarea directă cu ea. Am avut camarazi și prieteni care, din pricini reale sau imaginare, dar numai de ei știute, se așteptau să fie din moment în moment arestați. Și n-au fost. Cu excepția unuia singur, nici măcar o singură zi nu au fost închiși. Dar au trăit tot timpul – și asta ani de zile – cu spaima în sân că vor fi ridicați. Cum au sfârșit? Unul s-a

aruncat de la etajul 11 (cu o lumânare și o cutie de chibrituri în buzunar). Altul s-a spânzurat. Iar altul s-a stropit peste tot cu spirt și și-a dat foc. În fine, ultimul, deși de un curaj fizic excepțional (săvârșise în război fapte uluitoare de vitejie... povestite de alții, nu de el), obsedat de gândul sinuciderii, a făcut o nevroză din care până la urmă a ieșit compensat, dar nu vindecat complet.

E de înțeles de ce, după primirea acestei vești, parcă un fier roșu îmi ardea lăuntrul. Situația mea era încă și mai apăsătoare deoarece cu numai doi, trei ani mai înainte mă recăsătorisem. Căci, în această „legiune străină" a construcțiilor, așa cum scriam în primul volum (*Pătimiri și iluminări*, Humanitas, București, 2010, p. 18), „aveam s-o întâlnesc pe cea care avea să-mi fie soție, șansa întregii mele vieți, Ligia Manolescu, provenită dintr-o familie cu mulți «foști» și condamnați. Venea cu doi copilași de gât dintr-un naufragiu conjugal (ca și mine, căci nici prima mea căsnicie nu rezistase la seismele veacului)". E lesne de înțeles ce remușcări puteam să simt la gândul că prin arestarea și condamnarea mea – care-mi păreau iminente – noi necazuri și supărări se vor abate asupra capetelor acestei mici familii, și așa destul de greu încercată până să fi apărut eu în viața ei. Norocul nostru a fost că plăpânda mea soție avea curaj și forță cât zece bărbați, dublate și de un simț sănătos al umorului. (De pildă, cuiva care făcuse remarca nepoliticoasă că a slăbit prea mult, ea i-a replicat: „M-am ascuțit ca lupta de clasă... Asta ca să fiu în ton cu politica vremii.") Cu o astfel de tovarășă de viață tonică și optimistă, mă simțeam cu spatele asigurat. Ea mi-a dat curajul să depășesc angoasa acelei așteptări care a durat aproape o jumătate de an. Între timp, mi-am făcut o severă autopercheziție,

distrugând ceea ce era compromițător, dar inutil, și încredințând ceea ce era util unor persoane de încredere și neaflate în colimatorul puterii. Iar pe cele trei poeme despre care se vorbise la acel proces – după ce le-am pus în siguranță copiile – le-am lăsat chiar la vedere, ca „ei", când vor veni la percheziție, să nu-mi dea casa peste cap căutându-le. Repertoarul telefonic pe care-l purtam asupra mea l-am redus strict la legăturile de serviciu: nici un nume de prieten, mai cu seamă de fost prizonier. Cu timpul însă, văzând că nu mă mai „iau" și dând crezare zvonurilor de „destindere" care începuseră să circule, prinsesem să mă iluzionez că tovarășii și-or fi făcut plinul cu câți luaseră dintre noi și că nu se vor mai osteni să mă umfle și pe mine. Cel puțin asta era starea mea de spirit în noaptea aceea de la conacul Zottu, ascultând confesiunile domnului Emil din lumea închisorilor: aveam impresia că trecusem pe lângă această lume periculoasă, că mă ștersesem chiar de ea, dar că depășisem primejdia de-a fi înghițit de aceasta. Și cu gândul la cei care erau greu încercați acum și cu care trecusem prin atâtea zone de pătimiri și de iluminări în decursul lungului nostru prizonierat, și aducând mulțumiri Tatălui Ceresc pentru a mă fi ferit de această nouă încercare, în sfârșit am adormit.

Dimineața, după toaletă și gustare, ne-am apucat tustrei cu sârg de lucru. Era sâmbătă și trebuia să sfârșim treaba până în prânz, ca să putem pleca acasă. Când, deodată, vedem pe fereastră cum în fața intrării se oprește o mașină neagră și din ea coboară tehnicianul fermei, cel care, ca diriginte de șantier, urmărea lucrările noastre, și după el doi tipi în haine închise. Pătrunseră tustrei în birou conduși de tehnician, iar unul din străini, fluturând o legitimație

pe care nici unul din noi n-a văzut-o mai îndeaproape, întrebă de tovarășu' Mărculescu, iar la răspunsul meu mă invită să-i urmez pentru a da „o scurtă declarație". (Cât de „scurtă" se va vedea din faptul că mi-au trebuit nu mai puțin de cinci ani ca s-o pot da!) La această invitație, normatorul încercă să explice străinilor că ne găsim la final de lună, când trebuie întocmite statele de plată, lucrare de la care șeful de șantier, tov. Mărculescu, nu poate lipsi, existând altfel riscul ca cei 50 de muncitori ai șantierului să nu-și poată primi salariul. La care cei doi replicară că această „declarație" nu poate ține mai mult de o jumătate de ceas, hai, un ceas, după care mă vor aduce ei îndărăt, tot cu mașina.

M-am sculat de la masă, mi-am luat haina, pardesiul, pălăria și mi-am strâns obiectele de toaletă în trusa lor, pe care am luat-o sub braț (știam eu de ce.) „Dar nu-i nevoie, tovarășu', doar vă aducem îndărăt peste un ceas, cel mult două. Ce nevoie aveți de ea?" „Vedeți, am replicat eu, am și medicamente înăuntru (lucru real, dar erau doar niște biete aspirine) pe care trebuie să le iau la anumite ore." La acest răspuns, n-au mai insistat, iar eu i-am întins normatorului toate situațiile la care lucrasem și mi-am luat rămas-bun de la el, care mă privea contrariat, și de la domnu' Emil care, palid și desfigurat, parcă ar fi vrut să-mi ceară iertare că prin povestirile lui de as'noapte îmi atrăsese cumva ceasul rău. Pentru normator povestea cu „scurta declarație" putea fi credibilă, dar pentru Emil, care străbătuse în cinci ani toate bolgiile infernului mioritic, în nici un caz. El și-a dat seama din prima clipă că asistă la o arestare; de aceea, când i-am dat mâna, mi-a strâns-o cu o putere neobișnuită, iar în ochii lui am văzut sclipind boaba unei lacrimi.

Am ieșit toți patru din vilă, tehnicianul urcându-se în mașină lângă șofer, iar eu în spate, flancat și bine păzit de cei doi. Mașina a pornit. Mai exista o iluzie care în mintea mea se încăpățâna să mascheze realitatea arestării: presupunerea că cei doi ar putea fi de la Miliția Economică și m-ar ancheta despre eventuale nereguli ce s-ar fi putut întâmpla pe șantierul meu. În haosul și bulibășeala în care se lucra pe șantierele socialismului, orice abatere era posibilă, și mulți șefi de șantier, vinovați ori nevinovați, intraseră la apă. Această ipoteză urma să fie repede eliminată, și anume când aveam să ajungem la sediul fermei. Dacă mașina va intra în incinta ei înseamnă că intru în cercetarea Miliției Economice, situație destul de proastă, desigur, dar incomparabil mai bună decât intrarea în ghearele Securității. Mașina trecu însă de poartă, fără să intre... deci iluzia unei anchete de șantier se risipi... și opri la câțiva metri, ca să se dea jos tehnicianul (care fusese luat doar ca să mă identifice). Acesta, cu o față speriată, sări din mașină și o întinse ca din pușcă, fără să-mi arunce măcar o privire. Acum situația mea era fără echivoc: mă aflam în mâinile Securității și mă duceau la București să mă „depună" într-unul dintre „depozitele" ei.

Peisajul care mi se derula dinaintea ochilor prin geamurile mașinii era mirific: soarele exalta culorile aurii, roșcate ori portocalii ale coroanelor de pomi sau ale tufișurilor de pe marginea șoselei, iar cerul era de un albastru adânc și convingător. „Niciodată toamna nu fu mai frumoasă / Sufletului nostru doritor de moarte", îmi răsuna încontinuu în minte. Niciodată aceste stihuri argheziene nu mi-au grăit atât de adânc și de tulburător despre toamnă... despre frumusețe... despre moarte. Mă legam de orișice imagine prinsă

în zbor de la fereastra mașinii, de orice crâmpei din lumea asta luminată din care urma să fiu smuls și aruncat în întunericul unei alte lumi, subterane și paralele. Sorbeam nesățios tot aurul acestei zile magnifice de toamnă, atât de generoasă cu mine, dar mai cu seamă strângeam în privire lumină... lumină... cât mai multă lumină... să-mi ajungă pentru bezna în care aveam să fiu îmbrâncit.

Am intrat în București pe la Chitila și am trecut prin forfota bulevardelor și a piețelor în care o lume pestriță și agitată, prinsă în grijile-i obișnuite, habar n-avea ce dramă se consuma în mașina neagră ce gonea prin mijlocul ei. La un moment dat, după ce am depășit Podul Izvor, paznicul meu din stânga, înalt, uscățiv și nervos, care avea nara dreaptă ruptă, i-a propus, cam în șoaptă și mai mult prin semne, colegului său din dreapta mea să-mi pună cătușele. Acesta, bondoc și plinuț, cu buza de sus despicată, ca de iepure, i-a răspuns că nu e cazul, iar mie mi-a cerut să-mi pun capul pe genunchiul lui, probabil ca să nu-mi dau seama în ce închisoare mă duce. Precauție inutilă, căci, cunoscând cartierul, mi-am dat imediat seama că am intrat, pe poarta din strada Mihai Vodă, în temuta închisoare Uranus. Poarta aceea, intrare secundară, acum dispărută, cu o arhitectură de arc de triumf, era cu adevărat monumentală, și trecusem pe lângă ea deseori, admirând-o. Acum treceam pe sub arcul ei ornamentat având capul pe genunchiul securistului. Mi-era inima ca o pasăre dusă în gheare de o pajură uriașă spre cuibul în care urma să fie sfâșiată.

Mașina își încetini mersul cât străbăturăm curtea – secundară, desigur –, care, pe cât am putut trage cu ochiul, era flancată de fațade vechi, dărăpănate, între care o cocină de porci își făcea simțită prezența printr-un inconfundabil

miros. Mașina opri în fața unei intrări meschine. Am coborât. Nară-ruptă înainte, cu o hârtie în mână, iar în spatele meu Buză-de-iepure. Am străbătut un coridor întunecat și ne-am oprit în fața unei uși: „Grefa". Am intrat tustrei, iar Nară-ruptă i-a întins peste birou funcționarului de-acolo hârtia (desigur, ordinul de arestare) și, fără o vorbă, urmat de Buză-de-Iepure, a ieșit în mare grabă – și așa pierduseră cu mine un timp prețios din ziua lor de sâmbătă. „Hei, domnu' – îmi veni să strig – parcă era vorba că mă duceți într-o oră, două înapoi pe șantier!"

La închisoarea Uranus

Rămas singur, am intrat pe filiera birocratică a ritualului de arestare-încarcerare. Îndată au apărut și specialiștii. După întrebările de rutină, consemnate în scris, privind identitatea mea, m-au pus să mă dezbrac și m-au percheziționat la piele, examinându-mă până și în anus. Mi s-au luat portofelul cu toate actele, șireturile de la pantofi și cureaua de la pantaloni, de asemenea ceasul de mână și aparatul de ras. Dar mi-au lăsat săpunul, peria și pasta de dinți, ca și prosopul. Apoi mi-au dat să semnez un tabel cu obiectele reținute și mi-au pus în brațe o pătură cu două cearșafuri proaspăt spălate, mirosind a săpun ordinar.

Atunci se apropie de mine un caraliu cu o mică mustață neagră, scurt, îndesat și autoritar și, cu un gest energic, îmi puse pe nas o pereche de ochelari negri de tablă. Din clipa aceea, tot întunericul de dinainte de facerea lumii s-a revărsat peste mine și m-a înecat în apele lui negre. Apoi, cum pesemne mă clătinasem sub șocul mareei negre ce mă

inundase, caraliul mă apucă de braț și, cu o smucitură energică, așa, ca să nu uit nici o clipă unde mă aflu, mă scoase ca pe un orb din încăpere. Și tot ca pe un orb mă duse în grabă, uneori smucindu-mă, pe culoarele întortocheate ale unui labirint aberant și fără de sfârșit, cotind când la dreapta, când la stânga, urcând trepte pentru ca apoi, câțiva pași mai încolo, să le coborâm, în timp ce pe ecranul negru din fața ochilor îmi apăreau imagini fără noimă, contorsionate și agresive, solii ale infernului. În sfârșit, un fluierat discret din fața noastră opri cursa asta disperată care-mi scosese sufletul, făcându-l pe caraliu să mă așeze cu fața la perete. Din fundul culoarului se auzeau pași venind spre noi. Era probabil un alt „orb" pe care nu trebuia să-l recunosc. Dar și după trecerea perechii caraliu–orb, am rămas în continuare pe loc, eu tot lipit de perete, fiindcă o fluierătură și mai îndepărtată s-a făcut auzită. În timpul acesta, îmi reglai respirația, însoțind-o cu o scurtă „rugăciune a inimii" – pe care o dobândisem în cei opt ani de interludiu între cele două detenții –, rugăciune care îmi liniști sufletul. „Fii calm! fii calm", îmi spuneam mereu. „Și amintește-ți de sfatul de as'noapte al lui Emil, luat de la vechiul pușcăriaș: «Simte-te excelent!... excelent!...» Da, excelent! Asta e salvarea!" Și cu această hotărâre, la smucitura caraliului, o luai din loc rapid și cu pași siguri, mai să-l duc eu pe el. „Mă simt bine, mă simt bine, din ce în ce mai bine, fiindcă alături de mine e El, Cel chemat de rugăciunea mea: *Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, ai milă de mine, păcătosul!*"

În sfârșit, ne oprirăm și-mi dădui seama că eram în fața unei uși. Un alt caraliu veni și ne deschise ușa, dincolo de care am auzit pașii precipitați ai unora care parcă fugeau

speriați. „Intră și dă-mi ochelarii!" comandă însoțitorului. Mi-i scot și-i întind, iar el îmi trântește ușa în spate. Aceasta fu imediat încuiată cu patru zăvoare, care căzură cu zgomot, unul după altul. Unde am mai auzit eu cele patru zăvoare? A, da. Acum mi-aduc aminte: ca prizonier în primul bou-vagon în care am intrat. Era după acel maraton demențial de două săptămâni făcut de noi, prizonierii din Cotul Donului, prin stepele înzăpezite, cu viscolul în față, cu foamea în vintre, iar în spate cu moartea. Moartea personificată în încheietorul de coloană, un uriaș cu o carabină fumegândă într-o mână, iar în cealaltă cu lesa unui teckel pitic, care lingea sângele de pe fruntea celor care, nemaiputându-se ține de coloană, erau împușcați în cap de stăpânul lui. În fine, când, la capătul puterilor, am ajuns la gară... acolo, în primul bou-vagon în care fusesem înghesuit, am auzit trântindu-se în spatele meu aceste patru zăvoare care m-au marcat pe vecie. Dar care aveau o stranie asemănare cu cele patru grave, fortissime acorduri cu care începe uvertura din *Tosca*, și ea evocatoare a unui spațiu de detenție și de teroare.

Întorcându-mi apoi privirea spre celula unde fusesem băgat, celulă fără fereastră și abia luminată de un bec slab de deasupra ușii, deslușii siluetele a două făpturi cu fața întoarsă spre perete. După ce pașii caraliilor se topiră pe culoar, cele două umbre se dezlipiră de perete și, evoluând șovăitor prin semiîntunericul celulei, ca printr-un clarobscur rembrandtian, veniră încet spre mine. Prima umbră era un bărbat de 60–65 de ani, înalt, bine clădit, cu o carură largă, dar adus din spate, aproape ghebos, și având în chip de obraji două pungi de piele ce-i atârnau ca niște fălci de buldog. Pesemne a fost spătos, voinic, ba chiar

gras, iar detenția l-a redus la o grămadă de oase și de piei, m-am gândit – și nu mă înșelam. Cealaltă umbră, un tip mai scund și slăbuț, deși mult mai tânăr, avea părul complet alb. Probabil i l-au albit anchetele, mi-am zis. Erau viitorii mei colegi de celulă. „Să ne cunoaștem!" spuse primul. Văzând aerul meu deconcertat... cu cearșafurile și pătura în brațe... adăugă: „Dar mai întâi să vă debarasăm de astea" – și-mi luă povara, depunând-o pe patul liber din stânga ușii.

„Nicolae Pascu, magistrat pensionar..." și „Faustin Ionescu, inginer silvic", se recomandă fiecare. După ce m-am recomandat și eu și le-am dat mâna, m-am așezat pe marginea patului și... din acest moment mă cuprinse un adânc sentiment de ușurare: îmi luneca de pe umăr greaua povară a „așteptării". Veninul își făcuse efectul (*arestarea*) abia acum, la o jumătate de an de la „mușcătură" (când mi se pronunțase numele la acel grav proces politic, unde se dăduseră nu știu câte condamnări la moarte și sute de ani de temniță grea). Primejdia nu mă mai pândea din ascunziș, ci îmi stătea în față. Să vedem care pe care!

Cu aerul degajat al unuia deprins cu pârnaia, i-am întrebat: „Ce număr are celula?" „27", mi se răspunse. „Doi plus șapte fac nouă. Carte perfectă la bacara! Celula o să-mi poarte noroc!" Cei doi au râs, am râs și eu, și din clipa aceea m-am simțit bine instalat în formula lui Emil: „Simte-te excelent! Simte-te excelent! Cu această deviză vei birui!"

Curând se auzi pe coridor un zgomot de veselă, și celula fu invadată de un miros de bucătărie oribil pentru mine, dar delicios pentru noii mei colegi. Venea partea cea mai interesantă din programul zilei: masa de prânz. Se deschise vizeta din mijlocul ușii, către care cei doi își întinseră

gamelele. Caraliul din sector, care știa că sunt nou venit, îmi întinse prin vizetă o gamelă nouă cu ciorba respectivă, împreună cu o lingură și o cănită de metal pentru apă, însoțindu-le de recomandația de-a avea grijă de ele ca de ochii din cap. Cei doi sorbeau zeama infamă cu o poftă și o iuțeală care mă convinseră că aici se suferea serios de foame. Nu-i nimic, doar sunt bine familiarizat cu ea din Rusia, mi-am spus, în aceeași notă de optimism combativ în care mă angajasem. Cum, după atâtea pățanii din cursul zilei numai poftă de mâncare nu aveam, le-am oferit porția mea celor doi, care la început o refuzară, sfătuindu-mă, dacă nu mi-e foame acum, s-o păstrez pentru deseară. La insistențele mele, în sfârșit o primiră și o lichidară cu rapiditate. Apoi, în chip de desert, mă rugară să le servesc noutățile zilei (din țară sau din străinătate), cu care nu mai erau la curent de vreo patru-cinci luni, de când trecuse prin celula lor, pentru scurt timp, un proaspăt arestat. M-am conformat și am început să le povestesc tot ce socoteam eu a fi mai de importanță din câte citisem în ultimul timp prin ziare și auzisem la radio. Cu pasiunea unui căutător prin lăzile de gunoi, Pascu lua fiecare informație, o scutura bine de tot de ce nu-i convenea și o lipea cap la cap cu altele, trăgând apoi din aceste îmbinări arbitrare cele mai optimiste concluzii, toate convergând spre ideea unei destinderi și – de ce nu?– a unei totale amnistii. (Care s-a produs de fapt, dar cinci ani mai târziu.)

Vrând să mă întind puțin în patul meu, Pascu mă avertiză că, după regulament, arestații n-au dreptul la somn în timpul programului (de la 5 dimineața la 10 seara), ci pot sta numai pe marginea patului, dar cu ochii deschiși, fără să adoarmă. De asemenea, îmi atrase atenția asupra unui

ochi de sticlă din mijlocul vizetei, ceva ca un obiectiv fotografic, pe care caraliul de serviciu, din când în când, îl deschide și-l închide pe dinafară, neobservat, și „prin care ne supraveghează și ne admonestează dacă ne prinde dormind. Ca să ne surprindă, umblă încălțat în pâslari silențioși, «pisici», cum li se mai spune. Dar îl dau de gol umbrele picioarelor, care se proiectează în celulă prin micul spațiu dintre pardoseală și marginea de jos a ușii".

Și, zicând acestea, se întinse cât era de lung în pat.

„Totuși văd că dumneavoastră v-ați întins în pat."

„Da, fiindcă măsura asta îi privește pe arestați, mai precis pe cei care sunt în anchetă. Cazul dumneavoastră. Or, eu sunt condamnat. Am primit șase ani de închisoare, iar de doi ani stau aici, la Uranus, în așteptarea... trimiterii mele la un penitenciar unde să-mi execut pedeapsa. Și dumneavoastră veți avea dreptul acesta de-a sta în pat după ce vi se va încheia dosarul de anchetă."

L-am întrebat cam când încep anchetele de după-amiază. „Stați liniștit! îmi răspunse Pascu. Azi e sâmbătă și nu se țin anchete. Și nici mâine, duminică. Abia luni veți avea primul contact cu anchetatorul. Și să mai știți ceva, de ultimă oră: *nu se mai bate la anchete*. Asta e ultima dispoziție venită de sus, de foarte de sus, și care confirmă apropierea «destinderii» de care vă vorbeam adineaori."

„Dar de unde știți acest lucru, de-mi vorbiți cu atâta certitudine?"

„Nu pot să vă spun. Dar informația e reală și e confirmată faptic. Uitați-vă la dânsul – și mi-l arătă pe Faustin –, de când e în anchetă n-a primit o palmă. Și mai sunt și alte elemente în sprijinul acestei aserțiuni, despre care nu pot vobi. Crede și nu cerceta!"

„Comit vreo indiscreție dacă vă întreb pentru ce ați fost condamnat?"

„Câtuși de puțin. Am fost condamnat pentru... trăncăneală. Mă întâlneam când și când cu trei, patru prieteni în grădinița de lângă biserica Manea Brutaru, pe unde de altfel forfotește atâta lume. După ce ne făceam micile târguieli, luam loc pe o bancă și stăteam la palavre. De, când ești pensionar, deci nu mai ai activitatea în care să-ți defulezi necesitățile logoreice, ba mai trăiești și singur – cazul meu, ca și al celorlalți patru, burlaci sau văduvi –, simți nevoia de-a ieși din singurătate și de-a sta de vorbă cu cineva. Omul e o ființă socială. Și dacă-și refuză contactul cu semenii săi, se autodegradează... se mutilează într-un fel. Nu oricine e geniu, filozof, poet ori savant ca să se închidă în turnul lui de fildeș și să creeze... Noi, oamenii obișnuiți, n-avem turnuri de fildeș și simțim nevoia de-a ne întâlni, de-a schimba o vorbă... de-a flecări... Ei, uite că această elementară nevoie de comunicare ne-a fost fatală. Nevinovatele noastre întâlniri în grădină, pe bancă și în văzul tuturor, au fost considerate drept întâlniri conspirative, iar noi, complotiști care urmăreau răsturnarea regimului și, ca atare, susceptibili de-a fi încadrați în faimosul articol 209, la unul dintre cele mai dure aliniate... Am crezut că apucăm pe Dumnezeu de picior când ni s-a schimbat încadrarea: de la «crimă de uneltire împotriva siguranței statului» la «discuții dușmănoase»."

Și așa, din vorbă în vorbă – conversația întreținând-o mai mult Pascu, celălalt, Faustin, fiind mai reținut, vizibil preocupat de soarta anchetei lui în plină desfășurare –, ne-am trezit cu masa de seară – un terci care aducea ca aspect cu cașa prizonieratului din URSS și din care – la

insistențele celor doi – a trebuit să iau în silă câteva linguri. Mai acceptabil îmi păru ceaiul, care îmi aduse în trup puțină căldură în răcoarea celulei. Între timp, ochii mei, deprinzându-se cu lumina scăzută pe care o dădea becul, am putut să examinez celula mai în amănunțime. Era o încăpere destul de înaltă, dar lungă și lată numai de 3 pe 3 metri, cu trei paturi, unul pe peretele din fața ușii – în care dormea Pascu – și două pe laterale. În colț, tineta pentru nevoi.

Neavând fereastră, aerisirea se făcea din coridor printr-o deschidere pătrată de deasupra ușii, în care se găsea instalat și becul cel chior. Celula era aproape aidoma cu celulele din subsolul închisorii NKVD-ului de la Morșansk, unde, în 1947 într-o grevă de foame, pentru repatriere, fusesem și eu închis preț de șase zile, împreună cu tot grupul nostru de protestatari. Mai ales vizeta din ușă îmi amintea de vizeta aceea drăcească, pe care un caraliu cu trăsături mongolice o deschidea din timp în timp, ca să ne spună rânjind cu sadism: „Aici veți muri cu toții." Acest joc a continuat până când, exasperat, m-am apropiat de vizetă, am făcut semnul crucii asupra mutrei lui drăcești și i-am strigat cu toată puterea: „Piei, Satano!"

Atunci a trântit vizeta și din spatele ei a proferat cele mai infernale înjurături. Dar n-a mai deschis-o, mulțumindu-se a ne urmări prin ochiul acela malefic.

La un moment dat, în liniștea serii, s-a auzit un șuierat tipic de linie de tramvai și l-am întrebat pe Pascu dacă nu cumva e tramvaiul de pe strada Uranus, mai precis de pe porțiunea înclinată dintre Statuia Pompierilor și Podul Izvor. „Exact – spuse Pascu – văd că te orientezi cum nu se poate mai bine pentru un novice."

„Din păcate, nu prea sunt novice. Port în cârcă nouă ani, bătuți pe muchie, de prizonierat sovietic."

„Deci ați fost și dumneavoastră prizonier. D-aia sunteți așa degajat și flegmatic. Să știți că și pe aici, într-una dintre celulele învecinate, a stat un prizonier. Asta o știu de la un doctor, nu-mi amintesc acum numele lui, care a stat aici cu mine spre sfârșitul iernii și care îmi povestea, printre altele, că în celula din care plecase a întâlnit un fost prizonier, sublocotenent de vânători de munte, care l-a impresionat prin moralul său excelent. Întrebat de motivul arestării, el credea că i se trage de la înmormântarea – la care luase parte – a unui bun camarad de-al său, căpitan, tot prizonier și vânător de munte."

Această scurtă relatare îmi trecu ca un fior prin inimă. Știam despre ce înmormântare era vorba. Avusese loc cu mai bine de un an și jumătate în urmă și fusese a căpitanului George Fonea, camarad de rezistență și de suferință, prieten scump inimii mele. De asemenea poet, unul autentic, din grupul poetic „Iconar" din Cernăuți, și minunat traducător al lui Rilke. Traducerea îi apăruse în Editura Fundațiilor Regale și avusese un mare și binemeritat succes. Cu el, în lungile și întunecatele seri ale prizonieratului, nu o dată ne împărtășiserăm din clipa de har a unui vers. Purta cu mândrie o bandă neagră în dreptul ochiului pe care-l pierduse în bătălia Sevastopolului. Se sfârșise aici, în București, într-o mizerabilă debara din subsolul unui bloc, minat de bolile adunate prin carcere, prin camere de anchete și tortură, prin tribunale, prin bou-vagoanele trenurilor de deportare și prin fioroasele lagăre siberiene de muncă silnică din îndelungul său periplu prin bolgiile iadului bolșevic. Prietenii camarazi îi făcuseră o înmormântare pe

potrivă, care strânsese în jurul sicriului pe mulți dintre cei care pătimiseră alături de el. Nu mi-a fost dat să fiu de față la această clipă de despărțire. O nenorocită de gripă („gripă asiatică" i se spunea), cu frisoane și temperatură mare, m-a ținut la pat în chiar ziua înmormântării lui. Care trebuie să fi avut loc prin februarie 1958. Nenorocita de gripă a fost însă spre norocul meu. Căci aproape toți foștii prizonieri care luaseră parte la această prea tristă ceremonie au fost, după câteva zile, arestați, înmormântarea lui Fonea fiind considerată de scenariștii Securității drept un alibi, un pretext al acestor înrăiți conspiratori de a se întâlni și a stabili legături între ei în vederea „răsturnării ordinii de stat și a democrației noastre populare", cum avea să sune actul de acuzare în procesul ce li se va înscena. Iată cum m-a făcut o gripă să ratez o arestare și să pierd cel puțin 18 luni de pârnaie!

Dar fostul prizonier care trecuse printr-o celulă vecină cine putea fi? mă tot întrebam. Ilarion Stănescu, despre care știam că se ocupase în mod deosebit de înmormântare? Ori Aurel State? Amândoi luptaseră împreună cu Fonea în aceeași unitate de vânători de munte. Sau cine oare?

În sfârșit, se dădu stingerea. Ne-am dezbrăcat, ne-am urat noapte bună și ne-am vârât sub pături. După ce îmi făcui rugăciunea, mă năpădiră întrebările. Ce-o fi acasă în momentul acesta? Și-a dat oare seama Ligia că am fost arestat? Lucrătorii mei mai apropiați – care mai fuseseră la mine pe acasă – vor fi venit ei să-i spună de ciudata vizită de azi-dimineață și despre „declarația" pentru care fusesem ridicat? Sau nu știe nimic și încă mă așteaptă, îngrijorată, să apar? Cu aceste întrebări tulburătoare și copleșit de încărcătura emoțională a zilei, am adormit.

Dar nu pentru mult timp, căci mă trezi o bătaie puternică în ușă. „Hei, tu, ăla nou! Ține mâinile peste pătură!" mă apostrofă caraliul prin vizeta deschisă. (Într-adevăr, după cum aveam să aflu a doua zi, regulamentul prevedea ca în timpul somnului deținutul să-și lase la vedere mâinile și capul.) Mă conformai, iar caraliul trânti cu zgomot vizeta, mișcând nervos clapa neagră a ochiului de sticlă. Apoi dispăru, pentru ca, din când în când, să revină cu pași silențioși (în „pisici"), să-l deschidă și să mă urmărească prin el cu privirea lui rea. Pe parcursul acestor operații, ochiul acela spion căpătă pentru mine valențe malefice. Parcă mă hipnotizase, căci nu-mi puteam dezlipi privirea de oroarea lui. Imaginea i se suprapunea peste a celui de la Morșansk, cu atât de infernale ecouri, și nu m-a părăsit nici când am adormit, ci a trecut din realitate în vis, luând aspecte terifiante. Se făcea că prin el pătrundeau înăuntru fâșii de negură care pluteau prin celulă, se lăsau în spirală spre pardoseală, luau forme schimbătoare, unele monstruoase, demonice... și apoi dispăreau. Deodată, tot pe acolo, pătrunse și o fâșie luminoasă, argintie, plutind spre mine și lăsându-se pe patul meu. (Pat care, între timp, devenise un prici de dormitor prizoniersc.) Fâșia de lumină argintie luă treptat forma lui George Fonea, cufundat în somnul cel veșnic și cu ochiul acoperit către mine. Îi simții atingerea rece... și un iz de pământ reavăn, de mormânt. Venise, ca în prizonierat, lângă mine, să doarmă câteva clipe din somnul lui etern? Sau poate, cum eu lipsisem de la întâlnirea ultimă, din cimitir, venea acum el la mine, să ne luăm rămas-bun?... Apoi, treptat, a dispărut, topindu-se în aceeași lumină de argint în care venise, iar eu m-am prăbușit într-un somn adânc... adânc... și fără vise.

Prima zi din dulcele gulag românesc

Dimineața. Deșteptarea venea dinspre coridor ca o suită de deschideri și trântiri de vizete. Am deschis ochii într-un decor nou. Izbit de insolitul lui, mi-au trebuit câteva momente ca să-nțeleg... ca să pot să-mi dau seama unde mă aflu. Într-o clipă, mi se derulară în minte evenimentele ultimelor 24 de ore și simții pe loc, ca un junghi în inimă, că am ieșit din lumea mea și am intrat într-o altă zonă de existență, în care nenorocul mă mai purtase cândva. Da. Eram într-o celulă de pușcărie. Eram iar deținut. O, Doamne, iar pe tărâmul Visului negru? Nu-mi ajung cei nouă ani îngropați între sârmele ghimpate ale acelui coșmar? O, mai bine nu m-aș mai fi trezit!

Ce bine ar fi fost dacă aș fi trecut direct din somnul nopții în somnul eternității...

Ei, dar dacă n-ai avut șansa asta, bădie, ce poți face acum? Asta e realitatea. Hâdă, fioroasă, absurdă, nedreaptă, revoltătoare, cum vrei s-o iei, dar asta e... Hai, copăcel, copăcel... Îndrăznește! Îndrăznește să intri în ea și s-o trăiești așa cum e! Iar dacă mai vrei s-o și birui, amintește-ți de sfatul lui Emil: „Simte-te în ea excelent!" Da... excelent... excelent! Acesta-i cuvântul-cheie. Sărind cu vioiciune din pat, îmi salutai zâmbitor colegii cu o voioasă și sonoră „Bună dimineața" și „Sfânta Duminică să ne ajute!", de parcă m-aș fi gratulat cu niște companioni de vilegiatură, într-o stațiune de agrement.

Cei doi îmi răspunseră la bineț pe un ton moderat, dar, șocați de ciudata mea bună dispoziție, schimbară între ei niște priviri întrebătoare și ușor îngrijorate asupra sănătății mele mintale.

După spălatul la tinetă – cu o căniță de apă –, ieșitul la WC, cu ochelarii negri pe nas, ținându-ne de mână și conduși de caraliu ca o trupă de orbi, și apoi „numărul" făcut prin vizetă de noul schimb care ne lua în primire, veni și frugala masă de dimineață, când am constatat pentru prima dată de la arestare că mi-este foame. Semn bun, arătând o revenire la normalitate, la normalitatea de deținut – se înțelege. Dar dimineața asta duminicală mai avea o surpriză pentru mine, care exploram închisoarea cu o curiozitate de Alice în Țara Minunilor – și anume baia.

„Fiți atent! Săpuniți-vă cât mai repede, căci apa e pe sponci și să nu rămâneți cu săpunul pe piele!" îmi șopti la plecare Pascu. (De fapt, apa era destulă, numai că respectivii caralii, vrând să termine cât mai repede această corvoadă, îi zoreau pe deținuți, lăsându-i chiar cu săpunul pe ei.) Însă de data asta, celula noastră fiind ultima – după aprecierea pertinentă a lui Pascu –, caraliul – unul dintre cei mai cumsecade, după aprecierea aceluiași – ne lăsă în voia noastră, nemaizorindu-ne. Prin aburul încăperii, privindu-l pe Pascu, mi se păru că are în jurul brâului un șorț. Intrigat, îl privii mai cu atenție și – o, nu se poate… ba da, se poate – cu uimire descoperii că ceea ce mi se păruse a fi șorț în realitate nu era decât pântecele, obez odinioară, devenit acum, prin drastica slăbire a posesorului, o pungă de piele care îi atârna flasc, acoperindu-i complet și pudic „organele rușinoase". De altfel și sânii îi deveniseră niște pungi flasce, pogorând către nivelul ombilical. Cu ghebul în spinare, omul nostru – de felul său înalt și solid – era acum numai o schelă mare de oase de care atârnau pungi de piele. Iată ce monstruoase mutații anatomice, m-am gândit eu, operează acum ingineria antropologică a Securității prin

instrumentele ei științifice, între care foamea ocupă locul de frunte! Veni și prânzul, cu masa lui frugală, după care – semn bun – mă simții mai flămând ca înainte. Apoi, Pascu, după ce-și făcu siesta (întins în pat, spre marea invidie atât a mea, cât și a lui Faustin, care cucăiam pe marginea patului, silindu-ne să ținem ochii deschiși, ca să nu ne bată caraliul în vizetă – de, el era „condamnat", poziție superioară celei de simplu „aflat în prevenție" deținută de noi), deci Pascu, așa cum spuneam, începu a ne povesti câte ceva din viața lui „anterioară".

Făcea parte dintr-o familie de moșieri ialomițeni care în prima jumătate a secolului al XIX-lea coborâseră, ca oieri, din Transilvania pe pășunile Bărăganului. Mergându-le bine, își cumpăraseră pământuri, devenind plugari, apoi moșieri și – în același timp – oameni cu carte, ocupând felurite funcții. Dar oile nu și le părăsiseră. El nu-și reproșa ca pe o imprudență faptul că se lăsase antrenat în discuții banale, pe o bancă de grădină, discuții care îl aduseseră aici, la pârnaie. El știa precis că era vizat și că, mai curând sau mai târziu, cu un tam-tam mai mare sau mai mic, tot aici avea să ajungă. „Care dintre moșierii din Ialomița a scăpat de închisoare?" – și-mi înșiră câteva nume, dintre care am reținut Sighireanu, Pană, Cămărășescu, Bentoiu, Perlea (familia cunoscutului dirijor). „Cum era să mă treacă pe mine cu vederea? În plus, mai deținusem și două funcții importante în justiție, aceea de prim-președinte al Tribunalului de Ialomița, apoi aceea de prim-procuror al Parchetului din același județ. Cum naiba puteam trece neobservat de vigilența clasei muncitoare? Ba încă putea fi și mai rău, căci o porniseră la început încadrându-ne la «complot pentru răsturnarea ordinii de stat», pe noi, niște

babalâci care abia de ne țineam vânturile (doi dintre noi trecuți de 75 de ani). «O să râdă și curcile – i-am spus anchetatorului-șef la terminare anchetei, când refuzasem să semnez, căci nu mai aveam ce pierde –, o să râdă și curcile când se va vedea cu ce fel de luptători au trebuit să dea bătălii forțele Securității. Nu credeți că le puneți într-o situație jenantă dându-le ca adversari niște boșorogi senili care fac pipi pe ei? Ne-ați dat o încadrare de parcă ne-ați fi prins în munți cu pușca în mână, și nu în grădina publică, stând la taclale.» S-a uitat lung la mine, neștiind dacă trebuie să mă pocnească sau să reflecteze la vorbele mele. Apoi, după o lungă tăcere: «Și unde ai fi vrut să vă încadrez?» – «La *discuții dușmănoase*, articolul 209, alineatul cutare. E mai verosimil pentru niște babalâci ca noi, deprinși cu trăncăneala.» «Și dacă-ți dau încadrarea asta, semnezi?» – «Semnez.» Și uite așa s-a făcut că, de la 25 de ani, am ajuns la 5-6 ani, cât am luat fiecare. Iar eu pot să mă laud că sunt unicul deținut care și-a făcut singur încadrarea infracțiunii."

„Fiindcă, referindu-vă la moșierii din Bărăgan băgați la pușcărie, ați adus vorba de Pană – desigur Aurelian, fostul ministru al agriculturii –, puteți să-mi spuneți ceva de fiu-său, Pompei, care mi-a fost coleg de clasă?" (Auzisem că sfârșise tragic, dar nu știam cum.)

„Sigur că da. Numai că nu știu cât de bine o să vă cadă povestea lui. Hai să v-o spun! Când au intrat trupele sovietice în Bărăgan, colegul dumitale se găsea la conacul moșiei, iar pe tarlalele lui lucrau la prașila porumbului prizonieri ruși, care oricum o duceau mult mai bine la muncă în aer liber decât închiși în lagăre. Niște NKVD-iști de origine mongolică din aceste trupe aveau însă altă optică. Bine

îndoctrinați, au considerat o crimă faptul de a avea la lucru prizonieri – și au pornit în căutarea moșierului exploatator. Acesta, prinzând de veste, s-a urcat repede la volanul mașinii și i-a dat drumul. Mașina lui, mult mai performantă decât cea rusească, l-a distanțat bine de urmăritorii lui și ar fi scăpat de ei dacă n-ar fi avut ghinionul să dea peste o băltoacă mlăștinoasă, în care i s-a împotmolit vehiculul. L-au ajuns mongolii și ce crezi că i-au făcut? Îți amintești că el avea un păr bogat, roșcat și creț, care trebuie că le-a stârnit interesul. Căci, după ce l-au împușcat, l-au și jupuit de pielea capului – după tradiția lor tribală. Apoi au luat cu ei scalpul, ca pe un trofeu cu care să arate lumii vitejia lor. Bietul de el! A fost găsit de localnici în baltă, mort și cu căpățâna însângerată. *No comment!*" își sfârși Pascu lugubra povestire. Care ne lăsă un gust amar și mie, și lui Faustin, și ne reduse la tăcere.

Era și timpul. Se apropia stingerea, și cu ea lua sfârșit armistițiul de două zile cu inamicul din umbră. Mâine era luni și aveam să mă confrunt cu acea insolită formă de teroare, *ancheta.* Ce mă vor întreba și ce le voi răspunde?

Esențialul este... indiferent ce mi s-ar întâmpla mie... să nu bag pe nimeni la apă. Parcă intuind grijile ce mă frământau, Pascu veni la patul meu, se așeză pe margine și începu:

„Știu că ai trecut prin multe în acești nouă ani de prizonierat. Dar nu știu dacă ai și experiența anchetelor." (Într-adevăr, în lagărele Uniunii Sovietice, întâlnirile mele cu această specie de diavoli, anchetatorii, fuseseră sporadice, iar miza lor în ce mă privește nu avusese nici pe departe dimensiunile celei de față. Aici, după câte auzisem de afară, din comentariile asupra proceselor ținute deja, era vorba

de crime și de pedepse capitale. Cu așa ceva nu mă confruntasem dincolo.)

„În această materie, niciodată nu se poate spune că nu mai e nimic de învățat. Grăiți! Sunt numai urechi."

„Niciodată să nu vorbești mai mult decât trebuie!" (Asta mi-a amintit de Emil și de sfaturile unui vechi pușcăriaș.) „Mai degrabă lasă-l pe anchetator să-ți smulgă din gură cu cleștele fiecare vorbă! Ține minte că fiecare cuvânt în plus poate costa libertatea sau chiar viața cuiva apropiat dumitale! Fiecare nume propriu scăpat din ușurință îl poate aduce pe respectivul aici, lângă dumneata. Învinge-ți prejudecata, dobândită dintr-o educație aleasă, de-a nu minți, de-a fi sincer, ca și rușinea de-a fi prins cu minciuna. N-ai cu cine să fii sincer. N-ai de cine să te rușinezi dacă ești prins mințind. Pe omul (dacă se mai poate chema om), pe omul din fața dumitale nu-l interesează dacă ești vinovat sau nevinovat. El știe din capul locului că ești nevinovat, dar știe că a primit de sus ordinul de-a te băga la apă. Pe el îl interesează doar probele pe care i le poți da, din naivitatea sincerității dumitale sau prin vorbărie în plus, ca să te înfunde și – bineînțeles – să-i înfunde odată cu dumneata și pe alții. Pe cât mai mulți... pe cât mai mulți îi poate aduce sinceritatea și locvacitatea dumitale. Și încă ceva. Dacă te vede retras în sine, blocat și măsurându-ți fiece cuvânt, ca să te deblocheze anchetatorul schimbă tactica. Începe să-ți arate compasiune, ba chiar simpatie, făcându-se că se frământă cum să te scoată din încurcătură. Apoi abandonează tema pricipală, antrenându-te într-o discuție neutră, de pildă fotbalul, cu ce echipă ții, cu ce fotbalist simpatizezi, așa, ca între prieteni. Dumneata atunci, dând de o oarecare căldură sufletească, te destinzi, te deblochezi și devii logoreic

și mai puțin precaut la cele ce-ți ies pe gură... de! ca între prieteni. Ferește-te de «căldura» sufletească a anchetatorului! Ea e perfidă ca tactica vulpii când dă de un arici făcut ghem, în care, de răul țepilor, n-are unde-și înfige colții. Știi ce face ea în acest caz? Face pipi pe el. Atunci ariciul, dând de căldură, se destinde de plăcere. Atât îi trebuie vulpii ca să-l sfâșie pe loc! Așadar, teme-te de amabilitatea anchetatorului, care este cu mult mai periculoasă decât agresivitatea și bădărănia lui. De compasiunea, de simpatia, de disponibilitatea lui de-a duce o discuție ca de la om la om ferește-te ca de un pipi cald de vulpe. Rămâi până la sfârșit precaut și blocat ca un arici țepos. Iar dacă va schimba foaia și va trece la insulte și amenințări, să nu-ți fie frică, fiindcă, așa cum ți-am mai spus, *nu se mai bate la anchete.* Noapte bună! Cu Dumnezeu înainte!"

I-am mulțumit din inimă pentru această punere în gardă, ca și pentru grija pe care mi-o purta, i-am strâns mâinile cu căldură și l-am îmbrățișat. După aceea m-am vârât sub pătură, unde m-a prins gândul la ai mei de-acasă, care dormeau a doua noapte fără mine, fără ca eu să pot face ceva pentru ei. Atunci îmi veni în minte scurta rugăciune pe care și pe front și în prizonierat o rosteam în situații-limită: „Doamne, fă Tu acum ceea ce nu mai pot face eu, căci în slăbiciunea noastră puterea Ta se arată!" Și cu această totală predare în mâinile Lui, am adormit profund.

Prima zi de anchetă

A doua zi, după ceaiul de dimineață, se deschise ușa și apăru caraliul cu mustață neagră, mesagerul iadului, cel care, prin întuneric, ducea umbrele viitorilor condamnați

din celular către bolgia terifiantă a camerelor de anchetă și înapoi. Fără o vorbă, îmi întinse ochelarii negri, îmi comandă scurt „mâinile la spate!", apoi mă înșfăcă brutal de braț și mă scoase pe coridor.

„Acu-i acu'! A venit momentul să arăți ce poți. Simte-te excelent... excelent!" „Veni și ziua de asalt, / Cea zi de sânge udă" – îmi bâzâia prin cap versul eroic al lui Alecsandri în timp ce însoțitorul meu mă angajă într-un tempo rapid, ca prima dată, în același slalom amețitor pe culoare, în dreapta și în stânga și pe scări în sus și în jos. Numai că de data asta, încreținд nasul, izbutii să salt ochelarii către sprâncene atât cât să văd unde calc, ceea ce îmi mări sentimentul de siguranță. Trecând pe lângă noi câteva binoame caraliu–orb, am fost așezat un timp cu fața la perete, ceea ce mi-a dat posibilitatea să-mi reglez respirația prin rugăciunea inimii, să mi regăsesc echilibrul sufletesc și să-mi adun puterile morale, câte mi le dăduse Cel de Sus, în vederea confruntării cu ce mă aștepta dincolo de... de acea ușă în fața căreia, după alți câțiva pași prin labirint, ne-am oprit – în sfârșit – definitiv.

Caraliul bătu în ușă. Se auzi un „intră!" și mă băgă în încăpere, îmi ceru ochelarii și dispăru. Mă trezii într-o cameră luminată nu de becuri, ca în celulă, ci de o fereastră, prin care pătrundea, cenușie, o lumină tristă de toamnă. În fața mea, un scaun lângă o masă. Câțiva pași mai departe, un birou, la care, într-un fotoliu, picior peste picior, un ofițer tânăr, mititel, blond și cu ochi albaștri puțin bulbucați, răsfoia un dosar voluminos. Mă privi zâmbitor, îmi făcu semn să iau loc la masa din fața mea, ceea ce am și făcut, și apoi se prezentă scurt: „Locotenent Dumitrescu."

„Încântat!" am mormăit eu în sotto-voce, înclinând ușor, cu politețe, capul. La care interlocutorul meu zâmbi,

probabil zicându-și în sinea lui: O să vedem noi cât de încântat vei fi până la urmă. Se lăsă o lungă, chiar penibil de lungă tăcere în care mă studie îndeaproape, apoi îmi zise cu oarecare compasiune:

„Iată că ți-a venit și dumitale rândul să șezi pe scaunul pe care, rând pe rând, au stat predecesorii... «camarazii»... (tăcere din partea mea). Ce ți-ai spus în sinea dumitale când ai văzut cum dispar unul câte unul, frunze luate de pe ramură de vântul de toamnă?" (În fața acestei imagini poetice, cu triste ți autumnale de rezonanță eminesciană, rămăsei mut de admirație.) Ce ți-ai spus (continuă el ca să mă scoată din extazul în care mă aruncase metafora) când ai auzit c-au fost arestați pe rând... și Puiu Atanasiu... și Mihăiță Popescu... și Niki Groza... și Victor Clonaru... și bădia Vasile Stoenescu... și conu Alecu Trăistaru... și... câți vrei să-ți mai înșir?"

„Mi-am dat seama, răspunsei, după o la fel de de lungă tăcere, că ați primit ordin de sus... de sus de tot, să ne închideți pe toți prizonierii... câți n-am fost cuminți în lagăre și am fluierat în biserică."

„A, nici vorbă de așa ceva! răspunse, poate amuzat de expresia mea. Asta e treaba NKVD-ului. Să se descurce el cu voi! Ce ne pasă nouă de ce veți fi făcut voi pe-acolo? Noi v-am arestat pentru altceva... pentru complot împotriva statului... pentru reorganizarea mișcării legionare în vederea răsturnării guvernului legal... Dar, apropo! De unde știai de arestările «camarazilor» dumitale?... Cine te ținea la curent cu aceste întâmplări?"

Întrebarea căzu ca un trăsnet. Acum nu mai puteam susține că nu am știut nimic despre acele arestări (așa cum ar fi fost potrivit să-i răspund) de vreme ce, la întrebarea

anterioară, răspunsesem imprudent (și ca un imbecil, de-mi venea să-mi trag palme) că le considerasem ordonate de sus. Dar nici nu puteam spune de la cine știam, orice nume rostit însemnând o arestare, o condamnare, o viață distrusă și o familie nenorocită.

„Sincer să vă spun, nu-mi amintesc", răspunsei după câteva minute de fals efort de reamintire.

„Aaaa, nu se poate. Arestarea celor mai apropiați prieteni ai dumitale nu era un fapt divers, ca să nu-ți poți aminti când, cum și cine ți-a comunicat-o."

„Domnule anchetator, vă rog să mă credeți că viața mea de șef de șantier e o vâltoare înnebunitoare de tot felul de acțiuni, de solicitări, de evenimente, de tot felul de informații venind buluc una peste alta, amestecate și cu cele strict personale, cărora cu greu le pot urmări originea și face față."

„Știu... știu... îmi închipui. De-aia te-am și adus aici... ca să te liniștești... să-ți pui ordine în gânduri... și să meditezi asupra contribuției dumitale la complotul antistatal... al «camarazilor»... Aici nu te mai ajung nici grijile șantierului, nici ale casei... Unde ai fi putut găsi un loc mai bun pentru meditație decât aici, la noi? Profită de prilejul pe care ți-l oferă ospitalitatea noastră pentru a-ți limpezi conștiința și a-ți aminti de fiece lucru, de fiece amănunt legat de acea acțiune reprobabilă a «camarazilor»... acțiune în care ai fost atras fără să-ți dai seama! Începe cu numele celui care te-a ținut la curent cu arestările! Hai! Fă acest efort și amintește-ți! Dacă nu poți... te ajutăm noi... Dar, crede-mă, e mai bine pentru dumneata s-o faci singur!" (Evident, acest „să te *ajutăm* noi" era o amenințare voalată, care venea însă după o vagă promisiune

de indulgență: „acțiune în care ai fost atras *fără să-ți dai seama*“... deci nu ești chiar atât de vinovat și, ca atare, am putea fi și noi mai îngăduitori dacă dumneata ai fi mai... etc. etc. – procedeu tipic NKVD-istic/securist).

„Iată, eu nu mă grăbesc, îmi întrerupse el firul reflecțiilor, aștept.“ Și spunând asta, își băgă iar nasul în dosar, făcându-se că mă ignoră.

Desigur că n-aveam nevoie de nici un efort mnemonic ca să-mi amintesc de cei (căci fuseseră mai mulți) care mă informaseră asupra acelor dramatice întâmplări, dar cum nici prin gând nu-mi trecea să le divulg vreodată numele, afectai prin încrețirea frunții o profundă concentrare, așa, ca să câștig timp. În tăcerea care se lăsă între noi mă deconectai curând de la tensiunea anchetei, aruncându-mi privirea pe fereastra din fața mea, dincolo de care, într-o lumină mohorâtă, îmi apăru, spre surpriza mea – curtea secundară a Uranusului, neîngrijită și dărăpănată, cum era ea, pe unde în urmă cu numai două zile fusesem adus și depus în această gură de iad. Se vedea și cocina care mă întâmpinase atunci cu mirosul ei inconfundabil, și porcul pregătit de Ignat care-și făcea de lucru cu râtul într-o grămadă de paie, ca o prevestire de schimbare în rău a vremii. Urmăream cu nesaț acest spectacol care se desfășura liber, dincolo de lumea zăvoarelor. Erau două zone existențiale, distincte și antagonice, despărțite doar printr-un geam. Și, oricât ar părea de incredibil, era singurul lucru care mă interesa în acel moment.

Reflectând însă la ce soartă îl așteaptă pe râmătorul din fața mea și la câte bunătăți culinare se vor scoate dintr-însul, îmi veniră curând în minte câteva scene de ospăț cu prietenii mei, foști prizonieri, întâlniți la un pahar de vin

generos în jurul unei mese festive din casa vreunui sărbătorit de ziua lui, scene care precedaseră cu mult noaptea aceea de teroare din 12/13 februarie 1958, noapte a arestărilor, „noaptea de cristal". Aceste întâlniri aveau să le vină mai târziu ca o mănușă anchetatorilor, căci făcând uz de declarații smulse prin torturi inimaginabile, repetate până la exasperare, le vor putea prezenta tribunalului militar ca întâlniri conspirative, ținute în scopul dărâmării regimului.

Dar atunci când închinam paharele în cinstea sărbătoriților, noi, fericiți că ne revedeam iarăși – căci unii abia ieșiseră de la Canal – și înclinați să ne împărtășim din tot harul acelei fericite clipe, numai de stăpânire și de cârmuirea ei nu ne ardea să grăim, mai ales că în acea perioadă domnea în țară o oarecare acalmie. (Vremea de acalmie fiind – cum se știe – prilej pentru Securitate de-a strânge probe pentru următoarea vreme de teroare.) De aceea bucuria noastră de-atunci n-a fost de-a bună. Închidea în ea germenele nenorocirii noastre de mai târziu. Noi însă, nebănuind catastrofa ce ne pândea din umbra necunoscutului, ciocneam și goleam pe rând paharele și râdeam fericiți. N-are cumva dreptate Schiller când spune: *Nur der Irrtum ist das Leben und das Wissen ist der Tod* („Viața stă doar în eroare, iar s-o știi înseamnă moarte")?

Iată-ne la Tase Tălpășeanu la prânz, de ziua lui, de Sfântul Vasile. Florica, harnica lui nevastă, ne-a pregătit o masă pe cinste. În jurul ei, Fonea și Ilarion Stănescu cu sora lui Nicoleta, ieșită și ea proaspăt din închisoare și recent logodită cu fostul și – din păcate – și viitorul deținut Emil Brânzei, și el de față. Alături, Aurel State, eu și alții, cu toții cuprinși de o bahică euforie. Fonea e rugat să ne recite ceva din „făcăturile" lui din prizonierat. Se supune cu greutate

insistențelor noastre și, din ce ne-a recitat atunci, mi-au rămas versurile de început de baladă: „Alelei, iubiții mei flăcăi, / Trageți-i un chiot peste văi! / Chiot lung prin lumile-amândouă / Până-n țara Domnului de Rouă!"

După aceea sunt eu luat în tărbacă și constrâns să recit ceva din „făcăturile" mele din aceleași vremuri. Mă supun și le prezint *Orfeu*, poem compus în '48 la Mihailovo, într-o singură noapte – noaptea de Sfântul Andrei –, când, din voia mea și sub focul inspirației, am executat toate cele trei schimburi de planton. Și, cum ne găseam în sfintele sărbători, ne-am amintit de tristul colind al celor doi Ștefani, Tumurug și Cioponea, compus în aceleași vremuri de restriște, și, ștergându-ne pe furiș câte o lacrimă, l-am cântat ca pe un imn al prizonieratului. Apoi ne-am despărțit. Eu cu Fonea și cu alți câțiva am luat-o pe Calea Dorobanților către stația de tramvai de la Grădina Lupoaicei, trecând astfel prin dreptul casei mele, de unde, cu câțiva ani în urmă și doar la câteva luni de la repatriere, fusesem evacuat împreună cu maică-mea (care n-a mai trăit decât un an după această lovitură). În casa noastră au intrat atunci, pentru scurt timp, consilieri sovietici. Acum se lăfăia în ea un colonel de Securitate. Din stradă priveam, ca spre un paradis pierdut, casa care îmi adăpostise anii adolescenței și ai tinereții. Doar teiul de lângă gard și-o mai fi amintit de copilandrul care se legănase odinioară pe brațele lui, căci, parcă în chip de recunoaștere și de simpatie, își scutură pe creștetul meu pulberea de zăpadă a unui ram.

În tramvai, Fonea mi-a amintit de câteva imagini din *Orfeul* meu care-l mișcaseră și pe care le reținuse. Apoi ne-am îmbrățișat și ne-am despărțit. Era ultima oară când îl vedeam.

Iată-ne și în apartamentul confortabil și aranjat cu gust din strada Xenopol, de lângă Grădina Icoanei, locuință comună a lui Puiu Atanasiu și a doctorului Mihai Popescu, căsătoriți cu două surori, primul cu Voichița, doctoriță la Spitalul Militar, și celălalt cu Sibila, asistentă medicală. Era ziua lui Mihai, de Sfinții Arhangheli, nu mai știu în ce an. Iată-ne instalați în fotolii, pe scaune, pe canapele în jurul unor măsuțe pline cu bunătăți pregătite de cele două surori și gazde, asistate de mama lor, și stropite de un vin generos adus tocmai de la Panciu de bădia Vasile Stoenescu, din propria-i vie și propria cramă. Iată-i cu cupele în mână, ciocnind în sănătatea sărbătoriților, și pe Victor Clonaru și frații Dombrovski, Oleg și Igor, și pe Niki Groza, și pe Tase Tălpășeanu, și pe Mircea Rădulescu zis Chestorul și, bineînțeles, pe autorul licorii bahice, Bădia. S-a râs, s-a glumit, s-au spus și bancuri, fără doar și poate cu apropouri... altfel n-ar fi avut haz. Și după aceea ne-am despărțit, urându-le sărbătoriților și soțiilor acestora toate fericirile. Asta a fost tot, nimic mai mult.

Că, din aceste întâlniri sporadice între cei pe care îi apropia, de la suflet la suflet, amintirea unei lupte comune și a unei îndelungate suferințe pentru o cauză sfântă, Securitatea a făcut comploturi și lovituri de stat... asta nu trebuie să mire pe nimeni. Ea a fost dintotdeauna o veritabilă uzină de scenarii, a căror fantezie ar face până și Hollywoodul să pălească de invidie, pentru montajul cărora a desfășurat o paletă de mijloace de tortură de un rafinament și o eficiență lăsând cu mult în urmă pe cele ale Inchiziției spaniole. Iată pe ce mâini încăpuserăm!

„Ei, ți-ai amintit cine te-a informat despre aceste arestări?" mă smulse într-un târziu anchetatorul din reverie.

„Nu, domnule anchetator, nu mi-am amintit."

„Rău, foarte rău. Mă tem că va fi nevoie de ajutorul nostru... care însă ar putea să te coste foarte scump." Și apăsă pe un buton. „Du-l la celulă!" îi spuse caraliului cu mustață, iar mie: „Vezi, amintește-ți acolo de cine trebuie! Nu mă obliga *să te ajut*!"

Ajuns în celulă, l-am găsit pe domnul Pascu singur. Faustin fusese și el luat la anchetă. Obosit și descurajat, mă așezai greoi pe marginea patului. Îngrijorat de tăcerea mea, colegul de celulă nu îndrăznea să mă întrebe cum a decurs primul contact. Rupsei eu tăcerea:

„Sunt un mare dobitoc. Nimic din ce mi-ai recomandat dumneata n-am pus în practică. Vulpea a făcut pipi pe mine. Mi-a arătat din primul moment atâta compasiune și bunăvoință, ba chiar simpatie, încât m-a făcut să mă destind ca ariciul." Și i-am povestit de perfida – dar care părea atât de nevinovată – întrebare: Ce mi-am spus eu când am auzit de arestarea camarazilor mei? și de răspunsul meu (care se voia degajat și spiritual, dar în fond a fost idiot și iresponsabil): Că v-a venit de sus ordin să-i arestați pe toți câți au fluierat în biserică, din lagărele sovietice. Ca și de următoarea, mortala întrebare (posibilă numai prin nefericitul meu răspuns de mai înainte): Cine te-a informat de aceste arestări? – la care nu puteam indica pe cineva fără să abat asupra capului acestuia toate nenorocirile.

„Poate că nu-i rău că ai început printr-un zbârci, mai ales că nu ți-a scăpat nici un nume. Iar dacă această greșeală o să te facă mai precaut pe viitor, încât să-ți cântărești bine orice vorbă înainte de-ai da drumul, poate că-i mai bine că ai călcat întâi cu stângul, încercă să mă consoleze Pascu. Cât privește întrebarea încuietoare, ține-o morțiș că nu-ți amintești cine ți-a vorbit despre arestări. N-au ce-ți

face. Mai ales că, așa cum ți-am mai spus, *nu se mai bate la anchete*... Dar, apropo... cine-i anchetatorul dumitale? Nu și-a spus numele?"

„Ba da. Este locotenentul Dumitrescu."

„Mda... din tripleta care anchetează aici, la Uranus, el pare a fi cel mai inteligent... de aceea e și mai puțin brutal decât ceilalți doi, Blidaru și Enoiu – niște animale violente, cu mintea îngustă –, tocmai fiindcă obține prin curse și șiretlicuri ceea ce ortacii lui obțin numai prin tortură. Dar să-i vedem acum, când *bătaia s-a abolit,* dacă vor mai putea fi tot atât de eficienți pe cât erau când smulgeau declarațiile prin torturi de neînchipuit!"

Cum ne apropiam de ora mesei și Faustin nu-și făcuse încă apariția, Pascu mă puse la curent cu problemele acestuia... care începuseră încă de când se născuse. Atunci mama lui l-a abandonat pe treptele unei biserici, lăsându-i în sân un bilețel pe care scria doar numele lui, Faustin, atât și nimic mai mult. Fusese crescut într-un orfelinat, cel de la mânăstirea oltenească Bistrița, între zidurile ei groase și atât de reci, că noaptea făcea pipi în pat. Dar un pic de căldură, măcar sufletească, tot a găsit la una dintre maicile ce îngrijeau de orfani. Aceasta l-a ocrotit și l-a iubit, și i-a dat ca nume de familie propriul ei nume. Acolo, între zidurile reci ale mânăstirii, a învățat micul Faustin să scrie, să citească și să socotească, iar mai târziu maica cea ocrotitoare, văzând râvna lui pentru carte, s-a dat peste cap și i-a făcut rost de o bursă cu care a terminat liceul, apoi de alta cu care a urmat Politehnica, devenind inginer silvic. În tot acest răstimp, în vacanțe, Faustin a locuit la Bistrița, la măicuța cea bună, mama lui de suflet, până târziu, când și-a întemeiat și el o familie. La ora aceea avea doi copii

mari, în liceu. Dar încă un fapt a venit să-i marcheze destinul. Pe vremea când încă era licean și-și petrecea vacanța la mânăstire în căsuța măicuței, s-a ridicat la Bistrița o tabără legionară care-și propusese să construiască șoseaua ce lega Arnota de Bistrița. Cu entuziasmul fragedei lui vârste, ia lopata în mână, participă la această muncă voluntară și se înscrie în Frățiile de Cruce. În această postură îl va prinde Rebeliunea din 21 ianuarie '41 de la București. Izbutește să scape de urmărirea antonesciană și se dă la fund, nemaiparticipând – după spusele lui – la nici un fel de activitate politică. Ba chiar – atunci când vin comuniștii la putere și arestează legionari – își va lua un serviciu de teren, colindând pădurile și ocoalele silvice, pentru a evita contactele cu foștii lui camarazi, pentru a-și îngropa trecutul legionar și pentru a i se pierde urma. Ei, dar ceea ce îi mersese cu poliția antonesciană nu-i merge cu „tovarășii". În zadar caută el să-și îngroape în pădure trecutul legionar, căci acesta își scoate capul din dosarele Securității. Și astfel, fără să fi luat parte la nici o acțiune împotriva noii stăpâniri (și fuseseră – har Domnului – destule în acei ani), se trezește arestat sub învinuirea – pe care n-o putea contesta – de-a fi fost legionar.

Bineînțeles, așa cum cerea rutina anchetelor, din primul moment i s-a pus în cârcă participarea la toate acțiunile săvârșite de legionari prin părțile locului, lui revenindu-i sarcina, aproape imposibilă, de-a dovedi că n-a luat și că nici nu ar fi putut lua parte la vreuna. Ce conta că prin acest procedeu Securitatea răsturna toate principiile dreptului, cum ar fi acela că sarcina dovedirii acuzelor revine celui care le emite, nu celui căruia i se aduc? (*Onus probandi incumbit actori* – de la Pascu citire.) Căci pentru tovarăși

dovada cea mai sigură și irefutabilă a vinovăției celui arestat o constituia însuși faptul arestării sale: „Ce mă, banditule, noi nu știm ce facem și arestăm oameni nevinovați?"

Replica aceasta, repetată până la exasperare în camerele de anchetă atunci când cei arestați își afirmau cu disperare nevinovăția, ne duce cu gândul la întrebarea lui Pilat despre Iisus: „Ce învinuire aduceți Omului Acestuia?" și la replica – în loc de dovezi – a iudeilor: „Dacă Acesta n-ar fi răufăcător, nu ți L-am fi dat ție" (Ioan 18:29–30). Cât despre cererea acuzatului de-a i se arăta dovezile incriminării sale, răspunsul anchetatorului era și mai năucitor: „Tu, banditule, tu trebuie să aduci dovezi că ești nevinovat – dacă ți se năzare așa ceva –, și nu noi că ești vinovat. Vinovăția ta e un fapt cert și nu se mai pune în discuție." Așadar, după arestare și până la sentința definitivă, acuzatul – în noua și originala viziune juridică sovietică – se bucură de „prezumția *de vinovăție*", și nu, cum afirma anacronica justiție burgheză, de „prezumția *de nevinovăție*". Iată dar prin ce hățișuri juridice insolite era hăituit bietul Faustin. Toate precauțiile lui de-a se ascunde în pădure pentru a nu mai fi implicat în acțiuni politice, potrivnice noii stăpâniri, nu-i serviseră la nimic, ba dimpotrivă, apăreau chiar cu conotații agravante (aha, te-ai ascuns în pădure, în ocoluri silvice, în posturi călduțe, ca să dirijezi de-acolo, din umbră, acțiunile criminale ale „camarazilor"!). Așa că, oricum o dădea, tot prost ieșea.

„Totuși – adăugă Pascu – ceva ar putea opera favorabil pentru el în ochii anchetatorilor: faptul de-a fi fost un copil abandonat, fără părinți cunoscuți, deci fără complicații biografice, ce mai, cu originea socială cea mai sănătoasă. Asta contează foarte mult pentru ei în cântărirea vinovăției. "

În sfârșit, veni și masa de prânz și, după ce luarăm și porția lui Faustin, apăru și el. Era obosit și atât de îngrijorat, încât parcă mânca în silă. După ce-și spălă gamela și lingura, la privirile noastre tăcute, dar întrebătoare, într-un târziu răspunse deprimat: „Mi-au pus în față dosarul meu de la Rebeliune…“ (Tăcere.)

„Ei și ce-i cu asta? interveni într-un târziu Pascu. Doar n-o să te judece acum că ai vrut să-l dai jos pe Antonescu! Infracțiunile săvârșite atunci, contra unui regim ostil Uniunii Sovietice, au fost prescrise.“

„Da, așa o fi. Or fi fost ele prescrise. Dar pentru cine? Pentru comuniști, câți vor fi fost implicați în astfel de acțiuni… Dar pentru legionari? Nu-mi spuneai chiar mata că ți-au trecut prin celulă condamnați din ’41, de la Rebeliune, aduși aici de la Aiud pentru anchete? Dacă infracțiunile de atunci s-au prescris, de ce nu i-au pus și pe ei în libertate?… Ori poate că legile lor operează selectiv… Unora li se aplică, altora nu.“

„Ce pot să-ți spun? răspunse Pascu încurcat. Cunoștințele mele juridice nu mai țin într-o lume întoarsă cu fundul în sus. Aici operează alte principii. Venite din subteran. Direct de la Scaraoțchi. Dar domeniul meu e dreptul, nu demonologia.“

Următoarele ședințe de anchetă

A doua zi, același joc. Întrebarea: „Ei, ți-ai amintit cine te-a informat de arestări?“ și răspunsul meu: „Nu, domnule anchetator. Toate încercările mele de a-mi forța memoria n-au dat rezultate…“ „Mai încearcă! Eu am răbdare… dar

trebuie să știi că și răbdarea mea are o limită!" Și acestea fiind zise, își băgă nasul într-un dosar voluminos, care desigur era al meu, lăsându-mă să urmăresc pe fereastră evoluțiile porcului din curtea din dos a închisorii. Ce simpatic era grăsunul când se rotea printr-o grămăjoară de paie ca să-și facă un culcuș! Se strică vremea. Cât o mai fi până la Ignat? Câte zile mai are de trăit? O fi început și la el numărătoarea inversă?

Dar tu, tu nu crezi că va fi cazul să ți-o începi pe a ta? Căci, fără discuție, va fi și pentru tine un Ignat. Și cu aceste gânduri, începui să privesc pe fereastră cu simpatie spre noul meu coleg de destin. Și iar începui să mă duc cu gândul către prizonierat, către foștii mei camarazi, cu care, într-un grup de surghiuniți, străbătusem ani de-a rândul drumurile robiei și care acum erau mai toți închiși, fie condamnați, fie în așteptarea procesului, Ignatul nostru. Și nu știu cum îmi veni în minte imaginea unuia care murise între timp. Fusese în ultima vreme funcționar la o primărie de sector și-l vizitasem într-o problemă de serviciu. Îl chema Emil Ștefănescu. *Evrika!* Ăsta e omul! Despre el pot spune, fără mustrare de cuget, că mi-a vorbit de arestări, deși știam precis că nu vorbisem cu el despre așa ceva... Și totuși... când a murit omul nostru? După arestări sau înainte de arestări? Dacă a murit *după* arestări e bine. Mi-a vorbit de ele și apoi a murit. Dar dacă a murit *înainte* de arestări? Ei, ce te faci atunci? Te-a prins cu cioara vopsită și ți-ai mâncat crezământul... Însă pe când încercam să fixez în timp moartea camaradului nostru, se produse un fapt incredibil. Anchetatorul își scoase pentru câteva clipe nasul din dosar: „Vezi ca ăla care ți-a vorbit de arestările *banditilor* să nu fie vr'un mort, că atunci ai încurcat-o rău de tot!"

Am încremenit. Telepatie? Să-mi fi urmărit și citit el gândurile? Omul din fața mea să fie un paranormal care vede prin tine ca prin sticlă? Ori o fi fost o coincidență?

Sigur că a fost o coincidență. El știa din experiență că *banditul*, la ananghie, dacă poate, dă vina pe vreun mort, ca să-și scape complicii sau propria-i piele. De aceea a vrut să-mi atragă atenția că acest truc „nu ține". Dar oricum, faptul că intervenția lui a venit tocmai în clipa când mă hotărâsem, fie ce-o fi, „să scot mortul" m-a speriat pe moment, ca un fapt nenatural, și m-a făcut să renunț la această intenție.

Și iar se lăsă tăcerea, și iar anchetatorul răsfoia dosarul, și iar privirile îmi zburară pe fereastră... la Ghiță, colegul meu de soartă, care acum da voios cu rântul într-o găleată cu lături pe care tocmai i-o adusese o femeie în vârstă, prost îmbrăcată. Iar gândurile evadară și ele din încăperea cu gratii și alergară năvalnic spre casă. La ora asta, Ligia trebuie să fie la întreprindere, unde desigur a făcut senzație arestarea mea. Ea, săraca, e acum sub focul întrebărilor, pline de uimire și de compasiune din partea colegilor... iscoditoare și rezervate din partea cadrelor și a conducerii, care trebuie să se distanțeze de soția unui dușman al poporului.

La un moment dat, sătul de acest joc, anchetatorul trecu la ceva mai practic. Deschise un formular cu întrebări privind datele personale și începu să-l completeze punându-mi întrebări despre locul și data nașterii, despre studii, despre numele și ocupația părinților, despre averea lor, ca și a anchetatului. Iar la acest capitol formularul nu se oprea la averea actuală, ci cuprindea rubrici și despre cea de dinainte de 23 august '44. Se vedea clar din întrebări că ceea ce îi interesa era „originea socială" a inculpatului. Care însă la mine nu era deloc excelentă. Tatăl meu, Aurel Mărculescu,

avocat și moșier, căzuse pe front în Primul Război Mondial (la 38 de ani și în prima linie, *nota bene*!) și ne lăsase moștenire, mamei și mie, o moșie în județul Dâmbovița de circa 1 000 de hectare, pe care exproprierea din 1921 și niște vânzări silite o reduseseră la circa 200 de hectare, iar exproprierea lui Groza din 1945 – la 50 de hectare, pentru ca decretul din 10 martie 1949 să ne-o confiște în întregime, înglobând-o într-o colectivă agricolă. Puțin mai târziu, cu sfântă proletară mânie, ni s-a ras de pe fața pământului și conacul cu toate acareturile lui, magazii, pătule, grajduri etc., arându-se tot locul, așa, ca să nu mai fie pe acele meleaguri nimic care să amintească de numele Mărculeștilor.

Întâmplarea a făcut ca tocmai când mi s-a pus întrebarea asupra averii părinților și a mea înainte de 23 august 1944 să intre pe o ușă laterală un ins înalt, ciolănos și smolit, despre care, descriindu-l mai târziu, aveam să aflu de la colegii de celulă că era Blidaru, alt faimos anchetator. Acesta îi arătă lui Dumitrescu niște hârtii, angajându-l într-o discuție animată, dar în șoaptă – ca să nu audă *banditul*, adică eu –, ceea ce însă îmi dădu timp să reflectez dacă să declar sau nu moșia. Dacă o declaram, mă plasam singur și de bunăvoie în cea mai hulită de către comuniști categorie de oameni, *moșierii*, ceea ce mi-ar fi înrăutățit situația. Dar dacă nu o declaram, iar ea, așa cum credeam, figura în voluminosul meu dosar, atunci m-ar fi prins cu minciuna, ceea ce – în afară de penibilul situației – ar fi aruncat asupra tuturor declarațiilor mele viitoare un văl de neîncredere și mi-ar fi îngreunat ancheta. Așa că, după plecarea lui Blidaru, la reluarea întrebării despre averea de dinainte de 23 august, am declarat, fără să clipesc măcar, moșia părintească. Mi-a fost imposibil să citesc pe fața lui

efectul declarației mele. N-am putut să văd nici satisfacția că i-ar fi căzut în mână un dușman declarat de clasă (în ipoteza că n-ar fi știut de „moșia" mea), nici insatisfacția că nu m-a putut prinde cu minciuna (în ipoteza contrarie).

Singura lui reacție a fost să-și ridice ochii din formular și să mă privească în față. „Așadar, ești *boier*. Recunoști... nu?"

„Dacă ziceți dumneavoastră..."

„Deci faci parte dintr-o categorie de oameni care, generație după generație, au exploatat la sânge poporul... Văd că nu prea ai aerul că te rușinezi de o asemenea origine, și nici de exploatările înaintașilor dumitale."

„Da, e adevărat. Dar de ce m-aș rușina, de pildă, de tatăl meu, Aurel Mărculescu, avocat, locotenent de rezervă și moșier – *boier*, cum spuneți dumneavoastră –, care, în Primul Război Mondial, în ciuda celor 38 de ani ai lui și a poziției sociale pe care o avea, nu și-a căutat un post călduț, ferit de primejdii, la vreun comandament, ci s-a dus în linia întâi, ca să moară pentru patrie în tranșee, în brațe cu mitraliera din care a tras până ce un obuz l-a făcut bucăți? Rămășițele i le-a adunat ordonanța lui și stau și astăzi la temelia monumentului eroilor din comuna unde și-a avut moșia. De ce m-aș rușina de un astfel de om? De ce m-aș rușina de unchiul lui, fratele maică-sii, căpitanul de cavalerie Simion Pârâianu – moșier și *boier* și el –, dar care în Războiul pentru Independență a căzut în luptele de la Smârdan? Desigur, i-a fost tatei model de cum să se poarte când țara e în război. De ce m-aș rușina de el? Și dacă merg și mai sus, la fiecare generație vă voi putea arăta câte un strămoș care să-și fi dat viața, sau măcar să fi pătimit, pentru țară. De ce m-aș rușina de ei?

Credeți dumneavoastră că eu nu mi-am dat seama cum îi priviți pe *boieri* și în ce lumină defavorabilă mă va pune

declararea moşiei părinteşti? Dar, fiindcă de mic am fost învăţat că pentru un *boier* adevărat e nedemn să mintă, nu v-am putut ascunde acest lucru."

„Şi chiar de mi l-ai fi ascuns, era aici – şi-mi arătă rânjind dosarul –, şi tot aş fi dat de el. Oricum, apreciez sinceritatea dumitale. Dar să trecem mai departe!" Şi se aplecă iar asupra formularului. „Ce funcţii politico-administrative ai avut în timpul guvernării legionarilor?" Şi, văzând perplexitatea în care mă aruncase această întrebare, ca să mă ajute, adăugă: „Adică în ce judeţ ai fost prefect?" Precizarea aceasta a fost cât pe-aci să mă facă să râd, în ciuda locului şi a situaţiei în care mă aflam.

„Dom'le anchetator, îmi puneţi nişte întrebări de parcă aş fi făcut parte din conducerea mişcării legionare. Dar eu n-am făcut parte nici măcar din mişcarea legionară."

„Cum poţi spune că n-ai făcut parte? Avem dovezi."

„Aveţi dovezi? Arătaţi-mi-le! Arătaţi-mi atunci şi *cuibul* din care am făcut parte! Arătaţi-mi şi *funcţia politico-administrativă* pe care aş fi exercitat-o în cele patru luni şi jumătate de guvernare legionară... Iar eu vă voi arăta pontajul şi statele de plată din '40 şi '41 ale liceului Aurel Vlaicu, unde am funcţionat cu regularitate în tot acest răstimp."

„Se poate. Dar ai prieteni legionari. Asta n-o poţi tăgădui. Nişte criminali şi nişte trădători prietenii ăştia ai dumitale... care au încercat să reorganizeze legiunea... pentru a înlătura de la putere democraţia noastră populară... şi cum se face că oriunde sunt doi, trei legionari laolaltă trebuie să fii acolo şi *tu* (nu mă mai trata cu dumneata). Nu-i asta o dovadă?"

„Nu. Nu e. Una e să fii legionar şi alta e să ai prieteni legionari. Şi apoi chiar credeţi că dacă aş fi fost legionar

mi-aș renega acum credința, ca să-mi scap pielea? Nu v-am dat adineaori dovada caracterului meu, nerenegându-mi origina socială de moșier, de *boier*, cum spuneți dumneavoastră... oricât de negative conotații ar avea ea în ochii dumneavoastră... ba chiar recunoscându-mi-o din proprie inițiativă, nesilit de nimeni? Însă a-mi atribui acum o calitate pe care mi-o dați dumneavoastră, dar pe care n-am avut-o niciodată, înseamnă a face un act de impostură. Orice legionar adevărat mi-ar putea spune că sunt un impostor."

„Bine le mai întorci! Numai că această calitate de legionar nu ți-am dat-o eu, ci camarazii tăi, care te vor recunoaște ca pe unul de-al lor, ca pe un legionar adevărat."

„Nu vă supărați, dar nu cred."

„Bine. O să vedem noi pe unde vei scoate cămașa când te voi pune față în față cu ei."

„Chiar vă rog să o faceți!"

„Nu e nevoie să mă rogi. Toate vor veni la timpul lor... Spune-mi acum, ce ai scris dușmănos împotriva Uniunii Sovietice când te găseai în lagărele de prizonieri?"

„N-am scris nimic dușmănos și nici nedușmănos... ci numai lucruri total indiferente din punct de vedere politic."

„Cum n-ai scris? Dar asta ce-i?" Și căută febril prin dosarul cel gros ceva... documentul cu care să mă înfunde... și, negăsindu-l acolo, mai căută nervos într-o mapă, apoi trase și sertarul biroului, cu același rezultat. Urmă o tăcere, apoi:

„Nu ți s-au luat la percheziție niște documente?"

„N-am de unde știi. Eu n-am fost arestat de acasă, ci de pe șantier."

Spusele mele părură a-l lumina. Documentul incriminator îl văzuse, desigur, dar în dosarul vreunuia dintre camarazii mei, judecați și condamnați. Dacă nu ajunsese și în

dosarul meu, înseamnă că încă nu mi se făcuse percheziția care însoțea orice arestare. Și, într-adevăr, bănuiala mea se adeveri când îl văzui ridicându-se și trecând în camera învecinată, unde probabil era telefonul, și de unde auzul meu ascuțit la paroxism prinse prin ușă câteva frânturi din care îmi dădui seama că le cerea celor din subordine să-mi facă neîntârziat percheziția de rigoare. Apoi intră în cameră și-l sună pe caraliul însoțitor. „Du-l la celulă pe *boier*!" îi spuse, apăsând pe cuvântul „boier" și rânjind cu o sadică satisfacție. „Vezi, nu uita să-ți amintești cine te-a ținut la curent cu arestările, că altfel te ajutăm noi!" îmi mai strigă tocmai când ieșeam pe ușă cu ochelarii negri pe nas.

Ancheta durase puțin în dimineața aceea, așa că am ajuns în celulă cu mult înaintea mesei. Faustin era și el la anchetă. Pascu mă primi tăcut, dar cu întrebările în privire. După ce m-am mai liniștit, i-am desfășurat pe larg toată ședința. Analizând punct cu punct întrebările și răspunsurile, nu găsi că aș fi comis gafe, nici măcar la declararea moșiei, dar îmi atrase atenția asupra eventualității confruntării cu confrații mei de prizonierat, acum toți condamnați și desigur toți trecuți prin cine știe ce torturi. „Una vor fi declarat ei verbal – spuse Pascu – și alta vor fi fost «declarațiile scrise», plăsmuite și scrise de anchetator, dar cu semnăturile lor, smulse prin cine știe ce presiuni irezistibile. Sarcina dumitale e să fii ferm în confruntări, să fii categoric și... impetuos chiar, ca astfel să le transmiți camarazilor sentimentul că nu ești doborât, că ești întreg și hotărât să-ți aperi până-n pânzele albe nevinovăția și, ca atare, că merită să facă și ei un cât de mic efort pentru a te salva. Chiar dacă aci, în atmosfera de teroare a camerei de anchetă, își vor menține declarațiile, sigur că la

proces – unde sunt alte condiții – și le vor retracta, mai ales că, după cum spui dumneata, sunt oameni integri. Cât privește fixația pe care a făcut-o anchetatorul asupra persoanei care ți-a vorbit de arestările amicilor dumitale, iată la ce m-am gândit: desigur, este primejdios să spui numele unui fost prizonier. Atâta așteaptă și anchetatorul: un nou prizonier pe care să-l implice în «complot». Dar dacă respectivul ar fi o persoană civilă oarecare, inodoră, incoloră și cu totul străină de cercul dumitale, deci neinteresantă pentru Secu, care ar fi aflat din întâmplare de aceste arestări – că, de, lumea e mare – și ți-ar fi vorbit de ele, atunci ar fi cu totul altceva. Nu-i așa? Ia reflectează!"

O, Providență cerească! Tu mi-ai grăit prin cuvintele lui Pascu. O lumină orbitoare se făcu în mintea mea la auzul acestei sugestii. Da, o astfel de persoană exista într-adevăr. Cum de nu mă gândisem la ea? Era o șefă de șantier în subordinea căreia lucrasem o vreme, ingineră și utecistă, bine văzută de „cadre" ca un element tânăr și de nădejde. Știa că fusesem prizonier – și cum, nu-mi amintesc în ce context, o cunoștea pe mama Voichiței și a Sibilei, îmi spusese odată că fetele acesteia erau căsătorite cu doi foști prizonier, Puiu Atanasiu și Mihai Popescu, și mă întrebase atunci dacă-i cunosc și ce fel de oameni sunt. Mai târziu, când nu mai lucram împreună, mă întâlnește la întreprindere și-mi vorbește de cunoștința ei peste care căzuse recent, ca un trăsnet, o mare nenorocire: cei doi gineri și cele două fete ale ei fuseseră arestați cu toții de Securitate. Patru persoane ridicate dintr-o casă, într-o noapte, iată un eveniment de care vorbește și strada, nu numai cei apropiați. *Evrika!* Fosta mea șefă! Era singura persoană pe care o puteam pune în discuție fără riscul de a-i face vreun rău.

La culcare, în pat, nu pot să adorm. Îmi vin în minte frânturile – auzite prin ușă – din convorbirea telefonică a anchetatorului, prin care acesta cerea să mi se facă o percheziție. Oare în noaptea asta o vor face-o? Îmi vor scula din somn soția, îmi vor speria copiii? Dar ia să-i dăm cuvântul soției mele, Ligiei, să ne povestească ea ce s-a întâmplat atunci:

„Vineri, seara târziu, au bătut la ușa apartamentului nostru doi tipi în haine închise la culoare, care m-au întrebat de tine. Le-am răspuns că ești pe șantierul de la Periș, unde vei rămâne peste noapte și poate și mâine-dimineață, pentru încheierea lucrărilor de normare, fiind sfârșit de lună. S-au consultat din priviri, apoi au plecat, suindu-se într-o mașină neagră ce staționa lângă trotuarul din față. Vizita asta nocturnă și mașina neagră nu mi-au plăcut deloc. A doua zi, sâmbătă după-masă, cam pe la 4, mă trezesc cu Moloagă (unul dintre muncitorii de pe șantier și omul meu de încredere). «Doamnă Ligia, s-a întors domnul Radu de la Periș?» Iar la răspunsul meu negativ și alarmat în același timp, începu să-mi povestească ce se întâmplase dimineața: cum dintr-o mașină neagră coborâseră doi tovarăși în haine închise, care te-au luat cu ei pentru numai o jumătate de oră «să dai o declarație», după care nu te-ai mai întors pe șantier, cum îl asiguraseră pe normator cei doi. Era cu ochi și cu sprâncene că fuseseși arestat. Dar de ce, Doamne?... că doar știam că nu făcuseși nici un fel de politică, nici în timpurile «normale», nici, mai ales, acum...

Deodată, ca un fier roșu mă străbătu amintirea relatărilor Chestorului de la unul dintre procesele foștilor prizonieri și prieteni de-ai tăi. (E vorba de Mircea Rădulescu, poreclit de noi Chestorul fiindcă fusese în civilie comisar

de poliție. Iar procesul, la care, cu un curaj nebun, asistase și pe care ni-l relatase în toate amănuntele, era al lui Puiu Atanasiu.) Mi-am amintit atunci că – după spusele lui – numele tău ar fi fost pomenit în legătură cu trei poeme ale tale găsite la percheziție în casa acelora, lovită de nenorocire. Și atunci am înțeles că fulgerul năpastei s-a abătut și asupra ta, și asupra noastră, și... mi-am adunat toate puterile ca să stau dreaptă în fața lumii, a întreprinderii și a străzii... nedoborâtă de durere și de nenorocire.

Luni, la întreprindere, toată lumea știa de arestarea ta. Normatorul trebuise să relateze cele întâmplate. Nu avea nici un rost să le țină ascunse. De altfel, pentru cercurile oculte ale instituției («cadrele»), ele nu fuseseră nici un moment ascunse. Eu mă căzneam să-i conving pe toți cei care mă asaltau cu întrebări că la mijloc trebuie să fie niște încurcături cu ceva materiale, intrate în colimatorul Miliției Economice, dar care se vor lămuri curând – mai fuseseră cazuri cu unii șefi de șantier cercetați pentru așa ceva, ba chiar închiși și judecați – și, ca să fac credibilă această ipoteză, îl rugasem pe Runier (contabilul-șef al întreprinderii) să-l pună pe unul dintre contabili să-ți cerceteze gestiunea. Lucru pe care acesta l-a aprobat, dar care n-a dus la confirmare ipotezii mele, gestiunea ta – din păcate – fiind curată ca lacrima. Marți nu plecasem pe teren, ci mă găseam tot la contabilitate, cercetând ultimele fișe de materiale, în speranța deșartă că voi găsi ceva cât de cât în neregulă, care să justifice varianta Miliției Economice măcar pentru cei din jur, că eu una nu mai credeam în ea. Când deodată sunt chemată la telefon... chiar în biroul lui Runier... «Alo, tovarășa Mărculescu?... Vedeți că deseară venim acasă la dumneavoastră... pentru *percheziție*!» După care vine tonul. Am rămas încremenită. Îi comunic lui

Runier straniul mesaj. Acesta, după câteva momente de meditație, îmi spune:

«Ligio, nu spune nimănui despre acest telefon! Du-te repede acasă! Te învoiesc eu... și vezi... deretică toată casa! deretică bine de tot! Așa, ca distinșii tăi oaspeți să găsească totul *curat*... M-ai înțeles? Hai! Ce mai stai?»

Nu știu cum am ajuns acasă. Pe drum, în tramvai, mă tot gândeam: De când a ajuns Securitatea să-și anunțe percheziţiile? Să se priveze ea de elementul de surpriză și să dea învinuitului posibilitatea ascunderii materialului subversiv? Curios!... Foarte curios!

De cum am venit acasă i-am pus în temă pe mama și pe copii cu ce se va întâmpla la noapte – ca să nu se sperie –, mi-am suflecat mânecile și m-am pus pe «curățenie» în sertarele birourilor și în biblioteci. Treabă foarte grea, trebuia să examinez orice document, să văd dacă prezintă sau nu un pericol, și orice carte, raft după raft, să văd dacă e prohibită de regim. În final am strâns câteva coșuri cu material dubios pe care le-am dus la Teonia, la Victoria și la Florența (mătușii ale Ligiei care locuiau foarte aproape de noi). Mi-am amintit că și tu, cu câteva luni înainte, ai făcut aceeași operație, lăsând însă intenționat la vedere poemele de care se vorbise la proces... și ți-am respectat aranjamentele de atunci.

Veni și masa de seară. Toți patru așteptam tăcuți «evenimentul»... care întârzia să se producă... Eram toți patru numai urechi... Pendula bătu ora 12... Pe ultima bătaie se auzi soneria... Mă duc și deschid... În prag erau cei doi de vinerea trecută și, în spatele lor, un al treilea.

«Securitatea», rosti grav primul, înalt, uscățiv și – cum am putut vedea la lumina becului de la intrare – cu o nară puțin ruptă... «Avem ordin de percheziție.»

Și-mi flutură pe la nas o hârtie.

«Poftiți... Intrați!» Al doilea «musafir» era plinuț și bondoc, iar când trecu pe lângă mine prin lumina deconspiratoare a becului observai că are buză de iepure, în timp ce al treilea era mic, pirpiriu și blonduț, cu ochii puțin bulbucați. (Anchetatorul meu, probabil.) Intrară în sufragerie, unde ai mei se ridicaseră de la masă și se retrăseseră tăcuți și temători într-un colț al încăperii. Buză-de-iepure le dădu bună seara, în timp ce Nară-ruptă, ignorându-i, își depuse pe masă o geantă din care scoase un dosar și începu să scrie. Din când în când privea mobilele, își arunca privirea pe pereți, la tablouri, și scria. Apoi, în timp ce Buză-de-iepure scormonea prin sertare, unde spre marea lui satisfacție descoperi cele trei poeme bătute la mașină și puse de tine la vedere, iar al treilea se ocupa exclusiv de cele două biblioteci, luând la mână carte cu carte și punând deoparte unele, Nară-ruptă se plimba prin toate încăperile, uitându-se la mobile și însemnând ceva într-un carnet, după care iar se întorcea la masă și scria... scria... scria.

«Ce-i asta, tovarășe?» am izbucnit eu cu vehemență când acesta, după ce încheie procesul-verbal de consemnare a bunurilor inculpatului, mi-l întinse spre semnare. «Ați trecut toate mobilele din casă ca și când casa ar fi a soțului meu, iar eu, copiii și mama am fi intrat în ea cu valizele în mână. Or, lucrurile stau invers. Casa asta e a mea. Vă pot arăta actul de proprietate și chitanțele de la fisc de acum 10-15 ani, când nici nu-l cunoscusem pe soțul meu. Și mai e un lucru grav: ați trecut, împotriva legii, patul, masa și soba de gătit. Aflați că eu am patru ani de Drept, cunosc legile țării, am deplină, absolută încredere în justiția și procuratura ei și știu unde să mă adresez atunci când drepturile mele sunt călcate

în picioare. Nu semnez acest proces-verbal.» Nemernicul se văzu prins cu ocaua mică și încercă s-o scalde. Văzând cât de categoric era refuzul meu de-a semna, începu să se târguiască, spunând că «...oricum cu ceva trebuie să fi intrat soțul dumitale în casă». În sfârșit, căzurăm la pace, consimțind să-mi treacă niște lucruri mai de mâna a doua. În timp ce, scrâșnind din dinți, Nară-ruptă întocmea noul proces-verbal, Buză-de-iepure adunase un stoc de reviste franțuzești de modă, vechi de când lumea, și-l pusese pe marginea patului, când deodată privirea i se opri pe colțul de sus al șifonierului, unde era un vraf de reviste și jurnale. Le apucă și începu să le cerceteze, când deodată dădu de un album cu coperți de piele, rătăcit printre ele. Îmi îngheță sângele în vine când îl văzui în mâinile lui. Era albumul cu fotografii al Casei Regale, cu toți regii, inclusiv Mihai, reginele, prinții și prințesele, dăruit cândva, de ziua mea, de nea Alecu. (E vorba de unchiul Ligiei, colonelul și apoi generalul Alexandru Manolescu, aghiotantul prințului Nicolae.) Eram pierdută. Îmi amintii de colegul tău de clasă condamnat la ani grei pentru că a fost găsit la el un astfel de album cu fotografii regale. (E vorba de Alexis Popp. La o percheziție care o viza pe mama lui, fostă doamnă de onoare a reginei Maria, se găsise un vraf de fotografii – unele chiar cu dedicații – ale membrilor Casei Regale. Ca să-și salveze mama, Alexis a luat vina asupra lui, declarând că maică-sa îi încredințase fotografiile ca să le ardă, dar el a neglijat s-o facă. A fost condamnat pentru asta la câțiva ani de pușcărie, din care a ieșit cu sănătatea atât de zdruncinată, că mult timp n-a mai trăit după aceea.) Era cum nu se poate mai gravă descoperirea asta.

Mă și vedeam arestată și pe copiii mei – muritori de foame. Buză-de-iepure răsfoi tăcut, pagină cu pagină, tot

albumul, apoi mă privi în față, clătinând mustrător din cap, de parcă mi-ar fi spus: «Tâmpito! Nu te-am prevenit la telefon că-ți facem percheziție?» Și într-adevăr aș fi meritat să-mi spună așa ceva. Se ridică încet, puse albumul pe teancul jurnalelor de modă reținute, îi spuse lui Nară-ruptă că se duce la mașină după sfoară și ieși din casă. Am privit spre Nară-ruptă. Scria netulburat noul proces-verbal. Iar al treilea era cu nasul în *Viața lui Eminescu* de Călinescu, pe care o examina cu mult interes. «Acu-i acu'!» Inima îmi bătea să-mi spargă pieptul. «Fie ce-o fi! Doamne ajută!» Și, cu ochii îndreptați când spre Nară-ruptă, când spre celălalt, am ridicat cu o mână salteaua de sub teancul de publicații reținute, iar cu cealaltă am apucat albumul și l-am vârât repede sub ea.

După câteva minute sosi și Buză-de-iepure cu sfoara și legă tacticos teancul de publicații reținute, fără să lase impresia că l-ar preocupa soarta albumului dispărut. Nară-ruptă îmi întinse producția lui, pe care i-o semnai fără obiecție. Își strânseră toți trei catrafusele și plecară, pirpiriul ducând cu el un pachet masiv de cărți, printre care, desigur, și *Viața lui Eminescu*. (Cea mai grea pierdere pentru mine, R.M., fiindcă avea pe ea dedicația autorului către mama, soții Călinescu fiindu-ne chiriași între 1932 și 1934, în casa noastră din Dorobanți.)

Iar eu, după ce i-am condus, am mai găsit forța să arunc pe urmele lor câțiva stropi de apă sfințită, însoțindu-i cu formula de exorcizare «Piei, diavole!». Apoi, închizând ușa cu toate zăvoarele, mă prăbușii pe pat, sleită de puteri, spunând doar atât: «Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că mâna Ta a fost deasupra capetelor noastre!»"

Când am ieşit în '64 din puşcărie şi am auzit atunci povestirea de mai sus, mi-am pus întrebarea cine o fi fost acel „Buză-de-iepure" şi ce interes o fi avut să-mi amortizeze loviturile trimise de destin? Căci era evidentă, din descrierea soţiei, identitatea personajului văzut de ea cu a celui care luase parte la arestarea mea, dar care la intrarea în Uranus n-a mai fost de acord cu propunerea colegului său, Nară-ruptă, să-mi pună cătuşele. Apoi, fără dubii, tot el este cel care i-a dat Ligiei telefonul atât de neobişnuit, anunţând percheziţia.

Mi-am spus că fără îndoială a existat atunci la Securitate, firește între cadrele ei inferioare, cineva care a încercat cât de cât să mă apere. Dar cine să fi fost? Şi tot încercând să rezolv enigma, mi-a venit în minte un personaj: Lică. Da, el trebuie să fi fost. Cine era Lică? Era ultimul dintre copiii logofătului meu de la moşia din Dâmboviţa despre care am mai vorbit. Un copilaş mititel, frumuşel, cu părul creţ, ochii negri, foarte deştept, dar foarte emotiv. Învăţa bine. Îmi plăcea să-i pun întrebări din materiile lui şi-mi răspundea emoţionat, dar corect. Cu câteva săptămâni înainte de fatala mea plecare pe frontul Donului, îi făcusem formele pentru examenul de intrare la Liceul Militar de la Târgovişte. Nu ştiu ce se va fi întâmplat cu el, căci m-a luat viitura evenimentelor. Dar la câteva zile de la venirea mea din prizonierat, m-am trezit că a venit să mă vadă. Era acum un flăcău chipeş de vreo 22 de ani, student la Academia Comercială. Mi-a spus jenat, între patru ochi, că fusese racolat de Securitate – preţul acceptării lui la universitate, deoarece funcţia de „logofăt de moşie" a tatălui său, echivalată de partid cu cea de „unealtă a exploatării", îi stricase „originea socială sănătoasă". În această

postură, el s-a simțit în sufletul său dator cu această destăinuire către mine, care i-am fost ca un părinte, ca să nu rămână între noi umbra nici unei suspiciuni, dacă vreodată voi afla din alte surse despre noua lui situație... Și niciodată să nu mă tem, mi-a spus, că în această calitate mi-ar putea face vreun rău. Ba dimpotrivă, dacă având această poziție va putea vreodată să-mi facă vreun bine, mi-l va face... De atunci au trecut ceva ani.

Dacă, desigur, supoziția mea este adevărată, Lică, pe un post mai mărunt, va fi auzit probabil la serviciu că printre arestările programate este și a mea – și îl va fi influențat, presupun, pe colegul și poate prietenul său, Buză-de-iepure, însărcinat cu această misiune, să-mi facă, la arestare și percheziție, cât mai puțin rău cu putință. Altă explicație nu găsesc.

„Pe dumneata nu te vor scoate astăzi la anchetă", îmi spuse Pascu pe un ton sigur, după ce Faustin fu scos din celulă de obișnuitul lui caraliu-ghid. „Dacă l-ai auzit ieri pe Dumitrescu dând dispoziții să ți se facă percheziție la domiciliu, neapărat că ți s-a făcut astă-noapte, iar acum e ocupat cu studierea materialului ridicat... să vadă ce probe noi, zdrobitoare... irefutabile... poate găsi."

„O să găsească pe naiba. Eu mă așteptam de mult să fiu arestat și am avut grijă ce să le las să găsească și ce nu." Pascu păru contrariat de răspunsul meu.

„Uite ce e! Să facem o convenție! Să nu-mi comunici decât lucruri pe care le-ai declarat deja anchetatorului! Să nu vii la mine cu secrete... N-am nevoie de secretele matale. Pentru că s-ar putea ca anchetatorul să intre în posesia lor pe cu totul altă cale, iar dumneata să-ți închipui că eu i le-am divulgat."

„Vai de mine! Dar cum poți să-ți imaginezi că mi-aș închipui așa ceva? Am și eu... într-o oarecare măsură... cel de-al șaselea simț... exersat în nouă ani de prizonierat și în tot atâția de frecuș cu tot felul de oameni, de la sfinți la cele mai abjecte iude, și acest simț îmi spune că ești un om întreg în care pot avea încredere deplină."

„Văd că dumneata ai în mine mai multă încredere decât am eu însumi. Nu uita că stau aici, în Uranus, de doi ani, în care timp, mai ales la început, s-au desfășurat în aceste spații cele mai inimaginabile torturi, pe care cu ochii minții și prin transparența pereților le-am urmărit îngrozit, mai ales că mi-erau confirmate de priveliștea zdrențelor umane târâte noaptea de la camerele de tortură și aruncate, în stare de nesimțire, câteodată chiar în celula mea. La câți nu le-am pus eu comprese cu apă pe părțile tumefiate de lovituri...

Cu noi, babalâcii trăncănitori, a fost mai simplu: după patru, cinci bastoane trase la fund, am «recunoscut» cu toții. Ce era să facem? Crede-mă că n-aș vrea să repet experiența. Oricând anchetatorul mă poate chema și pe mine, să mă întrebe: «Ei, ce ți-a spus Mărculescu despre cutare lucru?» Și, de aceea, e mai bine să nu știu nimic. Pentru că, dacă știu și nu spun, el simte că îi ascund ceva. Îți vorbesc din experiența mea de procuror care a condus anchete, nu glumă. Ei bine, imediat *simțeam* când inculpatul, sau martorul, îmi ascundea ceva."

„Ai dreptate. Îți promit că n-am să-ți mai fac destăinuiri care să-ți producă angoase. Ca atare, nu-ți mai vorbesc decât despre ce i-am declarat anchetatorului. Totuși, ceva nu mi-e clar. Mi-ai spus că *nu se mai bate la anchete.* Atunci de ce te mai temi?"

„Bătaia nu e singura formă posibilă de represalii a Securității. Ferească sfântu' să mai cunosc și altele!"

„Înțeles! Fie cum spui! Dar nu mă lipsi – mai ales în momentele grele prin care trec – de sfaturile de jurist și de experiența omului încercat care ești!"

...l-am citit pe La Fontaine

Într-adevăr – după cum a zis Pascu –, a doua zi n-am fost scos la anchetă.

Dar a treia zi nici nu apucasem să mă așez bine pe scaun, că anchetatorul îmi și pune permanenta, obsesiva, înnebunitoarea întrebare de debut: „Ei, ți-ai amintit cine te-a informat de arestarea «camarazilor» dumitale?"

„Da, sigur că da", i-am răspuns flegmatic, la care anchetatorul beli ochii – pe care și așa îi avea bulbucați de la natură – și căscă gura, să vadă ce pescean gras de prizonier îi va mai cădea în plasă. „Este tovarășa inginer Cutărică, șefa UTC-ului întreprinderii unde lucrez, și care – știind că am fost prizonier – m-a întrebat acum un an, ba un an jumate și mai bine, dacă știu ceva despre foștii prizonieri Atanasiu și Popescu, arestați pe atunci recent, împreună cu soțiile lor, care erau surori." Răspunsul meu îl dezumflă complet pe anchetator, care nu se lăsă însă bătut.

„Dar de unde știa inginera dumitale despre arestările astea?"

„Cum de unde știa? Doar locuia alături, pe aceeași stradă, Xenopol. Vuia toată strada. Patru inși ridicați în aceeași noapte dintr-o casă nu-i ceva de care să nu afle vecinii și să nu comenteze strada. (De fapt, trăgeam o cacealma. Nu știam în ce context o cunoscuse inginera mea pe mama celor două surori. Presupuneam doar că amândouă locuiau pe aceeași stradă. Dar intuiția mea, care nu o dată m-a ajutat

la mare nevoie, îmi spunea acum că anchetatorul nu se va mai obosi să-mi verifice sursa de informație. Cum de altfel i-a și întâmplat.)

„Bine! spuse el pe un ton concesiv. De ăștia patru ai aflat de la ingineră... Buuun! Dar de ceilalți de la cine ai aflat?"

„Cum de la cine?... De la dumneavoastă... Amintiți-vă! Nu mi-ați pomenit dumneavoastră și de Clonaru... și de Groza... și de Stoenescu... și de Ispas? Ca de niște... frunze smuse de pe ramuri... de un vânt de toamnă? Atunci am auzit prima oară că și ei au fost implicați."

„Și ai pretenția să te și cred?"

„Este purul adevăr."

„Bine! O să verificăm noi cât de pur e adevărul ăsta al dumitale."

Și, zicând asta, ridică de pe un scaun un mare pachet legat cu sfoară, îl puse pe birou și-l desfăcu. Erau dosarele mele – le recunoscui imediat după coperți – împreună cu foi volante și publicații, fruct al percheziției care avusese loc alaltăieri noapte. Îmi întinse un dosar. Era traducerea mea în versuri a vestitei comedii medievale franțuzești *Farsa Maestrului Pathelin*.

„O recunoști? E compusă de dumneata?"

„Nu, eu doar am tradus-o în versuri din franțuzește. E scrisă în secolul al XIV-lea de un autor anonim. Credeți că are ceva «dușmănos» împotriva regimului nostru de democrație populară?"

„Nu, nici vorbă! Am citit-o chiar cu multă plăcere. Mi-a plăcut mai ales cum un cioban analfabet l-a tras de gâlci pe un avocat. De câte ori îi cerea onorariul, ciobanul îi da cu *beee!* și iar *beee!* – cum tot avocatul îl învățase să-i răspundă judecătorului. Uite că un om simplu, din popor, înfundă

un burghez tobă de carte, cum e avocatul dumitale. Mi-a plăcut, sincer să-ți spun. Mi-a plăcut. Ai talent, nu glumă. Păcat că nu e orientat cum trebuie... În slujba poporului!"

Și zicând asta se răsturnă în fotoliu, ridicând din pachet alte dosare. „Ia spune, ce alte lucrări ai mai scris?"

I-am numit pe rând cele trei poeme care, după spusa Chestorului, fuseseră menționate în procesul Atanasiu și pe care deliberat le lăsasem acasă expuse în vederea percheziției, anume *Copilul și Vremea*, *Prometeu* și *Fantezie de seară*. La fiecare titlu înclina aprobator din cap, mulțumit că nu i le ascund și prin asta nu-i îngreunez ancheta. Apoi urmă o tăcere, în care parcă s-ar fi luptat cu sine să-mi mărturisească ceva... și ar fi ezitat totuși.

„Știi ceva?... rupse el tăcerea, parcă încurcat. Noi, anchetatorii, suntem priviți ca niște duri lipsiți de sentimente... dar eu îți mărturisesc am fost mișcat de suferințele dumitale din prizonierat, așa cum apar ele... îmbrăcate, firește, în haina poeziei... în *Copilul și Vremea.*" (La aceste „mărturisiri", un bec de alarmă se aprinse în mintea mea. Ce o fi urmărind ipochimenul ăsta cu exaltarea talentelor (!) mele literare și cu „compasiunea" față de suferințele (!!) mele din prizonierat? Probabil ca, umflându-mă în pene la aceste complimente, precum corbul din fabula lui La Fontaine la elogiile vulpii, să scap și eu cașul din cioc și, transportat de omagiile insolitului meu admirator, să accept că în acele poeme mi-am cântat într-adevăr suferințele îndurate în prizonierat, și astfel să mă recunosc singur și de bunăvoie culpabil de „cleveteli murdare împotriva Uniunii Sovietice", care se sancționează conform legii 209, articolul nr... alineatul nr... cu *n* ani de închisoare. Chiar așa de bou să mă creadă admiratorul meu? Atunci îmi veni în minte un vers

din parodia fabulei pe care o știam mai demult. Și anume, la insistențele vulpii să cânte, corbul îi răspunde: „Hai sictir, cumătră vulpe, c-am citit pe La Fontaine!")

„Domnule anchetator, cred că faceți o confuzie. Nu e vorba de nici un prizonierat. Poemul meu e pur și simplu transpunerea în versuri a cunoscutului basm *Frumoasa din Pădurea Adormită*, bineînțeles în versiunea mea. Atât și nimic mai mult." Păru descumpănit de intervenția mea dură, prin care mă sustrăgeam din plasa elogiilor lui mincinoase și perfide, însă nu renunță.

„Înțeleg, înțeleg foarte bine rezerva dumitale. Un literat de sensibilitatea dumitale are o anumită sfială când i se pun în discuție propriile suferințe, dar nu se poate contesta că în poemul ăsta e vorba de prizonierat și de suferințele dumitale și ale camarazilor dumitale... suferințe pe care le-ai înfățișat... de o manieră atât de... cum să spun?... că m-au mișcat și pe mine."

„Ba contest cu toată fermitatea. Interpretarea aceasta politică vă aparține, și dacă ea va apărea în actul de trimitere în judecată întocmit de dumneata..."

„De *dumneavoastră*", interveni înțepat anchetatorul.

„Mă scuzați, de dumneavoastră... îl voi contesta în fața instanței și voi cere o expertiză literară." Cum se arăta uimit de pretenția mea, ca de ceva absurd, adăugai: „Domnule anchetator, să presupunem că n-aș fi om de litere, ci chimist și că la percheziția dumitale..."

„Dumneavoastră", mă corectă din nou.

„Mă scuzați... Și că la percheziția dumneavoastră ați fi găsit nu trei poeme, ci un dosar cu formule chimice. Cum v-ați făcut o părere foarte rea despre mine (nu discut dacă e îndreptățită, sau nu), sunt sigur că ați fi avut impresia că

acelea ar fi formulele unei bombe artizanale cu care să arunc în aer cine știe ce obiective... Vă întreb: oare dumneavoastră, care nu sunteți chimist, m-ați fi trimis în judecată numai pe baza impresiei că e vorba de o bombă, sau ați fi cerut expertiza unui chimist? Pentru că s-ar fi putut întâmpla ca respectivele formule să fie ale unei inofensive paste de dinți... Nu ar putea fi și așa?" Și fiindcă nu dădea semne că ar fi dispus să-mi răspundă la întrebare, continuai: „De ce atunci, în cazul de față, dumneavoastră, care nu sunteți un om de litere, ci de «drept» (aiurea!), nu ați accepta expertiza unui om de specialitate?"

„Ce nevoie ar mai fi aici de expertiză, când «camarazii» tăi vor veni unul după altul să depună în instanță că tu însuți (acum nu-mi mai vorbea cu dumneata) i-ai dat poemului tău interpretarea asta?" (Aici mințea în mod grosolan. Niciodată n-am încercat să bag pe gât cititorului interpretarea mea, ci i-am lăsat libertatea de-a și-o alege singur.) „Și nu numai *Copilul și Vremea*, continuă el, dar și ăstelalte sunt pline de aluzii la prizonierat și la Uniunea Sovietică."

„Asta e impresia dumneavoastră. Dar un om nu poate fi condamnat pe impresii, ci pe dovezi. Care sunt acelea?"

„Lasă, că ai să vezi tu care sunt. La proces o să-ți punem atâtea în spinare, că n-o să le poți duce..." Și zicând asta, începu din nou, nervos, să cotrobăie în pachetul cu probe ridicate la percheziție și să răsfoiască dosare.

Ca să mă deconectez, îmi aruncai iar privirile pe fereastră, căutându-l în curtea mocirlită de vizavi pe Ghiță, tovarășul meu de destin, care, neștiutor de sorții ce-i fuseseră aruncați de Ignat, dădea nepăsător cu râtul în trocul cu lături.

„Dar asta ce mai e?" mă scoase din reverie anchetatorul, punându-mi pe masă o coală dactilografiată. Îmi aruncai

ochii pe ea și încremenii. Tot sângele mi se urcă la cap, de credeam că fac apoplexie. De unde dracu' a mai apărut și asta?... Era o pagină cuprinzând o parodie a *Scrisorii I* a lui Eminescu... o parodie plină de obscenități, dar scrisă cu haz și cu talent. Nu era – Doamne ferește! – opera mea. Niciodată n-am avut înclinație spre obscenitate. Ba dimpotrivă, rezerva mea față de glumele cu trivialități îmi crease mai degrabă o reputație de „încuiat" în rândul petrecăreților din anturajul meu, deveniți după un număr de pahare slobozi – ca să nu zic porcoși – la gură. Dar a cui era această mizerie obscenă, deși – trebuie să recunosc – hazoasă? A unui arhitect, Paul Alexescu, prieten și coleg de întreprindere, dar și tovarăș de pahar cu George Manolescu, fratele soției mele, care locuia în aceeași casă cu noi, un cat mai sus. Nu era prima oară când Georgică – altfel băiat admirabil – lăsa la vedere pe biroul meu câte o astfel de „producție" literară, compusă la beție de inteligentul și spiritualul său prieten, doar așa, ca să mă tachineze, contând pe reacția mea de „încuiat". Dar de data asta o nimerise prost, percheziția o găsise printre hârtiile mele, iar gluma lui putea să ia o întorsătură tragică. Cu Securitatea nu e de glumit. Nu știi cum poate interpreta astfel de manifestări. De pildă, ca „difuzare de obscenități" de către elemente declasate ale burgheziei decadente și ca un atentat la sănătatea morală a clasei muncitoare, acțiune care, conform Codului Penal, articolul... și paragraful... se pedepsește cu... etc. etc. Iată unde putea să ducă farsa lui Georgică.

„E scrisă de tine?" mă întrebă anchetatorul după ce studiase pe fizionomia mea efectul parcurgerii acestui document.

Ce era să răspund? Că nu... și să-i atrag în nenorocirea mea și pe Georgică, și pe năstrușnicul de Paulică? Eu ce

riscam? Și așa eram băgat în mlaștină până la gât. Cel mult un an, doi peste cei puși deoparte până acum. Totuși parcă m-a cuprins o rușine incomensurabilă față de anchetator. Oricum, el văzuse în mine un luptător, un om de o anumită ținută – și iată-mă acum, în ochii lui, un pornograf ordinar. Aș fi preferat să mă fi prins cu orice manifest, cât de grav, contra regimului, decât cu porcăria asta, care – pe bună dreptate – îl îndreptățea să mă disprețuiască, ceea ce îmi era insuportabil. „Lasă la o parte mândria când e vorba de-a nu băga la apă niște suflete nevinovate!" îmi șopti un înger la ureche.

„Da, îi răspunsei fără ocol. E scrisă de mine." Se apropie de masa mea, îmi luă coala din mână și începu s-o reparcurgă (sigur că o citise deja)... zâmbind mai întâi... apoi, pe măsură ce avansa în lectură, râzând cu poftă.

„Măi, dar știi că ai haz? De unde naiba ai scos toate năzbâtiile astea? Ai imaginație, nu glumă! Vezi, numai chestii d-astea, amuzante, trebuia să fi scris tu... nu tâmpenii care să ne dea nouă de lucru, ca *Visul negru* care, vrei sau nu vrei să recunoști, e cu ochi și cu sprâncene prizonieratul." (Și așa și era, ca să vorbim drept.) „Asta da poezie! I-a distrat pe toți la câți le-am citit-o." O împături în patru și o băgă în buzunarul de sus de la veston, ca s-o citească probabil prietenilor la vreo reuniune bahică.

Răsuflai ușurat. „Mulțumescu-ți Ție Doamne, că n-a pus-o la dosar! O, Paulică, de-ai fi știut tu ce destin glorios o să aibă porcoasa ta parodie la petrecerile securiștilor! Iartă-mă că mi-am atribuit în mod fraudulos paternitatea ei!" Și uite așa am săvârșit un „furt literar", fără nici o mustrare de conștiință.

Celelalte ședințe, ținute zilnic, de dimineață până la prânz, au avut ca obiect cele câteva întruniri la mese festive în locuințele prietenilor mei, foști prizonieri. Anchetatorul insista neobosit, vrând să stabilească cine anume luase parte și ce discuții avuseseră loc. O, cât de bine mi-au prins relatările în amănunt ale Chestorului – odihnească-l Domnul! –, care, sfidând orice primejdie, se strecurase în sala procesului, fiind martor la toate dezbaterile. Pe baza spuselor lui am știut ce trebuie să recunosc și ce pot să neg. Evident, mi-am recunoscut participarea la toate aceste întâlniri festive legate de aniversările amfitrionilor respectivi. Am recunoscut de asemenea și participarea tuturor acelora despre care știam în mod sigur că fuseseră condamnați; dar am tăgăduit cu îndârjire participarea celor despre care știam că sunt liberi, cazul prietenului meu Tase Tălpășeanu, bănuit că ar fi fost și el la „întrunirea conspirativă" din casa lui Puiu Atanasiu (lucru adevărat, de altfel), Tase cu care mă întâlnisem în tren cu doar două zile înainte de arestarea mea. Și bine am făcut, căci astfel T.T. a putut să scape de arestare și condamnare. Câteodată discuția se purta asupra prizonieratului, asupra lagărelor prin care fusesem, asupra grevelor de muncă și de foame pe care le făcusem, discuții din care mi-am dat seama că anchetatorul era foarte bine informat din dosarul meu. Odată, vorbindu-i de cea de a treia grevă de foame a mea „de la Mihailovo", m-a și corectat: „Poate vrei să spui de la Morșansk, căci la Mihailovo n-ai făcut nici o grevă." Și exact așa era. Toate le știa din dosarul meu cel gros cu care venisem din prizonierat, împânat cu toate notele informative ale turnătorilor din lagăre, deveniți, ca panduri ai diviziei Tudor Vladimirescu, eroi naționali. Acest dosar, „umbra" mea închisă în sertarele

Securității, el era în fond adevăratul motiv al urmăririi mele penale, nu fleacurile spuse pe la mesele noastre în momente de euforie bahică. Dar, ciudat: deși am fost anchetat cea mai mare parte din timp despre aceste isprăvi ale mele din prizonierat (eu neascunzând nimic, fiindcă totul era consemnat nu numai în dosarul meu, dar și în ale celorlalți, judecați și condamnați), totuși, spre uimirea mea, în dosarul întocmit pentru trimiterea mea în judecată – pe care l-am citit la încheierea anchetei – *nu era menționat nimic din prizonierat.* „Noi te vom judeca nu pentru delictele comise în prizonierat, ci pentru cele comise în țară", mi-a spus odată Dumitrescu, dar nu l-am crezut. Totuși a avut dreptate. „Marelui Frate" nu-i convenea să fim condamnați pentru acțiuni săvârșite în împărăția lui, care ar fi pus în discuție cauza sa, bestialitatea cu care ne-a tratat. Pentru afronturile pe care i le-am adus ar fi vrut să fie răzbunat prin condamnarea noastră de către „Micul Frate", pentru delicte săvârșite în ograda acestuia. Or, aceste delicte, în mare parte inexistente, erau greu de dovedit printr-o anchetă normală.

Dar lupta cea mai mare am dat-o în jurul discuțiilor purtate la mesele festive de care am vorbit mai sus, eu negându-le până în pânzele albe caracterul „dușmănos" (deși în parte adevărat, trebuie să recunosc, dar de dimensiunile unei bârfe banale și de ocazie, cum se debitau pe vremea aceea la toate mesele între prieteni ale unei anumite pături sociale crunt lovite). Negam, mai ales, „caracterul conspirativ al acestor discuții, vizând răsturnarea regimului" (ceea ce era, într-adevăr, pura invenție a Securității). Chiar atunci când anchetatorul îmi citea fragmente incriminatorii din declarațiile celor implicați, reacția mea

înverșunată era aceeași: „În modul cel mai categoric vă declar că nu am auzit așa ceva." Frază pe care o repetam, pe același ton hotărât, obsesiv, până la exasperarea anchetatorului. Acesta, turbat de furie, se repezea spre mine agitând declarația în cauză, gata să mă pocnească. Eu, sigur pe infailibilitatea formulei lui Pascu – *nu se mai bate la anchete* –, nici nu clipeam, ci îl priveam calm și chiar zâmbitor. „Lasă că ai să vezi tu când va veni noaptea aia... a Sfântului Bartolomeu!" (Uite, dom'le, că știe și istorie! Cine a spus că anchetatorii sunt inculți?) „Atunci o să borăști din tine atâtea, că noi n-o să te mai putem opri."

Într-una dintre anchete, partenerul meu de joc, scos din țâțâni de încăpățânarea mea de-a nega, cum spunea el, chiar și evidența, a ieșit furios pe ușa laterală, lăsându-mă câteva minute singur. Apoi a revenit însoțit de două personagii.

Unul în alb, cu o bonetă medicală, pistruiat și cu ochelari pe nasul coroiat. Era doctorul închisorii, Enescu, cum aveam să aflu de la atoateștiutorul într-ale închisorii, Pascu. Acesta avea atribuția de a-i examina pe anchetații care urmau să fie torturați și să-și dea avizul dacă subiecții rezistă la „probă", ca nu cumva – Doamne ferește! – să dea ortul popii înainte de-a fi spus tot ceea ce interesa bunul mers al anchetei. M-a examinat îndelung din ochi, mi-a luat pulsul, apoi s-a îndreptat spre anchetator, dând afirmativ din cap, adică aprobând „operația".

Acum veni rândul celuilalt să se apropie de mine. L-am recunoscut imediat. Individul, de altfel intens mediatizat în presa și în jurnalele cinematografice ale vremii, nu era altul decât campionul nostru național de box la categoria supergrea, Ciubotaru, devenit celebru în urma unei victorii asupra supragreului național sovietic Soțikas, într-un meci

ținut în 1953 la Arenele Romane din Parcul Carol și rămas de pomină. Desigur, românul nostru era programat să cedeze în fața reprezentantului Marelui Frate. Așa era cutuma acelor vremuri.

Numai că, în cursul meciului, după ce încasase o grămadă de pumni de la distinsul oaspete, nu știu cum făcu, desigur, din greșeală, că îi scăpă acestuia o directă atât de năprasnică, de-l puse la pământ. De unde nu se mai sculă decât ridicat pe brațe, după ce fusese numărat și declarat knockout de arbitru. Acesta era vizibil dezolat de neprevăzutul deznodământ, care putea declanșa chiar și un conflict internațional, pe mutește, desigur, între conducerile de partid ale celor două state-surori. Eu însumi văzusem meciul acesta la cinema. Boxerul nostru era o matahală de doi metri cu o față neverosimil, ba chiar ridicol de mică. L-am recunoscut și i-am zâmbit, cât pe-aci să-l și felicit pentru victoria din trecut.

Se apropie de mine ținând în mână un baston de cauciuc și mă examină profesionist, din față și din spate, din creștet până în tălpi, apoi, mulțumit de „marfă", se îndreptă spre anchetator dând afirmativ din cap. Deci el avea să execute „operația". Cum e posibil – mă întrebam – ca un campion național, o glorie a sportului nostru, să se coboare până la treapta cea mai de jos a societății, aceea de gâde? Exercitată în trecutul nostru de robi țigani sau de străini, niciodată de români. Sau poate că, fiind oricum securist ca orice sportiv de performanță, mi-l vor fi adus, așa mare și mătăhălos cum era, numai ca să mă intimideze? Se poate și asta.

După ce plecară cei doi, anchetatorul meu se ridică și începu să se plimbe nervos de la un capăt la altul al biroului,

în chip napoleonian, cu mâinile la spate și puțin aplecat de umeri, ca sub povara unei mari răspunderi morale.

„Ascultă, Mărculescule! îmi spuse într-un târziu. Îți mai dau o șansă, deși n-o meriți. Acum e momentul să recunoști caracterul *dușmănos și conspirativ* al reuniunilor voastre... Sincer îți spun: N-ai să reziști la tortură... N-au rezistat alții mult mai tari decât tine... ba chiar antrenați special ca să reziste... Știi la cine mă refer? (Probabil la legionari.) N-au rezistat nici «camarazii» tăi... La proba asta nu rezistă nimeni... nici Iisus Hristos, nici Buddha, nici Mahomed... Și cum crezi c-ai să reziști tu? Și ca să-ți spun drept... cu mâna pe inimă... martor mi-e bunul Dumnezeu... *îmi pare rău de tine!*" (Vai, ce duios! Torționarul plângând pe umărul victimei de mila ei!) „Dă-mi, te rog, o șansă să te salvez!" (Auziți, lume! Mă roagă să-i dau o șansă ca să mă salveze. Numai că salvarea asta nu era de fapt decât o sigură băgare-la-apă.) „Căci e limpede ca lumina zilei – continuă el persuasiv – *că n-ai să reziști.*"

„Se poate să aveți dreptate. Poate că n-am să rezist. Dar sunt dator să încerc... așa cum au încercat confrații mei de suferință... Eu de ce să nu încerc? Sunt mai prejos decât ei? Și apoi, la ce v-ar folosi asta, dom'le anchetator? Să zicem că, zdrobit de tortură, aș semna declarația... Dar cine mă va putea împiedica la tribunal, de față cu avocații și cu publicul, s-o retractez, ba chiar să spun și în ce condiții mi-a fost luată? Chiar dacă, întors la Uranus, veți pune să mă facă bucăți și să mă arunce la câini... ca pe arabul din *El Zorab* al lui Coșbuc."

„Ei vezi? Uite, asta te strică pe tine... fanatismul. Și tot asta te trădează c-ai fost și legionar... măcar că tu tăgăduiești cu încăpățânare acest lucru... Ești un fanatic nenorocit.

Îți meriți soarta. Cu sila nu te pot salva", conchise dezamăgit „salvatorul" meu și apăsă pe butonul soneriei.

„Mofturi! N-o să te supună la nici o tortură. Totul nu a fost decât o înscenare ca să te intimideze. Bine că n-ai cedat!" își rosti Pascu judecata lui competentă după tot ce-i relatasem din ancheta acelei dimineți. Însă în noaptea care a urmat prea bine n-am dormit, așteptându-mă și la această eventualitate. Care, din fericire, nu s-a întâmplat. Pascu a avut și de data asta dreptate.

Confruntările

La ancheta următoare, scoțându-mi ochelarii, constatai o schimbare în aranjamentul camerei: masa mea era întoarsă, așa că în față nu mai aveam fereastra cu simpaticul meu vecin, Ghiță porcul, ci peretele gol din stânga. La fel era dispusă, dar către peretele din dreapta, o nouă masă, introdusă ad-hoc. Ce să însemne această schimbare de decor? Cumva o schimbare de tactică? reflectai cu mirare. Mi se făcu semn să iau loc. Urmară câteva minute bune de așteptare și tăcere, apoi auzii deschizându-se ușa din peretele lateral (acum în spatele meu) și prin ea pătrunzând câteva persoane. După ce foiala se potoli, nou-veniții așezându-se la locurile lor, anchetatorul porunci:

„Întorceți-vă și priviți-vă!" M-am executat, răsucindu-mi scaunul, și... m-am pomenit în fața unui ins în haine vărgate, care, de la masa cealaltă, făcuse și el aceeași mișcare. L-am privit și m-am cutremurat... Lazăr ridicat din mormânt a patra zi nu ar fi arătat altfel... o față cenușie,

imobilă, cu suferința încremenită pe ea... cu ochii sticloși, parcă de mort... Vai, în ce hal putuseră să-l aducă aceste bestii! Prin câte inimaginabile torturi îl trecuseră uneltele Satanei pe bietul Puiu ca să-l transforme în spectrul din fața mea? Căci el era, Puiu Atanasiu, condamnat la moarte și cu semnele ei săpate pe chip.

„Îl recunoști?" mă întrebă anchetatorul.

„Da. Este Constantin Puiu Atanasiu."

„Îl recunoști?" îl întrebă apoi pe Puiu. Acesta șezu puțin pe gânduri, apoi, șovăitor și cu un glas stins, de parcă nu era al lui, răspunse:

„Este Radu Mărculescu."

„Întorceți-vă! Iar tu, Atanasiu, relatează-ne despre complotul antistatal pe care l-ai pregătit cu legionarii tăi și despre rolul pe care-l avea în acest complot «camaradul» Radu Mărculescu!" (Încremenii. Deci 25 de ani de temniță – dacă nu chiar pedeapsa capitală – îmi pregătea duiosul meu anchetator care mai ieri nu mai putea de mila mea și nu știa cum să mă salveze.) După o pauză, cu un glas mecanic pe care nu i-l mai recunoșteam, de parcă un străin ar fi vorbit din el, Puiu începu să povestească, dar... ca pe ceva recitat pe de rost și repetat de multe ori, ceva fără noimă și fără legătură cu mine... despre un anume doctor (Marin, mi se pare) venit din străinătate și care... cu legionarii din jurul lui (adică ai lui Puiu) ar fi vrut să... Un bec mi se aprinse în minte. Trebuia, cu orice risc, să intervin, acum, imediat, și chiar de o manieră dură, brutală, ca să-l trezesc din apatie, să-l smulg din automatismul povestirii lui, să-l zgâlțâi și să-l fac să-și dea seama că eu nu sunt doborât, că sunt gata să lupt până-n pânzele albe pentru

libertatea mea – și, ca atare, că merită să facă un efort, cât de mic, pentru a mă salva.

„Povești! strigai eu cu tărie, povești! Ce au de-a face aceste lucruri cu mine? Făceam eu parte dintre legionarii de care vorbește?"

„Taci! Taci! urlă la mine anchetatorul. Ți-am dat eu voie să vorbești? Și cum poți să-l insulți pe Atanasiu acuzându-l că spune povești?" (Vai, ce mișcătoare grijă pentru demnitatea deținutului Atanasiu! Dar unde erai tu, Dumitrescule, când același Atanasiu, legat de mâini și de picioare, era pus pe „rotisor" și bătut cu parul la tălpi, până la leșin?)

„Dacă l-am jignit, îi cer iertare. Dar îl rog să spună dacă eu făceam parte..."

„Taci!"

„...dintre legionarii de care vorbește..."

„Taci! urlă el înfuriat și apropiindu-se pe la spate de mine. N-auzi să taci? Ce vrei, să te..."

„...și dacă știe că eu aș fi fost legionar!"

„Dacă nu te potolești, te pun în lanțuri!" Și, cum mă potolisem, dar nu de frica lanțurilor, ci fiindcă reușisem să-i comunic lui Puiu esențialul, i se adresă acestuia pe un ton blând: „Continuă, Atanasiule!" Însă cum el tăcea, repetă invitația: „Hai, Atanasiule, continuă!"

„Ca să răspund la întrebarea care mi-a fost pusă..." începu pe un ton dintr-odată ferm Puiu. (Semn că brutalitatea intervenției mele îl dezmeticise.)

„Dar nu e nevoie să răspunzi la nici o întrebare, Atanasiule, îi replică celălalt cu blândețe. Aici eu pun întrebările. Continuă, te rog, ce începuseși să spui!"

„...afirm în modul cel mai categoric că Mărculescu nu a făcut parte dintre legionarii din anturajul meu și..."

„Nu te-am întrebat asta. Continuă-ți relatările!"

„Și... din câte știu, nu a făcut niciodată parte din mișcarea legionară.“ Toate acestea rostite cu timbrul și intonația lui dintotdeauna și pe tonul cel mai categoric. Minunea se petrecuse: Puiu redevenise el însuși. Anchetatorul amuți. Își dădu seama după schimbarea de ton că, reintrat în propria lui piele, așa dârz și încăpățânat cum îl cunoscuse la anchetele la care probabil asistase, nu va mai da înapoi în ceea ce mă privește. Așa încât, după o consultare din priviri cu colegul său, Blidaru, însoțitorul lui Puiu, puseră capăt ratatei confruntări și ieșiră toți trei din încăpere.

Am rămas singur câteva minute, timp de reflecții și de trăiri contradictorii. Pe de-o parte îmi dădeam seama că obținusem o victorie prin îndărătnicia mea, și mă îndemnam să stărui în ea, dar pe de altă parte, numai din examinarea rapidă a gradului de distrugere fizică a lui Puiu, condamnat la moarte și poate în pragul execuției, mă cutremuram de dimensiunile monstruoase ale acestei întunecate zone a torturii, terorii și nimicirii, în pragul căreia mă aflam... gata să mă absoarbă și pe mine în abisul ei. Și ca o completare a acestor gânduri negre, iată la un pas de mine, pe covor, o lamă de ras căzută din neglijența cuiva... sau, mai știi, lăsată într-adins la vederea mea ca să mi-o însușesc... și într-un moment de disperare s-o folosesc, scutind astfel pe anchetator de o muncă plicticoasă. Un dușman al poporului mai puțin! Nu încercase, ieșind de la ancheta-tortură, și Aurel State să se sinucidă? Și nu fusese adus în cârje la proces, mutilat pe tot restul vieții? Mulțumesc, dar așa ceva nu servesc.

În sfârșit, auzii deschizându-se ușa și intrând câțiva inși care, după câteva clipe de foială, se așezară fiecare pe locul cuvenit.

Tăcere… apoi glasul anchetatorului:

„Întorceți-vă! Și priviți-vă!“ Mă executai și mă găsii față în față – o, ce surpriză!– cu Niki Groza. Desigur, destul de slăbit, dar cu fața mobilă și ochii luminoși, semn că – deși greu încercat și el – nu trecuse totuși prin probe supraumane, ca Puiu. Asta îmi dădu curajul să-i fac semn, ridicând de două ori sprâncenele și căznindu-mă să schițez un zâmbet. Asta așa, ca să-i transmit că nu sunt la pământ, că sunt hotărât să mă apăr și că merită să facă un efort pentru salvarea mea.

„Îl cunoști?“

„Da, sigur că îl cunosc“, răspunsei pe loc și cu glas puternic, ba chiar voios. (Al cărui scop era să-i transmit impresia că am un tonus ridicat.) „Este Nicolae sau, cum îi spuneam noi, Niki Groza.“

„ÎI cunoști?“ i se adresă apoi lui Niki.

„Da, răspunse acesta cu un glas destul de ferm, privindu-mă drept în ochi și recepționându-mi astfel mesajul mimic. E Radu Mărculescu.“

„Întorceți-vă!“ și, după ce ne executarăm, către Niki, pe un ton blajin, așa, ca despre ceva banal și fără importanță: „Te rog să ne vorbești acum despre proiectele voastre legionare de schimbare a regimului nostru de democrație populară și despre participarea «camaradului legionar» Mărculescu la aceste discuții.“ Văzând că tace și nu se decide să vorbească, insistă cu aceeași blândețe în glas: „Haide, dă-i drumul! E vorba doar de lucruri deja stabilite și consemnate în declarații.“

„Cred că e o confuzie la mijloc, începu Niki. Mărculescu nu a fost niciodată legionar. Asta o știu cu certitudine. Da, e drept, am avut cu el relații de prietenie, l-am

prețuit ca om de cultură, ne-a plăcut să-l auzim povestind, sau tratând vreo temă literară, dar în nici un chip noi, cei care ne țineam că suntem legionari, nu l-am considerat ca de-al nostru."

„Dar așa ai afirmat în declarațiile tale... Uite-aici ce-ai spus!" schimbă tonul anchetatorul.

„Probabil că s-a strecurat o greșeală în redactarea declarației mele. Vedeți, în ea vorbesc despre o mulțime de foști prizonieri. Dar asta nu înseamnă că *toți* erau legionari. În nici un caz nu puteam să spun despre Mărculescu că a fost legionar, când știam precis că n-a fost." Urmă o tăcere în cursul căreia anchetatorii se consultară în șoaptă asupra acestui rateu, apoi se auzi concluzia pusă de Dumitrescu:

„Hm! «Camarazii» s-au înțeles din ochi să obstrucționeze ancheta. (Asta, ce-i drept, cam așa și era.) Nu-i nimic! Avem destule mijloace ca să facem să iasă la lumină... adevărul (!)."

Și astfel se sfârși ziua „confruntărilor". Trecusem cu bine acest hop. Dar eram întors pe dos de imaginea suferinței celor doi, mai ales a lui Puiu, a cărui imagine martirică, dovadă vie a atâtor torturi prin care trecuse, alături de tragica sa condiție de „condamnat la moarte" avea să mă urmărească multe nopți de-acum încolo.

Sfârșitul anchetelor și așteptarea procesului

Peste câteva zile, sunt din nou chemat la anchetă. De data asta Dumitrescu se găsea într-o dispoziție foarte bună. Mă întrebă cum stau cu sănătatea, dacă nu mi-e frig în celulă și dacă sunt scos cu regularitate „la aer".

Apoi încercă să aducă vorba despre un recent meci de fotbal care probabil făcuse mare vâlvă printre microbiști, dar renunță imediat ce l-am făcut să înțeleagă că fotbalul e ultimul lucru din lume care mă interesează și că în viața mea n-am pus piciorul pe un stadion. Atunci schimbă imediat subiectul, trecând în domeniul filozofiei, și mă provocă să-i înfățișez concepția mea de viață.

„Simplu de tot, îi răspunsei, n-am nici una."

„Cum se poate să spui așa ceva? Nu există om care să nu aibă o concepție de viață."

„Uite că există, și dovada o aveți în față... Există oare vreo lege care să-l oblige pe cetățean să aibă o concepție de viață? Dacă da, spuneți-mi și o să-mi caut una de ocazie."

„Nu e nevoie să ți-o cauți. Ai deja una, dar nu vrei să-mi vorbești de ea." Aluzia era evidentă. În tot timpul acestor trăncăneli amabile, un bec de alarmă semnaliza încontinuu în creierul meu: „Fii atent!... Fii atent la vulpea care vrea să facă pipi pe arici, astfel ca acesta să se destindă! Fii atent să nu te ia prin surprindere cu ceva la care să nu mai poți da îndărăt!" În sfârșit, după vreo două ore de vorbărie inutilă, interlocutorul meu, care fusese numai miere, se îndreptă spre sonerie să-mi cheme caraliul-însoțitor. Când deodată, parcă amintindu-și pe loc de ceva, își dădu cu palma peste frunte. Apoi merse repede la cartotecă, de unde scoase febril mai multe dosare și veni cu unul la mine, deschizându-l și arătându-mi în el câteva locuri despărțite prin semne de hârtie:

„Uite, semnează aici... și aici... și aici!" – și se uită la ceas. „Tiii! Sunt în criză de timp. Semnează repede, că la unu trebuie să fiu cu ele la minister! Cum dracu' am uitat? Ne-am luat cu vorba." Interesant! Mă facea pe mine vinovat

de „criza de timp" în care, chipurile, ar fi intrat; ca și când eu aș fi fost cel care trăncănise ceasuri întregi, și nu invers. Atunci mi se revelă tâlcul amabilităților din ziua aceea, precum și așa-zisa criză de timp: voia să-i semnez pe nevăzute dosarul cu declarațiile pe care mi le luase.

„Mă iertați! Dar înainte de-a le semna trebuie să le citesc. Nu-i așa?"

„Cum? Adică n-ai încredere în mine?"

„Vai de mine! Cum puteți spune așa ceva?... Dar eu niciodată nu semnez fără să citesc bine ce semnez. Că... de! s-ar putea strecura vreo greșeală... involuntară, firește!"

„Bine! spuse el îmbufnat. N-ai decât să citești!" Și își trase un scaun lângă mine. Până acum nu avusesem ocazia să stau atât de aproape de el. Un miros de *eau de Cologne* ieftină se îmbina mirosul lui propriu, nedefinit și neplăcut. Am început să citesc. Încă de la primele pasagii îmi săriră în ochi nepotrivirile între ce declarasem eu și ce scrisese el. Și anume că la cutare masă festivă s-au dus discuții „dușmănoase" și s-a vorbit de modalitățile de „înlăturare a regimului". Îi arătai cu coada tocului pasagiul:

„Iată, aci s-a strecurat o eroare. Eu v-am spus clar și din capul locului că la această masă nu s-au purtat discuții «dușmănoase» și nu s-a vorbit de «înlăturarea» regimului."

„Da. Dar ceilalți participanți la masă, toți, fără excepție, au declarat contrariul. Ce, vrei să-i faci mincinoși pe «camarazii» tăi? Vrei să-i insulți? Uite aici declarațiile lor! Să ți le citesc?"

„Nu e nevoie. Vă cred pe cuvânt. Ei pot să declare orice. Numai că aici, în aceste pagini, nu sunt declarațiile lor, ci ale mele, de care eu răspund, și nu alții. Și ca să le semnez trebuie să fie conforme cu ceea ce am declarat eu, nu alții."

„Măi, Mărculescule, de ce-mi faci viața amară? Ți s-a năzărit să-mi vii cu chițibușării avocățești tocmai acum când... trebuia de mult să fi fost cu dosarele la minister? Hai, citește-le dracu' odată și semnează-le! Nu mă scoate din sărite!"

I-am urmat recomandarea și m-am apucat din nou de citit. Bineînțeles, am mai găsit încă două pasagii în care declarațiile mele fuseseră întoarse pe dos. După ce terminai lectura, i le arătai.

„Ei, și ce importanță are asta? Ce, tu crezi că dacă le scot scapi necondamnat? Chiar așa de prost ești? Știi tu pe cineva care să fi intrat aici, la noi... și să iasă fără o condamnare?"

„Nu știu. Dar eu nu semnez cu aceste adaosuri pe care nu le-am declarat și prin care m-aș înfunda singur și de bunăvoie, ca un prost."

„Și așa o să te înfunzi, fii sigur! Ba chiar mai rău... Și cam ce-oi fi vrând dumneata acuma? Să mă apuc să rescriu tot textul ăsta? Chiar așa de prost mă crezi? Hai, fii serios și semnează!"

„Nu pot."

„Semnează, mă, nemernicule!" și, amenințător, își apropie și mai mult scaunul de al meu, agresându-mă și cu mirosul lui. „Semnează, bestie!" îmi șuieră, lovindu-mă cu cizma în glezne și repetând cu bestialitate, după fiecare „semnează!", lovitura, din ce în ce mai puternică. „Semnează, animalule! Semnează, ticălosule!" – și, în timp ce mă lovea cu cizma, fața lui congestionată căpăta adevăratele ei trăsături de fiară, însoțită de mirosul de animal, încă mai insuportabil decât loviturile. „Semnează, mă, ciocoi împuțit! (iar lovituri la glezne)... prăsilă a vampirului de tac'tu

care-a supt sângele poporului! Paștele și grijania curvei de mă-ta care te-a fătat!"

Era prea mult. Simții că tot sângele mi se urcă la cap la această oribilă profanare a memoriei părinților mei, de mult trecuți în lumea de veci. O clipă îmi pierdui controlul.

„Cum îți permiți să vorbești așa de părinții mei răposați?"

„Aaaa... Cum îmi permit?" Parcă asta și așteptase de la mine: să mă scoată din pasivitate printr-o astfel de provocare, premeditată desigur. „Uite cum îmi permit!" Și, ridicându-se, începu să-mi tragă cu furie palme pe obraji. Și-mi trase... și-mi trase... și-mi trase... până când nu mă mai putui stăpâni. Cu ochii injectați, văzând numai roșu în fața mea, cu pumnii strânși, mă sculai în picioare, dominându-l astfel cu o jumătate de cap, și răcnii din toate puterile:

„Hooo! Oprește-te odată!"

Ipochimenul, speriat de ieșirea mea, simțind că mi-am pierdut controlul și că aș fi în stare de orice, sări un pas îndărăt. Ne privirăm câteva secunde nemișcați, cu ura adunată în priviri, apoi, fără să mă slăbească din ochi, se apropie de sonerie și apăsă pe buton. Ușa se deschise imediat, de parcă în spatele ei caraliul atât ar fi așteptat, semnalul.

„Ia-l!" Ochelarii negri... și ieșirea. M-o duce la camera de tortură? mă întrebam pe drum, dar m-am liniștit dându-mi seama că străbăteam același traseu, pe care-l cunoșteam acum pe de rost, către celulă. Oricum, am scăpat ieftin, reflectai pe drum. Pierderea controlului putea să mă coste scump... așa cum l-a costat pe Alecu Cosma în lagărul de la Oranki. La fel, în cursul unei anchete, luat la palme de-o stârpitură de comisar, Birman, Alecu răbdă ce răbdă, până când, umplându-i-se ocaua – și așa mică de la natură – se sculă și-i trânti o atât de năprasnică palmă, încât

îl aruncă sub masă. „Ajutooor! Mă omoară fasciștii!" Alarmă, gărzi cu arme automate, în pas alergător... arestare... proces... condamnare... etc. Mulțumescu-ți Ție, Doamne, că nu mi s-a întâmplat și mie așa ceva! Mulțumescu-Ți că m-ai ajutat să trec cu bine de ceasul rău!

Ajuns în celulă, mă lăsai frânt pe pat. „Pascule, uită-te la obrajii mei și spune-mi ce-a mai rămas din formula matale: *Nu se mai bate la anchete*?

Și-i povestii pe scurt finalul ședinței. După ce mă ascultă, Pascu se ridică de pe patul lui, veni la mine și-mi strânse mâna cu solemnitate:

„Felicitările mele! Ai câștigat partida. Dumneata ai rezistat presiunilor și n-ai semnat nici un act autoacuzator, iar prietenii dumitale au retractat declarațiile împotriva dumitale ce le fuseseră smulse. Practic, acuzarea nu are în momentul de față nici o dovadă împotriva dumitale. Nu-i ăsta un succes?

Cât despre formula mea *Nu se mai bate la anchete*, ea nu e câtuși de puțin infirmată de ceea ce ți s-a întâmplat. Palmele acelea n-au fost decât revărsarea unei furii personale de anchetator decepționat, și nu o «bătaie» în stilul clasic, securist... și mai cu seamă *științific*. Asta ar fi necesitat o aprobare de sus și prezența medicului... iar ca timp de programare, orele nopții. Căci trebuie să știi că tot ce fac comuniștii e *științific*, chiar și bătaia. Or, dumneata n-ai fost obiectul unei bătăi *științifice*, operată de un specialist calificat, ci a unei răbufniri întâmplătoare, executată «empiric» de un amator, care nu poate fi omologată ca «bătaie». Și în acest caz formula mea își păstrează neștirbită valabilitatea", își sfârși Pascu, puțin cam vexat, pertinenta lui expunere. Pentru care i-am mulțumit cu căldură, parcă

nemaisimțind pe obraji dogoarea palmelor, de vreme ce nu erau științific omologate.

După vreo trei zile, sunt din nou dus la anchetă. De data asta, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat, anchetatorul meu era numai zâmbet pe față și miere pe limbă.

„Ei, te-ai mai răzgândit? Semnezi declarațiile?" Nici un răspuns din partea mea. „Semnezi sau nu semnezi?" Aceeași tăcere. „Aaa, nu răspunzi? Poate ai intrat în greva tăcerii. Sau poate vrei să declari și greva foamei." Nici un răspuns. „Poate crezi c-o să-ți meargă ca-n Uniunea Sovietică! Te înșeli amarnic. Aci ai alt statut. Nu mai ești prizonier de război, ca să te apere Haga ori Geneva. Aci ești un viitor deținut și nu te mai apără nici o lege internațională. Ci numai legile noastre Ai înțeles diferența?" Și-mi puse în față dosarul și tocul:

„Citește-le și semnează-le!"

„Le-am mai citit o dată."

„Citește-le încă o dată!"

Mă conformai și – spre surprinderea mea – declarațiile erau într-o versiune nouă, în care părțile adăugate, incriminatoare, lipseau. (Probabil că, dacă aș fi cedat la începutul discuției, mi-ar fi dat spre semnare tot versiunea veche.) În această situație, nemaifiind nici o diferență între ceea ce declarasem și ceea ce se consemnase, le-am semnat.

„Chiar ești atât de naiv (nu-mi mai spunea prost) încât să crezi că, prin eliminarea din declarații a părților ălora care nu-ți conveneau, o să scapi basma curată? Ba poate că te aștepți să-ți cerem și scuze pentru timpul pe care ți l-am răpit? Află că n-avem nevoie de pârlitele tale de declarații ca să te băgăm la pârnaie. Avem pentru treaba asta destule

alte probe. O să le vezi la proces. Așa că ai să-ți muști degetele că te-ai încăpățânat și n-ai mers pe mâna mea. Că eu unul ți-am vrut numai binele, martor mi-e Cel de Sus. Ei... dacă ți-ai recunoaște greșeala și ai cere tribunalului indulgență, ai scăpa mult mai ieftin, te asigur... Dar, apropo, după mintea ta, aia deșteaptă, ce pedeapsă crezi c-ai să umfli?" Întrebarea mi se păru amuzantă și mă gândii să-i răspund pe potrivă:

„Cum ce pedeapsă? Simplu... pedeapsa capitală."

„Ei, nici așa. Exagerezi... Asta e pentru capul mișcării, Puiu Atanasiu, și pentru apropiații lui... Tu însă nu ai aceeași pondere ca ei."

„Vai de mine! Cum se poate asta? Văd că mă subestimați... Nu m-ați încadrat dumneavoastră la 209... tentativă de răsturnare a ordinii de stat? Cu așa ceva e oare de glumit?"

„Ei, da... așa e... dar tu ești doar un pion... nu chiar o piesă importantă."

„Atunci la muncă silnică pe viață... sau la 25 de ani..."

„Hmm... și asta e cam mult."

„Atunci la cinci ani."

„A, nu... Nici chiar așa... Atât se dă pentru o găină furată... Dar, în fond, asta e treaba tribunalului. Ce să ne batem noi capul cu lucruri care nu ne privesc?" – și cu asta apăsă pe butonul soneriei.

„Pușcărie plăcută!" îmi mai ură când ieșii pe ușă.

„Mulțumesc!" răspunsei și era să adaug „la fel!", dar mă reținui la timp.

Cu asta am terminat ancheta. Pe Dumitrescu nu l-am mai văzut din clipa aceea decât la proces, în public, iar cât am mai stat la Uranus (aproape un an și jumătate) nu am

mai fost chemat la nici un interogatoriu, la nici o anchetă. Dacă întâmplător aceste rânduri vor cădea și sub ochii lui Dumitrescu, îi cer cu umilință iertare pentru că i-am înroșit palmele cu obrajii mei și i-am stricat cu gleznele mele bombeurile de la pantofi în prosteasca-mi încăpățânare de a nu semna. Cât despre trivialitățile și porcăriile pe care le-a debitat asupra memoriei părinților mei, îi cer cu umilință iertare că, prin exasperarea la care l-am adus, l-am pus în situația de a-și dezvălui partea cea mai ordinară a sufletului. Să fie totuși sigur că nu-i port nici un fel de ură și nici vreo dorință de răzbunare. Înțelepciunea care se arată în suferință de mult m-a ajutat să depășesc aceste prea firești stări de suflet. Mi-ar plăcea totuși să știu că lectura acestor rânduri i-a stârnit măcar întrebarea: „Ce rău mi-o fi făcut acest om ca să mă năpustesc asupra lui cu atâta sălbăticie?“ și că, negăsind nici un răspuns corect la această întrebare, o ușoară undă de remușcare i-ar fi străbătut conștiința. Aceasta numai și numai pentru mântuirea sufletului său.

În așteptarea procesului

Acum aveam în față procesul. Când avea să se țină? Cum avea să se desfășoare? Și cum avea să se termine? Iată întrebările care mă frământau acum. Dar fiindcă închisesem capitolul anchetelor, aveam dreptul de-a sta întins în pat chiar și în timpul zilei, la fel ca Pascu. De asemenea, aveam dreptul să primesc de-acasă îmbrăcăminte și încălțăminte de iarnă. Pentru asta, la sfatul atoateștiutorului Pascu într-ale uzanțelor pușcăriei, cerui prin caraliul de serviciu

să fiu scos la raportul comandantului închisorii. Care, peste vreo două zile, și apăru sub înfățișarea unui căpitan rotofei și foarte, foarte brunet, ce n-avea, bietul, nimic marțial în ținută. Aducea mai degrabă a lăutar... și poate că, până ce partidul îl căftănise căpitan, chiar asta o fi fost... Un lăutar d-ăla de-ți cânta pe vremuri cu vioara la ureche, de inimă albastră, până-n zori... de-ți venea să muști paharul și să-i lipești pe frunte o bancnotă de 50 de lei... când chelnerii strângeau și puneau scaunele pe masă. Prea puțin cazona lui înfățișare în acest sinistru decor de asta îmi și amintea acum de sturlubatica viață studențească a generației mele, intens solicitată de biblioteci, cursuri, teatru, operă, concerte, conferințe cu celebrități ale vremii, dar și mici și ieftine, ca pentru punga noastră, localuri de noapte, în care uneori până în zori, cu o baterie de un pol pe masă, discutam „la mare nivel intelectual", dacă nu cântam în cor sau ascultam vioara vrăjită a vreunui lăutar. Fără a bănui ce furtună de amintiri îmi stârnise apariția lui, îmi notă binevoitor doleanțele și numele; peste câteva zile primii dezlegarea de-a sta întins și în cursul zilei, iar peste alte zece, paltonul și bocancii.

În buzunarul paltonului am găsit, puse de Ligia, un săpun parfumat și o pastă de dinți, trecute desigur prin control. Nu mă mai săturam să inspir acel parfum, care venea ca o adiere de libertate din lumea alor mei și mă mișca până la lacrimi. Dar în același buzunar am descoperit și ceva care, desigur, nu atrăsese atenția controlorilor: o sforicică subțire de tot și înnodată de mai multe ori. Examinând-o îndeaproape și numărându-i nodurile (erau 12), mă lămurii ce era. Din copilărie prinsesem obiceiul ca, în Joia Mare din Săptămâna Patimilor, după citirea fiecărei

Evanghelii, să fac un nod pe o sforicică având acest scop. 12 Evanghelii, 12 noduri. Peste an, de câte ori aveam o nevoie sau o dorință, desfăceam la rugăciunea de seară câte un nod și – nu de puține ori – mi se împlinea cererea. Sforicica aceea era, așadar, din Joia Mare a acelui an. Strângând-o în pumn, aveam sentimentul că în confruntarea ce mă aștepta cu puterile întunericului dispuneam acum de o armă inexpugnabilă.

Plecarea lui Faustin. Un alt colocatar: Podașcă

Într-o dimineață, după ceai, în timp ce Faustin – care terminase și el ancheta (ca și mine, în coadă de pește) – ne povestea, mai deconectat acum, întâmplări vânătorești de pe la ocoalele silvice pe unde îl purtase slujba, a apărut în celulă un plutonier-major care comandă autoritar: „Fața la perete!" Apoi către Faustin: „Strânge-ți repede toate lucrurile!", ceea ce acesta a și făcut, după care a dispărut cu misteriosul însoțitor, fără să fi putut să-și ia măcar rămas-bun de la noi.

„L-or fi ducând la proces?" am întrebat, dar Pascu mi-a făcut un semn energic să tac și și-a lipit urechea de ușă, dincolo de care în liniștea culoarului se auzeau, spre dreapta, cadențații pași ai celor doi, din ce în ce mai stinși, până ce, după aproape un minut, se topiră cu desăvârșire.

„L-au dus la grefă... Asta înseamnă sau trimiterea la o altă închisoare, sau chiar punerea în libertate", monologa Pascu.

„Dar de unde știi că l-au dus la grefă?"

„În primul rând, când au ieșit din celulă au luat-o la dreapta, unde drumurile duc: sau spre alte celule, sau spre

camerele de anchetă, sau spre grefă. Asta e clar. Dacă zgomotul pașilor ar fi încetat după vreo 15 secunde însemna că au cotit-o la dreapta, pe culoarul cu alte celule, ceea ce ar fi fost doar o mutare dintr-o celulă într-alta, procedeu frecvent aici. Dacă zgomotul ar fi încetat cam după 25 de secunde, ar fi însemnat că au luat-o la stânga, spre anchete, ceea ce nu ar fi avut rost. (La anchetă nu te duci cu bagaje.) Faptul că zgomotul pașilor a ținut însă mult mai mult... și să știi că eu am numărat secundele!... înseamnă că au mers până la capătul coridorului, unde n-o puteau coti decât la stânga. Iar acolo e numai și numai grefa."

Am rămas mut de admirație în fața acestei demonstrații de orientare în labirint numai după ureche.

„Iar la grefă te cheamă în trei situații, continuă el lecția: ca să-ți comunice o sentință (ceea ce este exclus, procesul nefiind măcar început), ca să te mute într-altă închisoare (când îți restituie obiectele reținute la venire), sau ca să te pună în libertate (când îți eliberează, pe lângă obiecte, și biletul de ieșire). Rămân posibile doar aceste două variante din urmă. Iar eu înclin spre ultima", își sfârși Pascu disertația în nota incurabilului său optimism.

După plecarea lui Faustin, au mai trecut prin celula noastră – așa, ca să nu rămână neocupat cel de-al treilea pat – câțiva nefericiți arestați mai demult, poșidic mai puțin interesant, implicat în cauze minore, cum ar fi „discuții dușmănoase". Dintre aceștia am reținut figura simpatică a unui bătrân moldovean, trecut de 70 de ani, pe numele de Podașcă, puțintel la trup, dar dârz, care-și exasperase anchetatorul prin refuzul lui de a-și recunoaște cea mai mică vină. O dată, când acesta, scos din fire, se sculase să-l pocnească, Podașcă – așa cum ne-a povestit el după ce a venit

de la anchetă – i-a strigat: „Un moment, vă rog, domnule anchetator!" Și, foarte tacticos, și-a scos din gură proteza, și-a înfășurat-o în batistă și a băgat-o în buzunar. „Acum puteți să mă loviți, domnule anchetator!" Altă dată, venind de la anchetă cu un ochi vânăt și umflat, i-a cerut caraliului de serviciu să-l înscrie la vizita medicală. A doua zi a venit să-l vadă medicul închisorii, dr. Enescu (acela care stabilea gradul de suportabilitate a torturii pentru cei propuși la acest clasic procedeu de aflare a adevărului și care – cum am mai povestit – mă declarase și pe mine apt pentru această probă). Când l-a întrebat de ce suferă, Podașcă i-a arătat ochiul.

„Cum ai putut să te lovești în halul ăsta?"

„Nu eu, ci domnul anchetator..."

„Hai, hai, fii serios! Asta e invenția dumitale. Aici nu se bate", și, zicând acestea, a și zbughit-o pe ușă.

Ruleta rusească

Rămași singuri după plecarea lui Podașcă, pentru a ne sustrage acțiunii devastatoare a timpului mort, am recurs amândoi la terapia salvatoare a ficțiunii. Eu îi povesteam frânturi din viața mea de prizonier, iar el din întâmplările lui din tinerețe, care se părea că fusese anotimpul cel mai animat al vieții sale, ca împrejurări, cadru și evenimente. Tinerețea i se deschisese în pragul anilor '20, când avea 17–18 ani (se născuse în 1903). Atunci, proaspăt bacalaureat și în entuziasmul Marii Uniri, se înscrisese la Școala de ofițeri de cavalerie, de unde, după numai un an – căci nevoia de completare a efectivelor pierdute în război scurtase

timpul de studiu –, a ieșit tânăr sublocotenent, cu brandemburguri la tunică, șantiuri de lac cu rozete la genunchi și pinteni argintați la călcâie, sabie la șold și cravașă în mâna înmănușată. Era să uit monoclul de sub arcada ochiului drept prin care-i privea de sus pe muritorii de rând. Cine mai era ca el? Ce inimă de domnișoară ar fi rezistat la o astfel de apariție? Imediat a și fost repartizat la regimentul de cavalerie din Bălți.

Acolo, majoritatea corpului ofițeresc provenea din vechile cadre ale armatei țariste locale, pe care statul român le preluase în întregime, pensionându-i pe cei apropiați de vârsta de pensionare și păstrându-i în activitate pe toți ceilalți, fie ruși, ucraineni sau români basarabeni. La care s-au adăugat ofițerii regățeni, cei mai mulți cu „probleme", trimiși aci mai mult disciplinar, dar și tinerele cadre, ca Pascu bunăoară. Având în vedere că instrucția trebuia făcută în limba română, pe care alogenii nu o prea cunoșteau, cadrele preluaseră alături de basarabeni toate sarcinile și toate răspunderile regimentului, ceilalți rămânând să-și păstreze funcții și roluri mai mult decorative. Curând însă, prin felul său de-a fi și de-a se prezenta, Pascu avea să pătrundă și în cercurile acestei foste lumi țariste și să-i cunoască mentalitatea, stilul de viață, morga și deprinderile de *ancien régime*, decavat acum. Mai întâi, din punct de vedere economic, fiind posesoare de moșii, mai mari sau mai mici, prin exproprierea din 1923 fusese mai mult sau mai puțin sărăcită. Lumea aceasta ofițerească la care se adăuga și lumea notabilităților locale, menținute în bună parte în funcțiile lor de statul român, i-au apărut ca o zonă de existență ciudată, cu totul desuetă și anacronică, având totuși un parfum al ei aparte, parfum de flori defuncte...

Incapabilă de-a se adapta prezentului, ea trăia numai în trecut. Firește, total opusă lumii sovietice de peste Nistru și comunismului de care avea oroare, dar și rezervată față de valorile lumii românești în care intrase, ea depindea în fapt de o lume fantomatică, de lumea Țarului Nikolai. Orientările ei erau paseiste, deciziile și luările ei de poziție în toate împrejurările erau dictate de amintiri: „așa era" sau „așa făceam pe vremea Țarului Nikolai".

Una dintre datinile înrădăcinate ale acestei societăți era ca fiecare familie să facă, o dată pe an, de ziua șefului ei, o petrecere mare la care să fie invitată toată această „lume bună" a târgului. Pentru acoperirea cheltuielilor, gazda respectivă își deschidea scrinul și-și lua de acolo vreun serviciu de masă Rosenthal autentic, vreo trusă de tacâmuri din argint masiv sau vreun galeu, vreo icoană aurită sau cine știe ce obiect prețios, păstrat de generații, și se ducea cu el la Iași, unde-l vindea. La unul din ospețe și-a făcut intrarea în această insolită lume de protipendadă provincială și proaspăt sositul în garnizoană sublocotenent Pascu. Era petrecerea pe care fostul comandant de regiment, un colonel rus pensionar, o oferea anual tuturor ofițerilor pe care-i comandase și, firește, și soțiilor acestora. Bătrânul, rămas văduv, scârbit de viață și depășit de vremurile pe care nu reușea să le înțeleagă și în care se simțea marginalizat, trăia singuratic, servit doar de o ordonanță într-un apartament ce va fi fost cândva boieresc și de bun-gust, cum o dovedeau cele câteva mobile de stil franțuzesc, oglinzile, glastrele, statuetele de bronz, galeurile, adevărate obiecte de artă, nevândute încă, ori golurile lăsate pe pereți de mari tablouri intrate pe mâna anticarilor. Era un amestec straniu de rafinament și mizerie abia ascunsă. Dar, spre deosebire

de primirile celorlalți notabili ai târgului, această petrecere avea un *clou* aparte, palpitant chiar: „ruleta rusească".

La miezul nopții, după o cină copioasă, din belșug stropită cu un vin nobil, pe ultima bătaie a pendulei și cu paharele de șampanie pline pe masa luminată misterios de lumânări de ceară în masive sfeșnice de argint, colonelul scotea un pistol cu butoiaș de șase locașuri, goale, în care, în văzul tuturor, punea un singur glonț. Apoi freca între palme butoiașul și, după aceea, dădea pistolul să facă turul mesei ca fiecare invitat să execute aceeași operație... după care îl punea la tâmplă și... după câteva clipe de palpitant suspans pentru toți cei de față, apăsa pe trăgaci. Cum până atunci întâmplarea făcuse ca locașul cu glonțul să nu cadă în dreptul percutorului, colonelul, rămas în viață pentru încă un an, ciocnea paharul de șampanie cu toți comesenii în uralele lor entuziaste și terminate într-un viguros „Mulți ani trăiască!", susținut frenetic de taraful lăutăresc. După care se strângeau tacâmurile, se ridicau fețele de olandă, iar masa cea mare se desfăcea în mese de joc, bacara, poker sau ruletă, unde se așezau bărbații cu greutate, în timp ce doamnele ofițerese erau invitate la dans – polkă sau valsuri – de tinerii ofițeri ai regimentului. Însă la această stranie aniversare, străbătută de fiorul morții, care în acel an coincidea și cu intrarea junelui Pascu în *high-life*-ul bălțean, se petrecu și un mic incident. Dar să-l lăsăm pe eroul nostru să ne povestească mai departe!

„La un moment dat, doamna Lidia X, soția căpitanului comandant al escadronului din care făceam și eu parte, scoase un țipăt: «Ah, rochia mea!» Ciocnind, îi scăpase din mână paharul, care s-a spart pe masă, stropindu-i rochia cu

șampanie. «Asta poartă noroc!» țipară mesenii, grăbindu-se fiecare să atingă fața de masă și rochia pătată și să-și ducă la frunte degetele udate de șampanie. Dar aceste urări nu o consolară și nici nu o împiedicară pe doamna Lidia să-i pretindă imperios soțului s-o ducă până acasă, și asta imediat, ca să-și schimbe rochia. Acesta, mult mai în vârstă decât dânsa, bețivan înveterat și cartofor pe măsură, păru foarte contrariat de propunere. Cum să părăsească el, fie chiar și pentru o oră, această minunată ambianță, când tocmai se pregăteau mesele de joc și se aliniau pe bufet carafele cu vodcă? Nu, așa ceva nu e cu putință.

«Cum, mă lași să stau în halul ăsta, cu rochia pătată?», îl apostrofa ea pe înfundate și pe rusește. Încurcat, căpitanul se uita împrejur, în căutarea unei soluții salvatoare. Privirea i s-a oprit asupra mea, care tocmai mă pregăteam s-o rog pe doamna să mă treacă în carnețelul ei de dans cu un vals. Deh, era soția comandantului meu și așa îmi cerea eticheta acelor vremuri și locuri, cu care mă pusesem deja la punct.

«Nu, dragă! Cum o să te las așa? Numai că – vezi tu! – eu am aici anumite obligații, îi răspunse el în românească lui stricată. Dar poate domnul sublocotenent Pascu o să fie atât de amabil să te însoțească dânsul până acasă.»

«Vai! Dar cum poți să-l supui pe domnul sublocotenent la o asemenea corvoadă? Dânsul a venit aici să se distreze, să danseze, să flirteze... sunt aici destule domnișoare drăguțe, nu să-și piardă vremea cu...»

«Dar nu e nici o corvoadă, doamnă, am protestat eu protocolar. Dimpotrivă, e o onoare pentru mine să vă pot fi de folos», am adăugat, înclinându-mă reverențios și ciocnindu-mi pintenii.

«Vezi! Nu ți-am spus eu că o să accepte?» ne-a concediat căpitanul, îndreptându-și pașii spre bufetul cu sclipitoare carafe de vodcă și privirile către potențialii parteneri de poker.

I-am oferit doamnei în chip galant brațul și, în privirile care mi se părură ușor ironice ale întregii asistențe, ne-am îndreptat spre vestiar unde, ajutând-o să-și îmbrace mantoul de blană, i-am simțit înfiorat căldura trupului și tulburătorul parfum. Am ieșit amândoi din apartament și apoi din curte. Pe stradă erau aliniate echipajele tuturor invitaților. Doamna s-a oprit în fața trăsurii divizionului meu și, cu o siguranță care trăda o obișnuință, s-a urcat în trăsură, făcându-mi și mie loc, apoi pe un ton autoritar i-a comandat ordonanței-vizitiu de pe capră: «La mine acasă!»

«Cum să-ți mulțumesc că ai fost atât de drăguț să mă conduci?» mi-a spus dânsa, apăsându-mi mâna cu mânuța ei înmănușată și parfumată, pe care nu și-a retras-o nici după răspunsul meu protocolar. Ba chiar a continuat cu aceste dulci apăsări care-mi declanșau tulburătoare înfiorări. Mi-am dat imediat seama unde bat aceste avansuri. Ceva însă din mentalitatea familiei mele de foști mocani transilvăneni, cu frica lui Dumnezeu în ei, se punea de-a curmezișul acestei aventuri. Faptul că ispita din fața mea era soția comandantului meu îmi crea severe procese de conștiință. Iată-mă, așadar, în situația lui Iosif cel din Biblie în fața soției lui Putifar! Nu știu cât de frumoasă și de ispititoare va fi fost nevasta lui Putifar (Biblia nu dă nici un amănunt asupra ei), dar Lidia, numai cu patru-cinci ani mai mare decât mine – dar asta n-avea nici o importanță – era de-a dreptul tulburătoare. Ce să mai lungesc povestea? Ajunși la ea acasă, unde ne-a primit o ordonanță adormită,

după o așteptare de un sfert de ceas în budoarul ei saturat de parfumuri grele – ca să-și îmbrace noua toaletă –, îmi apăru într-un peignoir provocător, iar din clipa aceea rezistența mea a fost la pământ. După vreo trei-patru ceasuri (cât a durat «schimbarea rochiei»), ne-am întors, tot în birjă, la petrecere. Care se spărsese – era spre zori. Lumea bună plecase. Rămăseseră doar câțiva bețivani îndârjiți, în frunte cu căpitanul meu care – nemaiputându-se ține pe picioare – fusese așezat pe podea cu spatele rezemat de perete și cu mâna încleștată pe o sticloanță cu vodcă. La o masă, sub portretul Țarului Nikolai scăldat de lumina blondă a lumânărilor, acum anacronică față de violetul zorilor care inundase fața de masă, bătrânul colonel mângâia pistolul ruletei rusești care îi mai lăsase în cârcă povara a încă un an de viață inutilă și greu de suportat. Alături, un lăutar îi zicea din vioară la ureche unui alt chefliu o romanță bălos de sentimentală – ceva ca *Oci ciornîie* –, iar acesta, cu ochii pierduți în neant, o acompania în fals.

Cu greu, ajutat de bătrâna ordonanță a colonelului și apoi de vizitiu, am reușit să depun trupul inert al superiorului meu pe pernele trăsurii și apoi, acasă, în patul conjugal.

«Așa-mi face el întotdeauna. Băutura și cărțile, pe primul plan. Eu – abia dacă observă că exist. Când ai o astfel de podoabă de soț, cum să nu-l înșeli?» conchise Lidia la despărțire. Mai târziu, într-un moment de confesiune, avea să-mi mărturisească – ceea ce eu deja bănuisem – că toată acțiunea cu spartul paharului de șampanie și pătatul rochiei fusese înscenată spontan de ea, în clipa în care mă văzuse apropiindu-mă de masă ca să-i solicit un dans. Era sigură că soțul ei n-avea să-și părăsească masa de joc ca s-o conducă acasă, ci avea să recurgă la serviciile mele.

Și astfel a început legătura mea cu această femeie nespus de atrăgătoare, care avea să mă târască după ea la toate petrecerile lumii ofițerești și ale fostei notabilități locale, toate însoțite de joc de cărți, de băutură, uneori și de dans, dar întotdeauna și de cântec, de cântecul acela rusesc pătimaș și tulburător ce evoca nostalgic o lume pierdută. Începusem să mă complac în această atmosferă, saturată de viciu și de pasiune. Beam și eu, fumam, mai mizam câteodată la ruletă, unde bineînțeles că pierdeam, cântam cu ei în cor și mă lăsam târât în nostalgia unui trecut ireversibil, în lumea pierdută a Țarului Nikolai, fără să mă întreb măcar ce am eu – urmaș de mocani transilvăneni – în comun cu această lume."

„Dar bine, l-am întrerupt eu, acolo, în Bălți, nu era de găsit decât această clică de «foști» din societatea țaristă, rusă sau rusificată? De o viață adevărat românească a basarabenilor nu putea fi vorba?"

„Ba da, cum să nu? Dar, pentru Lidia și ai ei, această lume nici nu exista. Eu, unul, aș fi voit s-o cunosc și s-o frecventez, dar n-aveam cum. Eram total confiscat de Lidia, care mă ținea strict sub controlul ei și nu mă lăsa să mă duc decât acolo unde se ducea ea. Căci era de o fire teribil de exclusivistă. Pe cât de devorantă era pasiunea ei pentru mine – totală și fără măcar o reticență pentru lumea din jur, care curând și-a dat seama de relația noastră –, pe atât de feroce era gelozia ei. Uneori, chiar în public, da naștere la scene de gelozie de-a dreptul penibile. A mă scăpa în lumea românească însemna pentru ea a mă pierde. Această constrângere la care eram supus mi-a devenit cu timpul din ce în ce mai greu de suportat, ca și atmosfera de viciu, de

sentimentalism bălos, de paseism nostalgic și de morbidețe a lumii în care mă târa și în care simțeam că mă înăbuș. Ce aveam eu de-a face cu lumea lui «Țaru' Nikolai»?

Mă simțeam ca legat de mâini și de picioare de femeia asta și bruma de libertate din adâncul ființei mele se revolta și îmi cerea să mă salvez. Deși, în același timp, continuam s-o iubesc nebunește. Devenisem dependent de ea ca de un drog de care, deși ești conștient că te duce la pierzare, nu te poți rupe.

Salvarea mi-a venit însă pe neașteptate de la comandantul regimentului, un oltean din Gorj, care nu prea agrea această societate de «foști». Într-o bună zi, m-a chemat la un raport confidențial și, fără ocolișuri, mi-a spus că relația mea cu soția căpitanului X «a ieșit de sub perdea», devenind cunoscută de toată lumea și subiect de bârfă, ceea ce într-o instituție militară nu poate fi tolerat.

«Știu că nu e vina dumitale, ci a caracterului impulsiv al doamnei, dar asta nu schimbă cu nimic situația... Uite, îți ofer o ieșire din impas: am primit mai deunăzi de la divizie o circulară în care, printre altele, ni se cere să propunem elemente tinere și capabile pentru a urma Facultatea de Drept de la Iași în vederea creării de noi cadre pentru Justiția Militară. Examinându-ți diploma de bacalaureat, am văzut numai note mari, ceea ce denotă că ești bun la carte. Ce zici? Ai ocazia să faci studii pe banii statului, să-ți faci o carieră frumoasă, dar, mai ales, să ieși onorabil din cloaca asta în care ai căzut. Oricum în Bălți nu mai poți rămâne. Dacă refuzi, sunt silit să te dau disponibil. Crede-mă! Nu pot altfel. Și atunci cine știe în ce garnizoană nenorocită ai putea să cazi!»

Ce puteam răspunde? Doar că accept.

Nu-ți mai spun cât de sfâșietoare a fost despărțirea. Ce scene de disperare! În stilul ei funambulesc întrevedea o sinucidere în doi, ca în *Romeo și Julieta*. Ăsta da, final de melodramă! Demn de a fi apreciat de lumea ei. N-am putut să-i potolesc patosul sinucigaș decât jurându-i cu mâna pe icoană că, după ce-mi voi lua licența, o voi divorța de bețivanul și cartoforul ei bărbat și o voi lua de soție. Însă, spre norocul meu, nici o lună n-a trecut de la despărțire, că s-a și consolat. Cu cine? Cu cel numit în locul meu, un băiat chipeș și isteț după cum îmi scria un camarad, singurul cu care mă împrietenisem, ialomițean de-al nostru. Dar și eu aplicam simultan principiul «cui pe cui se scoate», cuiul fiind o dulce și drăgălașă colegă de la Drept. Însă asta e o altă poveste, pentru o altă seară.

Dar, ce voiam să-ți mai spun? A! Că în aceeași scrisoare fostul meu camarad a ținut, printre altele, să mă pună la curent și cu ultima evoluție a «ruletei rusești». La cea din urmă aniversare a bătrânului colonel rus, locașul cu glonțul s-a nimerit în fine în dreptul țevii. S-a auzit o bubuitură, fața de masă cu sfeșnice de argint s-a roșit de sânge, lumea a țipat îngrozită, dar s-a ridicat cu paharele cu șampanie în mână, urând astfel în tăcere drum bun amfitrionului care pleca în fine din lumea asta, pe care nu o mai putea înțelege, pentru a-și lua în lumea cealaltă acel loc al lui, rezervat din eternitate în suita Țarului Nikolai."

Stille Nacht, heilige Nacht

Astfel, rămași în doi, cu amintiri și cu povești care ne țineau de urât, înaintam în plină iarnă. După frigul care se lăsase în celulă, căruia greu îi puteam face față, chiar cu

paltoanele pe noi, simțeam că ne apropiam de Sfintele Sărbători ale Crăciunului. Când într-o seară, chiar în seara de Ajun, puțin înainte de stingere, am auzit întâi ca un murmur, apoi din ce în ce mai accentuat și mai cald, intonat de o voce plină și profundă de bas, nemuritorul, nepereche, plinul de har și de sfințenie, încărcat cu miresmele tuturor Crăciunurilor copilăriei noastre, acel *Stille Nacht, heilige Nacht...* și parcă întreaga noastră celulă s-a umplut de căldura peșterii din Betleem. Am ascultat tăcuți și vrăjiți, cu lacrima în colțul ochiului, această cântare îngerească până s-a topit într-un murmur adânc, așa cum se și ivise. „Binecuvântat fii tu, necunoscutule cântăreț, care ne-ai adus în întunericul și frigul celulei această fărâmă de cer!"

„L-am mai auzit o dată cântând, mai demult, rupse Pascu primul tăcerea. Nu veniseși încă la noi. Dar atunci au sărit caraliii să-l oprească. Mă mir că de data asta n-au intervenit. Poate că – mai știi? – cântecul de Crăciun le-o fi mișcat și lor ceva din sufletul copilăriei, când încă mai erau oameni, și nu organe. Se poate și asta.

Iar un avocat trecut pentru puțin timp prin celula asta ne-a spus atunci: «Trebuie că e un călugăr de la Patriarhie, Valeriu Anania.»"

Am tresărit. Pentru mine acest nume nu era necunoscut. El se lega de colaborarea mea la revista *Dacia rediviva*, în ale cărei pagini publicasem mai multe eseuri, ca „Metafizica războiului", scris imediat după întoarcerea din campania de la Odessa. Transpuneam acolo într-un discurs filozofic zguduitoarele mele trăiri de pe front „în budoarul morții". În numerele următoare publicasem încă două eseuri – „Pantomima dirijorului" și „Nu te teme, Maria!" –, iar în toate aceste trei numere dădusem de poezii semnate de Valeriu Anania, pe care le găsisem foarte interesante.

Mai târziu îi urmărisem și creațiile dramatice, legate de eposul nostru popular, *Miorița* și *Meșterul Manole*. Iată câte amintiri mi-a stârnit în noaptea aceea sfântă călugărul de la Patriarhie, Anania, cu îngerească sa cântare, murmurată de basul lui profund, *Stille Nacht, heilige Nacht*!

Și așa am petrecut primul Crăciun din gulagul autohton. Pentru Pascu, deținut cu vechime, era al treilea. I-am povestit și eu de cele nouă petrecute de mine în pântecul chitului roșu, cum îmi plăcea să denumesc prizonieratul sovietic. Îndeosebi i-am povestit de cel de-al cincilea, din 1946, petrecut – sau, mai bine zis, îndurat – în lagărul de pedeapsă de la Usciora, denumit – nu degeaba – și Gaura Dracului. În acest punct pierdut în taigaua mlăștinoasă de dincolo de Volga, noi, un grup de ofițeri români, fuseserăm expediați din lagărul-matcă Oranki într-un vagon-pușcărie, cu gratii și cătușe, ca pentru fioroși criminali, fiind calificați de NVD[1]-ul local ca ireconciliabili dușmani ai Uniunii Sovietice și ca „instigatori" ai grevelor de foame declarate acolo ca răspuns la tortura muncilor istovitoare și degradante la care eram supuși…

Ajunși la Usciora, la refuzul nostru de-a ieși la munca din exterior, la pădure – unde, după cum eram informați, pentru fiecare dintre noi era pregătit câte un glonț și câte un certificat de deces pentru o înscenată „încercare de evadare" –, autoritățile lagărului au găsit de cuviință să ne închidă în fiorosul izolator de lentă exterminare, unde zăceam închiși de două luni de zile. După aceste două luni

1. Ministerul Afacerilor Interne sovietic, noua denumire pe care o căpătase NKVD-ul începând cu 1946. (*N.ed.*)

de tortură, înghețați de ger, orbiți de bezna în care orbecăiam, dar, mai ales, sfâșiați de foame și ajunși la capătul puterilor, ne-am văzut puși în situația de a alege: între o moarte lentă, dar sigură, cea din izolator, sau o moarte violentă, printr-o grevă de foame. Cu șanse minime, e drept, totuși cu o șansă de supraviețuire, aceea de-a ni se recunoaște, în scris – cum aveam să cerem –, neobligativitatea muncii pentru noi, ofițerii, așa cum era stipulat în toate convențiile internaționale pe care Uniunea Sovietică își depusese semnătura. Am optat cu toții pentru cea de-a doua soluție. Și așa ne-am prins în horă cu moartea, intrând în greva foamei deja lihniți de foame și epuizați fizic, zăcând într-o semi-agonie punctată de gemete și horcăituri, dar necedând. După patru zile de suferință, în care conducerea lagărului nu ne-a dat nici o atenție, afectând că nu-i interesăm și că putem să crăpăm în voie, și când cei mai slabi fizic începuseră să cadă, când nu se vedea altă ieșire cu onoare din această încercare decât moartea, ...ei bine! atunci s-a produs miracolul: inspecția unui colonel NKVD-ist, adjunctul ministrului de interne din *Mariiskaia Respublika*, pe al cărei teritoriu ne aflam. În odioasa lui profesie multe va fi văzut acest om. Dar, în bezna aceea sinistră, figurile noastre bărboase, încleștate și surpate de suferință, așa cum le dezvăluia lumina făcliilor pe care le strângeam în mâinile crispate, l-au marcat în mod vizibil. După o dură convorbire în care noi – care nu mai aveam ce pierde – i-am aruncat în față tot ce credem despre „umanismul" lor sovietic și după alte discuții în cabinetul lui cu alți disperați, încă și mai duri, convins că are în față niște nebuni, sinucigași, blocați în psihoza morții, a cedat. Ne-a dat hârtia care ne scutea de muncă. A sărit și zăvorul de la poarta fiorosului izolator. Am mâncat, în fine,

punând capăt grevei ca biruitori. Eram primii prizonieri – și singurii din lagărele Uniunii Sovietice – care printr-o disperată grevă de foame reușiseră să forțeze mâna atotputernicei și discreționarei autorități și să-i smulgă un drept elementar: acela de-a nu mai fi supuși muncii silnice.

Apoi, în noaptea aceea sfântă a Nașterii Domnului, am cântat *O, ce veste minunată*. Adevărat. Minunată a fost vestea care ne-a fost adusă în noaptea aceea. Cu voci firave la început, apoi din ce în ce mai ferme, din ce în ce mai puternice, de-ar fi clătinat și Porțile Iadului. Nu mai simțeam nici foamea, nici frigul, nici întunericul, căci peste noi coborâse de sus din căldura și lumina peșterii din Betleem.

La sfârșitul povestirii, Pascu, în ochii căruia surprinsesem licărul unei lacrimi, mi-a strâns mâna și mi-a spus: „Te rog frumos să nu-mi mai povestești astfel de lucruri, că mă faci să sufăr." Și așa am petrecut primul Crăciun în dulcele gulag mioritic.

Un nou tovarăș de celulă: Șcepkin-Șubin

După Anul Nou – intraserăm de-acum în 1960 –, celula noastră a fost iar completată cu un nou-venit, proaspăt arestat. Și parcă odată cu el ne intrase în celulă ceva din aerul liber din lumea de dincolo de pereții închisorii. Era un tip de statură mijlocie, dar bine clădit, rotofei chiar. (Ce-o să mai slăbească el când o intra în focul anchetelor! m-am gândit eu.) Era un tip deschis și cu un anume aer de boem care îl făcea simpatic.

Îl chema Șcepkin-Șubin. Făcea parte dintr-o familie de aristocrați ruși, stabilită de mult, poate de peste un secol,

în țara noastră, cu cunoscute ramificații genealogice și în Rusia, cea din trecut, firește.

(Chiar eu întâlnisem numele acesta în nu îmi mai amintesc ce studiu de istorie privind Rusia secolelor trecute.) Era licențiat în drept și, până la schimbarea vremurilor, fusese diplomat de carieră, făcând parte din personalul ambasadei noastre de la Paris. La rugămintea noastră, ne-a deșertat pe loc sacul cu noutăți, așteptate cu aviditate de noi, cei rupți de lume, protocol pe care îl îndeplinea orice nou-venit.

Printre altele, ne-a adus și vestea morții marelui actor Ion Manolescu, veste care m-a răsucit puțin de la vrej, Maestrul fiind chiar unchiul – după tată – al soției mele. Îl cunoscusem în familie și îl vizitasem cu soția, nepoata lui, de câteva ori în apartamentul său din blocul de pe strada I.G. Duca nr. 2, cu prilejul diferitelor aniversări ori sărbătoriri. Era un cozeur minunat. Stăpânea în mod măiestrit arta conversației și știa prin întrebări dibace să-și stimuleze interlocutorul și astfel să dea discuțiilor un caracter interesant. Știam că în ultimele luni înainte de arestare făcuse o formă gravă de leucemie, maladie letală, specifică acelora care trăiesc intens viața, cum făcea el, consumându-se până la ardere la alb în fiecare rol în care intra. Nu mă așteptasem totuși să se sfârșească atât de curând. Îl depuseseră în foaierul Teatrului Național pentru ceremonia de adio, la care întâmplarea făcuse să fie de față și noul nostru venit. Cu maximă curiozitate l-am scormonit de orice amănunt în speranța de-a afla ceva despre Ligia și copiii care, oricum, făcând parte din familie, trebuie să-și fi avut în spațiul ceremoniei locul lor stabilit. Și, într-adevăr, făcând un efort de concentrare, și-a amintit de o femeie grasă, cu fața

roșie, congestionată, ascunsă în batistă și plângând în hohote la căpătâiul catafalcului (tanti Miți, Vecera Manolescu, soția maestrului, fostă și ea actriță), apoi de o bătrână uscată, de slabă ce era, și în astrahan (soacra), alături, o doamnă blondă în negru în care Șcepkin, mare amator de spectacole teatrale, recunoscu pe o vestită vedetă de teatru din perioada interbelică (Elvira Petreanu, cumnata nevesti-mii), iar lângă ea, o mai tânără doamnă, slăbuță, tot în astrahan, cu doi copii frumușei, un băiat mare și o fetiță, care nu puteau fi decât soția mea cu copiii. Iată primele știri, proaspete, despre ai mei, venite pe neașteptate și care mi-au produs o nespusă mângâiere.

Cu ce se ocupa amicul nostru? Ce serviciu își găsise după ce fusese dat afară din diplomație? Nici unul. Trăia ca pasărea cerului, din ce-i aducea întâmplarea. Nu voia în nici un chip să slujească sub comuniști și, ca atare, să aibă un anumit serviciu. (Poziție foarte periculoasă în contextul în care organele statului totalitarist urmăreau cu toată strictețea ca fiecare cetățean să fie încadrat în „câmpul muncii", ca să-l aibă sub control.) Așa că el dădea târcoale acelor locuri mai ferite de ochii stăpânirii de unde putea să cadă ceva și unde se întâlneau toți dezmoșteniții regimului, cum erau, de pildă, policlinicile care recoltau sânge donat. Aci, după operație, se primeau și ceva bani, dar mai ales bonuri pe baza cărora se putea înfrupta dintr-o masă foarte consistentă.

Alt loc era la Buftea, pe platourile cinematografiei, unde decavații fostului regim găseau locuri de figurant. Dar aici, în plin foc al reflectoarelor, domina figura capricioasă a fiicei dictatorului, Lica Gheorghiu-Dej, căreia i se rezervau multe dintre rolurile principale, pozitive – firește – ale jalnicei cinematografii comuniste din anii '50. Nu o dădea

talentul afară din casă. Ea prefera roluri de femeie „demnă" care răspundea cu palme bărbaților ce atentau la farmecele ei opulente. Pe o piață liberă, această apariție ar fi fost catastrofală, ducând la căderea filmului. Dar, cum piața noastră nu era liberă, publicul nostru înghițea orice, inclusiv grațiile râncede ale Licăi. Totuși – cum recunoștea Șcepkin –, contribuția ei la dotarea cu aparatură modernă, occidentală, a cinematografiei noastre de atunci a fost cum nu se poate mai benefică, ea înduplecându-și tatăl să aloce sume din ce în ce mai consistente pentru această jucărie a ei.

În ce privește figurația, platourile de la Buftea reprezentau un loc de întâlnire pentru „lumea bună" de altădată, pentru câți mai rămăseseră neinternați în închisori, în lagăre de muncă sau netrimiși în domicilii obligatorii. Și aci Șcepkin ne cita cu lux de amănunte nume de soții sau rude ale multor demnitari întemnițați sau chiar uciși, aduse în pragul sărăciei și obligate să-și câștige o amărâtă de pâine figurând de cele mai multe ori ca „exploatatori" în filme îndreptate împotriva lumii lor.

O altă meserie pe care amicul nostru o practica era aceea de „doică de păduchi". Pentru asta, de două, trei ori pe săptămână se deplasa la Institutul Cantacuzino unde i se aplica pe antebrat un fel de pungă de tifon în care erau închiși o serie de păduchi. Aceștia, prin tifon, îi sugeau sângele, până își făceau plinul. Apoi erau întrebuințați în laborator pentru prepararea diferitelor vaccinuri.

În sfârșit, ultima meserie pe care o practica, și chiar cu multă plăcere, pentru că îi deschidea universul muzical al Operei, era aceea de „artist mimant".

„În ce constă această meserie?" l-am întrebat noi, uimiți de insolitul denumirii.

„Artiștii mimanți – căci sunt mai mulți, ne explică Șcepkin – fac parte din corul spectacolului. Dar ei nu cântă. În timp ce coriștii, atenți la dirijor, se mulțumesc să-și execute cât mai corect partitura fără altă preocupare de mimică sau de joc de scenă, artiștii mimanți, prin schimbarea expresiei feței sau prin gesticulație, exprimă stările sufletești a ceea ce se cântă. Ei dau expresivitate textului coral și acțiunii grupului de coriști... Iată, de pildă, corul în plin marș din *Aida*. În timp ce majoritatea coriștilor mărșăluiesc, atenți doar la bagheta dirijorului care le dă intrările, ritmul și intensitățile, noi, trei sau patru artiști mimanți, semănați ici și colo, luăm o ținută războinică, agitând scuturile și lăncile și conferind astfel marțialitate întregului grup... Suntem ca sarea în bucate. Fără noi corul ar fi rupt de acțiune... O, este o lume minunată, feerică, sclipitoare această lume fictivă a Operei. O adevărată compensație pentru lumea reală, cenușie și rece, plină de griji și angoase în care trăim. Eu nu m-aș fi despărțit niciodată de ea. Era o adevărată sărbătoare pentru mine seara când făceam pe artistul mimant."

Și iată cum, exercitând când și când meseriile acestea: „donator de sânge", „figurant cinematografic", „doică de păduchi" sau „artist mimant", noul nostru coleg de celulă izbutise să-și câștige existența, fără a se încadra într-o slujbă, ci rămânând liber ca pasărea cerului.

Nu știa încă din ce motiv fusese arestat. Și cred că era sincer. Unul ca el care trăia în afara societății comuniste, chit că nu-i încălca legile, *cele scrise*, putea oricând să se aștepte să-i vină din orice parte o arestare pentru încălcarea legilor ei, *cele nescrise*, între care „încadrarea în câmpul muncii", adică intrarea sub controlul stăpânirii, era dintre cele mai importante.

În schimb ne-a povestit, nu fără umor, aspecte din operațiunea arestării. Vreo trei-patru haidamaci veniseră seara cu ordinul de arestare. La percheziția aferentă fusese martor chiar tatăl lui care, într-un grad avansat de senilitate, nu realiza gravitatea tragică a momentului și privea totul cu un aer amuzat. La un moment dat l-a întrebat pe unul dintre securiștii în civil, care tocmai lega un vraf de cărți ce urmau să fie ridicate: „Ei, ce se mai aude pe la Europa Liberă? Când vin ai noștri?" La care cel interpelat, nevrând să-și mai complice misiunea cu un sclerozat, îi dădu o portiță de scăpare: „Vreți să spuneți când vin rușii? ...Nu, nu, a replicat bătrânul. Când vin americanii?..."

Și așa, din glumă în glumă, din anecdotă în anecdotă, simpaticul și tonicul nostru nou coleg de celulă se apropia de momentul adevărului: ancheta. Fusese arestat într-o vineri noapte și acum, duminică la stingere, la gândul că mâine va da ochi cu anchetatorul, devenise mai tăcut și, oarecum, pe drept cuvânt, îngrijorat. Atunci, la culcare, la patul lui a venit să se așeze Pascu și, așa cum procedase cu mine, cu câteva luni în urmă, i-a făcut și lui pe îndelete instructajul de viitor anchetat din care, firește, nu putea lipsi formula încurajatoare „Nu se mai bate la anchete". Atunci mi-am dat eu seama de rolul tonic, de susținător al moralului, pe care încercatul Pascu și-l asumase pentru a-i menține pe linia de plutire pe cei proaspăt arestați, îmbrânciți în iadul anchetelor, dezorientați și timorați.

Era adevărată formula lui? Aș! De unde? Căci, așa cum aveam să aflu mai târziu, când voi ajunge în lagăre de muncă unde se trăia de-a valma și unde ne puteam spune unul altuia păsurile, la vremea aceea (sfârșitul lui '59 și începutul lui '60), în lagărele de anchetă, ca Uranus,

Malmaison, Interne, se bătea și se tortura în draci. Atunci de unde scosese el găselnița asta salvatoare? Care, cel puțin pentru mine, fusese cum nu se poate mai benefică, făcându-mă să mă așez pe scaunul de anchetă cu curaj și cu deplina siguranță că nu mi se va întâmpla nimic și că toate amenințările ce mi se vor aduce vor fi simple blufuri (cum și fuseseră, până la un punct).

De la anchetă Șubin veni puțin deprimat. Aflase motivul arestării lui: omisiune de denunțare. În ce consta ea? Cu mulți ani în urmă, liderul tineretului Partidului Liberal, avocatul Policrat, fiind pe punctul de-a fi arestat, se refugiase în casa cumnatului său, Ollănescu, unde trăia bine ascuns și bine îngrijit de surorile lui, una fiind soția gazdei, iar cealaltă, pe numele Analgeza, fiind mama unui băiat handicapat mintal. În casă mai locuia și o fată, tot handicapată mintal, fiică a unei alte surori. Securitatea bănuia că urmăritul se ascunde aici, dar nu făcuse nici o descindere ca să-l aresteze, preferând să țină casa sub observație ca să-i vadă pe cei care țin legătura cu acest șef de organizație și să-i ia pe toți ca din oală când va veni momentul. Sesizase însă veriga slabă a acestei familii, cei doi veri handicapați mintal, iar prin „oameni de bine", agenți acoperiți, luaseră legătura cu ei, câștigându-le încrederea prin mici daruri și prin acte de simpatie, la care cei doi se arătau foarte sensibili, deschizându-și sufletele și dezlegându-și limbile, ca față de prieteni de nădejde. Astfel că Securitatea știa tot ce se petrece în casa aceea și cine vine să-l viziteze pe urmărit. Dar cu ce era implicat în afacerea aceasta colegul nostru, el, care nu făcea parte din nici un fel de partid politic? Cunoscuse pe vremuri, în „lumea bună" pe care o frecventa, familiile Policrat și Ollănescu.

Întâmplarea a făcut ca într-o zi, probabil din cauza tensiunii în care trăia, Policrat să facă o criză de inimă, ceva ca o angină pectorală, foarte dureroasă și foarte periculoasă, și să aibă nevoie urgentă de un doctor. Speriate, surorile Policrat și-au amintit de Șcepkin, că are legături în lumea medicală, și au apelat la el, care a venit de urgență, aducând și un cardiolog. Acesta l-a pus imediat pe picioare pe pacient. (Fusese ceva spectaculos, dar nu prea grav.) Apoi s-au retras amândoi. Asta a fost tot; dar de-ajuns ca amicul nostru cu numele trecut pe lista vizitatorilor să fie arestat.

Cum arestarea lui se produsese printre cele din urmă, tot ce se putea ști despre apariția sa în ascunzișul fugarului figura în declarațiile celor ai casei, inclusiv ale verișorilor handicapați. Așa că, neputând tăgădui faptele, a trebuit să recunoască prezența lui în casa cu pricina. Totuși, de un singur lucru se crampona el cu toată disperarea: de acela că n-ar fi știut că bolnavul era urmărit de Securitate și ascuns de familie. Poziție șubredă, desigur, contrazisă de declarațiile celorlalți acuzați, dar singura care l-ar fi putut apăra de învinuirea „omisiunii de denunțare" și de condamnarea pe care aceasta ar fi implicat-o.

Și eu, și Pascu l-am sfătuit să reziste pe această poziție, căci poate și ceilalți, la proces, în alte condiții și în alt cadru decât cel al anchetei, ar putea reveni asupra declarațiilor. Desigur că această îndărătnicie îl irita pe anchetator, care i-a atras atenția că dispune și de alte instrumente pentru aflarea „adevărului". Astfel că, într-o zi, la anchetă s-a trezit cu un personaj în alb, cu bonetă medicală pe cap și cu ochelari pe un nas pistruiat, care îi ia pulsul și apoi dă afirmativ din cap către anchetator. După aceea, s-a trezit cu un atlet uriaș, cu capul ridicol de mic și cu un baston de

cauciuc în mână, care-l examinează profesional pe toate părțile, dându-și tot așa, pe mutește, acordul. Era exact scenariul jucat în fața mea cu trei luni în urmă, actorii fiind aceiași, cel în alb cu bonetă, doctorul închisorii, Enescu, iar atletul uriaș cu capul mic, Ciubotaru, campionul nostru național de box, adus special la anchete pentru intimidare. Am râs cu poftă și eu, și Pascu la relatarea lui Șcepkin și l-am asigurat că n-o să i se întâmple nimic, cum nici mie nu mi s-a întâmplat ceva atunci, și că amenințarea cu tortura e un bluf.

Și într-adevăr, așa a și fost, că după două, trei ședințe i s-a încheiat dosarul și, ca și la mine, tot în coadă de pește, el recunoscând totul în afară de faptul – pe care îl tăgăduia până în pânzele albe – de-a fi știut că bolnavul ar fi fost urmărit de Securitate și ar fi stat ascuns în casa cumnatului său. „Nu-i nimic, banditule, n-avem nevoie de recunoașterea ta ca să te condamnăm. Ne sunt de ajuns declarațiile tuturor celor din casă", i-ar fi spus anchetatorul la semnarea declarației de luare la cunoștință a actului de trimitere în judecată. Deci, o situație asemănătoare cu a mea. În ambele cazuri totul va depinde de poziția pe care martorii o vor lua la proces.

Oarecum relaxat după terminarea anchetei și după obținerea dreptului de-a sta întins în pat și în cursul zilei, Șcepkin, recăpătându-și obișnuita-i bună dispoziție și umorul său natural, ne descreța frunțile cu diferite povestioare, unele picante, din viața lui pariziană, căci făcuse parte ani de zile din corpul diplomatic al ambasadei noastre din Franța. De câte ori n-am făcut cu el turul Parisului, oprindu-ne la diferitele *boîtes* din care n-a lipsit Moulin-Rouge-ul! De multe ori își însoțea povestirile cu crâmpeie

de șansonete, firește frivole, din ultimii ani ai deceniului al treilea, și care, în contextul vieții crispate din vremurile pe care le trăiam, păreau că vin dintr-o lume ireală, neverosimilă, de consistența unei spume de șampanie. Dar tocmai această proiectare în irealul ficțiunii ne compensa de dura, sălbatica realitate.

După natura frivolă a povestirilor lui pariziene, la un examen mai superficial am fi putut fi tentați să-l considerăm drept o creatură ușuratică, filfizon, amator de chefuri și vânător de fuste. Nimic mai fals însă decât o astfel de caracterizare. O dată, la sfârșitul unei povestiri care se desfășurase, ca de obicei, într-un cabaret, i-am spus în glumă: „Dar bine, Parisul ăsta al matale n-are decât cabareturi și case deochiate? N-are și el catedrale, biblioteci, muzee, expoziții ori săli de artă modernă? De ce nu ne plimbi și pe acolo? Căci, așa... ca să ți-o spun pe-a dreaptă, m-a cam înecat fumul de tutun din cabaretele matale."

Șcepkin făcu ochii mari, apoi spuse liniștit: „Bine, hai să mergem la muzeul Rodin din rue Varenne!" Și, spre uimirea mea, care îl prețuiam mult pe Rodin și chiar îl studiasem la cursurile lui George Oprescu, ne-a vorbit de toate piesele mai importante de acolo, însoțindu-și expunerea cu interesante aprecieri personale. Am rămas uimit. A doua zi ne-a vorbit de Panteon și despre frescele lui Puvis de Chavannes. Apoi, de Biblioteca Națională, unde își strângea materiale pentru un doctorat în drept internațional, proiect de care s-a ales praful din pricina evenimentelor. Apoi, despre saloanele de artă modernă, împuindu-ne capul cu nume de avangardiști (Chagal, Braque, Manessier, Van Gogh, Gauguin etc. etc.). Și așa, zi de zi, ne descoperea cea de-a doua față a Parisului și, în același timp, cea de-a doua

față a sa. Mai bine zis, adevărata lui față, cealaltă, a filfizonului-măscărici, era doar o mască.

De ce și-o punea pe față? Ca să-și minimalizeze – cred eu – importanța în ochii Securității, care – așa cum îi intrase lui în cap – nu-i putea ierta faptul că-i scapă de sub control, neîncadrându-se în „câmpul muncii". „E un tip neserios, un flecar, un chefliu și un fustangiu. Nu-i periculos. Să-l lăsăm în pace!", așa își închipuia el că ar fi putut spune Secu despre cazul său. Și poate că într-un fel ar fi avut dreptate. În toate timpurile de tiranie, cei care voiau să-și salveze libertatea interioară aveau de ales între a face pe nebunul sau pe desfrânatul. Să ne amintim din lecturi că, în fața regilor tirani, singurul care mai putea rosti adevărul, fără a-și pierde capul, era nebunul curții, bufonul. O astfel de mască își va fi confecționat și amicul nostru. Pe care, dacă o aborda și față de noi – deși nu era cazul –, o făcea în puterea obișnuinței. Dar – precum s-a putut vedea din arestarea lui – ea nu i-a folosit cine știe ce în fața Securității, mult mai vigilentă și mai suspicioasă decât regii tirani ai bufonilor.

Sub această nouă față, cea adevărată, el a putut să ne povestească – și avea un minunat dar de povestitor – și lucruri serioase, grave chiar. Dintre acestea am reținut povestea Elenei Bagdad, fiica unui colonel din Râmnicu Sărat. De fapt, așa a și început povestirea. Eu am spus întâmplător că am stat multă vreme ca ofițer de rezervă în garnizoana Râmnicu Sărat, iar el m-a întrebat dacă l-am cunoscut pe colonelul Bagdad; după răspunsul meu negativ, parcă năpădit de amintiri, începu să ne depene povestea tragică a fiicei acestuia.

Pe cititorii mai tineri ai cărții de față socotesc că este necesar să-i introduc în evenimentele politice de la sfârșitul

anilor '30, care constituie fundalul întunecat al povestirii ce urmează, folosind date cunoscute atunci de toată lumea și consemnate apoi de istorici de toate nuanțele politice. Astfel, vom aminti că, în noiembrie 1938, întorcându-se din călătoria sa din Germania nazistă, Carol al II-lea i-a transmis chiar din tren ministrului său de interne, Armand Călinescu, ordinul de a-i asasina pe Corneliu Zelea Codreanu și pe alți 13 legionari care fuseseră condamnați și se aflau în închisoarea de la Râmnicu Sărat, iar asta înainte de-a pune piciorul pe peron (ca să nu poarte în nici un fel răspunderea acestei fapte). Armand Călinescu a executat ordinul, iar pe 30 noiembrie, în noaptea Sfântului Andrei, cei 14 au fost urcați în camioane și legați, apoi trimiși spre București, sugrumați cu lațul în dreptul localității Tâncăbești și îngropați la Jilava, nu înainte ca în spatele fiecărui cadavru să se fi tras câte un glonț, simulându-se astfel „fuga de sub escortă". La mai puțin de un an de la acest asasinat, Armand Călinescu avea să fie la rândul său asasinat pe podul Elefterie de o echipă de șase legionari, care după aceea au mers la postul de radiodifuziune, au dat buzna în emisie și au adus la cunoștința tuturor ascultătorilor acțiunea lor. Apoi s-au predat. Au fost duși la locul faptei și împușcați.

Însă lucrurile nu se opresc aci. De sus a venit ordinul să se execute în masă legionarii închiși în diferitele lagăre, iar în fiecare capitală de județ, câte trei legionari, cărora să li se expună cadavrele în locuri publice. Numărul celor executați în acele zile trece de 250. În punctul acesta se leagă firul povestirii lui Șcepkin. Dar să-i dăm lui cuvântul:

„Elena Bagdad venise cu câțiva ani în urmă în București, să facă studii universitare. Am cunoscut-o întâmplător.

Îmi amintesc de ea ca de o ființă singuratică și interiorizată. Nu era frumoasă. Dar avea în ea o lumină, o binefăcătoare liniște lăuntrică pe care o împărtășea în juru-i. Nu cred să fi cunoscut dragostea. În timpul studenției a intrat în mișcarea legionară. Desființarea acesteia, ca și a tuturor partidelor politice de altfel, de către Carol al II-lea, care și-a instituit astfel așa-numita «dictatură regală», a găsit-o pe Elena la sediul mișcării, unde îndeplinea o funcție oarecare, probabil în *comerțul legionar* sau poate în *restaurantul legionar.* Fiind o ființă tăcută, rezervată și mai puțin bătătoare la ochi, i se propune și ea primește misiunea de curier între centrul mișcării și organizația din Iași. Căci, firește, mișcarea nu se putea resemna la totala ei desființare – ca de altfel, mai mult sau mai puțin, și celelalte partide. Astfel că tragicele evenimente care au urmat asasinării lui Armand Călinescu o găsesc în drum spre Iași. Aci, la sediul conspirativ al mișcării, mare jale: în arestul Siguranței locale se găseau trei legionari care în zorii zilei urmau să fie executați prin împușcare, iar trupurile lor, aruncate pe un loc viran spre înspăimântarea trecătorilor. Dar partea cea mai tragică era că, printre cei sortiți morții, se găsea și un biet cizmar, tată a cinci copii și căruia de curând îi murise și soția. Elena nu-l cunoscuse, dar auzise de el. Era un om de treabă, cinstit și muncitor, neînstare să facă nimănui nici cel mai mic rău. De ce trebuia omul ăsta să moară? Dar bieții copilași, ce se va întâmpla cu ei? Vor rămâne pe drumuri? Iată întrebările ce și le punea ea acum și ale căror răspunsuri o duc la cumplita hotărâre de-a se oferi pe sine morții în locul tatălui a cinci copii. Pe care nici măcar nu-l cunoscuse. Luând această hotărâre, cu inima în dinți și pregătită să primească moartea, s-a prezentat la Siguranță cu zguduitoarea

ei ofertă. Prima reacție a agenților de acolo, uluiți de această propunere insolită, a fost să-i arate ușa. Dar, la insistențele ei și mai ales la argumentul că rămân pe drumuri cinci copilași nevinovați, au început să se răzgândească. În fond, nici lor, măcar că erau deprinși cu toate nelegiuirile, nu le venea chiar bine să ucidă un tată de copii și să-i lase pe aceștia pe drumuri. Așa că în final au acceptat propunerea. Și astfel, în zorii zilei, Elena Bagdad și ceilalți doi s-au aliniat la zid într-un loc viran și au primit gloanțele ucigașe. Trupul ei feciorelnic a înroșit iarba maidanului și a zăcut așa preț de câteva zile spre înspăimântarea, dar apoi spre uimirea și admirația trecătorilor care aflaseră între timp taina acestei morți. Iar sufletul… ei bine, sufletul va fi fost luat de îngeri și purtat pe aripile lor sus, sus de tot, în locurile preaînalte, unde sunt duși cei care au adus suprema jertfa *dragostei pentru aproapele.*"

Așa și-a încheiat Șcepkin înduioșătoarea lui poveste. Iar după câteva clipe de tăcere, în care și eu, și Pascu ne-am șters pe furiș câte o lacrimă, a adăugat: „Nu am fost legionar și nici chiar simpatizant al mișcării, dar cred și mărturisesc că Elena Bagdad, care și-a dat viața pentru aproapele ei, ar merita pe deplin să fie canonizată."

Gânduri la cei de-acasă

Intrasem bine de tot în iarnă. Cu povestirile, când ale lui Șcepkin, când ale lui Pascu, ori ale mele, toarse din caierul celor nouă ani de prizonierat, parcă ne simțeam mai ușurați de apăsarea timpului și a urâtului din închisoare. Mare lucru să te găsești în celulă cu oameni de aceeași rezonanță

sufletească! Totuși, în evadările mele pe potecile visului sau ale ficțiunii, două puncte negre, două griji constante îmi frânau zborul: grija de ai mei de acasă (cum se vor descurca fără mine și cum își va trage singură hamul plăpânda mea soție?) și grija procesului care îmi stătea în față. Când va începe? Trecuseră aproape trei luni de la încheierea anchetei. Și, mai ales, cum se va termina? În ce privește prima grijă, ea era alimentată de ceea ce știam concret că se întâmplă cu soțiile arestaților. În cel mai bun caz erau retrogradate în cadrul întreprinderilor în care lucrau. Iar după ce soții erau condamnați, li se recomanda să divorțeze, în caz contrar riscând să li se desfacă contractul. În ce situație s-o fi găsind Ligia mea în momentul de față? Dar să facem un salt în timp și s-o lăsăm pe ea să răspundă!

„Știi că, atunci când te-au luat, aveam gestiune la șantierul cantinei Politehnicii de pe Buzești pe care îl și aprovizionam cu materiale, mai ales de instalații. Eram foarte mulțumită de acest post. Aveam tramvai direct de acasă până la șantier, iar când făceam aprovizionarea de la diferiții furnizori, printre picături îmi făceam timp și pentru interesele mele. Dar, la o săptămână de la arestarea ta, mă cheamă Runier (contabilul-șef de care a mai fost vorba) și foarte jenat îmi spune: «Dragă Ligia, sunt nevoit să te înlocuiesc de la Buzești. Nu mă întreba de ce! Vei lua în schimb șantierul de la Lehliu. Știu că îți va fi foarte greu, dar – crede-mă! – am făcut tot ce-a fost în puterile mele ca să te mențin în slujbă.» Și într-adevăr mi-a fost cum nu se poate mai greu. Trebuia să mă scol dimineața la 5, că la 6 și un sfert aveam tren la Lehliu, unde ajungeam pe la 9. Iar la înapoiere, dacă nu găseam vreun camion de-al întreprinderii,

aveam tren abia la 6 și ajungeam acasă la 9, sleită de puteri. Noroc cu mama, care-mi ținea casa și făcea mâncare! Dar cel mai prost lucru era vara, când trenul venea de la Constanța încărcat ca un ciorchine de vilegiaturiști, între care unii pe scări. Să mă fi văzut cum mă luptam cu coatele să apuc o treaptă mai sus, ținându-mă, încleștată de bară cu o singură mână, să nu cad, iar până la Gara de Nord primind în față tot vântul stârnit de viteza trenului. Iarna – e drept – găseam locuri pe culoare, iar uneori chiar în compartimente. Dar partea proastă era la urcare, că trebuia să alergi pe peronul acoperit cu zăpadă înghețată pe care alunecam și uneori chiar cădeam. Iată o scenă care m-a marcat atât de profund, că o retrăiesc în vis ca pe un coșmar și probabil că nu voi scăpa de ea până la sfârșitul vieții. O seară geroasă de decembrie... nămeți mari înghețați acoperă peronul plin de lume. Trenul însă nu oprește în locul stabilit, ci mult mai departe. Atunci toată lumea aceea aleargă nebună să-l ajungă, alunecând, căzând și ridicându-se. Eu, care mă găsesc în coada convoiului, alunec, cad și mă ridic de câteva ori. Dar, ultima fiind, când să ajung și eu la scara ultimului vagon, spre spaima și disperarea mea, trenul pornește. Țip îngrozită și cu ultimele puteri fug în disperare după el, dar, când să-l ajung, alunec, mai să cad. Însă în ultima fracțiune de clipă, de pe scară, o mână de bărbat (însă eu cred că a fost o mână de înger) îmi apucă mâna și mă trage cu putere în sus, de-am putut pune piciorul pe prima treaptă. Eram salvată.

Altă pățanie de care îmi amintesc. Era vara și nu știu cum s-a făcut că am nimerit într-un compartiment de clasa întâi. (Altfel, aveam de la întreprindere abonament de a doua.) M-am așezat lângă ușă și, după obiceiul pe care mi-l

făcusem de când devenisem navetistă, mi-am scos andrelele și lâna și am început să tricotez. (Căci trebuie să-ți spun că acelor cinci-șase ore cât făceam cu trenul am izbutit până la urmă să le dau o întrebuințare benefică, îmbrăcându-mi copiii cu ceea ce reușeam să tricotez în acest timp, căci șantierul meu la Lehliu a durat câțiva ani buni.) În compartiment mai erau încă cinci bărbați, de care cu timpul mi-am dat seama că alcătuiau un grup. Trăgând cu coada ochiului la ei, am băgat de seamă că erau foarte corect îmbrăcați, foarte corect pieptănați, așa cum fuseseră «băieții» care ne făcuseră percheziția. Unii dintre ei mai aveau și ochii albaștri. Conversația lor viza probleme de serviciu și se făcea în termeni criptici, uneori în șoaptă, «băieții» fiind vădit deranjați de prezența mea, ca de a unei intruse. Cu spaimă, am realizat că nimerisem într-un compartiment de securiști. Mai cu seamă vizaviul meu avea o figură antipatică, ochi răi și un rânjet drăcesc. Îmi arunca din când în când câte o privire, cu profesionalism, firește, de-mi îngheța inima. Doamne Dumnezeule, în ce cursă am căzut! Dacă m-or aresta? Îmi rămân copiii pe drumuri. Privirile vizaviului devenind din ce în ce mai insistente și – cum mi se părea mie – mai inchiziționare, mi-am strâns lucrul în geantă, iar pe la stația Brănești am ieșit pe culoar, deși acesta era plin de lume. Era și timpul, că – după câte am putut observa în treacăt prin fereastra compartimentului – «băieții» desfăcuseră o sticlă, probabil de coniac, și se cinsteau, nu glumă, conversația lor devenind din ce în ce mai animată. Când în sfârșit trenul a oprit în Gara de Nord și am coborât și eu cu tot puhoiul de lume, după câțiva pași pe peron m-am trezit înconjurată de «băieți», iar fostul meu vizaviu cu rânjetul sardonic, lărgit acum și mai

mult de băutură, mi-a spus pe un ton categoric: «Dumneata mergi cu noi.» Și, văzând figura mea îngrozită, a adăugat: «...la bufetul gării... Ce Dumnezeu! Pe căldura asta, o bere sau un Cico ar merge de minune.» Atunci s-a făcut lumină în capul meu (A! Prin urmare, asta voia de la mine ipochimenul.) Dintr-odată, m-am liniștit și spaima s-a prefăcut în râs, dar ce râs: «Vezi-ți de treabă, tovarășe, că te așteaptă consoarta cu masa!» – și, răsucindu-mă pe călcâie, l-am lăsat dezumflat și am luat-o la picior, pierzându-mă în mulțime."

Procesul

Celălalt punct negru, procesul, avea curând să apară la orizont... Într-o dimineață – era 2 februarie, zi de sărbătoare în care se prăznuia Întâmpinarea Domnului –, imediat după „deșteptare" a apărut în celulă frizerul închisorii, un balaoacheș foarte antipatic, care pe loc m-a supus, pe mutește – dar numai pe mine –, brutalei lui operații de bărbierire, deși numai cu două zile înainte ne bărbierise pe toți trei. De asemenea, cu foarfeca îmi aranja și părul. („Până la condamnare nu i se pune arestatului mașina de tuns pe cap, pentru ca la proces să-și păstreze fizionomia și să poată fi recunoscut de martori", de la Pascu citire.) După ce bărbierul a ieșit tot așa de mut precum intrase, și-a făcut apariția un nou caraliu care mi-a întins tăcut un ac cu ață pentru a aduce ținutei mele vestimentare eventualele corectări, precum și o perie de ghete cu crema respectivă; am refuzat-o pentru că era neagră, în timp ce încălțările mele – rămase fără șireturi – erau maro. După ce a plecat și acesta,

Pascu m-a prevenit: „Te duce la proces. Cu acești doi caralii începe ceremonialul procesului. Fii tare!" Aceste cuvinte m-au făcut să-mi amintesc – din lecturile mele despre Revoluția Franceză – de un alt ceremonial aplicat tot în celulă condamnaților la ghilotinare: tăierea cu foarfeca a părului de la ceafă.

Imediat după ceaiul și frugala gustare de dimineață, a apărut alt caraliu care, după ce mi-a cerut să-mi pun paltonul și căciula, mi-a așezat pe nas ochelarii negri și m-a antrenat apoi pe culoare într-un maraton disperat, mai să-mi scoată sufletul, până când am trecut de grefă și am coborât în curte. Acolo aștepta o dubă, în al cărei întunecat pântec am deslușit – după ce am restituit ochelarii – un culoar cu câteva boxe strâmte, dintre care trei erau ocupate, iar una mă aștepta pe mine.

„N-aveți voie să comunicați unul cu altul!" ne-a pus în vedere caraliul care ne supraveghea de pe coridor.

M-am așezat pe bancheta din boxă și mi-am ascuțit auzul, să pot identifica itinerarul. După zgomote și opriri la stopuri mi-am dat seama că o ținuserăm neabătut pe malul drept al Dâmboviței, ca să traversăm Piața Mare și să ajungem, desigur, pe strada Negru Vodă, la faimosul, sinistrul tribunal militar, unde fusese judecat și Pascu, și, bineînțeles, mii de arestați. Dar, cum între timp găsisem în buzunarul paltonului acea sforicică, de care am mai vorbit, cu douăsprezece noduri făcute la cele douăsprezece Evanghelii din Joia Mare, m-am și apucat, așa, pe întuneric, să desfac primul nod și să-mi rostesc în gând prima dorință: „Să mă ajute astăzi Cel de Sus să ies cu fața curată din încercarea ce-mi stă în față." Sforicica de la Sfintele Paști și mai ales potrivirea de bun augur a zilei procesului cu Întâmpinarea

Domnului mi-au dat curaj și, mai cu seamă, acea certitudine, venită nu din rațiune, ci din misterul din noi, că nimic rău nu mi se poate întâmpla astăzi, când sunt sub acoperământul uneia dintre cele mai sfinte sărbători.

Când am coborât din dubă, ne-am găsit în fața unei intrări dosnice de casă veche boierească, acum căzută în paragină. Am ajuns într-o încăpere mare, dar întunecoasă, plină de bănci paralele, pe unele stând arestații. Era „arestul" tribunalului, acum sală de așteptare. Pe noi, cei patru, ne-a așezat caraliul în prima bancă, având în față o fereastră. „Luați loc! N-aveți voie nici să vorbiți, nici să vă priviți", ne-a ordonat. Între fereastră și banca noastră era un culoar pe care, la un moment dat – venind dinspre sala de ședințe –, cei judecați înaintea sosirii noastre pășeau unul câte unul, cu capul în jos, ca sub povara unor grei ani de osândă. Unul dintre ei a întors discret capul spre noi și, cu o strâmbătură plină de dispreț, a rostit un singur, monosilabic cuvânt: „Vacs!", care aduna în el tot ce se putea spune obiectiv despre ținuta morală și imparțialitatea acestui înalt for de justiție, cea militară. Noi însă, profitând de această defilare de oropsiți care distrăgea atenția îngerului nostru păzitor, ne privirăm unul pe altul. Stupoare! Nici unul dintre cei trei nu mi-era cunoscut și nici unul nu dădea semne că m-ar cunoaște. Dar nici măcar nu păreau a se cunoaște între ei. De ce ne puseseră laolaltă? Mister. Pe fereastra din fața noastră se vedea în paragină fațada plină de bibiluri ornamentale a unei vechi case boierești, cu o marchiză la intrare spre care se întindeau ramurile desfrunzite ale unui oțetar. Priveam fascinat decrepitudinea acestei înfățișări, pentru că făcea parte din lumea paralelă cu a noastră, a claustraților. Oricât de urâtă ar fi fost, era totuși

un colț din lumea liberă. În sfârșit, după câteva ore de așteptare, căci între timp mai intrase un grup la judecată, ne-a venit și nouă rândul. Fiecare a fost luat în primire de către un caraliu. Primul am fost eu. Am străbătut culoarul dus de braț de însoțitor, dar, când am trecut de două uși batante – ca să dăm într-alt culoar –, privirea mi s-a oprit o clipă în oglinda geamului.

„Doamne, cât sunt de schimbat! Cât am îmbătrânit! Cum a putut să mi se surpe chipul în numai patru luni de celulă!" „Haide! Dă drumul la măgar! Ce te admiri atâta?" se rățoi caraliul.

La capătul culoarului, închise și păzite, ușile masive și întunecate ale sălii de judecată,. Porțile iadului! „Vezi, când intri în sală, capu' jos! Capu' jos!" mi-a ordonat însoțitorul.

„Capu' jos" înseamnă că-ți recunoști vinovăția și că de rușine nici privirea nu ți-o mai ridici din pământ, m-am gândit eu.

„Regret, dar n-am să vă dau satisfacția asta." Ne-am așezat cu toții pe o bancă în așteptare. Mi-am privit încălțămintea. Am simțit ca o profundă degradare că va trebui să merg cu ghetele fără șireturi în sala cu lume de afară, poate și cu ai mei.

Peste câteva minute s-a auzit din interior: „Să intre inculpatul Mărculescu Radu!" Apoi ușa a fost deschisă de un aprod, care a repetat: „Inculpatul Mărculescu!" Ne-am ridicat amândoi, îndreptându-ne spre ușa larg deschisă prin care se vedea sala într-o lumină vie și, încă de la intrare, Ligia, într-un loden din păr de cămilă, m-a privit zâmbind printre lacrimi. Am trecut de pragul ușii. „Capu' jos! Capu' jos! N-auzi, mă, banditule?" Dar „banditul" ar fi preferat să moară decât să nu-și vadă ființa lui dragă. Cum ar fi putut trece pe lângă ea cu privirile în pământ?

„Capu' jos!" a șoptit înfuriat și un ghiont puternic mi-a fulgerat coasta. (Ligia mi-a spus mai târziu că a observat scena, dar s-a stăpânit și a continuat să-mi zâmbească.) Dar peste câțiva pași diavolul însoțitor a trebuit să-și înceteze presiunile, prins în privirile sălii, iar eu, cu capul sus, am pășit semeț mai departe pe culoarul dintre bănci până am ajuns, urcând două, trei trepte, în boxa acuzaților. Între timp, cu același ceremonial fuseseră strigați și aduși în sală și ceilați trei, care au defilat pe rând de-a lungul coridorului, în privirile pline de compasiune ale asistenței și înlăcrimate ale apropiaților, și s-au instalat lângă mine. Iar în fața acestei boxe, cu arma la spate, un plutonier de securitate. Dar în intervalul de timp ce se crease am examinat acest colț de lume, inedit pentru mine. În dreapta boxei noastre, pe un podium înalt, prezidiul: trei ofițeri în uniforme bleumarin de justiție militară, în jilțuri confortabile. Cel din mijloc, președintele tribunalului, cu grad de colonel, avea o față suptă, cenușie, străbătută de o ușoară strâmbătură, tipică suferinzilor de stomac. În stânga lor, grefierul cu un maldăr de dosare. În dreapta, masa procurorului militar. În fața noastră, masa avocaților. Erau patru. Între ei, unul fără brațul drept. Între masa lor și boxa noastră, bara unde martorii urmau să-și facă depoziția. Iar în stânga noastră, asistența, umplând toată sala. Ligia părăsise locul de lângă ușă și se instalase în rândul din față, zâmbindu-mi și făcându-mi semne încurajatoare. A început procedura cu luarea datelor de către grefier, eu fiind primul chestionat. Dar cu această ocazie am aflat numele „coinculpaților". Pe unul îl chema Alexandru Șova, avocat – numele mi-l amintea pe cel al renumitului general Șova, al cărui nepot era, cum aveam să aflu mai târziu –, pe următorul, Tiberiu Borcea, contabil, iar pe ultimul, Stamboli –

i-am uitat prenumele –, aromân de origine. La citarea fiecărui inculpat se ridica de la masa de vizavi avocatul angajat de familia acestuia și spunea: „Apărat de avocatul…" și se recomanda. Apărătorul meu era o persoană masivă, cu un chip de om serios și cinstit care inspira încredere. Și, într-adevăr, flerul meu nu m-a înșelat. Îl chema Benea și m-a apărat cu mult curaj și cu multă dibăcie.

Grefierul a dat citire actului de acuzare. O însăilătură de minciuni și denaturări, de ți-era mai mare silă. Eram prezentați ca „legionari", prieteni și – firește – complici ai celor deja cunoscuți ca „legionari" și condamnați – unii chiar la moarte, alții pe viață – pentru o așa-zisă „tentativa de răsturnare a orânduirii de stat". Așadar, un al doilea cerc, compus din apropiații celor din primul, aceia zăcând la tălpile iadului sub povara „crimei" lor, iar noi, complicii lor, cu învinuiri ceva mai puțin grele, în bolgiile de mai sus. Nu se vedea o legătură între noi, cei din boxă. Ceea ce ne constituise însă într-un „lot" era faptul că aveam aceiași martori – ai acuzării, firește – făcând parte din primul cerc. Iar eu, în plus, mai eram împovărat și cu cele trei poeme compuse în prizonierat (de care am mai vorbit) calificate ca subversive – și n-aș putea spune că pe nedrept –, anume: *Prometeu*, *Fantezie de seară* și *Copilul și Vremea*.

După terminarea penibilei lecturi, s-a trecut la interogatoriul acuzațiilor, începutul făcându-se cu mine. Președintele mi-a pus prima întrebare: „Recunoaște inculpatul declarația pe care a semnat-o?" Normal ar fi fost să răspund afirmativ, acest document, cum îmi aminteam eu când îl semnasem, corespunzând declarațiilor mele reale. Dar dacă această declarație o fi fost, prin locurile nescrise, completată ulterior de diavolul meu de anchetator? Un răspuns „da" sau „nu" era imprudent de dat. Așa că am ezitat câteva

momente, căutând o formulă mai evazivă. Iar la repetarea întrebării am răspuns: „Recunosc prezența mea la agapele ocazionale ale camarazilor mei de prizonierat, dar nu și caracterul conspirativ care li se dă în actul de acuzare."

„Mda..." – a răspuns acru președintele, strâmbându-și mutra, de parcă l-ar fi apucat o crampă stomacală. „Vom vedea" – și, deschizând dosarul, a început să-mi pună întrebări despre fiecare dintre acele mese „conspirative", cum le califica el, „amicale", cum o țineam eu morțiș.

„Declar în modul cel mai categoric, răspundeam eu acuzelor președintelui, că la această masă nu s-a discutat nimic politic"; sau: „Răsturnarea regimului? Vai de mine! Nici vorbă de așa ceva!"

„Cum poți tăgădui, când camarazii dumitale declară că au pus la cale răsturnarea regimului?"

„Nu cunosc declarațiile lor, dar declarația mea, de care cu respect vă rog să binevoiți a lua act și a dispune să fie consemnată (aci a funcționat instructajul pe care în repetate rânduri mi-l făcuse Pascu în vederea acestui decisiv interogatoriu), este că la masa aceea nu s-a discutat absolut... dar absolut nimic politic, și cu atât mai puțin răsturnarea regimului."

A trecut apoi ușor peste cele trei poeme incriminate, somându-mă doar să recunosc caracterul lor subversiv, dar fără a face precizări și fără a mai insista atunci când le-am negat orice semnificație politică. „Le-am scris pentru a-mi trece timpul, fără absolut nici o intenție politică", am declarat. În încheiere, președintele m-a mai invitat o dată, dar neconvins, să-mi recunosc partea mea de vinovăție în complotul foștilor prizonieri, în care caz – a dat să se înțeleagă – aș putea beneficia de o oarecare clemență.

„Sunt nevinovat... nevinovat", a fost răspunsul meu. „Dar absolut nevinovat", am rostit aproape strigând.

Cum procurorul nu a avut întrebări de pus, și nici apărătorul n-a avut, interogatoriul meu s-a sfârșit aci. Grefierul mi-a întins spre semnare depoziția mea, dar eu, care din frecușul cu anchetatorul știam cât de „corect" erau redactate aceste documente, nu am semnat până nu am citit tot textul, spre exasperarea magistraților. Apoi am luat loc. Urma Tiberiu Borcea.

În timpul interogatoriului acestuia am răscolit cu ochii toată sala în căutarea alor mei. Ligia, în rândul din față, înlăcrimată, dar zâmbitoare, își strângea cu putere mâinile, în semn de aprobare, dar și de felicitare, pentru acest prim examen trecut. Apoi am ajuns cu privirea la ultimele rânduri, unde l-am zărit pe George, fratele mai mic al Ligiei, care îmi era foarte drag, iar lângă el, pe Mircea Rădulescu, zis Chestorul. Acesta, fost și el prizonier din grupul nostru de proscriși – de „instigatori" la greve și de „înrăiți dușmani ai Uniunii Sovietice" –, dădea dovadă de un curaj nebunesc asistând la procesul meu. (Cum asistase, tot așa de imprudent, și la procesul lui Puiu Atanasiu, de unde îmi adusese însă informații și date, care la anchetă mi-au fost cum nu se poate mai utile.) De fapt, nu era imprudență, ci exasperare. Simțea că se sufocă în minciuna, murdăria, compromisul și lașitatea lumii „libere", instalate de comuniști, în care trebuia să trăiască. Simțea că *un aer de libertate nu se putea respira decât în închisoare.* Singur pe lume, neavând familie și responsabilități, socotea că locul lui e lângă noi, camarazii lui, la bine și la rău. De aceea – cum îmi va mărturisi mai târziu –, el nu se temea de închisoare, ba chiar o căuta cu tot dinadinsul. Dar închisoarea e doar

pentru cine se teme de ea. Celui care o dorește, ea – din cochetărie – nu i se dăruiește.

Ochii mei au căutat mai departe. Lângă George, băiatul meu, Mihai, de 19 ani, privește totul cu gravitate. Alături, uite-o pe Găbița! Mititica de ea! Are 13 ani. Năsucul cârn și puțin în vânt. Pe umăr codițe cu fundă roșie. Mi-a prins privirea, îmi zâmbește și-mi arată pumnii că mi-i ține „strânși". Gândul mă duce cu ani în urmă, la pomul de Crăciun de la întreprinderea noastră, primul pom de Crăciun după întoarcerea mea din prizonierat. Festivitatea avea loc într-o sală de cinematograf. Toată întreprinderea, în păr. Eram lângă „colega" mea Ligia care venise cu copiii. Pe scenă un brad mare, frumos luminat și încărcat cu daruri, pachete cu hăinuțe pentru copiii salariaților întreprinderii. Alături, masa prezidiului. În mijloc, directorul, încadrat de șefa de cadre, Beti Gelber, și reprezentantul sindicatelor, care, deghizat în Moș Gerilă, ținea un speech care se voia amuzant, despre darurile pe care le-a adus el copiilor cuminți. „Ia să vedem cine știe o poezie!... Să vină aci să i-o spună moșului!"

În clipa aceea, Găbița care avea pe atunci vreo șase ani, și-a desprins mânuța din mâna Ligiei și, spre uluirea noastră, a coborât în fugă treptele spre scenă până la Moș Gerilă. Apoi, după ce i-a făcut acestuia o reverență și alta către public (nu degeaba făcea parte dintr-o familie cu mulți histrioni în ea), a început să recite: *O, quelle joie, quel bonheur! / L'arbre est plein de lumières* („O, ce bucurie, ce fericire! Copacul e plin de lumini").

Stupoare. Intuind catastrofa, Ligia îi făcea semne disperate să înceteze și-i striga: „Spune-o pe-aia cu cățelușul!", la care Găbița ridica din umăr, de parcă i-ar fi spus: „Ia mai

lasă-mă-n pace!", și-și continua imperturbabil neinspirata, nefasta ei recitare.

„Vedeți, tovarășu' director, ce educație burgheză, cosmopolită și vădit anticomunistă dă copiilor ei tovarășa Manolescu? se adresă Beti Gelber celui vizat. Îi învață limbile țărilor capitaliste. Și noi să le mai dăm și pachete acestor copii crescuți într-un spirit atât de dușmănos?" (Dar tovarășa de la Cadre nu spunea nici o vorbuliță de progeniturile nomenclaturiștilor care la ora aceea învățau pe brânci limbile capitaliste. Restricția era doar pentru copiii de burghezi.) Directorul îi făcu un semn lui Moș Gerilă și acesta o opri delicat pe Găbița: „Destul, fata moșului! Ia să vedem dacă mai știe și alt copil vreo poezie!" După vreo două de astfel de recitări serbarea a luat sfârșit, iar Moș Gerilă a început să citească pe etichetele pachetelor numele copiilor cuminți (mai bine zis, ale copiilor cu părinți cuminți) Firește, nu s-au auzit nici numele Găbiței și nici al lui Mihai (victimă inocentă a histrionismului soră-sii). Peste o lună, la prima restructurare, Ligia a fost trecută în disponibilitate. Noroc că tocmai atunci se înființa o nouă întreprindere de construcții în care, printr-o relație, a fost primită.

Lăsând în urmă aceste amintiri, am pornit cu privirea s-o caut pe Maia, mama Ligiei. Unde o fi Maia? Nu e lângă ceilalți. A, uite-o! E în rândul din spate și vorbește cu cineva în șoaptă, dar foarte animată. Nu, Dumnezeule! Nu se poate! Interlocutorul ei nu este altul decât Blidaru. Acum în civil. Da, e chiar el, celebrul anchetator ale cărui victime – *apud* Pascu – erau târâte pe coridoare, în nesimțire, noaptea, de la camera de tortură și azvârlite, zdrențe omenești, în celulele lor. Cum a ajuns Maia lângă monstrul ăsta? Mă uit la ei cum discută, o văd gesticulând și parcă o aud: „Dar

e strigător la cer. Băiatul ăsta n-a făcut niciodată politică. E complet nevinovat." Iar Blidaru dând din cap, aprobator și compătimitor, probabil spunându-i: „Da, doamnă, posibil să fi fost o eroare, dar sigur că se va remedia." (Ceea ce este interesant e că, peste câțiva ani, amintindu-i de acest episod, Maia, după ce era să cadă pe spate aflând cine-i fusese interlocutorul, mi-a confirmat, vorbă cu vorbă, discuția imaginată atunci de mine.) Lângă Blidaru, silueta pirpirie, fața spelbă și ochii bulbucați ai anchetatorului meu, Dumitrescu, în civil, iar lângă el un tip solid, tot în civil, cu care stătea de vorbă. Desigur, Enoiu. Iată tripleta completă a torționarilor-anchetatori de la Uranus, venită să vadă ce rezultate a avut „munca" lor și, desigur, să influențeze doar prin prezența lor terifiantă declarațiile acuzațiilor și ale martorilor. „Fiți atenți la ce declarați!, păreau a spune mutrele lor scelerate, că de-aici tot la Uranus, la noi, vă întoarceți."

În rândul din față, lângă Ligia, o doamnă distinsă și o codană bălaie și frumușică de vreo 18 ani, prin interesul pe care-l trădau pentru interogatoriul lui Tiberiu Borcea și prin reacțiile vii pe care le arătau la momentele mai critice, se vădeau a fi soția și fata acestuia. Borcea, ca și mine, a recunoscut faptul de-a se fi întâlnit și stat de vorbă cu unii dintre cei condamnați (printre care și Puiu Atanasiu, pe care îl văzuse la tutungeria unde acesta lucra), dar a negat categoric că aceste întâlniri, cu totul întâmplătoare de altfel, ar fi avut un caracter conspirativ sau ar fi vizat răsturnarea regimului.

Interogatoriile celorlalți doi, Șova și Stamboli, s-au desfășurat în aceeași manieră. Recunoșteau întâlnirile, de altfel întâmplătoare, cu cei condamnați, dar negau caracterul subversiv ce li se atribuia. Interogatoriile fiind terminate,

se trecu la audierea martorilor. Primul introdus a fost Constantin Puiu Atanasiu. Îmbrăcat în zeghea vărgată de condamnat (și încă la moarte), cu fața brăzdată de suferință și cu ochii dilatați, parcă de o viziune interioară, înaintând spre bara martorilor cu pași rari, dar fermi, apariția lui spectrală a trecut ca un fior prin inimile celor din sală. De paisprezece ori fusese pus pe „rotisor" (tortură prin care victima, legată de un drug de fier și spânzurată cu capul în jos, primește la tălpi groaznice lovituri de bâtă ale căror dureri îi străbat tot trupul până-n creieri. Leșinată, victima este târâtă de picioare pe culoare și scări, cu capul bălăbănindu-se și lovindu-se de fiecare treaptă, iar apoi azvârlită în celulă...). Zdrobit în fiece mădular, acest campion al suferinței reușise totuși să-și păstreze în interior, până la sfârșit, nestinsă acea lampă de control, conștiința morală. Cu corpul făcut praf și pulbere, el izbutește să rămână întreg acolo, în centralitatea ontologică a existenței lui, nepermițând astfel să i se substituie voinței lui o voință străină, diabolică. Aceasta este marea sa victorie asupra satanicilor săi torționari-anchetatori – că n-au reușit să-l înfrângă, că n-au reușit să i se substituie în interiorul lui, ca să vorbească *ei* prin gura *lui.*

Depozițiile lui, rostite cu o voce slăbită, dar fermă, au confirmat declarațiile ce le făcuse la confruntare: „Mărculescu nu are nici un amestec în ceea ce dumneavoastră denumiți complotul antistatal al legionarilor... Mărculescu nu a fost niciodată legionar, iar în prizonierat niciodată nu l-am considerat ca atare... Da, e drept, a participat acolo la acțiuni de protest, de greve de foame, dar la acestea n-am luat parte numai noi, legionarii, ci și ofițeri activi și prizonieri de toate orientările politice, sau de nici una, cazul

marii majorități... Interesul meu pentru Mărculescu era ca pentru un om de cultură, nu de politică."

„Dar în declarațiile dumitale scrie cu totul altceva."

„Se poate. Dar aceste declarații nu le-am scris eu. Eu doar le-am semnat."

„Ce părere ai de cele trei poeme al inculpatului, găsite la domiciliul dumitale, de conținutul lor dușmănos?"

„Nu le cunosc."

„Cum poți să spui așa ceva? Soția dumitale a recunoscut că ea le-a copiat."

„Tot ce se poate, dar eu nici măcar n-am știut de existența lor."

„Treci la grefă și semnează depoziția!" a adăugat președintele, cu obișnuita lui grimasă ca de proastă digestie, vădit indispus de această nefuncționalitate de regie. După care a trecut la interogarea lui Puiu referitor la ceilalți trei parteneri de boxă, începând cu Borcea. Același joc. Recunoștea că i-a întâlnit în tutungeria în care lucra, dar nega că ar fi avut vreun amestec în așa-zisul „complot antistatal".

A urmat Niki Groza, în zeghe, condamnat pe viață. Fost prizonier vechi, adică prins în primele lupte din Basarabia, în ciuda faptului că trecuse prin toate grozăviile marșului pe jos, ale transportului în cala unui vapor, scufundat de nemți, din care s-a salvat înotând, apoi ale periplelor groaznice și de lungă durată în bou-vagoanele morții până în inima Siberiei, ale anilor de foame, frig și teroare politică îndurați acolo, el nu numai că și-a salvat integritatea morală, dar și-a păstrat intact și simțul umorului, ca și „gura bogată", cu care îl înzestrase natura, dar care aveau să-i facă mari necazuri în contactele cu „tovarășii", mai puțin receptivi la umor. Și-a menținut cu fermitate declarațiile

făcute la confruntarea cu mine. La întrebarea despre caracterul dușmănos al poemelor mele, a răspuns sec că nu le-a citit. Cu privire la Șova, pe care-l cunoștea din copilărie, același joc ca și Puiu.

A urmat Victor Clonaru, tot în zeghe și cu pedeapsa capitală deasupra capului. Iată-l pe vechiul meu „tovarăș de ham" cu care am tras la căruța încărcată cu lemne prin pădurile Oranki-ului în înjurăturile și, nu rareori, în paturile de armă ale *ceasovoilor* „umanistei" Armate Roșii. Iată-ne împreună, și cu alți protestatari, în greva foamei din întunecatul izolator al fiorosului lagăr Gaura Dracului, de dincolo de Volga. La întrebarea de atunci a ministrului de interne, venit în anchetă, „Dacă ții atât de mult la «demnitate», de ce nu te-ai sinucis, decât să cazi prizonier?", Victor a răspuns: „Fiindcă am ținut ca ultimul glonț de pe țeavă să-l trag în dumneavoastră, și nu în mine."

Spre deosebire de Puiu, arăta oarecum bine la față (fusese pus la „rotisor" doar de trei ori (cum avea să-mi povestească mai târziu). În depoziția lui își păstra, cu o ușoară ironie, aplombul și onctuozitatea de avocat, de parcă n-ar fi fost martor în zeghe, ci pledant în robă în fața unei Înalte Curți de Casație, căreia i se adresa în forme suprareverențioase, frizând bășcălia. Știind ce-i poate pielea, mă așteptam din moment în moment să-i joace un renghi onoratei curți. Și așteptarea nu mi-a fost în zadar. Căutând să mă scape de orice implicație politică, Victor a declarat categoric: „N-am cunoscut în viața mea un om mai «apolitic» decât el. Cu Mărculescu se putea discuta despre *Banchetul* lui Platon, dar nu despre *Republica* sa. (De parcă în așa grad ar fi fost de familiarizați magistrații militari cu scrierile lui Platon, încât să poată sesiza din primul moment

diferența între cele două cărți.) Era, firește, o băşcălie vizând nivelul lor de cultură. Dar la masa avocaților i-am văzut pe Benea și pe ceilalți zâmbind, semn c-au înțeles butada. Mie mi-a mers la inimă.

Notă: în ce privește „apolitismul" meu, remarca lui Victor era justă, dar numai privind o politică de partid. Într-adevăr, niciodată nu am simțit tentația de a intra într-un partid. Ceva, ca o teamă obscură, mă avertiza că trebuie să mă rețin de la acest pas și că, dacă totuși l-aș face, mi-aș aliena o parte din libertatea mea interioară și aș deveni răspunzător nu numai de actele mele, dar și de ale celor cu care mă găsesc în același partid.

Însă atunci când vin momente grele, când e amenințată însăși scara valorilor pe care se întemeiază viața noastră de fiecare clipă, când riscăm – dacă nu reacționăm – nu numai să ne pierdem libertatea, dar și să fim condamnați să trăim într-o lume aberantă, cu susul în jos și josul în sus, o lume oribilă căreia îi e de preferat chiar moartea, atunci nu mai poate fi vorba de „apolitism", de „neangajare". Atunci – vrei, nu vrei – întreaga ta ființă se trezește „angajată" în lupta pentru supraviețuire, nu numai biologică, dar mai ales, spirituală. Atunci totul, dar absolut totul devine „politic".

După Victor, a apărut Vasile Stoenescu, licențiat în istorie și podgorean din părțile Panciului, „Bădia", cum îi spuneam noi, fiind cam cu zece ani mai mare decât noi. Era un om tăiat și cioplit dintr-un lemn de esență tare și bine uscat. Retras și tăcut, concis la vorbă când era întrebat și hotărât să meargă până în pânzele albe când era angajat într-o acțiune, făcuse parte în prizonierat din grupul nostru

de *rezistență* de la Oranki. Protestele noastre, grevele de lucru și, mai ales, cele de foame cu care răscoliserăm întreg lagărul, carcerele și izolatoarele pe care li le umpluserăm până la refuz i-au făcut în final pe sovietici să ne urce pe toți într-un vagon-pușcărie și să ne creeze un periplu prin lagărele de pedeapsă ale vestitului lor gulag, printre care și acela din fioroasa „Gaură a Dracului", de care am mai vorbit.

În zeghea vărgată și cu pedeapsa capitală plutindu-i ca o nevăzută aureolă deasupra capului, Bădia înainta hotărât și cu pași fermi, aproape cadențați, spre bara martorilor. „Să spună martorul, începu președintele, ce legături a avut cu «camaradul legionar» Mărculescu? Și ce acțiuni au plănuit să..." „Pardon! îl întrerupse tăios Bădia. Una e legătura pe care eu, ca *legionar*, am avut-o cu acei camarazi din prizonierat care erau *legionari*... și alta cu domnul Radu Mărculescu despre care știam precis *că nu este legionar.*" „Dar în declarațiile dumitale spui cu totul alceva." „Doriți să vă spun în ce condiții am semnat acele declarații, pe care nu eu le-am scris și care nici pe departe nu cuprind cele declarate de mine?" Și cum, uluit de întrebarea pusă, președintele avu un moment de descumpănire, când nu știu ce să-i răspundă, Bădia schimbă tactic subiectul, continuând, dar cu o locvacitate surprinzătoare la un om pe care-l știam scump la vorbă:

„Domnului Mărculescu i-am căutat compania, și nu numai eu, dar și mulți alții din prizonierat, fiindcă știa să ne alunge urâtul cu povestirile sale interesante, dar mai cu seamă pentru lecturile pe care ni le făcea seara, înainte de stingere, traducându-ne din germană opere din literatura universală, mai ales teatru. Păi, fără dânsul am fi avut noi acces la *Wallenstein*, cu Războiul de 30 de ani, sau la *Fecioara*

din Orléans, sau la *Hoții* ale lui Schiller, ori la *Egmont* sau *Faust* ale lui Goethe, ca să nu mai vorbesc de *Brand* și de *Stâlpii societății* de Ibsen, sau de *Clopotul scufundat* al lui Gerhard Hauptmann?"

Uluit de această avalanșă de nume și opere citate, președintele nu făcu nici un gest care să-i taie firul amintirilor, iar Bădia continuă să evoce acele lecturi ale mele, în orele serii, la gura sobei, unde, strânși laolaltă ca o mare familie, cu toții căutam o evadare din urât și exasperare, singura posibilă fiind în lumea miraculoasă și compensatoare a ficțiunii. Mie această evocare mi-a adus lacrimi în ochi. Nu mă așteptam din partea acestui om dur și tăcut la o atât de discretă și luminoasă proiectare a lecturilor mele pe fundalul întunecat al acelor vremuri de restriște. Vremuri în care totuși, strânși laolaltă și „iubindu-ne unii pre alții" cu o iubire pe care numai primii creștini din catacombe vor mai fi cunoscut-o, am mai trăit și clipe rare, clipe de iluminare care au reverberat peste toate suferințele noastre, transfigurându-le. Amintirea, nostalgia chiar, a acestui *colț de rai* pe care, acolo, în prizonierat, în mizeria, frigul, suferința și mai ales urâtul ce ne împresura, noi singuri ni-l creaserăm prin solidaritatea, prin căldura sufletelor noastre, asta era ceea ce acum îmi înmuiase ochii în lacrimi.

După ce Bădia a sfârșit, au urmat martorii celorlalți tovarăși de boxă. În plus au apărut, în afară de foștii prizonieri, și alte persoane – tot în zeghe vărgată – pe care nu le cunoșteam, dar care, toate, făceau parte din imensul proces al cărui centru era Puiu Atanasiu. Între acești martori necunoscuți îmi amintesc de unul pe numele de Zamfiroiu și de ginerele său, Udroiu. Primul, acuzat de președinte că depoziția lui cu privire la Șova ar fi mincinoasă, i-a

răspuns acestuia: „Domnule președinte, dumneavoastră știți foarte bine că eu sunt condamnat la moarte. Din zi în zi aștept să vină momentul când voi da ochii cu Tatăl Ceresc. Cum credeți că în situația asta mi-aș mai încărca sufletul cu o minciună?"

Răspunsul lui trecu ca un fior prin inimile noastre și ale celor din sală.

Terminându-se audierile martorilor, președintele a suspendat ședința pentru pauza de masă. Acum ni s-a dat voie să coborâm din boxa acuzaților și să luăm contact cu apărătorii noștri, bineînțeles, sub controlul diavolilor de caralii care nu ne permiteau să adresăm avocatului respectiv decât o singură frază – și aceea bruiată de tevatura pe care o făceau deliberat, firește la indicațiile de sus. Totodată, ai noștri ieșiseră din bănci și veneau spre noi, iar ei, caraliii, le interziceau în mod vehement să se apropie de cercul nostru la mai puțin de trei metri. Destul ca să-i văd mai bine pe ai mei și să-mi dau seama că pe fața Ligiei aceste patru luni marcaseră o dungă de amărăciune. Ce va fi zis ea, pe de altă parte, de noul meu chip de care eu însumi mă speriasem la întâlnirea cu el în oglinda geamului de la ușă?

Avocatul meu, Benea, mi-a dat mâna, strângând-o cu putere pe a mea, iar prin mimică mi-a lăsat de înțeles că, cel puțin până acum, lucrurile au mers bine. Și așa și era: eu nu-mi recunoscusem nici o vină, iar martorii își contestaseră anterioarele declarații, smulse prin tortură. Martorii mei! S-au purtat ca niște zmei, ca niște eroi, ca niște martiri (aceasta este chiar etimologia cuvântului *martor*, de la latinescul *martyr*), ca niște autentici martiri ai adevărului și dreptății. Nici promisiunile de ușurare a pedepselor (în special pentru cei condamnați la moarte), nici amenințarea

cu tortura nu-i făcuseră să dea îndărăt. Cu prețul înrăutățirii situației lor, care și așa era disperată, făcuseră prin mărturiile lor totul ca să mă salveze. Ăștia da, oameni adevărați... Puiu Atanasiu, Victor Clonaru, Niki Groza, Vasile Stoenescu! Jos pălăria!

Eram mândru că astfel de oameni mă onoraseră cu prietenia lor.

Cât despre unica frază pe care aveam voie s-o spun avocatului meu, ea era din vreme pregătită, Pascu, providențialul Pascu, punându-mi în vedere strictețea și, mai ales, scurtimea acestui prim contact cu apărătorul meu. Această frază suna așa: „Ultima consecință a focului furat de Prometeu este bomba de la Hiroșima", la rostirea căreia fața lui Benea s-a luminat și mi-a făcut semn că a înțeles unde bate această idee. Eram sigur că îmi studiase temeinic dosarul și că îmi citise cu atenție incriminatele poeme, printre care și *Prometeu.*

Focul furat prefigura *tehnica*, prin care omul va ajunge să stăpânească lumea, dar în cele din urmă s-o și distrugă împreună cu întreaga omenire, ea, ca orice lucru furat, ieșind din binecuvântarea puterilor cerești – altfel spus din controlul înțelepciunii – și operând doar sub impulsul intereselor și pasiunilor de moment. „Nu poartă nici o binecuvântare / Lumina ce se capătă hoțește."

De aceea Prometeul meu nu era înfumurat și obraznic față de Zeus Atotputernicul, cum era cel al lui Goethe, compus în secolul Luminilor, când se mai putea crede și spera că *tehnica* va putea să-i aducă rapid omenirii mult mai multe binefaceri decât îi putuse aduce până atunci Atotputernicul. Prometeul meu, scris însă în mijlocul secolului XX, după isprava tehnicii de la Hiroșima, cu

deschiderile ei apocaliptice, nu putea fi decât dezamăgit de întrebuințarea pe care oamenii au dat-o focului furat de el și dăruit lor. El se va simți vinovat de tot dezastrul pe care, în ultimă analiză, l-a provocat lumii darul lui. Și mai rău decât ficații sfâșiați de vultur îl va durea obsesivul gând: „De ce le-ai dat în mână focul / Până ce-n suflet nu le-ai pus lumina?“ Eram sigur că, pasându-i în zbor interpretarea mea, Benea va reuși să-mi scoată poemul de sub incidența legilor penale. Și, cum vom vedea mai târziu, nu m-am înșelat.

După expirarea pauzei s-a redeschis ședința. I s-a dat cuvântul procurorului, dar acesta, în locul rechizitoriului, a cerut amânarea procesului și citarea și a altor martori, dovezile prezentate trebuind a fi completate cu noi mărturii. Pentru fiecare din noi s-a citat încă un martor, iar pentru mine, Voichița Atanasiu, soția lui Puiu. Ea nu putea declara, cum făcuseră ceilalți, că nu mi-a citit poemele, fiindcă recunoscuse că ea mi le copiase. Deci însemna că singurul cap de acuzație pe care procurorul se străduia să-l țină în picioare era caracterul subversiv al poemelor mele. Iar asupra acestui punct urma să se pronunțe Voichița. Soarta mea era, așadar, în mâinile ei. Următorul termen fu stabilit cam după două luni, în prima decadă a lui aprilie. Nu-mi amintesc data.

Cu asta s-a încheiat ședința, iar noi am fost scoși din boxă și duși spre ieșire, nevoiți să defilăm iar cu bocancii fără șireturi – of, ce lucru umilitor! – prin fața alor noștri, care se aliniaseră pe culoar ca să schimbe cu noi în tăcere un zâmbet și o lacrimă.

Am fost băgați din nou, cu același ceremonial, în pântecul întunecos al dubei și, prin larma pieței și a cheiului

dâmbovițean, conduși înapoi la Uranus. Iar în boxă am regăsit în fundul buzunarului de la palton sforicica de la denii, acum cu unsprezece noduri. Primul nod desfăcut, al Evangheliei după Ioan, își arătase pe deplin puterea. De ziua asta sfântă, a Întâmpinării Domnului, puterile cerești mă ținuseră sub acoperământul lor. *Slavă Ție, Doamne, că, în slăbiciunea noastră, Puterea Ta s-a arătat!*

Al patrulea nod. Sfârșitul procesului

La termenul din aprilie nu s-a prezentat nici unul dintre noii martori, așa că, după ce noi, cei patru inculpați, ne-am așezat în locurile noastre din boxă de unde puteam să-i vedem pe ai noștri și să fim văzuți de ei, președintele, colonelul magistrat cu mutra lui acră de suferind de stomac, a pronunțat amânarea procesului cu citarea martorilor în prima decadă a lunii iunie. Când, din lipsă de martori, iar s-a amânat procesul. Acum, a treia oară. Cea de a patra înfățișare a fost fixată pe data de 6 august, zi de mare sărbătoare, Schimbarea la față, ceea ce pentru mine a fost un semn de foarte bun augur. În tot acest timp m-am întrebat de ce n-au fost aduși martorii la termenele respective. Că doar toți erau condamnați și se aflau în închisori. Să fi fost pentru Securitate o problemă să-i urce în tren (bineînțeles, în compartimente „speciale") și să-i înfățișeze tribunalului militar la data stabilită?

„Nici vorbă..." și-au dat cu părerea și Pascu, și Șcepkin. (Asta era, de altfel, și opinia mea.) „Nu i-a trimis pentru că nu erau încă «pregătiți»... Desigur că, în închisorile unde sunt cei patru martori, Securitatea face puternice

presiuni asupra lor să-și mențină anterioarele declarații (smulse, se știe prin ce procedee) și să răspundă la întrebările tribunalului așa cum i-ar conveni ei. Că nu i-a prezentat până acum instanței e semn că ei rezistă." Biata Voichița, mă gândeam eu cu strângere de inimă, la ce presiuni va fi ea acum supusă, ca să dea poemelor mele interpretarea lor?

Și astfel, seară de seară, la ceasul rugăciunii, cu o maximă, supremă încordare a minții, îi trimiteam prin spații Voichiței următorul, repetat până la obsesie, mesaj telepatic: „Voichițo! Auzi? Nu ai găsit poemelor mele nici un aspect politic, ci le-ai copiat numai și numai pentru că ți-au plăcut... Voichițo! Auzi? Nu ai găsit..." Apoi, lac de năduşeală și istovit de efortul concentrării, mă prăbușeam într-un somn adânc.

În sfârșit, a sosit și ziua de 6 august, Schimbarea la față, marea sărbătoare a Ortodoxiei, prefigurând în tradiția misticii noastre răsăritene transfigurarea întregii lumi în lumina neînserată a Taborului. Dis-de-dimineață mi-am desfăcut de pe sforicică, aceea cu noduri din Joia Mare, cel de-al patrulea nod. (Pe al doilea și al treilea le desfăcusem la cele două înfățișări trecute.) Era o dimineață însorită și calmă. Eram sigur că în acea zi ceva favorabil se va petrece și în condiția mea de claustrat. Schimbarea la față schimbare trebuie să fie și pentru mine.

Iată-ne pe toți patru și pentru a patra oară în boxa acuzaților. Și, ceva straniu... parcă mai era încă o prezență alături de noi, prezență nevăzută, numai de mine simțită. Cineva pe care rugăciunea mea, deznădăjduita mea rugăciune din întunericul dubei îl va fi adus aici, să ne asiste... „Doamne, ajută-ne!... că și Tu ai fost cândva, undeva, în

boxa asta... Suntem, așadar, camarazi de suferință... Ajută-ne, Doamne Iisuse!"

În prima clipă privirile mele s-au întâlnit cu privirile alor mei, instalați în prima bancă. George, fratele soției, avea pe nas obișnuiții lui ochelari negri. Apoi, privind spre prezidiu, am avut surpriza să constat că președinte nu mai era colonelul, cel cu fața strâmbată de crampe stomacale, ci un rotofei căpitan, foarte aferat și volubil. Acesta, după ce a deschis ședința, s-a adresat, spre stupoarea mea și mirarea sălii, lui George, cumnatul meu, întrebându-l de ce poartă ochelari negri. Ce oare i s-o fi părut lui suspect? Poate vigilența sa revoluționară îl făcuse să vadă în ochelarii negri o mască sub care să se ascundă cine știe ce corespondent al Vocii Americii, ori al Europei Libere care să le umple emisiunile cu cleveteli murdare asupra justiției noastre. George și-a scos ochelarii și i-a răspuns că-i poartă fiindcă îl dor ochii din cauza luminii. Căpitanul-președinte n-a mai insistat și a dispus apelul martorilor care de data asta erau toți prezenți. Au fost introduși pe rând martorii colegilor mei de boxă. Nu-i cunoșteam. Nu erau foști prizonieri, dar erau în zeghe și fuseseră condamnați tot în procesul lui Puiu Atanasiu. Cu toată hărțuiala neobosită și necruțătoare asupra lor și cu toate întrebările-capcană, căpitanul n-a reușit să scoată de la ei nici o dovadă de vinovăție privitoare la cei trei. Prost dispus de nereușită, a ordonat chemarea martorei Voichița Atanasiu. „Acu-i acu'!... Doamne-ajută!"

Mi s-a strâns inima când am văzut-o intrând... În zeghe, slăbită, dar călcând fără șovăială. O însoțea o gardiană. Biata de ea, prin câte va fi trecut din pricina nefericitelor mele poeme? Va rezista ea oare până la sfârșit hărțuielii și perfidiei președintelui?

Și într-adevăr, după întrebările preliminare, trecând la fondul problemei, a supus-o la un vârtej înnebunitor de întrebări, cu privire la tematica subversivă a poemelor, la fundalul lor întunecat, prefigurând în viziunea dușmănoasă a autorului viața de lagăr din Uniunea Sovietică etc. etc. Biata Voichița se refugiase în corzi și se apăra cu una și bună: „Nu știu, domnule președinte, de nimic din ce-mi spuneți dumneavoastră. Eu am citit poemele și am fost impresionată de frumusețea lor literară. De aceea le-am și copiat. Nu am văzut și nici acum nu văd în ele vreo semnificație politică." Și așa a ținut-o morțiș până la sfârșit. Mai mult de-atât n-a scos o iotă. Exasperat că nu i-a putut smulge nimic cu toate sucelile și învârtelile la care o supusese, președintele a pus capăt penibilului interogatoriu, iar în timp ce Voichița își semna la grefă depoziția, am putut schimba cu ea o privire în care mi-am adunat toată recunoștința pentru cât a făcut ca să mă salveze. Apoi, însoțită de gardiană, a parcurs același drum spre ieșire în privirile pline de compasiune, dar și de admirație, ale întregii săli.

Atunci s-a produs evenimentul crucial, momentul de cotitură, în desfășurarea procesului: avocatul meu, Benea, s-a sculat de la masa avocaților și, cu pași hotărâți, s-a apropiat de masa prezidiului, unde a depus o hârtie scrisă.

„Întrucât toți martorii «acuzării», rosti rar și ferm Benea, și-au retractat acuzațiile, iar inculpatul nu și-a recunoscut niciodată vreo vină, *cer achitarea și punerea sa imediată în libertate.*" Îndată, unul după altul, s-au sculat și ceilalți trei și au depus pe masa prezidiului câte o hârtie, repetând formula lui Benea. S-a produs în sală o rumoare de surpriză și de bucurie. Procurorul s-a sculat speriat de la masă și, fără glas, s-a adresat întrebător prin gesturi președintelui, arătând

când spre noi, când spre avocați, ca și când ar fi vrut să spună: „Cum să lăsăm din mână o marfă atât de prețioasă, ca acești bandiți, pentru niște chichițe de-ale avocaților?"

Cum rumoarea de satisfacție urca în sală, președintele a bătut cu putere de câteva ori în masă, cerând „liniște!", apoi a rostit rar și sentențios: „Acuzarea are cuvântul."

Cu o voce inexpresivă, procurorul și-a citit rechizitoriul – care era identic cu actul de acuzare, de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat în cursul procesului – și a cerut fără convingere condamnarea noastră, între șase și zece ani, eu bucurându-mă din partea lui de atenția cea mai mare.

„Apărarea are cuvântul", a rostit iar sentențios președintele. La care s-a ridicat avocatul fără brațul drept (probabil și-l va fi pierdut în război), apărătorul lui Borcea. Firește, demonstra completa nevinovăție a clientului său, cerându-i achitarea din lipsă de probe. După el au luat pe rând cuvântul apărătorul lui Șova și al lui Stamboli cu aceleași concluzii. În final s-a ridicat Benea. El nu s-a mulțumit doar să-mi ceară achitarea din lipsă de probe. Ca să-mi scoată poemele de sub acuzația de „dușmănoase", el s-a aventurat într-o discuție privitoare la Prometeu, al cărui *foc furat* de el de la zei simboliza *tehnica.* „Aceasta, spunea Benea, încăpută pe mâini bune, a adus numai binefaceri omenirii. Ce ne facem însă când ea intră pe mâini rele, pe mâini criminale, cum au fost cele care au declanșat dezastrele de la Hiroșima și Nagasaki? Aici își ridică glasul lui de protest Radu Mărculescu. Pacifist convins, el își unește glasul său cu al milioanelor de oameni care demonstrează astăzi în capitalele țărilor capitaliste (eram în perioada de vârf a Războiului Rece), protestând împotriva războiului atomic și cerând distrugerea armelor nucleare. Acesta este

sensul adevărat și profund al poemului său *Prometeu*, considerat – «auzi vorbă!» – subversiv. Ce subversivitate e aia să condamni bomba de la Hiroșima și astfel greșita, criminala întrebuințare a focului dăruit de Prometeu omenirii?" Și și-a încheiat pledoaria citând patetic ultima strofă din poem:

Și-un gând mă doare mai rău decât ciocul
Hultanului ce-mi rupe splina.
De ce le-ai dat în mână focul
Până ce-n suflet nu le-ai pus lumina?

Am rămas de-a dreptul uluit. Din acuzat deveneam un erou pacifist, unind protestul meu cu al milioanelor de oameni care demonstrează împotriva războiului atomic. Ridicat de Benea pe astfel de înălțimi, simțeam că mă cuprinde amețeala. După elogiul lui ar fi fost firesc ca întreg tribunalul să se ridice în picioare și să mă omagieze, iar sala întreagă să mă aplaude. Dar, ciudat, nimic din toate acestea nu s-a întâmplat.

În sfârșit, s-a ajuns și la momentul „ultimului cuvânt" al acuzaților. Fiecare și-a afirmat cu tărie nevinovăția. Când mi-a venit și mie rândul, am spus doar atât: „Față de pledoaria apărătorului meu, la care subscriu întru totul, nu mai am nimic de adăugat."

Președintele a ridicat ședința, anunțând amânarea pronunțării sentinței la o dată ce va fi ulterior afișată. Soluție insolită în procedura tribunalului militar, care-și pronunța pe loc sentința, invariabil de condamnare. De data asta însă, neavând o bază juridică de condamnare, dar nelăsându-l inima să ne achite, președintele n-a avut altă soluție

decât amânarea pronunțării, lăsând poate pe seama superiorilor săi rezolvarea acestui neobișnuit caz.

După ce tribunalul s-a retras, am coborât în grabă din boxă îndreptându-ne spre ai noștri care și ei se precipitau spre noi, urmați de cei din sală. Atunci au intervenit speriați caraliii, care s-au interpus între noi și ai noștri. Totuși, am putut schimba câteva vorbe cu zâmbitoarea, dar, totodată, înlăcrimata mea soție, și cu copiii, care exultau de bucurie, și cu Chestorul, prietenul meu credincios, nelipsit de la toate înfățișările, și cu George, pe care, împingându-l ușor un caraliu, l-am văzut scuturându-și cu vârful degetelor locul de pe haină infestat de spurcata atingere.

În sfârșit, iată-ne din nou în întunericul dubei, după o zi atât de încărcată de trăiri sufletești. Cel de al patrulea nod își făcuse lucrarea lui de taină: izbutisem să ies din tribunal *necondamnat.*

Astfel s-a încheiat procesul meu desfășurat între două mari praznice împărătești: Întâmpinarea Domnului și Schimbarea la față.

Mulțumescu-Ți, Doamne, că ai stat lângă mine pe banca acuzaților, unde Ți-am simțit prezența Ta ocrotitoare!

„Măi, știți voi cu cine stați de vorbă?" i-am apostrofat pe cei doi colegi de celulă, după ce i-am înapoiat caraliului ochelarii negri. Și, fiindcă ei nu mi-au răspuns, am continuat: „Cu un erou pacifist care-și unește protestul său cu al milioanelor de demostranți împotriva războiului atomic din toate capitalele lumii." Și, după schimbul de priviri dintre cei doi, trădând o îngrijorare asupra sănătății mele mintale, am început să le povestesc tot ce se întâmplase la proces, inclusiv episodul Benea, la care au râs cu poftă. Părerea lor, ca și a mea, era că nu mă vor condamna. Dar ce vor face cu mine?... Dar cu ceilalți trei?... Ne vor achita?

„Posibil, dar puțin probabil, a spus Pascu. De doi ani și mai bine de când stau aici la Uranus, n-am auzit să se întâmple așa ceva. Dar mai știi? Cu ăștia totul e posibil; chiar să și intre în legalitate. Mai ales că se aude de o destindere. (De unde auzise el astfel de lucruri? Mister. Urechea noastră nu percepuse așa ceva.) Oricum, ce s-a petrecut astăzi cu mata și cu ceilalți e un semn foarte îmbucurător, chiar pentru noi toți." Comentariile fiind încheiate, am apucat gamela cu mâncarea de la prânz și, cu o foame veche, am hăpăit-o la minut.

Procesul lui Șcepkin

Șcepkin se gândea obsesiv la procesul care-i stătea în față, dar care întârzia să înceapă. Intrase chiar într-o stare de nerăbdare și anxietate, măcar că în această poveste rolul lui era minor. „Ce să însemne oare această întârziere? Ce vor mai fi clocind diavolii ăștia, de-l amână atâta? O, de-aș avea și eu parte de martori ca ai dumitale, care să mă scoată basma curată!... Ce crezi, o să mă condamne?"

Văzându-l atât de agitat, i-am recomandat, pentru a-și regăsi liniștea, să-și întoarcă privirile spre lumea lui interioară și să caute, mai ales, să-și țină gândurile sub control. „Ușor de spus, dar cum?" mi-a replicat el dezamăgit. Mi-a venit atunci în minte să-l sfătuiesc să încerce acea rugăciune simplă, elementară, legată de respirație, așa-numita „rugăciune a inimii". Rugăciune pe care și eu, la rândul meu, o primisem printr-un prieten chiar de la duhovnicescul ei izvor: „Rugul aprins" al mânăstirii Antim. Mie această scurtă rugăciune, pliată pe ritmul respirației, îmi

fusese de un nespus folos, ajutându-mă – în contrapunct cu atacurile demonice din timpul anchetelor – să-mi recapăt liniştea şi chiar să domin situaţia. Îi încredinţam aşadar o armă de apărare experimentată de mine cu succes. Şcepkin mi-a primit învăţătura cu toată încrederea şi, cu multă râvnă, s-a apucat să o pună în practică. Iar după câtva timp rezultatele n-au întârziat să apară: dispariţia anxietăţii şi revenirea bunei lui stări de spirit de totdeauna.

În sfârşit, a sosit şi ziua hotărâtoare. Care a început încă din celulă cu ritualul ei consacrat: bărbieritul brutal al duşmănosului şi brunetului caraliu pe post de Figaro, acul cu aţă pentru punerea la punct a vestimentaţiei şi, în final, peria şi crema neagră pentru ghetele maro şi fără şireturi.

„În bezna din dubă, roagă-te neîncetat! Şi cu toată căldura! Şi ai să simţi atunci în boxă prezenţa Lui. Că şi El e unul de-ai noştri, că doar s-a mai aflat cândva, undeva în aceeaşi situaţie ca noi... Succes!", i-am şoptit la plecare, strângându-i cu putere mâna.

S-a întors seara, tăcut, cătrănit, cu faţa parcă surpată de suferinţă. Mi s-a strâns inima privindu-i chipul, cu trăsăturile torsionate de durere, aproape de nerecunoscut, şi am bănuit care trebuie să fi fost pentru el finalul. A îndepărtat gamela cu mâncarea de la prânz, fără să se atingă de ea şi fără să scoată o vorbă. Nici unul din noi doi n-a îndrăznit să-i pună vreo întrebare. După o vreme a spus doar atât: „Mi-au dat şase ani" – şi a izbucnit în hohote de plâns. Printre hohote, cu intervale de calm, a izbutit să ne spună: „Totul a fost împotriva mea. N-am avut avocat angajat. Cine să-l angajeze? Tata care e sclerozat şi care poate nici nu-şi dă seama de situaţia mea? Lasă că nici n-are bani! Iar avocatul din oficiu... m-a apărat ca funia pe spânzurat.

Singura lui grijă a fost să se scuze în fața tribunalului că mă apără și să-l convingă că nu-mi împărtășește ideile politice – de unde știa vita care-s ideile mele politice? – și că cere indulgență pentru mine, deci din capul locului mă considera vinovat. Așa că singura mea apărare a fost aceea pe care mi-am făcut-o singur când am fost interogat și la ultimul cuvânt al acuzatului... Dar și aceea a fost jalnică... Of! cum să mă apăr, când până atunci, în loc să-mi pun mintea la contribuție, să-mi analizez situația și să-mi adun argumentele, am pierdut vremea cu «rugăciunea inimii», bou ce-am fost!", și-a izbucnit iar în hohote de plâns.

Am rămas încremenit. Mă făcea pe mine deci răspunzător de condamnarea lui. Iată ce interpretare primea încercarea mea de-a-l ajuta sufletește prin mijloace care pe mine unul mă scoseseră din ananghie.

Obosit de evenimentele prin care trecuse și zguduit de atâta plâns, Șcepkin a adormit buștean, iar eu, de la care fugise somnul, am rămas să reflectez la eșecul meu moral. Nu poți recomanda necondiționat altuia ce ți se potrivește ție. Și, într-o situație grea, nu poți da celui pus la încercare sfaturi dacă nu-i poți transmite și forța de-a le duce la bun sfârșit.

Și încă ceva: știam sigur că această rugăciune „de taină" nu se poate încredința cuiva fără încuviințarea și chiar binecuvântarea unui duhovnic. Chiar și eu o primisem cu respectarea acestor condiții. Iată că, neținând seama de această regulă (care de altfel nici nu putea fi aci respectată), consecințele au fost nefaste, iar eu, într-un fel, mă simțeam vinovat de eșecul lui. Apoi, cum tot nu puteam dormi, am lăsat gândurile să mă ducă îndărăt cu câțiva ani la împrejurările în care, ca și alții ca mine loviți de furia cumplită a

veacului, primisem acest întăritor spiritual. Iar gândurile m-au dus în fața „Rugului aprins", acea mișcare spirituală de adâncire și de trăire a valorilor ortodoxiei la care aderaseră și clerici, și intelectuali, unii dintre aceștia de mare prestigiu, mișcare legată de mânăstirea Antim. Acolo între anii 1945 și 1958 (cu unele întreruperi) se ținuseră acele memorabile reuniuni de înaltă ținută teologică, toate gravitând în jurul așa-numitei „Rugăciuni a inimii", miez al ascezei și spiritualității ortodoxiei. Toată această efervescență duhovnicească a stârnit celebrul și răsunătorul proces din 1958 intentat de Securitate și soldat cu sute de ani de pușcărie pentru cei care frecventaseră, începând din 1945 și, cu unele intermitențe, până spre 1958, cercul „Rugului aprins" de la mânăstirea Antim.

De aceste lucruri eu nu eram străin. Mă inițiase în taina lor bunul și iubitul meu prieten și camarad de război, Ștefan Todirașcu, împreună cu care trecusem prin infernul campaniei de la Odessa din 1941. După demobilizarea provizorie de la sfârșitul acelei campanii, destinele noastre aveau să se despartă. El, doctor în drept, avea să intre în diplomație și să fie trimis la Stockholm, unde în acea vreme se trăgeau toate sforile, iar eu în anul următor aveam să fiu târât de valul nefastei campanii Don–Stalingrad și să fiu înghițit în marele naufragiu din Cotul Donului, ca, abia după nouă ani de captivitate în pântecul balenei roșii – aidoma lui Iona –, să fiu, în fine, aruncat pe țărmul patriei.

Din primul moment al punerii mele în așa-zisa libertate venise să mă vadă și să încerce a-mi obloji traumele sufletești ale unei atât de lungi robii și a-mi amortiza șocurile contactelor cu noile realități. Pe care și el le resimțise la timpul lui. Bineînțeles, fusese dat afară din diplomație și-și

câștiga pâinea cea de toate zilele ca electrician de utilaje într-o cooperativă de construcție („construcțiile" fiind – cum am mai spus-o – locul de refugiu al nedoriților noului regim). Îl găsisem schimbat. Mult mai tăcut decât îi era felul și interiorizat. Toată panorama aberantă și monstruoasă până la demoniac a noii orânduiri îl făcuse să se retragă și să se baricadeze înlăuntrul lui unde-și amenajase o tainiță de trăire duhovnicească ce-i asigura liniștea și puterea de-a supraviețui într-o lume cu valorile răsturnate. Această liniște mi-a comunicat-o și mie, precum și izvorul de taină din care șipotea, și anume, „rugăciunea inimii". A fost un mare câștig pentru mine. Cu el și cu soția lui, Flavia – cu care făcea o pereche cum nu se poate mai potrivită –, am pătruns în autenticele vetre duhovnicești, nepângărite de comunism, ce supraviețuiau în taină la mânăstirile Cernica, Pasărea, Căldărușani și altele, la care el, ca simplu și umil electrician, avea acces, fără a trezi bănuiala informatorilor de serviciu. Iar eu, înarmat cu o șurubelniță și o lampă electrică, îl însoțeam ca ajutor. Prin el am cunoscut adevărați duhovnici, părinți sufletești, ca părintele Gherontie, căruia m-am spovedit după nouă ani de prizonierat și de întrerupere a acestei sfinte taine, părintele Benedict Ghiuș și, mai cu seamă, pe cel care avea mult mai târziu să exercite asupră-mi o benefică influență în orientarea mea spre pictura bisericească, părintele Sofian Boghiu, iconar și vestit pictor de biserici. De asemenea, în casa lui Ștefan, din strada Plevnei nr. 58, mai precis în porticul din fundul grădinii, ferit de priviri străine, aveam să cunosc, în afară de cei trei părinți, o seamă de intelectuali de bună calitate ca poetul Vasile Voiculescu (poetul meu preferat căruia îi închinasem înainte de război două studii publicate în

Preocupări literare), Alexandru (Codin) Mironescu, Pericle Martinescu și alții. Mare parte dintre aceștia erau frecventatori ai cercului „Rugul aprins" de la mânăstirea Antim.

Desigur, orientarea mea duhovnicească m-ar fi îndemnat să mă apropii și eu de acest cenaclu. Ștefan chiar se oferise să mă introducă în cercul acela. Dar ceva din îndelunga mea experiență de prizonier în cea mai perfidă dintre captivități, cea sovietică, mă ținea pe loc. Devenisem bănuitor față de orice îngăduință ori liberalitate acordate supușilor de către vicleana conducere de sus. Oare liniile generale, vădit creștine, ale acestor reuniuni nu contravin ele flagrant doctrinei atee a regimului? Atunci de ce le tolerează, și încă de atâția ani?

Nu cumva pentru Securitate „Rugul aprins" e o minunată plasă de prins potențiali adversari ai puterii?

Care plasă, cu cât pare mai largă, mai primitoare, mai fără riscuri, cu atât mai mulți și mai mari crăpceni va prinde în firele ei când va veni momentul ridicării năvodului. Așa încât am declinat propunerea lui Ștefan, înfățișându-i și temerile mele și sfătuindu-l să țină seama de ele, pentru propria-i siguranță. Nu l-am putut convinge, el invocând argumentul că „Rugul aprins" este total apolitic (fals, după opinia mea, căci pentru puterea comunistă „tot ce nu este cu noi e contra noastră"; or, era clar că „Rugul aprins" nu era cu „ei") și că, mai spunea el, dacă Securitatea ar fi voit să-i aresteze, o putea face demult. La care eu i-am replicat că nu e timpul pierdut și sigur că Securitatea o va face când va socoti că e momentul. Discuția s-a încheiat atunci în coadă de pește, eu nevoind să stărui prea mult în avertizările mele, ca să nu-i par defetist. Ca, după aproape un an de la această confruntare de vederi, să-mi

spună că însuși duhovnicul lui, părintele Gheorghe Roșea, un om de adâncă trăire duhovnicească, un „văzător în duh" – cum mi-l înfățișa Ștefan –, în care avea o încredere mistică, i-a dat același sfat. Pe care de data asta l-a ascultat, astfel că arestările care aveau să aibă loc câțiva ani mai târziu (1958) nu l-au mai prins și pe el în hora lor. Încolo, toți ceilalți pe care-i cunoscusem în casa lui, și părinții Sofian, Gherontie ori Benedict și Codin Mironescu, și poetul meu drag Vasile Voiculescu, precum și alții până la 16 inculpați au fost ridicați și judecați și condamnați. Iar poate unii dintre ei – gândeam eu – să mai fie acum chiar pe lângă mine, în celulele învecinate.

Aceasta era povestea plină de suferință a antidotului spiritual pe care îl întrebuințasem eu cu folos în încercările care îmi stătuseră în față și pe care îl oferisem cu toată inima lui Șcepkin, pentru care însă el n-a fost decât pierdere de vreme.

A doua zi, după ceaiul de dimineață, Șcepkin, mai liniștit acum după o noapte de somn, dar jenat și spăsit până la umilință, a venit la mine să-și ceară iertare, pentru – cum spunea el – „cuvintele smintite" pe care într-un moment de disperare și de iresponsabilitate le aruncase ieri cu privire la rugăciunea ce îl învățasem eu. Drept răspuns, l-am îmbrățișat și i-am spus că-l înțeleg, fiindcă îmi dau seama prin ce a trecut, dar, dacă e vorba de cerut iertare, nu mie trebuie să mi-o ceară, ci Lui, de care, la prima încercare mai grea, s-a îndoit. Apoi l-am rugat să ne povestească în amănunțime cum a decurs procesul.

„Mai întâi trebuie să vă spun că din cauza proceselor de dinaintea noastră ne-a venit rândul abia după pauza de

masă. Așa că în sala de așteptare ceasuri întregi am fiert în propria-ne zeamă. Iar când am intrat în sala procesului, boxa acuzării s-a umplut până la refuz de noi, inculpații, atât eram de mulți. Căci, în afară de Policrat și casnicii lui, erau adunați lângă mine floarea tineretului liberal. Eu, ce mai! eram doar a șaptea spiță la car. Și până la urmă toți au fost condamnați, unii la muncă silnică pe viață, printre care Policrat, alții la 25 de ani, puțini la 10–15 ani, și mai puțini, ca mine, la șase ani."

Dar, pe măsură ce ne povestea, ca printr-un catharsis al narațiunii, Șcepkin se liniștea, se descărca sufletește și își recăpăta treptat firescul, ba chiar hazul lui obișnuit. Asta mai ales când veni vorba de cei doi verișori handicapați mintal, băiat și fată, martori ai acuzării, și care acum, după arestările ce fuseseră făcute, rămăseseră singurii locatari ai casei. Ce s-o fi ales de casa aceea rămasă pe mâna a doi debili mintal?

„Ea s-a prezentat la bara martorilor – a continuat să povestească Șcepkin – într-o rochie luată din șifonierul maică-sii, lungă și largă, spânzurând pe ea până-n călcâie, iar pe cap cu o pălărie cu boruri largi, cum se purta înainte de Primul Război Mondial. Oricât de îndurerată era asistența din sală, nu și-a putut opri totuși un zâmbet la această apariție. Depoziția ei a constat, de fapt, în citirea de către procuror a declarației ei de la anchetă, în întrebarea dacă și-o menține și în răspunsul ei afirmativ. Declarația – întocmită, firește, de anchetator – înșira pe toți care-l frecventaseră pe fugar și complotaseră împotriva „orânduirii socialiste" a țării. Atunci s-a ridicat apărătoarea lui Policrat, o femeie curajoasă, care i-a cerut voie președintelui s-o întrebe pe martoră ce este aceea „orânduire socialistă" de care

vorbește. Cerere respinsă cu indignare vehementă de președinte (Adrian Dumitriu). La care avocata nu s-a lăsat intimidată, ci l-a rugat să deschidă dosarul la pagina cutare, unde este certificatul Institutului medico-legal care îi stabilește martorei un handicap de un anume grad, și să aprecieze dacă se poate pune o bază pe o asemenea mărturie. Cerere de asemenea respinsă.

În ce privește pe cel de al doilea handicapat, verișorul, acesta, slab și pricăjit, se înțolise cu tot ce găsise mai bun în șifonierele din casă, între care o redingotă, care atârna pe el ca un frac pe o sperietoare de ciori. După ce și-a sfârșit depozițiile, s-a adresat plin de sine maică-sii, din boxă: „Știi, mamă, că tovarășii mi-au dat serviciu, serviciu bun, la alimentara din colț." La care ea i-a răspuns îngrijorată: „Și cum ai să traversezi, mamă, tu singur strada?... Cine o să te ajute?"

Încolo, toate speranțele pe care și le făcuse că martorii acuzării vor reveni în instanță asupra declarațiilor făcute la anchetă s-au dovedit deșarte. Toți au recunoscut că el a știut că Policrat era urmărit și că se ascundea în casa lor – ceea ce era și adevărat, de altfel.

„Eroarea mea constă în aceea – mi s-a adresat Șcepkin – că m-am așteptat de la martorii mei să se comporte ca martorii dumitale. Or, aceia erau prizonieri încercați, trecuți – cum mi-ai povestit – prin temnițe și închisori, prin greve de foame, prin proteste pe față... luptători adevărați, gata să se bată până în pânzele albe împotriva a tot ce ar fi însemnat o siluire a conștiinței lor. Tot respectul pentru astfel de oameni! Pe când ai mei, bieții de ei, oameni pașnici care nu știau de luptă, bătrâni și bolnavi, cum era Ollănescu, femei timorate ca surorile Policrat, sau chiar el,

fugarul, măcinat de viața de hăituială și cardiac pe deasupra, ce puteam pretinde de la ei?

Să-și mai complice pentru mine situația – și așa disperată – cu o minciună? O, Dumnezeu mi-e martor că nu le port nici o pică. Dar – spune-mi! – puteam eu s-o refuz pe doamna Ollănescu și pe soru-sa când m-au implorat să le aduc un doctor, că altfel le moare sub ochii lor fratele? Aș mai fi avut eu pace dacă el ar fi murit din lașitatea mea? Ce, eram tâmpit să nu-mi dau seama la ce mă expun intrând în ascunzătoarea unui fugar? *Dar n-am putut face altfel*", și-a încheiat liniștit Șcepkin spovedania.

După o săptămână, două, interval în care să se fi înaintat și totodată să se fi și respins apelul făcut de avocații apărării în numele tuturor condamnaților, și deci și al lui, s-a deschis ușa celulei și, cu ceremonialul obișnuit („Care te știi că ești Șcepkin-Șubin, strânge-ți bagajele!... Ceilalți, cu fața la perete!"), Șcepkin a fost scos din celulă și, fără să-și poată lua măcar rămas-bun de la noi, a fost mânat pe coridorul pașilor pierduți spre lumea feroce a închisorilor de condamnați, ca să-și ispășească vina *de-a nu fi putut face altfel*, atunci când i se ceruse ajutorul pentru aproapele lui în primejdie de moarte.

Despărțirea de Pascu

Greu ne-a căzut despărțirea de Șcepkin. Ne lipsea felul lui de-a fi nepăsător ca o pasăre cerească de ce o să fie a doua zi, umorul lui de „actor mimant" sau de „doică de păduchi", șansonetele pariziene cu picanterii, dar mai ales

povestirile lui, când mai ușuratice, când mai grave, care ne alungau urâtul.

Viața în celula noastră și-a reluat cursul obișnuit, eu intrigat fiind că după aproape două luni și jumătate de la încheierea procesului nu mi se comunicase sentința. Dar dacă m-au achitat și ăștia mă țin pe gratis în închisoare? Mă gândeam să forțez lucrurile, să ies la raportul comandantului și, dacă n-o scot la capăt, să declar greva foamei, ca în prizonierat.

„Stai blând!, m-a sfătuit Pascu. Într-adevăr, dacă ai fi achitat, ar merita să le faci figura asta. Dar, ca să fim realiști, când a mai pronunțat un tribunal militar o astfel de sentință? Nu te supăra că-ți nimicesc o iluzie, dar șansele dumitale de-a fi achitat și, mai ales, pus în libertate sunt minime."

„Atunci ce dracu' au de gând cu mine?"

„Rămân două ipoteze: prima, o «depunere administrativă», adică tot un fel de condamnare, dar fără sentință și dictată de Ministerul de Interne, așa cum procedează el cu condamnații politici care și-au ispășit pedeapsa dată de tribunale, însă de care nu se îndură să se despartă. Secunda, un «domiciliu obligatoriu», în Bărăgan, fără să-ți asigure măcar un adăpost și o masă. Pe bănățenii chiaburi i-au dus acolo în plină câmpie și i-au pus să-și sape bordeie, iar de hrănit, să se hrănească... cu ce vor recolta și, până atunci, cu ce le vor trimite cei de-acasă. Față de cele două ipostaze, Uranusul e de preferat. Aici, în situația dumitale, nu te mai anchetează nimeni, nu mai prezinți interes pentru nimeni, ești lăsat să fierbi la foc scăzut și în propria zeamă. E mai bine să nu le forțezi mâna și să nu-i obligi să ia una din cele două măsuri care-s mult mai rele decât statu-quoul. Uită-te

la mine: de la condamnarea mea au trecut mai mult de doi ani și jumătate pe care, în loc să-i petrec într-un lagăr de muncă silnică sau în cine știe ce temniță grea cu regim de exterminare, îi duc aici, unde, precum vezi, sunt lăsat în pace. Deocamdată nu-i ăsta un câștig pentru mine? Ce-o fi mai departe, om vedea."

Am recunoscut că raționamentele lui erau, ca totdeauna, impecabile, și ca atare m-am hotărât să-i urmez sfaturile. Pentru care i-am mulțumit, urându-i, fiindcă tocmai se dădea stingerea, noapte bună.

A doua zi, nici nu apucarăm să terminăm ceaiul, că ușa se deschise și un nou, necunoscut până atunci, caraliu întrebă: „Care te știi că te cheamă Pascu Nicolae?", iar la răspunsul celui vizat îi întinse ochelarii negri și, înșfăcându-l de braț, dispăru cu el. Am rămas uluit. De când îl știam eu, nu fusese luat niciodată din celulă. Chiar el spusese aseară: „De la condamnarea mea stau aici de doi ani jumate și sunt lăsat în pace. Nu-i un câștig pentru mine?" Săracul! Nu i-o fi fost de-a bună lauda lui.

Veni și masa de prânz, și cea de seară, și Pascu nu se întoarse. Bineînțeles, i-am oprit în gamelă ambele porții. Abia după stingere, când tocmai mă culcasem, am simțit că intrase în celulă. La deșteptare n-am putut avea cu el nici o explicație, într-atât era de obosit. Apoi nici nu isprăviserăm cu ceaiul, că-și și făcu apariția uliul răpitor. Pascu atât apucă să-mi spună: „Nu-mi mai opri porția, ci mănânc-o sănătos!", de unde am tras concluzia că acolo unde era dus lua și masa. Alt mister. În sfârșit seara, cu puțin înainte de stingere, și-a făcut apariția, dar nu atât de obosit ca deunăzi. La nedumerirea din ochii mei, a dus ușor degetul la buze și mi-a șoptit: „După stingere!"

Și, într-adevăr, după ce caraliul de serviciu și-a terminat norma de mers în „pisici" pe la uși și de spionat la ochiul magic din vizetă și s-a dus să cucăiască în scaunul lui din fundul coridorului, Pascu a venit la patul meu și mi-a spus în șoaptă: „Pentru siguranța dumitale, ar fi fost mai bine să nu-ți dezvălui secretul acestor plecări ale mele din celulă. Căci trebuie să-ți spun că interlocutorul meu mi-a atras drastic atenția să păstrez strict confidențialitatea asupra acestor întâlniri. M-a chestionat chiar cu cine mai stau în celulă. «Atunci ce să-i spun, dacă mă întreabă?», i-am replicat eu. «Spune-i că ești anchetat despre activitatea dumitale din trecut, ca președinte de tribunal și apoi ca prim-procuror. De exemplu, pe câți comuniști ai fi băgat la apă în aceste două calități?» În treacăt trebuie spus că, spre marele meu noroc, acolo, în tribunalul de Ialomița, nu s-a ivit nici un caz cu astfel de specimene. Aceasta, de altfel, o știa și el. Așa că eu ți-aș fi putut oferi dumitale această versiune a lui, foarte verosimilă de altfel, trebuie să recunoști. Dar, pentru raporturile de sinceritate care sunt între noi, nu mi-a permis conștiința să te mint. Așa că îți spun adevărul: motivul pentru care am fost și voi mai fi chemat zilnic acolo este *redactarea unei teze de doctorat* pentru acest ipochimen. De aici și marea lui grijă să nu transpire nimic din acest secret. El este acel anchetator-șef – ți-am mai vorbit eu de lucrurile astea – care mi-a schimbat încadrarea de la «crimă de răsturnare a regimului» la «discuții dușmănoase». Ei, nu de ochii mei frumoși mi-a făcut el acest hatâr. Atunci i-o fi venit ideea să mă utilizeze pentru lucrările lui de la facultate, căci, după spoiala juridică pe care o afișa, am dedus că urma Dreptul și, ca atare, și-ar fi putut da seama – că prost nu era – de cunoștințele juridice ale unui fost prim-procuror

sau președinte de tribunal. De aceea m-a ținut la Uranus și nu m-a lăsat să fiu trimis la cine știe ce mama dracului de închisoare ca să-mi execut sentința. De atunci m-a mai chemat la el doar în două rânduri, dar pentru chestiuni minore: lucrări de seminar din cursul de drept penal. La una din aceste chemări, stând de vorbă mai deconectat cu el, mi-a făcut acea faimoasă declarație: *Acum nu se mai bate la anchete*, a cărei veridicitate ai și probat-o pe obrajii dumitale. (Dar recunoaște că minciuna asta ți-a prins bine în anchete! Și nu numai dumitale, ci și altora cărora le-am servit-o. V-a dat din primul moment o nemaipomenită încredere, care v-a ajutat să nu tremurați, ci să afișați în fața anchetatorului un calm și o siguranță care l-au derutat.)

De data asta însă, e o treabă mult mai serioasă decât lucrările de seminar. Omul meu mi-a aruncat un vraf de tratate, și clasice, și marxiste, mi-a dat subiectul, în penal, firește, mi-a mai dat și o dactilografă (foarte drăguță, de altfel, și cu care pare-se că trăiește – între paranteze fie spus) și mi-a cerut să-i redactez o teză de doctorat, de circa șaizeci de pagini dactilografiate, în cel mult o lună. La obiecțiile mele că timpul mi-e total insuficient, mi-a atras atenția că în redactarea tezei nu trebuie să dau dovadă de exces de scrupulozitate, că și așa n-o citește nimeni. Esențial e ca ea să aibă o grosime apreciabilă și să fie prezentată la timp. Asta fiind situația, cu acest rabat cred că o să-i pot preda teza la termenul cerut. Și apoi, mai e ceva: cum lucrez toată ziua, mi se servește acolo masa, care nu se compară cu ce ni se dă nouă aici, aspect ce nu-i de disprețuit", și-a sfârșit confesiunea colegul meu de cameră.

Și astfel vreme de trei, patru săptămâni, cu excepția sâmbetei ori și a duminicilor, Pascu fu scos zilnic la munca

lui de negru, ca să trudească la construirea acelui soclu științific pe care urma să-și cocoțeze silueta de pigmeu un nimeni – puternic al zilei... comuniste.

În sfârșit, într-o seară, după stingere, după ce fusese adus pentru ultima dată de la corvoada lui „științifică", Pascu a venit la patul meu și, obosit, dar și trist, mi-a spus că a predat în fine teza de doctorat „autorului".

„N-ai aerul să te bucuri că ai scăpat de această belea", i-am răspuns.

„Nici n-aș avea de ce, mi-a replicat. Respectivul (Pascu nu mi-a dezvăluit niciodată numele acestuia și nici titlul tezei, din grijă pentru siguranța mea: cu cât vei ști mai puține lucruri despre treaba asta, cu atât va fi mai bine pentru dumneata), respectivul, zic, mi-a mulțumit pentru efortul meu, însă a adăugat că-i pare nespus de rău, dar nu mă mai poate ține aici, la Uranus. Cică s-ar fi sesizat cei de sus de stagiul meu de-aici, exagerat de lung pentru o închisoare de anchetă. Dar să n-am nici o grijă! Unde voi fi trimis *îmi va fi foarte bine.* Ce «foarte bine» poate fi într-o pușcărie? De asemenea, n-a uitat să-mi atragă pe un ton foarte serios atenția ca, oriunde mă voi afla, să nu scot o vorbă despre *teză.* Și cu asta m-a concediat. Maurul și-a făcut datoria, maurul poate să plece. Deci zilele mele, ce zic?, ceasurile mele chiar, aici, la Uranus, sunt numărate. Oricând se poate deschide ușa celulei și, după ritualul prestabilit («care te știi că te cheamă Pascu Nicolae, fă-ți bagajele!»), să fiu ridicat, fără măcar să ne putem lua rămas-bun. Cum s-a întâmplat cu Faustin ori cu Șcepkin. Știi ce-ți propun? Să ne luăm de acum acest rămas-bun. Și să ne luăm și adresele, pentru cazul că vom fi vii și teferi la momentul când se va termina povestea asta oribilă. Și sigur că

se va termina. Pentru toată lumea odată. Indiferent la câți ani de osândă va fi fost fiecare condamnat. Și la câți va fi executat până în clipa aceea de grație."

M-am sculat din pat ca să-i comunic adresa mea, simplă de altfel, pe care o repetă de câteva ori, ca să și-o fixeze bine în minte. Cât despre adresa lui, mi-a spus jenat că nu are ce-mi da, fiindcă la ora aceea nu știe dacă mai are un domiciliu. Fiind condamnat, i s-a confiscat averea, care consta într-o garsonieră de bloc în care locuia. La care însă râvnea și vecinul său de palier, om invidios, cu ceva familie, dar și membru de partid. Garsoniera fiindu-i confiscată și pe deasupra nelocuită, era sigur că vecinul, cu trecerea pe care o avea, își va fi băgat în ea pe cineva dintr-ai lui. Și apoi scoate-l dacă poți! Așa că în chip de adresă îmi dădu firma unei farmacii de pe șoseaua Cotroceni. Pe care din întâmplare o cunoșteam. Era în apropiere de mizera locuință în care ne mutaseră, pe mama și pe mine, organele de stat după ce ne dăduseră afară din proprietatea noastră din Dorobanți. La acea farmacie lucra soția unui frate al său, al cărei nume l-am repetat, ca să mi-l imprim bine pe scoarța cerebrală. Acest schimb de adrese odată terminat, ne-am luat rămas-bun și ne-am îmbrățișat, rugându-ne Bunului Dumnezeu ca acel ceas al eliberării să ne găsească în viață și sănătoși. Apoi ne-am culcat.

Și, într-adevăr, a doua zi dimineața, conform consacratei proceduri, cu bagaje cu tot și fără măcar o privire de rămas-bun, a fost scos pe coridorul pașilor pierduți unde, cu respirația oprită și cu auzul ascuțit la extrem, i-am urmărit pașii rari și șovăitori până i s-au stins în tăcere.

Rămas singur, m-am gândit cu strângere de inimă la ce soartă îl așteaptă – așa înaintat în vârstă și cu sănătatea

șubrezită – în necunoscutul lumii de închisori și lagăre în care fusese aruncat. Și la câtă acoperire avea garanția proaspătului „doctor în drept", că unde va fi trimis *îi va fi foarte bine.*

Și ca să nu te țin, cititorule, în suspans cu soarta lui Pascu și de *cât de bine îi va fi fost* în pușcăriile pe unde va fi fost mânat, dă-mi voie să pun aici virgulă și să fac în povestire un salt de patru ani, adică să ajung în 1964, în acea lună de mai a eliberării mele, când am sosit în fine acasă. La câteva zile m-am și dus la acea farmacie de pe șoseaua Cotroceni ca să mă interesez de Pascu și de cum aș putea să-l întâlnesc. Mai întâi m-am proptit în fața vitrinei, privind în interior, ca să depistez dintre persoanele care serveau pe aceea care ar fi putut să fie „cumnata" și ca să-mi aleg un moment cu cât mai puțină lume. Când am apreciat că a sosit momentul potrivit, am intrat și m-am adresat la sigur, dar cu discreție, presupusei cumnate. I-am spus cum mă cheamă și în ce calitate mă interesez de dânsul. Drept răspuns, doamna m-a privit îndelung, apoi mi-a spus în șoaptă și cu adâncă tristețe: „Dumnezeu să-l ierte! A murit în închisoare." Și și-a șters o lacrimă. Atunci a sunat telefonul, doamnei i s-a întins receptorul, iar eu, fără să mai aștept amănunte, copleșit și cu capul în pământ, am ieșit din farmacie, făcându-mi semnul crucii și spunându-mi în gând: „Odihnește-l, Doamne, când va veni în împărăția Ta! Dar până atunci, odihnească-ți-se oasele în groapa comună și fără cruci în care te vor fi zvârlit călăii tăi. Călăii din închisoarea aceea în care, după asigurarea celui făcut de tine «doctor în drept», *îți va fi fost atât de bine*, încât ți-ai și dat duhul! Pentru mine ai fost mai mult decât un prieten: un frate mai mare care m-a ajutat la

greu cu experiență de om încercat. M-ai învățat cum să mă lupt în anchetă și la proces. Dar mai cu seamă, prin luminoasele tale povestiri ori prin interminabilele noastre discuții, am dus împreună lupta cea bună cu urâtul și cu timpul mort care ne pândea să ne înece în apele lui negre. Dormi în pace, iubite coleg de celulă! Vei fi viu în amintirea mea și în filele acestei cărți."

Singurătatea în celulă

Reluând povestirea de unde o lăsasem, trebuie să spun că în celula în care rămăsesem acum singur mă simțeam ca un cal bătrân, căruia i s-a luat perechea cu care a tras la ham amar de vreme și care de obidă nici nu mai mănâncă. Stăpânul unui astfel de gloabe își dădea seama de starea ei sufletească și, dacă nu avea alt cal să i-l pună alături, îi băga în grajd un țap. Iar bătrânul cal cu timpul se învăța și cu această nouă prezență și nu se mai simțea singur.

Administrația închisorii însă nu și-a pus problema de a-mi trimite, în chip de țap, vreun ortac de celulă, așa că am rămas singur preț de 17 zile. Iar de a doua zi m-a și scos din celula mea, nr. 27 (număr fast, căci doi plus șapte fac nouă), și m-a dus la subsol într-o celulă (nu-mi amintesc numărul) pe un culoar aproape gol. Dându-mi seama de pericolul pe care îl prezenta singurătatea pentru echilibrul meu sufletesc și mintal, mi-am întocmit, pentru toată ziua, un strict și riguros program de rugăciune, din care nu-mi lipsea cea „a inimii"... Dar, mai ales, acum am crezut momentul potrivit să finalizez un poem dramatic, de mai largă respirație, început în prizonierat, la Gaura Dracului (1947), continuat

la Morșansk, Mihailovo și mai ales la Odessa, dar întrerupt în țară, din pricina muncii strivitoare la care eram înhămat ca șef de șantier. E vorba de poemul dramatic *Magog*, pe care am reușit să-l finalizez abia în 1980, după o gestație de 33 de ani – un record, nu? –, la domiciliul de exil al copiilor mei de la Paris. Acolo a și rămas închis în sertar până în 2001, când l-am publicat în volumul *Teatru* scos de Editura Vitruviu. *Magog* s-a vrut a fi – nu știu dacă a și reușit – o transpunere într-o lume de mit escatologic a acelor fioroase decenii din istoria noastră peste care au bântuit cele șapte pustiitoare urgii ale apocalipsului roșu: *minciuna*, *trădarea*, *foamea*, *teroarea*, *istovirea*, *molima* și *răzvrătirea*, urgii cărora, în acele vremuri cumplite, fiecare dintre noi, mai mult sau mai puțin, le-a simțit colții pe propria-i piele. (După cum se vede, prielnice pentru creația mea au fost numai vremurile de închisoare.)

Programul meu mai cuprindea și plimbări, preț de câțiva kilometri pe zi (firește, în celulă: era lungă de trei metri, într-un dus-întors făceam șase metri, ceea ce însemna că un kilometru îl parcurgeam în 166 de ture, pe care le număram riguros). Acesta mi-era programul – încărcat, firește –, dar pe care îl respectam cu atâta strictețe, încât la capătul zilei, în loc să mor de plictis, cădeam frânt de oboseală.

Un nou coleg: Ștefan Iacobescu

În sfârșit, în cea de a optsprezecea zi mi-a fost adus în celulă un nou locatar. Era un inginer, Ștefan Iacobescu. Din discuție am realizat că personajul din fața mea nu era altul decât fostul director – legionar – al postului de radiodifuziune de la Bod care, în confruntarea din ianuarie 1941

dintre legionari și mareșalul Antonescu, rezistase asediului armatei și continua să emită pe post știri operaționale defavorabile taberei adverse. Rezistența sa mai continuase – dar puțin timp – chiar și după capitularea legionarilor. Arestat și trimis în judecata tribunalului militar, s-a ales atunci cu o condamnare de 20 de ani pe care tocmai îi ispășise acum. (Ne găseam în primăvara anului 1961). Normal ar fi fost să fie pus în libertate. Dar el nu-și făcea vreo iluzie asupra acestei eventualități. Nici nu știa măcar de ce a fost adus aici de la Aiud. Era un om calm și blând, un om pe care îndelunga detenție – cu toate suferințele și mizeriile ei –, neizbutind să-l doboare, îl făcuse mai tare. Era în el o liniște și o pace, rod al unei îndelungate, dar biruite suferințe, pe care o transmitea simpla lui prezență și care au făcut să se instaleze îndată între noi acea comunicare de la inimă la inimă. Nevorbit de 17 zile, aveam în mine o irezistibilă logoree pe care mi-am defulat-o cu povestiri din prizonieratul meu. La care și el mi-a răspuns cu povestiri din timpul când fusese asediat la Bod, iar mai târziu, din cel petrecut în închisorile pe unde trecuse, atât în regimul lui Antonescu, cât și în cel al comuniștilor.

Din toate aceste povești din închisori mi-a rămas în minte, pentru hazul ei, aceea de la Malmaison, cu Lică Wolf, spărgător profesionist al caselor de bani.

„Mă găseam în '43 în această închisoare, foarte pestriță de altfel, căci alături de noi, legionarii, se găseau și deținuți comuniști, dar și așa-numiții colaboraționiști ai anglo-americanilor, cum ar fi fost Gigi Tomaziu, Dinu Albulescu, Rică Georgescu, precum și deținuți de drept comun. Cum se prefigura un sfârșit al războiului nu prea fericit pentru poporul nostru, administrația închisorii, prudentă și oportunistă, mai slăbise șurubul, mai ales cu cei care erau considerați

partizani ai aliaților, relaxare care se răsfrângea și asupra noastră. Pe acest Lică Wolf, deținut de drept comun și spărgător de meserie, îl cunoscusem când își făcea de lucru pe culoar reparând încuietorile și zăvoarele ușilor, ocupație mediocră pentru marile lui calități profesionale.

«La un moment dat – îmi povestea Wolf –, la băncile bucureștene începuseră a se da atacuri nocturne, soldate cu spargeri de case de bani. Poliția era disperată că nu reușea să dea de urma autorilor. Infracțiunile erau săvârșite în mod ireproșabil, încât nu se găsea pe teren nici o urmă care s-o pună pe făgașul bun. Atunci chestorului care conducea cercetările i-a venit ideea să apeleze la un „specialist", iar cel mai indicat pentru o astfel de expertiză nu puteam fi decât eu, Lică Wolf, care aveam un bogat palmares de spargeri spectaculare și care, condamnat la cinci ani, mă găseam în „depozit" la Malmaison. Și astfel am fost ridicat și dus la locul unei spargeri. După ce am examinat cu profesionalism casa și încuietorile sparte, am exclamat: „Extraordinar! Dacă n-aș fi fost închis, aș zice că eu am făcut această spargere, într-atât operația trădează stilul meu." „Dar, maestre, poate vreun discipol de-al dumneavoastră ar fi putut face această operație", interveni timid chestorul. „Care discipol? Dumneavoastă știți prea bine că acei doi elevi ai mei – alții nu am – sunt închiși alături de mine. Îmi pare rău, dar nu vă pot fi cu nimic de folos. Cineva – dar cine, Doamne? – mi-a furat stilul" – și am încheiat discuția cu amărăciunea de a mi se fi furat drepturile de autor. Iar spargerile continuară spre disperarea chestorului, care se și vedea dat afară pentru incapacitate. Când, într-o noapte, o razie polițienească prinde un tânăr fără legitimație și-l duce la prefectura poliției, care tocmai fusese alertată de încă o spargere de bancă. Acolo se

dovedi că respectivul nu era altul decât unul din cei doi ucenici ai mei, condamnat și închis la Malmaison alături de mine. Strâns cu ușa, a mărturisit că tocmai luase parte la recenta spargere alături de mine și ca „asistent" al meu. Atunci s-a făcut lumină și în tigvele polițiștilor și și-au dat seama că toate spargerile fuseseră făcute de mine, Wolf, și de ucenicii mei. Cum procedam? Imediat după stingere, cu aprobarea cuiva din conducerea închisorii, noi trei ieșeam din închisoare și – după informațiile detaliate ale unui complice de afară – ne duceam direct la locul indicat, săvârșeam spargerea și în cel mai scurt timp reintram în închisoare. De data asta însă – spre ghinionul nostru –, unul din „asistenții" mei s-a oprit la o mândră de-a lui și a întârziat, intrând astfel în razia declanșată chiar de spargerea noastră. „Acum cred că ești liniștit – mi-a spus chestorul la sfârșitul cercetărilor –, te-ai convins că nimeni nu ți-a furat stilul." Ei, și acum așteptăm procesul și o nouă condamnare.»

Oricum, să fii în închisoare și să spargi bănci nu-i de colea", a sfârșit Iacobescu povestirea lui Wolf.

Într-o seară, scoțându-și ciorapii, am observat în jurul gleznelor lui pielea înnegrită, de parcă erau două inele.

„Sunt urmele lanțurilor care mi-au fost bătute în nituri la picioare", mi-a răspuns la întrebarea din privire.

„Cine v-a pricopsit cu ele? Cei din regimul Antonescu, sau tovarășii?"

„Firește că tovarășii. Nici nu se poate face comparație între cele două regimuri de detenție. Cei dintâi puteau fi în anchete abuzivi și chiar cruzi, dar, în ce privește regimul din penitenciare, el era controlat de ofițeri de jandarmerie, oameni de altă factură, de altă educație, care-ți respectau

demnitatea de om. Pe când cei culeși de tovarășii din *underground*-ul societății ca să-i pună directori sau gardieni în închisori, ce idee puteau avea acești subiecți despre demnitatea de om? Asmuțiți de cei cocoțați de sovietici în fruntea statului, s-au năpustit asupra noastră în cel mai bestial mod cu putință. Ei m-au cadorisit cu aceste lanțuri pe care le-am purtat trei ani, zi de zi, de mi se făcuseră răni în jurul gleznelor. Numai bunul Dumnezeu m-a ferit să nu fac vreo infecție."

La un moment dat, Iacobescu mi-a propus să lăsăm deocamdată terenul amintirilor și să-i dau voie să-și exerseze memoria, fie recitându-mi versuri – ce fuseseră scrise cu acul pe săpun de diferiții poeți ai închisorilor pe unde trecuse și memorate de el cu sfințenie –, fie povestindu-mi din romanele pe care le reținuse de la diferiții naratori. Era un tezaur mnemonic, bun al întregului spațiu concentraționar, care nu putea fi apărat altfel de uitare decât printr-o continuă repovestire. Sigur că am acceptat propunerea. Și astfel, Radu Gyr, Ștefan Augustin Doinaș, Ion Caraion, Constantin Dragodan, Fane Vlădoianu și alții defilară prin fața minții mele, uimite de a fi descoperit, sub stratul de suprafață al literaturii oficiale, laudative și programate, un alt strat, de poezie cu adevărat liberă – în lumea cătușelor –, plămădită din suferință și speranță, și vie, reală, autentică.

Apoi, după epuizarea filonului liric, veni rândul romanelor. Le alese pe cele ale lui Sienkiewicz, pe care de altfel le citisem și eu în adolescență și foarte mult îmi plăcuseră. Povestind însă *Prin foc și sabie* și *Potopul*, am rămas uimit de câte amănunte reținuse și, mai ales, de însuflețirea pe care o dădea întâmplărilor.

Iată-l într-o dimineață, după micul dejun, povestindu-mi pe îndelete un episod din primul roman! „Regele

Ioan-Cazimir de Vasa – spunea Iacobescu – se găsea în palatul regal din Cracovia, când o solie trimisă de rebeli bătu la porțile palatului cerând să fie primită de rege…"

În acest moment, ușa celulei noastre s-a deschis și un caraliu, după tradiționala întrebare („Care te știi că ești Iacobescu Ștefan?… Ia-ți ochelarii!"), l-a luat de brat și a dispărut cu el. Le-am urmărit pașii pe culoar și, după socoteala mea (care ajunsesem între timp, ca și Pascu, să cunosc topografia închisorii după sunete), m-am gândit că trebuie să-l fi dus la grefă. După o jumătate de ceas a revenit în celulă și, după ce a băut o gură de ceai, mi-a răspuns întrebării mele din privire: „M-au dus la grefă ca să-mi comunice că procesul meu – ăla de pe vremea lui Antonescu –, la cererea procurorului general, a fost rejudecat de Tribunalul Suprem, care a hotărât să-mi majoreze pedeapsa cu încă 18 ani. Biata soția mea! Ea se aștepta să mă eliberez după cei 20 de ani executați. Cum va primi ea această nouă lovitură?" – și după încă o înghițitură de ceai: „Dar unde rămăsesem cu povestirea? A, da, acolo: «Regele Ioan-Cazimir de Vasa – continuă el liniștit – se găsea în palatul regal din Cracovia, când o solie trimisă de rebeli bătu la porțile palatului cerând să fie primită de rege…»"

Am rămas pur și simplu tablou. Nu se poate. Omul ăsta nu e zdravăn. Cum, când află – după 20 de ani de temniță – că i s-au mai dat încă 18, îi mai arde de povești? Ce fel de om e ăsta? Iar Iacobescu îi dădea înainte… cu regele… și solii… că au făcut și au dres. Dar eu nu-l mai urmăream… Într-atât eram de întors pe dos de această lovitură de trăsnet pe capul unui atât de greu încercat pătimitor, dar și de uluit de insolita lui reacție.

Până la urmă am izbutit să-l înțeleg. Ce rost ar fi avut să-și dea cu pumnii în cap și să-și fi plâns de milă, cum ar

fi fost firesc?... Firesc?... Dar soarta îți pune uneori în față situații în care numai suprafirescul te mai poate scoate la liman. Iar el a optat pentru o astfel de soluție: să-și învingă destinul, arătându-i ca o sfidare cât de puțin îi pasă de loviturile lui... Asta da, tărie de caracter!... Jos pălăria! A doua zi, după cum și el se aștepta, a venit caraliul să-l ia cu bagaje cu tot. Dar înainte, după ceai, cu calmul lui obișnuit, apucase să-mi spună: „Nu contează câți ani de condamnare ai. Va veni ceasul când toți ne vom elibera, indiferent de câți ani de osândă avem și câți din aceștia i-am executat. (Parcă nu el, ci înșiși pereții celulei ar fi repetat ca un ecou vorbele lui Pascu.) Esențialul e ca acest ceas să ne găsească teferi și cu inima sus... sus... cât mai sus!" La câțiva ani după '64 l-am întâlnit întâmplător pe bulevardul Lascăr Catargi (pardon, Ana Ipătescu! Așa se chema atunci). Ne-am îmbrățișat și ne-am amintit de săptămânile petrecute împreună în subsolul Uranusului. A mai apucat să trăiască și clipa magnifică a lui 22 decembrie '89, dar și decepția câtorva ani din „tranziție". Pentru mine, Ștefan Iacobescu rămâne una dintre cele mai tonice întâlniri pe care mi-a fost dat să le am în viața mea.

Un nou coleg: „tovarășu' maior" din Deva

După plecarea lui, mi-au mai trecut prin celulă, cu intermitențe de singurătate, diferiți ortaci, unii proaspăt arestați (de la care, cu o aviditate de vampir, le sorbeam ultimele noutăți ale zilei), alții aflați în anchetă ori în pragul procesului. M-am străduit să-i pun fiecăruia la dispoziție tot ce credeam eu că-i poate folosi din experiența

mea de „pușcăriaș cu vechime" și, pe cât puteam, să dau speranțe și să calmez traume sufletești. Ocazionalii mei ortaci veneau, stăteau o săptămână, două, chiar trei, apoi plecau, fiecare urmându-și destinul, firește, nu la bine. Numai eu rămâneam.

În acest du-te-vino continuu, îmi apăream ca un pol al stabilității, imuabil precum celula cu care mă confundasem. Cazurile acestor locatari de pasaj nu erau grave. Aproape toate se încadrau la „discuții dușmănoase" și se terminau cu condamnări minore, între șase și zece ani. Trecuse vremea marilor „pesceani" condamnați la moarte în spectaculare înscenări de comploturi statale. Mașina de tocat carne omenească obosise, cuțitele ei se mai tociseră și rotițele ei clefăiau și se ancrasaseră în sângele închegat, așa că acum se mulțumea cu „poșidicuri".

Unul dintre aceștia era un maior pensionar din Deva (îmi scapă numele). Respectivul făcuse parte din „vechea" armată, luptase în vest, de unde se întorsese cu ceva decorații, și fusese păstrat în „noua" armată. Îl aștepta, firește, o bătrânețe liniștită, lipsită de griji, consacrată exclusiv pasiunilor lui de filatelie, al căror obiect îl constituia albumul său de mărci poștale la care ținea ca la ochii din cap și de care îmi vorbea tot timpul. Toate bune și frumoase, până când, într-o zi, la berărie, într-un cerc de prieteni, în fața unei halbe, nu știu cum făcu – ceasul rău! –, că scăpă câteva reflecții critice la adresa stăpânirii. Cum – spre ghinionul lui – între ei se afla și un „suflător", ireparabilul se produse. Arestat și anchetat, a fost trimis la București pentru supliment de anchetă și pentru a fi judecat de tribunalul militar de aici. El tot mai spera că relațiile lui din Deva (care mergeau până la influenta familie a lui Petru Groza),

decorațiile lui de pe frontul de vest, trecutul ireproșabil etc. vor atârna ceva în balanța justiției. În speranța aceasta era încurajat și de atitudinea, oarecum deferentă, a anchetatorului, ba chiar și a caraliilor. Chiar eu l-am auzit pe unul dintre ei adresându-i-se cu „tovarășu' maior", lucru nemaipomenit în închisorile comuniste.

De aceea, în ziua procesului părea încredințat că lucrurile vor merge bine și că va fi scos din cauză. Cu acest sentiment a ieșit pe ușa celulei. Ca, atunci când s-a întors de la proces, să cadă pe pat și să izbucnească într-un plâns zgomotos. „Mi-au dat șase ani, rosti el printre hohote. Șase ani!... Ce mă fac eu în șase ani?... vai!... vai!... vai!" – și începu să-și dea cu pumnii în cap. L-am privit. Era și tragic, și comic. M-a dus îndată gândul la Iacobescu, despre care îi și povestisem, precum și la reacția de totală indiferență a acestuia față de o pedeapsă de trei ori mai mare. N-am avut de lucru și i-am amintit de el.

„Ia lasă-mă în pace cu Iacobescu ăla al dumitale! răcni maiorul la mine. Ăla era legionar, născut, crescut să sufere și să se sacrifice. Ce am eu comun cu el? Eu nu vreau să sufăr, eu nu vreau să mă sacrific... Eu nu pot să mă prefac că nu sufăr, când sufăr... Eu n-am să mă apuc să-ți povestesc romane... când îmi curg lacrimile... numai ca să fac pe demnul" – și începu din nou să hohotească.

Era al doilea eșec înregistrat în acțiunile mele samaritene. (Primul fusese cu Șcepkin, căruia îi recomandasem „rugăciunea inimii", cum nu se poate mai benefică pentru mine, curată pierdere de timp pentru el, lucru pe care chiar mi-l reproșase.) În fond, mă întrebam, cine îmi da dreptul să recomand colegilor de celulă felul meu propriu de-a răspunde la pumnii destinului? Poate Iacobescu tocmai prin

flegmatismul cu care își povestea romanele se descărca de tensiunea pe care i-o va fi pricinuit vestea cumplită. După cum maiorul, prin plânsete, vaiete și pumni în cap, își va fi vărsat focul și-și va fi recăpătat liniștea, în fața loviturilor sorții fiecare reacționează potrivit fie temperamentului său înnăscut, fie caracterului... dacă va fi reușit până atunci să și-l formeze!

Plecarea

În sfârșit, a sosit și ziua aceea, după o zacere de doi ani (eram în iunie 1961) în Uranus; doi ani de pritoceală în zeama unei suferințe care trecea prin porii tuturor pereților închisorii. A sosit și ziua despărțirii de celula mea în care simțeam că devenisem una dintre componentele ei, la fel cu patul... cu pereții...

Scos de aci cu toate bagajele, mi s-au restituit la grefă, contra semnătură, toate obiectele reținute la venire, inclusiv șireturile de la bocanci și cureaua de la pantaloni (nici vorbă de vreun bilet de punere în libertate), iar eu, la ieșirea dinspre curte, i-am restituit caraliului pentru ultima oară siniștrii ochelari negri purtători ai întunericului de dinainte de facerea lumii. Primul aer proaspăt tras în piept în afara sinistrei clădiri de închisoare a fost asezonat de inconfundabilul – care mă întâmpinase și la venire, acum doi ani – miros de porc (acum Ghiță al III-lea). Intrat în bezna din pântecul dubei, de data asta fără caraliu pe culoar, am deslușit în boxe figurile celor cu care de patru ori șezusem în dubă și pe banca acuzaților. Ne-am strâns cu putere mâinile și ne-am recomandat, deși nu mai era

nevoie. Prima întrebare pe care ne-am pus-o a fost aceasta: unde ne duce duba? Șova fusese informat de cineva din celula lui că, dacă după proces ești urcat în dubă, ți se deschid două posibilități: ori ești dus la Jilava, în calitate de condamnat, urmând după un scurt timp să fii trimis la închisoarea de execuție, ori ești dus la Văcărești, ca „depus administrativ" (pedeapsă limitată la 72 de luni, cu regim ceva mai ușor, și – foarte important – fără confiscarea averii), urmând în câteva zile să fii expediat la locul „depunerii" (lagăr de muncă).

Văcărești sau Jilava? Iată alternativa! Prima soluție, mai puțin rea decât cealaltă. De aceea urmăream toți patru cu sufletul la gură evoluțiile dubei printre zgomotele străzilor, încercând să-i ghicim traseul. Când deodată mașina opri brusc și am simțit cum se deschide portiera cabinei șoferului. „N-am ieșit din București, deci suntem la Văcărești. Uraaa! Nu suntem condamnați" – și ne-am îmbrățișat fericiți. Într-adevăr, după câteva minute în care însoțitorul nostru ne va fi dat în primire noii închisori cu documente cu tot, portiera s-a deschis și, coborând, ne-am trezit, orbiți de soarele amiezii, în fața inconfundabilelor porți ale închisorii Văcărești (*Poarta neagră*, după cum și-a intitulat Arghezi întunecatul lui volum), care însă nouă acum ne apăru ca Poarta Paradisului. Însoțiți de caraliul local, am trecut prin Poarta Neagră și ne-am trezit în larga și însorita curte a mânăstirii, chiar în fața sfintei biserici (renumită prin frumusețea arhitecturii de stil brâncovenesc și prin minunatele-i fresce, dar pângărită, chiar înainte de era comunistă, prin folosirea ei ca închisoare, iar acum, vai!... dărâmată). Ne-am făcut cruce în dreptul ei, mulțumind bunului Dumnezeu că ne-a ferit de condamnare, apoi,

conduși de caraliu în pavilionul de est, la etaj, și băgați într-o celulă, oarecum destul de luminoasă și de curată, după căderea zăvoarelor, ne-am trântit pe paturi cu bagaje cu tot, excedați de emoțiile zilei.

La Văcărești

Ni s-a adus masa. Altă surpriză pentru noi: gamela în care ni se turna ciorba era plină de bucăți de carne, cum nu mai văzusem în cei doi ani de Uranus.

„Începe bine noua pușcărie. De-ar ține-o tot așa!" comentarăm noi cu gurile pline. Dar bucuria noastră nu a fost a bună, căci pe seară ne-au apucat niște crampe cumplite, urmate de o diaree nemiloasă. Bine că aveam tinetă în celulă!

„Măi, băieți, interveni Borcea, să știți că am mâncat carne de cal! Eu i-am recunoscut gustul, fiindcă pe front am mai mâncat fudulii de cal. E o carne gustoasă, hrănitoare și puțin dulceagă, dar – din păcate – plină de substanțe toxice. De aceea era necesar să fie îndelung fiartă și să i se arunce prima fiertură, ceea ce bucătarii închisorii nu cred că au făcut. Stați liniștiți, că nu vi se va întâmpla nimic rău!"

(În vremea aceea se ducea la împlinire în toată țara și cu o nemaipomenită sălbăticie acel cunoscut „masacru al cailor", planificat de comuniști să aibă loc după colectivizare și după apariția tractoarelor și a camioanelor. Calul, acest nobil tovarăș al omului din imemoriale vremuri, trebuia acum sacrificat pe altarul mecanizării. Herghelii întregi au intrat pe benzile rulante ale abatoarelor, mii de cai au fost

doborâți cu bâtele, iar carnea lor, câtă nu putuse fi întrebuințată în industria alimentară, aruncată în troacele porcilor sau în cazanele pușcăriașilor. Asta a fost originea scump plătitei noastre desfătări gastronomice.)

A treia zi, am primit hrană rece pentru două zile și am fost porniți cu tot tărhatul spre poartă. Dar pe culoar am avut o întâlnire neașteptată. Din sens opus veneau doi deținuți de drept comun însoțiți de un caraliu. Văzându-ne, acesta și-a așezat deținuții cu fața la perete, așteptându-ne să trecem. Pe spatele lor de dimensiuni foarte mari două majuscule: D. și C.: „drept comun". Trebuie să mărturisesc că am fost chiar măguliți de atenția ce ni se dădea. Eram atât de importanți, că nu oricui îi era îngăduit să ne vadă fața.

Duba care ne-a înghițit, după un periplu de vreo jumătate de oră prin cotloanele orașului – prilej de tot felul de supoziții și speculații –, ne-a vărsat în fine la halta București-Triaj. În spatele acesteia era garată o lungă garnitură de personal. Caraliul însoțitor ne-a grăbit să urcăm în ultimul vagon, dar prin scara din urmă. Însă, alături, obișnuita plăcuță cu indicația „Galați" ne-a deconspirat ținta călătoriei noastre. Galați era poarta de intrare în Delta Dunării. Dar în ce lagăr din Deltă? Vom vedea. Trenul a pornit îndată, de parcă pe noi ne-ar fi așteptat. Caraliul ne-a instalat în WC-ul din coada vagonului. Cum căldura era sufocantă, iar noi cumplit de înghesuiți (ședeam cu schimbul pe scaunul closetului), ne-a făcut tacit concesia de-a lăsa deschisă ușa WC-ului și ne-a mai îngăduit să ne depozităm bagajele pe micul culoar, sub fereastră. Unde mai și ieșeam pe rând să admirăm peisajul de vară, reluând astfel contactul cu mama natură, de care atât amar de vreme

fuseserăm lipsiți. Iar el s-a instalat la ușa culoarului principal, oprind pe toți câți veneau grăbiți să se ușureze și care, deziluzionați, se întorceau înjurând în gând.

Închisoarea de la Galați

După o călătorie de șase-șapte ore, relaxantă pentru noi prin opririle la toate haltele și stațiile, unde forfota lumii ne reda – fie numai de la fereastră – contactul cu viața, am ajuns către seară la Galați, unde aștepta altă dubă să ne transporte la închisoarea orașului. Acolo, băgați într-o celulă, după ce ne-am rontăit pesmeții hranei reci, muiați în ceaiul servit cu generozitate de artelnic, un deținut de drept comun, ne-am culcat frânți de oboseală și de impresiile zilei.

A doua zi, un deținut de drept comun, dintre cei care făceau curățenie pe coridor și în celulele goale, ne-a deschis ușa (care nu se putea deschide de dinăuntru). Ne-a salutat zâmbitor, apoi ne-a întrebat de unde venim. În scurtul dialog dintre noi și el, am băgat de seamă că mă privea cu un interes aparte. Dar și mie mi se părea cunoscută moaca lui simpatică.

„N-ați fost dumneavoastră șef de șantier la Tâncăbești? m-a întrebat dintr-odată, iar la răspunsul meu afirmativ continuă: Nu vă amintiți de Nea Trică și de echipa lui de puțari care v-a forat acolo, acum doi sau trei ani, un puț absorbant?“ „Ba da“, i-am confirmat eu. „Dar de mine nu vă amintiți? Eram în echipa lui.“ „Sigur că da!“ i-am răspuns eu localizându-l. Și îndată convorbirea dintre noi se strămută

într-o lume a amintirilor, deopotrivă de luminoasă și de plăcută pentru amândoi.

„Dumnezeu să vă dea sănătate! – a încheiat el conversația –, că ați fost cu noi un om de treabă și de cuvânt și ne-ați plătit cum ne-a fost învoiala. Nu ca alții. Și cât am fost pe șantierul dumneavoastră, am dus-o bine… și cu casa, și cu masa." Și, spunând acestea, mi-a strâns mâna și a șters-o din celulă, întorcându-se la curățenia pe culoar. Dar, cam la un ceas după servirea mesei, care era foarte slabă, ne-am trezit cu el, strecurându-se prudent în celulă și întinzându-mi un pachet cu patru porții de pâine și o bucată bună de parizer. A dus degetul la gură: „Ssst!… Poftă bună! Și mucles!", apoi a dispărut. Am rămas cu toții uimiți de omenia lui și mai ales de solidaritatea cu noi, categorie ținută la distanță de ei de către securiști. Iar la foamea pe care ne-o stârnise frugalul prânz al închisorii, porțiile lui de pâine și mai ales parizerul ne-au prins de minune.

După-amiază am fost scoși „la aer". Ceea ce ne-a frapat a fost forma circulară a culoarului pe care eram conduși (fără ochelari negri). Ne găseam – după cum aveam să aflu mai târziu – în fosta închisoare turcească a orașului, de pe vremea de pașalâc a Galaților, construită în formă rotundă. Ca o fortăreață. De altfel, cum aveam să-mi dau seama din spațiul destinat plimbării, „la aer" – și el circular –, zidurile ei erau foarte groase, ca pentru apărare. Dar nu numai formele trădau spiritul turcesc al fondatorilor, ci și stilul de viață din închisoare, care era foarte relaxant. Totul mergea iavaș-iavaș. Supravegherea era inobservabilă. Eram lăsați de capul nostru. Masa era foarte proastă în schimb. Probabil că se fura pe rupte. Pentru „politici" era o închisoare de tranzit, iar pentru „dreptul comun", una mai blândă, pen-

tru vini mai mici și pentru deținuți cu un grad mai redus de periculozitate.

Dunărea albastră

Cam după trei zile de „pașalâc", ne-am trezit iar în dubă, dar de data asta, după numai câteva minute, am fost depuși pe cheiul plin de soare al Dunării, fără să fi ieșit din raza Galaților. Acolo, spre uimirea noastră mai întâi, apoi cu strângere de inimă, am întâlnit o lume de umbre, spectral de albe și scheletice, care, dezbrăcate până la brâu și întinse pe ciment sau pe maldărele de zdrențe ce le țineau de bagaje, făceau plajă, încercând să absoarbă în trupurile lor ținute decenii în umbră... Soare... cât mai mult soare. Erau, după cum ne-am dat seama după prezentarea noastră și primele dialoguri, deținuți politici, aduși de la Aiud, unde petrecuseră între 10 și 20 de ani de pușcărie – unii fiind de pe vremea lui Antonescu. Toți își aveau condamnările executate, așa încât legal și normal ar fi fost să fi fost puși în libertate (legal și normal pentru un stat legal și normal, deci nu era cazul). Dar ce căutau ei aici? Probabil, ca și noi, vreun lagăr pentru „depușii" administrativ.

Printre ei mi-am regăsit un camarad de regiment împreună cu care, în același divizion de artilerie, ca ofițeri de rezervă, luasem parte, în '41, la cumplitele campanii din Basarabia și de la Odessa. Era Mitică Vasilescu, din Râmnicu Sărat, în a cărui garnizoană de altfel îmi făcusem și eu concentrările. Nu-l mai văzusem de douăzeci de ani. Era acum un fel de sosie a celui pe care-l cunoscusem. Nu făcea plajă, ci ședea pe un maldăr de țoale și cu un ac de cusut

confecționat dintr-un os de pește cosea un petic alb de mărimea unei palme pe un fel de cămașă-cojoc, alcătuită exclusiv din petice, de toate mărimile și de toate culorile.

„Vezi!... Cum îmi cade în mână un astfel de petic, îl și cos imediat pe această îmbrăcăminte, la origine o simplă cămașă, îngroșată cu vremea la dimensiunile pe care le vezi, cu petec peste petec cusut pe ea. Nu te mai uita mirat la mine! Asta mi-a salvat viața în temnițele reci ca gheața, în cele 16 ierni de pușcărie, în care nu mi s-a dat voie să primesc nici un pachet de acasă... Și de mi s-ar fi dat voie, tot n-ar fi avut cine să mi-l trimită, fiindcă la arestarea mea au fost ridicați cu toții din casă... Și bietul tata, Popa Basu, cum i se spunea... L-ai cunoscut, nu-i așa? Ce voce avea! Vibrau ferestrele bisericii când cânta! Dumnezeu să-l ierte! A murit în zarcă, la trei, patru celule de mine... Și biata mama... Ce vină putea să aibă ea săraca? Știu că s-a prăpădit la Mislea... Și soția mea, de care nu mai știu nimic. O mai trăi? Cine știe! În toată casa mi-a rămas atunci doar fetița de doi ani, de care am aflat că au luat-o niște neamuri, s-o crească... Ce s-o fi ales de ea? Trebuie c-a împlinit acum 18 ani." Și, ferindu-și fața, să nu-i văd lacrima, a reintrat în tăcerea lui și a continuat meticulos să-și coasă peticul pe monstruosul cojoc. Un plutonier tuciuriu, cu o servietă doldora sub braț (actele noastre), și-a dus fluierul la groasele-i buze și ne-a sculat pe toți, ordonându-ne „alinierea", căci dinspre stânga venea spre noi un vas de pasageri. Lumea de umbre și de nevoi s-a sculat greoi, târându-și fiecare legăturica de zdrențe cu titlu de „bagaj", și s-a aliniat în front, cum făcuserăm și noi. Când vasul, gol de altfel, a ancorat, brunetul a deschis tabelul. Cel strigat răspundea prezent, își lua tărhatul și intra pe vas fiind în-

drumat de un caraliu spre cală, spațioasă de altfel și cu bănci, pe care ne și așezarăm. Să fi fost cu toții cam 30 sau 32. Când operația a fost terminată, s-a ridicat ancora și am pornit. Ne-am repezit atunci la ferestrele rotunde spre a sorbi cu ochii minunăția aceea de azur care era Dunărea albastră. Dar foarte curând am ancorat, printre alte nave, în chiar portul Galați, unde am simțit urcându-se călători pe puntea vasului și, desigur, și turiști doritori de minunățiile Deltei, căci ne găseam în plin sezon turistic. Apoi, după ce, cu strângere de inimă, am urmărit pe malul stâng frumusețile pământurilor rupte din trupul țării și absorbite în uriașa și veșnic nesătula turbincă a lui Ivan, vasul a oprit la Isaccea. Acolo iar s-au suit pe punte sumedenie de călători. De aci unul dintre noi, cunoscător al acestor locuri, ne-a spus că peste vreo 20 de kilometri Dunărea se bifurcă, în stânga rămânând brațul Chiliei care merge de-a lungul noii frontiere, iar în dreapta un alt braț care dincolo de Tulcea se va despărți la rândul său iar în două, Sulina și Sfântul Gheorghe. Ne întrebam pe care o să apucăm. Dilemă rezolvată când am ajuns la bifurcare și ne-am dat seama că navigăm pe brațul stâng, Chilia. Am mai ancorat într-un mic port unde doi dintre aiudeni, într-o stare fizică deplorabilă, au fost coborâți, probabil pentru a fi internați – cum aflarăm de la același cunoscător al meleagurilor – în spitalul pentru deținuți al acestei mici localități, ce se numea Chilia Veche. Atunci ne-am îndreptat privirile peste Dunăre, în țara răpită, descoperind acolo, printre bogate livezi, o așezare urbană cu aspect de cetate. Era Chilia Nouă a lui Ştefan cel Mare. Şi vasul nostru iar și-a ridicat ancora, ca să intre în lumea mirifică a Deltei. Am trecut pe lângă plauri, insulele plutitoare, pline de lotuși și de

păsări colorate; am urmărit zborul pelicanilor, cu aripile deschise ca un arc și cu gâtul întins ca o săgeată. Am trecut pe lângă bătrânii și înțelepții bâtlani, care, stând într-un picior în poziții meditative, ne priveau cu o curiozitate amestecată cu compătimire.

Am avut parte de o călătorie minunată, neverosimil de încântătoare, ca un dar dumnezeiesc pentru dosăditele noastre suflete de deportați. Care, ca orice lucru prea-minunat, trebuie odată să ia sfârșit. Iar sfârșitul fu către asfințit, când am ajuns la capătul și ținta călătoriei noastre, Periprava, localitate măruntă, dar care peste brațul Dunării avea ca pandant Vâlcovul, cu casele lui pe ape, denumit odinioară, din această cauză, Veneția României, dar acum înstrăinat ca tot restul Basarabiei.

Periprava

Am coborât la debarcader, ne-am aliniat, biete umbre ce eram, în coloană și am pornit iavaș-iavaș cu bagajele în spate spre colonie. Aceasta, din fericire, nu era prea departe și consta dintr-o mică așezare de barăci spoite cu var care-mi răni privirile cu sârma ghimpată ce o împrejmuia, amintitoare de lagărele în care robisem nouă ani în țara lui Ivan Turbincă. Bineînțeles că a trebuit, ca în fața oricărui lagăr ce se respectă, să așteptăm, aliniați câte cinci, cam un ceas, până să ni se deschidă poarta și, numărați, să pătrundem în incinta lui. Aci am fost duși direct într-o baracă mai acătării, dar care era și ea din nou încercuită de sârmă ghimpată (țarc în țarc), și băgați într-o încăpere spațioasă mirosind a var proaspăt și cu paturi suprapuse, carantina. Ni s-a spus

să ne așezăm pe paturi și să așteptăm noi dispoziții. După vreun ceas a sosit un burtos plutonier-major de administrație cu un tabel în mână, s-a instalat la o măsuță și ne-a comunicat pe scurt că, în conformitate cu hotărârea numărul... din data de... a Ministerului de Interne, noi toți cei de față suntem „depuși administrativ". Apoi a început să ne strige pe rând, făcând cunoscut fiecăruia numărul de luni de „depunere". Începutul l-au făcut aiudenii. Cel strigat se ridica în picioare, lua cunoștință de noua osândă care varia de la 48 de luni la 72, limita maximă, și apoi se îndrepta către măsuța cu tabelul să-și depună semnătura. După cei de la Aiud, am venit la rând și noi, cei patru „uranieni", care, fiecare, ne-am luat pe cinstite porția de 72 de luni. La primirea acestor sentințe, nici unul dintre cei de față nu și-a manifestat obida sau deznădejdea față de noua lovitură a destinului. Fiecare o accepta în tăcere și cu demnitate. Ba chiar, în ce ne privește pe noi, cei patru, sentimentul cu care a primit sentința a fost mai degrabă unul de biruință. Cu toate bestialele ei presiuni de intimidare, a noastră mai întâi și apoi a martorilor, Securitatea nu reușise să obțină pentru noi condamnarea, nici măcar din partea prea obedientei lor justiții militare. Nu era asta o victorie? Și apoi, încă ceva: „depunerea" nu prevedea și confiscarea averii, cum se întâmpla cu condamnarea. Casa mea din Dorobanți, mobilele și mai ales biblioteca erau astfel salvate. Și asta datorită eroismului și poate chiar martirajului martorilor mei, acești adevărați oameni într-o lume de nevertebrate morale.

Nae Cojocaru

Astfel a început „carantina", care – în ciuda etimologiei denumirii – dura numai 21 de zile (ca în toate închisorile gulagului roșu, de la Vladivostok până la Berlin). Curând s-a produs o dizolvare a „uranienilor" (noi) în masa „aiudenilor", ei primind de la noi ultimele noutăți ale zilei (în fond, trufandale veștejite de cel puțin două luni), iar noi de la ei, vești despre cei care ne erau apropiați sau cunoscuți și se găseau la Aiud.

Astfel am putut avea informații despre bunul meu prieten și camarad de greve de foame și de diferite forme de protest duse în captivitatea sovietică, Nae Cojocaru. Devenise cunoscut în tot Aiudul, prin uluitoarea și fără pereche în tot gulagul comunist măsură de distrugere născocită împotriva lui de Goiciu, directorul închisorii Gherla, unde fusese depus spre pedepsire. Anume *îngroparea de viu într-o celulă cu ușa și fereastra zidite.* (Așa cum, în secolul al XVI-lea contesa maghiară Elisabeta Báthory fusese condamnată de către un tribunal superior pentru 42 de asasinate, anume închiderea ei într-un mic spațiu cu ușa zidită, unde nu avea decât un mic orificiu de primit hrană, regim în urma căruia contesa criminală în șase luni a și murit.) Deși nu comisese nici una dintre cele 42 de crime ale contesei criminale și nici un tribunal nu-l condamnase la o astfel de pedeapsă, Nae a fost supus acestei scelerate torturi. Rația zilnică de izolator, redusă la un minimum simbolic, o primea printr-un orificiu practicat în partea de sus a acestui original sarcofag, destinat să sugă în pereții lui, zi cu zi, ceas cu ceas, bruma de viață din trupul vlăguit al înmormântatului de viu. Doar cu subțirea zeghe de deținut

pe el și cu lanțuri bătute în nituri la picioare și legate de cătușele de la mâini, a dus-o nouă luni, nouă luni încheiate, printre care și cele ale fioroasei ierni din '57–'58. Cu puterea rugăciunii și cu ajutorul Celui de Sus a supraviețuit astfel condițiilor ideale de dat „ortul popii", create de fantezia criminală a acestui torționar, Goiciu. Nae Cojocaru, cu încăpățânarea sa de-a trăi, i-a umilit acestuia drăceasca-i invenție de ucidere lentă și fără zgomot a indezirabililor. Tentativă de crimă, ocultată cu grijă de Goiciu câtă vreme Cojocaru s-a aflat în fieful său de la Gherla, dar ebruitată de victima acestuia prin mesaje Morse în toate celulele Aiudului, când a fost adus de unde plecase.

Dar de ce fusese el inițial trimis de la Aiud la Gherla? Întrebarea mea i-a înviorat pe aiudeni, făcându-i să se întreacă în a ne povesti despre greva aceea de pomină, de la Aiud, din vara lui '57, unică în spațiul concentraționar comunist. Grevă de foame, însoțită de vehemente proteste, declanșată prin mesaje Morse spontan și simultan în toate celulele închisorii și dusă la apogeu prin spargerea și trântirea la pământ – în urletele deținuților, dar și în privirile uluite ale locuitorilor Aiudului – a tuturor obloanelor de la ferestre care le răpiseră atât amar de vreme aerul și lumina.

Desigur inspirată de revoluția maghiară din 1956, ale cărei ecouri ajunseseră într-un târziu și la ei, dar declanșată, din nefericire, după momentul zdrobirii acesteia de tancurile sovietice (despre care încă nu aflaseră), mișcarea lor a fost strivită de aparatul represiv al închisorii cu obișnuita-i bestialitate. Bătăi, torturi, schingiuiri, lanțuri, cătușe, închideri în sinistrele izolatoare, anticamere ale morții albe, și în final alcătuirea unui lot de „instigatori" cu destinația

Gherla, cu fioroasa-i zarcă a lui Goiciu, iată în toată spendoarea ei desfășurarea represiunii. Se pare că Nae Cojocaru ar fi avut într-adevăr chiar un rol de „instigator" în organizarea acestei greve. Putea el lipsi din lotul către Gherla?

Carantina

Cât privește carantina, la început a fost oarecum strictă, ca pe parcurs să devină ceva mai permisivă. Astfel că, dincolo de țarcul de sârmă ghimpată care o împrejmuia, au început să apară puține și timide, la început, apoi din ce în ce mai numeroase siluete de deținuți localnici, care se interesau dacă în lotul nostru nu este și „cutare" sau „cutare".

Așa am avut plăcuta surpriză de-a fi căutat de unii foști prizonieri din *rezistența* de la Oranki-Monastîrka, de care în '46 fusesem despărțit prin expedierea mea într-un lot de „instigatori" cu destinația „lagărului de pedeapsă", Usciora–Gaura Dracului. Astfel, spre sfârșitul carantinei, când paza aproape că dispăruse, am putut – după 15 ani – să mă revăd și să mă îmbrățișez cu Ion Frățilă, Ghiță Militaru, Willi Popescu și Roșea Vasile cu care luasem parte la protestele și grevele de la Oranki, precum și cu Sandu Gabriel, eroul unei evadări reușite din lagărul de la Odessa. Pe toți aceștia, ca pe mulți alții, îi urmărise și în țară furia răzbunătoare a Marelui Frate sovietic. Acesta nu le putea ierta afrontul suferit în urma unanimei greve de foame pentru repatriere de la Oranki-Monastîrka (10 februarie 1948), când, în fața disperatei dârzenii a greviștilor, care nu mai aveau ce pierde, a fost silit să le dea în scris (prin mâna vestitului asasin de la Katin, generalul Kobulov, împușcat

după moartea lui Stalin) că repatrierea tuturor prizonierilor români se va încheia la 1 iunie '48. Lucru care în mare s-a și întâmplat, exceptându-i pe „instigatori", care au mai fost purtați prin fața tribunalelor militare și apoi, cu anii de condamnare primiți de la acestea, prin diferitele lagăre-colonii de muncă de dincolo de Urali și de Cercul Polar. Și ei veniseră tot de la Aiud, unde ispășiseră ani mulți de condamnare.

Dar întâlnirea cea mai emoționantă am avut-o cu Lambie Papadopol, pe care nu-l mai văzusem din '45, când fusese ridicat de la Monastîrka. Cu el colaborasem la Oranki la punerea în scenă a unui act de operă (*Don Juan*) și apoi a unei operete (*Bazarul iluziilor*) alcătuite de mine din fragmente împrumutate din diferite opere larg cunoscute și puse pe canevasul unui subiect pe care îl născocisem ad-hoc. Eu eram cu textul și cu temele muzicale (scoase din memoria mea muzicală), iar el, profesor de muzică, cu orchestrarea și transpunerea lor în partituri. Aceste momente de operă care au mers la inima tuturor celor din lagăr, de toate națiile, au fost realizate în iarna '44–'45 care cădea în cea mai liniștită perioadă din viața noastră de prizonieri. Era între 23 august, cu campania noastră din vest, și faimoasa Ialtă, când toate speranțele de libertate ale popoarelor Europei estice, ca și ale noastre, ale prizonierilor, de grabnică repatriere erau îndreptățite. Iluzii... iluzii... și iar iluzii! (De aci și caracterul premonitoriu al titlului operetei mele, *Bazarul iluziilor*, de care nici măcar nu mi-am dat seama atunci când i l-am pus.) A trebuit să vină scelerata Conferință de la Ialta a celor „trei mari" („De nu s-ar mai răci în veci smoala din cazanul în care să fiarbă pe fundul iadului!" – de la Ionică Fățoiu citire), ca toate

aceste speranțe să se scuture la pământ, iar jugul robiei să ne apese din ce în ce mai strivitor și mai cumplit. Toate aceste lucruri le-am povestit pe larg în primul meu volum de amintiri concentraționare, *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică.*

Viața de lagăr

În sfârșit, a sosit și ziua scoaterii noastre din carantină, marcată cu ritualul ad-hoc – pentru aiudeni banal, dar inedit pentru noi, cei patru începători într-ale pârnaiei mioritice –, și anume: tunderea în cap cu mașina „zero" și îmbrăcarea zeghei vărgate de deținut, ce purta pe spate în litere de-o șchioapă infamantele majuscule C.R. (contrarevoluționar), degradante într-un fel pentru comuniști, dar pentru noi, în lumina principiilor eterne, purtătoare de noblețe.

Deplorabila stare de sănătate a celor de la Aiud, cu care fuseserăm asimilați, a făcut ca deocamdată să fim repartizați la munci mai puțin grele, cum ar fi lucrările de grădinărit care, cu toată duritatea săpatului, erau floare la ureche față de tăiatul stufului cu tărpanul și căratul lui în snopi uriași (și asta în apa până la genunchi, despre care cei vechi ne povesteau cu groază), dar care ne pândeau și pe noi la cea mai firavă revenire a condiției fizice.

Deocamdată târam sapa prin șanțul îmburuienit al unui lan de roșii deja culese și lăsam soarele verii, de care fusesem atâta amar de vreme lipsiți, să ne lingă beteșugitele noastre mădulare. Iar dacă mai și găseam câte o rămășiță de pătlăgică uitată pe vreun vrej de către predecesorii noștri, îi mulțumeam Celui de Sus pentru darul Lui hărăzit să ne

revitaminizeze trupurile distrofiate de o atât de îndelungă lipsă de legume și verdeață.

Aici l-am întâlnit din nou pe Lambie Papadopol. M-au izbit încrețiturile subțiri și dese pe care le avea pe față și pe mâini. La nedumerirea mea, a început a-mi povesti calvarul celor 16 ani de la despărțirea noastră de la Oranki. Fusese judecat și condamnat de tribunalul militar sovietic la 20 de ani muncă silnică, pentru crime de război (e vorba de represaliile ce au urmat aruncării în aer a comandamentului român de la Odessa). Din aceștia a executat vreo 12 (până după moartea lui Stalin), în iadul alb de dincolo de Cercul Polar, în lagărele de muncă forțată, într-un ger constant de sub minus 30 de grade, supus la eforturi fizice peste puterile lui. Nemaiputând îndura această permanentă tortură, a hotărât să-și pună capăt zilelor și, în acest scop, a băut apă de var. N-a fost scris să moară, ci doar să se aleagă cu arsuri foarte grave la stomac și intestine. A supraviețuit internării în spital, care era mai mult o anticameră a morții decât un loc de vindecare, iar după externare a fost trecut la o muncă mai suportabilă, în interiorul pușcăriei. Ce-a putut să-mi povestească despre acest cu adevărat iad pe pământ întrece orice închipuire.

Adieri de poezie

După carantină, am fost cazați cu toții într-un dormitor mare, de-a valma cu cei „vechi". M-am aflat atunci cu patul alături de al lui Emanoil Paraschivaș, vechi și încercat deținut, aparținând generosului tineret studențesc de pe vremuri, care se opusese cu pieptul deschis noii și nelegiuitei

orânduiri. Am fost foarte încântat să descopăr într-însul o deosebită sensibilitate literară, el însuși fiind poet. Seara, cu toată oboseala zilei, îmi recita din poeziile Aiudului și – la cererea mea – din propriile-i poezii.

Din ele m-a impresionat și mi-a rămas în minte poemul *Galben de Soare*. Acesta, în mitologia noastră românească, nu era altul decât corespondentul *Pegasului* Antichității eline.

Și, ca un făcut, s-a mai găsit în apropierea paturilor noastre și un alt poet. E vorba despre Ion Stratulat, fostă victimă a represiunii carliste și închis între '38 și '40 într-unul dintre faimoasele lagăre ai căror deținuți au fost în marea lor majoritate executați în faimoasa „noapte de cristal" ce a urmat asasinării lui Armand Călinescu (din care el, ca prin minune, a scăpat). Poezia lui, autentică și de bună calitate de altfel, nu reflecta realitatea apăsătoare a imediatului și a timpului prezent, ci se refugia în intimitatea amintirilor. Dintr-o poezie de-a lui am reținut o imagine mai aparte: doi îndrăgostiți peste care se sparge clepsidra vremii, iar nisipul curs din ea îi cuprinde treptat, treptat, le ajunge până la gât și, în final, îi acoperă în întregime.

(Șaisprezece ani mai târziu, deci prin 1977, soția și cu mine, invitați la Paris de către copiii noștri din exil, vizitam imensul, interesantul, provocatorul și mult controversatul Centre Pompidou. În sala de cinematograf a acestuia tocmai rula filmul suprarealist al lui Buñuel *Câinele andaluz*, pe un fond muzical wagnerian, *Preludiu și moartea Isoldei*. Am intrat și noi. Filmul consta dintr-o foarte ciudată însăilare de imagini stranii, uluitoare, aparent fără nici o legătură între ele, dar șocante prin felul alăturării lor. Ei bine, una dintre acestea reprezenta doi tineri îndrăgostiți, peste care curgea de sus nisip dintr-o clepsidră, acoperindu-i în

cele din urmă în întregime. Exact ca în amintita poezie a lui Stratulat. Nu știu ce să cred. Nu știu ce să spun despre această ciudată coincidență la un interval de șaisprezece ani și în spații culturale atât de diferite.)

Se mai alăturau paturilor noastre, seara, înainte de stingere, și alți iubitori de poezie, cum ar fi Eugen Măgirescu sau Emil Brânzei, pe care îl cunoscusem în libertate. Înzestrați cu o apreciabilă memorie afectivă, ei ne recitau din acele câteva poezii compuse în închisori, și de foarte bună calitate, cu care luasem un prim contact la Uranus, prin Ștefan Iacobescu. Aici însă condițiile și atmosfera erau parcă mai propice întâlnirii cu aceste veritabile capodopere. E vorba de *Mistrețul cu colți de argint* a lui Ștefan Augustin Doinaș, de *Nunta la han* a lui Constantin Aurel Dragodan sau de *Halucinanta noapte* a lui Ștefan Vlădoianu.

M-a impresionat în mod deosebit finalul *Mistrețului...*, cu sunetul lui prelung de corn (motiv romantic, îndeosebi în muzică) ce-mi amintea de *La Chanson de Roland*, cu tragicul sfârșit al scutierului, rănit de moarte, sunând și el din corn până la ultima-i suflare. De altfel *Mistrețul...* avea să devină cu timpul emblematic atât pentru literatura din spațiul concentraționar, cât și pentru cea proprie autorului.

Nu știu de unde o mai fi făcut rost Brânzei de câteva catrene ale lui Rilke, în limba germană. Rilke era poetul sufletului meu, ca și al multora din generația mea. Ne atrăgea către el misterul lui Iisus prezent în filigran în toată lirica lui, precum în aceste două strofe de mai jos, în care tot peisajul de seară este străbătut de fiorul așteptării Lui. (Strofe pe care le-am tradus la sugestia lui Emil și pe care le reproduc aici ca o evocare a atmosferei ce se crease atunci

printre noi, iubitorii de poezie din acel spațiu claustrat al Peripravei.)

Iată și corpul delict:

Pe șesuri apăsa o așteptare:
Un oaspe care n-are gând să vină.
Mai întrebă de el trista grădină
Și-și frânse-apoi surâsul în crispare.

Pe brațul mlaștinei nepăsătoare
Își pune-amurgul ultimul sărut.
Se strâng stelele-n ramuri, ca sub scut.
Căci orice adiere... doare.

(Rainer Maria Rilke)

Preoții olteni

La „grădină" am făcut cunoștință cu o brigadă de preoți olteni. Fuseseră condamnați pentru împotrivirea lor – fie fățișă, fie prin obstrucție – la procesul de colectivizare a agriculturii, care, luând pământurile țăranilor și silindu-i să muncească în colectiv sau în IAS-uri, îi făcuse să se întoarcă la condiția de șerbi, sau iobagi, cum fuseseră odată pe moșiile boierești sau mănăstirești de dinaintea reformei lui Cuza, singura diferență fiind că acum trudeau pe moșiile statului. Dar chiar și fără această brigadă de preoți olteni, numărul preoților din lagăr era foarte ridicat. Unii proveneau din rândurile condamnaților cu state vechi de la Aiud, cum ar fi părintele Cărăușu. Alții ajunseseră acolo din alte pricini legate de preoția lor, precum părintele Bârlănescu

Ioan, care taman în anii prigoanei comuniste își găsise să-și ridice în parohia lui – Vădastra, județul Olt – o mândrețe de biserică. Și ca el erau încă mulți alții, aduși aici de râvna vocației lor preoțești. (Fac această remarcă fiindcă anumiți detractori ai ortodoxiei vorbesc adesea de rezistența până la martiraj a clerului greco-catolic [reală, fără discuție], nu doar pentru a o elogia, ci mai ales pentru a pune în umbră, prin comparație, clerul ortodox, acuzat – fără discriminare – de colaborașionism cu puterea. Această pripită generalizare constituie însă o hulă și o blasfemie adusă suferințelor și chiar morții la care au fost supuși în închisorile comuniste pătimitorii preoțimii și monahismului ortodox, care se numără cu sutele, dacă nu chiar cu miile. Mă plec în fața suferințelor și a morții pentru credință a atâtor clerici greco-catolici, dar nu am nici un motiv să mă îndoiesc că, dacă lovitura primită de ei (desființarea cultului) ar fi căzut și asupra noastră (cum s-a întâmplat cu Bisericile rusă, ucraineană, bulgară, sârbă), atunci nici dintre ierarhii, preoții, monahii și laicii Bisericii ortodoxe române nu ar fi lipsit martirii al căror sânge să strige către cer.)

Ceva despre colonelul Arsenescu

Alături de preoții olteni lucra o brigadă de țărani argeșeni, în frunte cu preotul lor (îmi scapă numele). Aceștia, în toiul propagandei pentru colectivizare, avuseseră inspirația de-a răsturna în șanț mașina cu responsabilul-șef al acestei acțiuni, care nu era altul decât tovarășu' Ceaușescu. Aveau un moral ridicat, iar dârzenia lor îi trăda că provin de pe plaiurile din care se ridicaseră la rezistența

armată un Arsenescu, sau frații Arnăuțoiu, ori Elisabeta Rizea din Nucșoara.

Tot la grădină l-am cunoscut, neputincios și având un picior de lemn, pe cel care fusese ordonanța colonelului Arsenescu. Era rezervat și tăcut de felul lui, însă, când îl zgândăream peste măsură, începea a ne povesti câte ceva din viața de partizan și din isprăvile colonelului. Cu ochii măriți de intensitatea imaginilor pe care le retrăia aievea, vorbea despre Arsenescu cu patosul cu care grenadirii lui Napoleon vorbeau despre împărat. Atât de mare era faima lui Arsenescu de om invulnerabil și de deținător al „ierbii fiarelor" care-i permitea să fie oriunde în același timp, și atât de cumplită spaima în rândurile ostașilor Securității care-l hăituiau, încât odată, fiind încercuit de aceștia, a trecut printre ei cu carabina în mână, fără ca vreunul să îndrepte arma asupra lui. Foarte mulți ani mai târziu, într-un sat de la poalelor munților Olteniei (Rugetu), avea să-mi fie confirmat acest fapt de un dascăl bisericesc care-și făcuse stagiul militar într-o unitate de Securitate pornită pe urmele eroului nostru:

„Eram culcat, cu arma în mână și cu degetul pe trăgaci, când l-am văzut ieșind din tufișul din fața mea și venind spre mine cu carabina într-o mână și cu mantaua fâlfâind. Am pus capul în pământ, au început să mă treacă sudorile și să-mi tremure degetul pe trăgaci. A trecut pe lângă mine, i-am simțit în ceafă vântul poalelor mantalei și apoi s-a topit ca un abur..." – mi-a povestit dascălul.

Când a rămas aproape singur și fără nici o șansă de-a mai continua lupta, a părăsit pădurile, pierzându-și urma în lumea orașelor. Totuși, ani buni după aceea (se pare că vreo nouă, sau chiar zece) unități de Securitate l-au mai căutat

prin munți, i-au încercuit de nenumărate ori umbra și au dus lupte crâncene cu prezența lui pur legendară, făcând să răsune munții și văile de ecoul gloanțelor inutil trase.

A căzut într-o locuință de oraș, în urma unei trădări.

Aurel State

Mă urmărea mereu gândul cu privire la soarta martorilor mei de la proces, foștii prizonieri, și, de câte ori aveam prilejul, îi chestionam pe aiudeni dacă prin celularul sau zarca Aiudului vor fi auzit cumva de ei. Informațiile strânse, deși insuficiente – și unele dintre ele contradictorii – au avut darul de a mă liniști. Aproape toți erau în viață, la Aiud. Așadar, sentințele de condamnare la moarte nu fuseseră executate, ci comutate, probabil, în închisoare pe viață. Asta mi-a adus o oarecare ușurare. Căci pentru mine ar fi fost insuportabil gândul că salvarea mea prin mărturiile lor curajoase ar fi putut fi plătită de ei cu prețul vieții. Dar, cu ocazia asta, am aflat mai multe amănunte despre condiția tragică în care unul dintre-ai noștri, Aurel State, căutase să-și salveze sufletul prin sacrificiul vieții. După câteva ședințe de tortură, petrecute în cursul anchetei de la Uranus, dându-și seama că nu va putea rezista la nesfârșit chinurilor și-i vor scăpa astfel declarații acuzatoare privind alți inculpați, camarazi din prizonierat, s-a hotărât să se sinucidă la prima ocazie ivită. Pe traseul ce ducea de la celulă la „aer" (locul plimbării zilnice a deținuților), a observat, în ciuda ochelarilor negri, o scară metalică ce ducea la terasa acoperișului. Și-a făcut planul în detaliu, iar în momentul în care i-a căzut bine și-a smuls

ochelarii, l-a izbit pe însoțitor și s-a avântat pe scară. Ajuns pe terasă, s-a repezit spre marginea acesteia și s-a aruncat în gol. Aproape muribund, a fost cules de pe caldarâm, dus la spital, cusut, pus în ghips și în final reconstituit. În această situație a fost pus în cărucior și prezentat, schilod, faimosului tribunal militar din strada Negru Vodă. Acolo a fost judecat pentru „crima" de-a fi luat parte la înmormântarea lui George Fonea („prilej de complotare împotriva orânduirii noastre statale", potrivit rechizitoriului procurorului) și de a fi frecventat tutungeria unde lucra Puiu Atanasiu („centru conspirativ al criminalilor legionari împotriva regimului nostru de democrație populară", conform aceleiași surse). De fapt motivul real al urmăririi lui, ca și al atâtor alți foști prizonieri, era atitudinea de *rezistență* din prizonierat împotriva ingerințelor politicului în lagăre, manifestată mai ales prin greve de foame, în special cea pentru repatriere, din 1948, despre care am mai vorbit. Considerat atunci instigator, la fel ca Fonea și Ilarion Stănescu, precum și atâția alții, a fost trimis în judecată, împreună cu aceștia, dinaintea instanțelor militare sovietice pentru comiterea unor crime de război imaginare. Condamnat la ani grei de închisoare, i-a ispășit alături de cei doi în spațiile morții albe de dincolo de Cercul Polar, de unde, după destinderea produsă în urma morții lui Stalin, au fost repatriați în 1955.

S-a înscris la Facultatea de Litere, dar n-a avut răgaz să o termine, fiind arestat. Acum avea să primească, din partea sinistrului tribunal din Negru Vodă, o condamnare substanțială, pe care și-o va executa la Aiud. La câțiva ani după eliberarea tuturor deținuților prin decretul din 1964, l-am revăzut întâmplător, cu prilejul unei expoziții de pictură de

pe Calea Victoriei, în biroul de contabil al unui prieten comun, Pantelimon Guțu, și el fost prizonier. Trupul său schilodit era instalat în scaun flancat de cele două cârje, și avea pe chip un zâmbet luminos și ușor poznaș, de parcă ar fi făcut haz de dramatica lui ispravă. „M-am agățat în cădere de o aripă de înger", mi-a spus el atunci în glumă, parcă pentru a-și justifica eșecul sinuciderii. Terminase facultatea și preda limba germană la un liceu din capitală. A fost ultima oară când l-am văzut. După revoluție, am auzit de la un alt prizonier, pictorul Sandu Cumpătă, că-și scrisese memoriile privind prizonieratul și pușcăria (și avea – har Domnului – ce povesti) și le publicase în 1983, sub titlul *Drumul crucii*, la Coresi Verlag din Freiburg, în Germania „refegistă", cu ocazia Anului deținuților politici din România. Însă cartea a căzut în mâinile Securității, iar el a fost arestat, bătut și torturat cu sălbăticie. La câteva luni de la această întâlnire cu Securitatea a fost internat în spital, pentru nu știu ce afecțiuni, și a murit, încheindu-și astfel chinuita, dar eroica lui existență într-o lumină apoteotică de martir. Pentru mine și pentru ceilalți, foști prizonieri și deținuți politici care încă mai zăbovim pe tărâmurile acestei lumi, Aurel State rămâne sfântul mărturisitor al pătimirilor noastre. Fie-i țărâna ușoară!

Cu timpul am făcut cunoștință cu o seamă de C.R.-iști (contrarevoluționari), proveniți mai cu seamă de la Aiud, unde își ispășiseră condamnările date de diversele tribunale militare și care aici își ispășeau de data aceasta condamnările date de Ministerul de Interne, sub denumirea, inedită până în acel moment în istoria penitenciarelor, de „depunere administrativă". Am cunoscut astfel oameni greu încercați în

vremea închisorilor, trecuți prin proba focului și rămași întregi, precum Eugen Dragomir, dr. Pavel Mârza, Cătălin Ropală, lt. Mare, Itu, Paragine, Târziu, Dimitrie Solcan, Ștefan Cârjan, Virgil Maxim și alții. Am cunoscut însă și tineri care trecuseră prin experimentul satanic al Piteștilor, de unde ieșiseră cu trupurile zdrobite și cu mințile tulburate și care încercau acum, încetul cu încetul, să-și refacă integritatea psihosomatică, așa cum era bietul Andrei Vâșcan, care a reușit în final să se recupereze.

„Sfinții martiri despre care vorbesc martirologiile creștine – îmi spunea odată Eugen Măgirescu, trecut și el prin închisoarea Pitești – au fost supuși la cazne o zi, două, hai trei, după care erau uciși. Și cu asta ieșeau din scenă. La Pitești însă tortura dura luni și luni, zi de zi, noapte de noapte. În zadar victima invoca moartea, căci nici măcar aceasta nu îndrăznea s-o smulgă din ghearele Satanei, așa încât, după luni și luni, ceas de ceas, de torturi din ce în ce mai rafinate – cărora nu le-ar fi rezistat nici Buddha, nici Mahomed, nici Iisus Hristos –, victima ceda în cele din urmă și devenea la rându-i torționar, aplicând aceleași torturi celor apropiați. Iată la ce țintea comunismul în veacul XX: la satanizarea întregii umanități. Omul să nu mai fie făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, ci după chipul schimonosit al Satanei! Iar pârga acestei noi umanități diabolizate trebuiau să fie Piteștii. De aceea, să nu-i osândim pe cei care au căzut după ce au rezistat luni și luni unor torturi inimaginabile! Ci să-i înțelegem, și să-i ajutăm să se ridice și să redevină ei înșiși!“ Astfel și-a sfârșit Eugen M. cutremurătoarea mărturisire.

Am cunoscut intelectuali de calitate, precum profesorul de teologie I.V. Georgescu, om îndelung purtat atât prin

gulagul sovietic, cât și prin cel autohton, sau distinsul teolog Eftimie (care purtase cu filozoful Lucian Blaga o polemică privitoare la *Eonul dogmatic*, acuzându-l – ca și părintele Dumitru Stăniloae, de altfel – de „gnosticism"), ori remarcabilul jurist Horia Cosmovici, care, în plină teroare a dictaturii lui Carol al II-lea, a avut curajul să-l apere pe Corneliu Zelea Codreanu în procesul din 1938; l-am cunoscut și pe autorul *Scrisorilor către plante*, poetul Virgil Carianopol, care făcuse parte din organizația Cruciada Românismului, unde legase o strânsă prietenie cu Panait Istrati, fost marxist decepționat, după cum se vede din a sa *Spovedanie a unui învins*. În dormitor am avut patul în apropierea lui Cătălin și a lui Decebal Codreanu, frații lui Corneliu Zelea Codreanu. Pe primul îl auzeam, în liniștea de noapte a dormitorului, cum bătea rapid codul Morse în stinghia patului, probabil ca să-și păstreze antrenamentul. Dintre cei din Germania parașutați de americani l-am cunoscut pe Nicolae Mândreanu. Cum plecarea fiecărui avion cu parașutiști era anunțată pe ascuns Securității de către spionii americani – se cunoaște cazul lui Alger Hiss, înalt consilier prezidențial, care făcea spionaj în favoarea sovieticilor –, bietul Mândreanu, după o noapte de iarnă petrecută în vârful unui frasin de care i se prinsese parașuta, a fost „recuperat" în zori, aproape înghețat, de „organele" Securității. „Mă lipisem de trunchiul frasinului ca de o ființă dragă. Parcă strângeam în brațe însuși trupul patriei, de care atât amar de ani fusesem despărțit", mi-a povestit el cândva.

Dar cea mai strânsă legătură, continuată și după eliberarea noastră din '64, am avut-o cu părintele Ioan Bârlănescu. Era un om funciarmente bun, blând și calm. Avea o

foarte vastă cultură, nu numai teologică, și îți făcea o plăcere deosebită să angajezi o discuție cu el. Lucram împreună la căratul bălegarului pentru grădină. Ca utilaje dispuneam de un ciomag trecut prin mânerele unui coș în care puneam bălegarul. Cele două capete ale ciomagului le puneam pe același umăr, cel drept sau cel stâng, mergând astfel unul în spatele celuilalt kilometri întregi, de la groapa cu gunoi la locul de pe brazdă. În legănatul coșului ce fumega miresme de bălegar, abordam diverse subiecte, teme teologice, uneori filozofice sau literare, așa că nici nu știam cum trecea timpul și nu mai simțeam povara. Alteori ne povesteam întâmplări din detenție, eu din prizonierat, el din închisorile prin care trecuse. Dar cea mai fructuoasă realizare pentru mine a fost povestirea piesei mele de teatru, *Magog*, începută în lagărele sovietice și continuată la Uranus, în cele 17 zile de singurătate în celulă, și care consta – după cum am mai spus – într-o translatare în plan de mit apocaliptic a vremurilor bântuite de urgii roșii în care ne-a fost scris să ne ducem existența. Foarte pertinentele lui reflecții critice m-au făcut să elimin din piesă elementele de prisos și să îi dau o formă închegată. (Cu toate că ulterior au apărut alte schimbări, opera modificându-se continuu în funcție de ceea ce ne aducea în actualitate viața.)

La o reorganizare a brigăzilor, eu și Bârlănescu am format o echipă de scos și adus apă din Dunăre pentru nevoile curente ale serviciilor lagărului.

Dar cum efortul ne depășea cu mult puterile iar noi ne-am plâns de asta, administrația ni i-a repartizat mai întâi pe Andrei Vâșcan, care – așa cum am mai amintit – ieșise din infernul de la Pitești cu mintea zguduită, și mai apoi pe unul, Nenati, care la rându-i – din cine știe ce

pricini întâmplate în îndelungata lui detenție – o cam lua binișor razna. Mania lui era „militaristă". Își punea ranița în spate și mergea în pas de defilare, repetând energic: „Un', doi!... un', doi!...", dându-și singur semnalul de oprire cu fluierul pe care-l purta la gât. „Știți – ni se confesa el –, mi se spunea Tigrul Carpaților!"

„Pentru o echipă de patru inși, doi nebuni sunt cam mulți!" a reflectat la un moment dat cu umor negru Andrei Vâșcan, aprobat pe loc de Nenati, care era convins că al doilea nebun trebuia să se găsească printre ceilalți doi. Altfel, Nenati era un bun camarad, foarte muncitor și săritor la nevoie. Sarcina noastră consta în a naviga într-un mic bac-cisternă printre insulițele de plaur ale Deltei, în căutarea unui loc în care apa era cel mai puțin poluată. Bacul era condus de un mecanic, deținut la rândul său, și supravegheat de o santinelă, soldat în termen, întotdeauna același, cu care am sfârșit prin a ne împrieteni. După ce găseam locul potrivit, ancoram și, cu două găleți cu funii lungi și groase, scoteam pe rând apa și o turnam în cisternă. Aceasta avea pe puțin șapte, opt metri cubi. Așa că trebuia să săltăm câte șapte, opt sute de găleți, până ni se umflau palmele din pricina frânghiei. Treaba era foarte grea pentru mine și Bârlănescu, dar suportabilă pentru ceilalți doi, mai tineri decât noi, care, atunci când vedeau că nu mai puteam, săreau și ne luau frânghia din mână, completând norma în locul nostru, gest camaraderesc pentru care și astăzi mă gândesc la ei cu drag și recunoștiință. Cu vremea căpătaserăm cu toții antrenament și, după ce dădeam zor pentru o cât mai rapidă umplere a cisternei, ne întindeam cu toții pe punte sub soarele amiezii, care, temperat de răcoarea apei, ne oferea o binefăcătoare plajă.

După un ceas, două de astfel de odihnă, pentru care aveam acordul tacit al soldatului – interesat la rându-i să nu ajungă prea devreme în garnizoană, unde îl așteptau alte corvezi – o porneam agale spre lagăr, pe la umbra răcoroasă a sălciilor bătrâne care mai că atingeau cu ramurile coșul bacului, luând și noi parte la viața proteică și fremătătoare a Deltei. Treceam pe lângă scorburi întunecoase, cu rădăcini fioros de mari în care se ascundeau somni uriași gata să se arunce cu iuțeala săgeții asupra întâmplătoarei prăzi – vreo surată din stolul de gâște care plutea nepăsător pe unda apei până ce una din ele dispărea, înghițită pe loc de monstru, iar celelalte își luau zborul speriate, umplând văzduhul cu proteste. Am văzut prin valuri unduirea de argint a șarpelui de apă alungat de apariția noastră, am admirat impecabilul zbor de săgeată al pelicanilor, dar mai cu seamă am urmărit ca pe o dispută pasionantă duelul aerian dintre un uliu și un stol de grauri. Aceștia din urmă zburau în formație strânsă, ca o sferă perfectă. Parcă era un nor de piper. Uliul se apropia de sferă în intenția de-a smulge de la periferia ei vreun graur. Dar partea de sferă vizată se retrăgea în interior, creând o deschidere, ca o momeală pentru agresor. După încercări nereușite și în alte zone, care la rându-le se resorbeau născând alte deschideri, până la urmă uliul, din lăcomie, dădea uitării orice prudență și pătrundea prin deschizătura cea ispititoare. Aceasta se tot adâncea, până spre centru. Ajuns aici, sfera se închidea brusc, uliul rămânând prizonier. Din clipa aceea, cu țipete ascuțite, tot stolul se năpustea vijelios asupra intrusului, rotindu-se în jurul lui și lovindu-l cu mii de gheare și de aripi peste tot și mai ales în cap, până ce nefericitul, amețit și la sfârșit leșinat, cădea în apă ca o piatră, ducându-se la

fund pentru totdeauna. Ce lecție minunată de ordine și solidaritate, prin care indivizi mărunți, dar mulți, izbuteau prin tactica lor – fără să înregistreze măcar o pierdere – să înfrângă și chiar să nimicească un adversar infinit superior ca forță și redutabilitate! O, dacă și noi, românii, mulți și mărunți cum eram, am fi putut desfășura la timp solidaritatea și tactica graurilor împotriva uliului bolșevic!

Dar episodul acesta cu bacul, ca orice lucru bun, nu a durat prea mult. O nouă reorganizare, provocată de scoaterea „politicilor" de la recoltatul stufului (care rămânea numai pe seama „dreptului comun"), ne-a aruncat pe toți patru la brigada de construcții. Aceasta își desfășura o parte din activitate în incinta lagărului, unde se ridicau noi barăci – din chirpici și acoperite cu stuf –, și o altă parte în sat, unde se construia, din același material nobil, clubul comunei și se făceau diferite modificări și adaosuri la locuințele milițienilor lipoveni din partea locului. Noi ne-am nimerit în prima categorie. Astfel că, necalificați fiind, ne-am trezit salahori, puși să cărăm cărămizile făcute din chirpici și să tocăm stuf pentru pregătirea mortarului. Acesta era o combinație din lut, stuf tocat și apă, totul frământat de bietele noastre picioare goale. Iar asta în plin octombrie. Echipa de zidari înălța în mare grabă zidurile, pe care dulgherii, cu aceeași rapiditate, întindeau grinzile plafoanelor – cărate tot de sărmanele noastre spinări –, ridicau șarpantele și le acopereau cu snopi de stuf. (Această rapiditate se explica prin aceea că îndeplinirea normei era răsplătită cu o carte poștală prin care fericiții ce o căpătau puteau da celor de acasă primul semn de viață.) Pe la sfârșitul lui noiembrie, construcția brută era ridicată, și chiar în vârful ei dulgherul-șef lega, radios, ștergarul tradițional.

Dar graba asta – impusă și de administrație – n-a fost a bună, căci în noaptea ce-a urmat a bătut un viscol cu atâta furie, încât a dat jos acoperișul și o parte de zidărie, încă neuscată complet. De asemenea, a ciufulit acoperișurile de stuf la mai toate barăcile. După care s-au așezat peste toată Periprava o zăpadă bogată și un ger năprasnic care au pus punct elanului nostru constructiv. Era și cazul. Nu se mai putea lucra afară. Pământul era înghețat bocnă. Brigăzile de ridicat și consolidat diguri au intrat, rebegite și epuizate, în cantonament. Muncii dure și pline de suferințe – lucrau de multe ori în bălțoace și în mocirlă – i se adăugau mizeriile și chiar maltratările la care erau supuși de milițienii însoțitori, în bună parte lipoveni din comuna Periprava, care, mai ales când erau beți – ceea ce se întâmpla mai totdeauna – loveau cu bestialitate în umbrele de deținuți pentru orice nimic ce apărea drept abatere acelor minți întunecate de alcool. Hărțuiala și agresiunea permanente erau dirijate de însuși comandantul lagărului, colonelul Fecioru, care, călare pe Bucifalul său, la cea mai mică slăbire a inumanului ritm de lucru se năpustea peste deținuții ce săpau prin bălțoace și-n mocirlă și le comanda: „Culcat!" Ferească Sfântu' să nu se fi culcat careva, că era pe loc strivit sub copitele calului!

Revoluția din Ungaria și cum s-a răsfrânt ea asupra regimului nostru penitenciar

Aria activităților restrângându-se – din cauza iernii – numai la curățatul zăpezii și la alte treburi minore, ne-am putut permite luxul odihnei și al taifasului în intimitatea

unor colțuri din baracă, unde ne strângeam cei dornici de povești, fie de ficțiune poetică, fie de trăiri reale, din golgotele străbătute de fiecare dintre noi în acești ani siniștri, mai ales de la '48 încoace. Am putut astfel să aflu, mai în amănunt și chiar sub aspecte frizând uneori umorul reflectarea revoluției maghiare din '56 asupra vieții deținuților politici, în special asupra vieții celor de la Aiud. Fără discuție, evenimentele din Ungaria au pus pe jăratic autoritățile comuniste de la noi, care se temeau – pe drept cuvânt – ca valul revoluționar să nu mături și în țara noastră, ca pe un castel de nisip, șubreda orânduire comunistă. Și asta tocmai în momentul în care, cocoțați la vârfurile ei, cei ce o ridicaseră pe mormane de cadavre și pe munți de suferință se dedulciseră la trai bun și la favoruri la care nu se puteau resemna să renunțe. Pentru ei, atunci a fost un veritabil moment de derută. Nu știau cum se va termina povestea maghiară. Oare va fi ea apărată de forțele americane, dacă cele sovietice vor încerca s-o înăbușe în sânge? Asta era întrebarea. Și până nu aveau un răspuns precis, nu îndrăzneau să întreprindă nimic în maniera lor dură, cu toate că existau destule motive s-o facă, studențimea română, îndeosebi cea din Ardeal, începând să se agite serios. Veștile despre execuțiile sângeroase săvârșite în Ungaria de revoluționari asupra „celor mai buni fii ai poporului maghiar" le dădeau fiori pe șira spinării. Fiecare dintre ei se și vedea ajuns în vârful unei spânzurători. În plus, știau că în astfel de situații tulburi nu se puteau baza întru totul pe subordonații lor direct executanți. (În orice revoluție vine un moment când organele de represiune întorc armele. A se vedea acel 23 decembrie 1989 de la București.) Și, într-adevăr, aiudenii ne povesteau că în respectivele momente

miliţienii lor se purtau duios de amabil cu ei, ba chiar îi ţineau la curent – pe ascuns, firește – cu cele ce se petreceau în ţara vecină. Asta în ideea că, dacă revoluţia sosea şi la noi, să nu aibă soarta omologilor unguri.

Singura măsură luată de Securitate a fost aceea de a-i evacua pe deţinuţii naţional-ţărăniști din închisoarea destinată lor de la Oradea Mare, prea apropiată de graniţa maghiară, ca să nu evadeze la prima pătrundere a duhului răscoalei pe teritoriul republicii noastre. Aşa că i-au transferat pe toţi, în mare grabă, la închisoarea Aiudului, destinată iniţial numai legionarilor.

Odată sosiţi aici împreună cu veştile bune privind mersul treburilor la vecini, ţărăniştii erau, cel puţin o parte – în special cei foarte bătrâni –, de-a dreptul euforici. Ei vedeau ieşind victorioasă revoluţia maghiară – bineînţeles, cu sprijinul anglo-americanilor –, toţi deţinuţii politici eliberaţi, stăpânirea comunistă pe cale de a fi îndepărtată şi, în vidul de putere creat, se vedeau pe ei, ţărăniştii, chemaţi la conducere, ca fiind cel mai bine văzuţi de puterile aliate. (Lucru foarte adevărat, de altfel.) Aşa că aceşti bătrânei, uşor ciupiţi de scleroză în urma grelelor puşcării prin care trecuseră, nu-şi petreceau timpul altfel decât făcând şi desfăcând cabinete ministeriale. Asta – ziceau ei – pentru ca evenimentele să-i găsească având la dispoziţie cea mai eficientă formulă guvernamentală. Şi acum să-l lăsăm pe Eugen Măgirescu să ne povestească un episod din această febrilă elaborare de formaţiuni ministeriale:

„Aşteptam pe coridor să înceapă vizita medicală şi aveam înaintea mea vreo patru, cinci bătrânei, toţi ţărăniști. Unul dintre ei chiar avea mâna pe clanţă. Înăuntru, în dreapta erau «Serviciile Interne», unde trebuia să mă prezint şi eu,

iar în stânga celelalte servicii. În așteptare, bătrâneii discutau. În șoaptă, dar foarte aprins. Despre ce discutau? În curând m-am lămurit. Nici mai mult, nici mai puțin decât despre formarea noului Cabinet, în care cel din fruntea cozii pretindea Finanțele, ca având o pregătire universitară adecvată, în timp ce colegii lui se străduiau să-l convingă să ia Internele, minister mai potrivit caracterului său autoritar. Până la urmă el i-a convins pe toți să i se dea Finanțele, ceilalți împărțindu-și frățește restul departamentelor. Discuția se potolise când ușa s-a deschis brusc și în prag a apărut, în halatul său de un alb impecabil, asistentul medicului primar. Acesta s-a adresat mai întâi întregii cozi: «E cineva pentru Interne?»; iar apoi înspre primul bătrânel, care stătuse cu mâna pe clanță: «Dumneavoastră... sunteți pentru Interne?»

«Nu, nu, a protestat cel interpelat. Eu sunt pentru Finanțe. Dumnealui (și i l-a arătat pe un moșulică din spatele lui)... Dumnealui e pentru... Interne».“

Povești de iarnă și ceva din viața lipovenilor din Periprava

Dar cei cu care mă vedeam mai des erau camarazii mei din prizonierat, ca Willi Popescu, Ion Fățoiu, Ghiță Militaru, Vasile Roșca, Lambie Papadopol și alții (ale căror nume nu mi le mai amintesc); cu ei, mai ales în serile lungi de iarnă, retrăiam (până la anunțarea stingerii) momentele petrecute și pătimite în lungul nostru sejur la amicul de la Răsărit ce atâta drag prinsese de noi, că nu se îndurase să ne dea drumul decât după mulți și îndelungați ani de ospeție.

Iar aceşti oameni dintre care unii trecuseră chiar de Cercul Polar, comparând pătimirile de acolo cu cele de-aici, au tras concluzia că, în unele cazuri (Piteştii, Ocnele Mari şi Gherla, cu odioasele lor autodemascări şi interminabilele torturi pentru convertirea victimelor în torţionari), discipolii din ţara noastră îşi întrecuseră cu mult maeştrii.

Şi mai era ceva: despărţindu-ne în lagărele sovietice de restul masei de deţinuţi – de la care, fiind mai mult sau mai puţin amorfă şi eterogenă, precum şi de atitudini şi opinii diferite, era greu de obţinut o acţiune spontană şi unanimă, deci eficientă –, administraţia, fără să-şi dea seama, ne ajutase să ne constituim într-un grup aparte, omogen, solidar şi de aceea prompt la replică şi la acţiune, ceea ce ne ţinea adversarul la respect. În acest grup, dezvoltând între noi o solidaritate şi o dragoste cum numai primii creştini le vor mai fi trăit între ei, ne creaserăm un cod moral nescris, dar respectat de toţi şi un mod de viaţă propriu. Eram aidoma unui ordin cavaleresc. Reuşiserăm astfel să ducem o existenţă mai mult decât acceptabilă, caldă şi comunicativă, de care, mai târziu, în turpitudinea morală din ţară, aveam să ne amintim ca de un paradis pierdut. Aceasta ne făcea pe toţi să ne strângem laolaltă şi să ne simţim bine între noi. Cum unii dintre ei lucraseră la construcţii în satul lipovenesc şi astfel intraseră în legătură cu lumea de acolo (care nu era chiar aşa de rea precum eşantioanele ei din lagăr, miliţienii, ba chiar în bună parte oamenii se arătau deschişi şi binevoitori faţă de deţinuţi), aveau ce povesti despre acest grup aparte de ruşi, constituit – după cum se ştie – în jurul unei secte, a filipovenilor (numiţi după întemeietorul lor, Filipov), siliţi, cu secole în urmă, să părăsească pământul Sfintei Rusii şi să emigreze

care încotro. Unii au ajuns până în Banat, întemeind acolo localitatea Lipova, dar cei mai mulți s-au tras aici, în Delta Dunării, ocupându-se cu pescuitul, în care deveniseră neîntrecuți, precum și cu ceva agricultură și grădinărit pe lângă casă. Erau foarte harnici, adevărați lupi de muncă. Înarmați cu cazmale și cu hârlețe lungi și late, săpau șanțurile cu o repeziciune uluitoare. Dar pe cât erau de neîntrecuți în muncă, pe atât erau grozavi la băutură, vodcă mai cu seamă, pe care și-o procurau din orașul cel mai apropiat, Sulina, în zilele de târg. Atunci își încărcau în căruțe tot ce pescuiseră în săptămâna aceea și, după ce-și vindeau marfa, cu banii căpătați își cumpărau cele de folosință în gospodărie, la loc de cinste fiind vodca. Iar la înapoiere, mulțumiți de treaba făcută, se cinsteau până nu mai știau de ei. Cu stăpânii beți morți și prăvăliți pe fundul căruței, bieților cai le revenea sarcina de a-i duce acasă. În legătură cu acest aspect, un zidar lipovean le povestise băieților noștri întâmplări hazlii petrecute într-un sat apropiat de Periprava, al cărui nume îmi scapă. Cică acolo era un popă, om amarnic, energic și dintr-o bucată, care se străduia să-și țină credincioșii în hățuri strânse, să n-o ia razna cu băutura. Astfel, în zilele de târg ieșea dimineața la hotarul satului și-și întipărea în minte toate căruțele care plecau la oraș. După-amiază ieșea din nou la marginea satului și vedea ce căruțe s-au întors și care încă nu. Spre asfințit, înarmat cu un ciomag zdravăn, pornea în căutarea oițelor pierdute. Și ce-i vedeau ochii? Căruțe răsturnate în șanțurile ce mărgineau șoseaua, și lângă ele drept-credincioșii lui enoriași, zăcând beți turtă, cu fața la Doamne-Doamne. Și-atunci părintele începea operațiunea de recuperare: își scula cu parul fiii din morți, punându-i să-și scoată căruțele

din șanț, să se urce în ele și, cu alte bâte pe spinare, să se îndrepte în grabă spre gospodării.

Dar nu numai popii îi ciomăgeau pe bieții lipoveni. Iată ce le mai povestea băieților noștri același zidar poznaș:

„Eram vreo patru zidari, vecini și prieteni, care lucram împreună. La sfârșitul zilei de muncă – de, ca oamenii! – ne cinsteam și noi cu un pahar, două, ba chiar nouă de vodcă. Apoi ne luam toți patru pe după umeri și, sprijinind gardurile să nu cădem, porneam spre casă cu cântec înainte. De la o vreme însă, nu știu cum naiba se făcea, că dimineața nu ne mai puteam ridica de durere. Toate mădularele ne dureau amarnic. Și, cercetându-le cu uimire, am băgat de seamă că erau vinete. Aproape negre, de vinete ce erau! Carevasăzică, în fiecare seară, când eram bine afumați, cineva ne cotonogea în numele legii. «Dar care o fi ăla?» ne tot întrebam. Ca să-l prindem pe făptaș, am hotărât ca într-o seară să ne abținem de-a bea mai mult de trei pahare, dar să facem tămbălău cât pentru nouă, prefăcându-ne beți, sprijinindu-ne de toate ulucile și umplând tot satul cu cântecele noastre. Zis și făcut. Așa am ajuns, clătinându-ne, în dreptul caselor noastre. Numai că, din umbra dudului bătrân din fața porții mele, de unde ne așteptam să apară bătăușul, ne-am văzut uimiți muierile ieșind una câte una, cu ciomege în mâini, și năpustindu-se furioase asupra noastră. «Mama voastră de bețivi!» – și dă-i, și dă-i! Însă noi, nefiind beți, le-am smuls repede ciomegele și am început să le croim cu ele cu atâta nădejde, că au sculat toți vecinii cu țipetele lor. «Săriți, lume!... Săriți, că ne omoară bețivii de bărbați!» Tot ele erau victimele. Au ieșit oamenii din curți și au început să strige la noi. Dar când și-au dat seama că noi eram întregi la minte și

nebăuți, iar ele fuseseră acelea care se năpustiseră fără temei asupra noastră, au început să le ocărască și să le facă albie de porci, până ce ele au intrat în casă cu capul în pământ și rușinate. «Unde am ajunge, se întrebau indignați vecinii, dacă fiece om care s-ar întoarce băut acasă ar fi bătut de muierea lui?»"

Dar cele mai interesante constatări le-au făcut băieții noștri, ajutați de explicațiile aceluiași lipovean, asupra felului ciudat în care uneori se încheie la ei căsătoriile. Desigur, nu toate. Însă în bună parte din cazuri lipoveanul își căsătorește fiul la o vârstă fragedă, înaintea pubertății, chiar dacă această căsătorie nu poate fi încă oficializată civil și religios. Treaba asta rămâne pentru mai târziu, când mirii vor ajunge la vârsta cerută de lege. Deocamdată mireasa, ceva mai mare decât mirele, vine cu mult alai, cu lăutari și chiuituri la casa socrilor. Unde se încinge un chef năprasnic. Asta e de fapt adevărata nuntă. Aici însă, cum mirele nevârstnic nu poate consuma matrimoniul, îl consumă tată-său, care după aceea trăiește cu noru-sa în toată regula. Nevastă-sa nici nu crâcnește măcar, fiindcă și ea, la rându-i, și-a dat fecioria socrului. Situația asta durează până ce mirele crește, prinde putere și-i administrează lui taică-său o bătaie soră cu moartea, de-l lasă lat. După care își ia nevasta și intră în fapt în drepturile lui de soț. Desigur, când va fi tată nu va uita să-și însoare încă de copil băiatul și să repete cu nora figura lui taică-său. Și așa mai departe.

De la aceste lucruri nefirești – pentru o minte normală – sesizate într-o ramură a marelui arbore rus (și anume, lipovenii), unul dintre noi (îmi scapă numele), fin analist, a trecut la considerații etnologice cu privire la caracteristicile proprii poporului rus.

„Vedeți? ne-a spus el. Acest obicei, ca un socru să trăiască în concubinaj cu noru-sa, este de o crasă anormalitate, chiar dacă nu e un fenomen general la lipoveni. El ar fi inimaginabil în ortodoxia noastră, în cadrul unei vieți religioase normale. El este posibil numai în cadrul unei secte, cum este aceasta a lipovenilor. (Nu interesează caracteristicile ei.) Numai că această sectă s-a desprins din trunchiul Bisericii ruse ortodoxe, nu ca la noi, unde toate sectele, adventiștii, iehoviștii, pocăiții etc. ne-au venit din Occident, din descompunerea protestantismului. Și la fel ca lipovenii sunt multe alte secte, cum ar fi strigolnicii, staroverii, rascolnicii, inochentiștii, desprinse tot din Biserica rusă, unele având practici de-a dreptul monstruoase, precum castrarea. Nu vă amintiți de birjarii din București, muscalii, care erau toți hadâmbi?

Ei bine, cum se explică asta? Cum se explică această proliferare de secte, unele monstruoase, ieșite din sânul creștinismului rus? Eu aș explica-o prin rapida și – drept urmare – superficiala creștinare a sufletului rus. Băgați cu cnutul în apele Niprului și creștinați cu de-a sila, în pripă și la grămadă, li s-a botezat atunci doar pielea, nu și sufletul. Zeul lor Perun, spart în țăndări pe malul Niprului, a continuat să trăiască nestingherit în subconștientul lor (probă sunt anumite ritualuri de fertilizare cu forme de dezmăț și promiscuitate sexuală care, la ei, au continuat vreme de multe secole să aibă loc în noaptea solstițiului de vară – noaptea de Sânziene). Pe când la noi, românii, creștinarea s-a suprapus etnogenezei, fiind un act de continuă creștere organică, împlinit în timp și fără nici o constrângere. Că ulterior la ei creștinismul a fost integral asumat și că s-a creat o elită, a cărei spiritualitate a atins chiar vârfurile

sfințeniei, asta e altceva. Însă în subconștientul mulțimii Perun își doarme liniștit somnul, iar când se trezește iese la suprafață și mai naște o sectă. Din care nu lipsesc fie o deviație sexuală, fie o răsucire monstruoasă a ideilor. Dar ultima sectă creată de el știți care este? (Nedumerire pe fețele noastre.) Să vă spun tot eu! Este comunismul. (Uimire pentru tot auditoriul.) Da. Asta e ultima ispravă a lui Perun. Se plictisise să se tot joace cu creștinismul, creând sectă după sectă. Așa că i-a căzut cum nu se poate mai bine doctrina lui Marx și a lui Engels, sosită proaspătă și caldă pe meleagurile lui. Doctrină pe care îndată – cu înnăscutele-i puteri teratologice – s-a și repezit s-o prelucreze în stilul lui, izbutind să scoată din ea un produs de o perfectă hidoșenie, comunismul. Cred că nu mai e nevoie să vă arăt caracterul monstruos al acestei ultime opere a lui Perun. Îl aveți fiecare incrustat pe piele, ca și eu pe a mea, de altfel."

„Păi dacă, după socoteala matale – a intervenit unul dintre noi –, comunismul sovietic stă sub semnul lui Perun, al nostru sub al cui stă?"

„Cum adică, sub al cui? Bineînțeles, al lui Caragiale! Așa cum rusul, sub impulsul lui Perun, transformă în monstruozitate orice noutate, fie ea religioasă, fie politică, pe care o atinge, așa și românul, privindu-se în oglinda lui Caragiale, preface în caricatură tot ce-i vine din afară. Hai doar să ne amintim de democrația noastră ante- și interbelică importată din Occident, și ce a devenit ea pe mâna românașilor noștri! Numai că, în privința comunismului de la noi, lucrurile se complică cu aspectul că ne-a venit gata făcut, având trăsături de la bun început monstruoase, pe care noi am încercat timid să i le mai îndulcim, caricaturizându-le. Și ce-a rezultat din această colaborare? O

caricatură sângeroasă. Ăsta e comunismul nostru românesc! Un produs ieșit din colaborarea lui Perun cu Caragiale. Totuși, deprinderea noastră de-a lua totul în derizoriu, zeflemisind și bagatelizând sau simulând, atât de păguboase în vremuri normale, ne-a prins bine acum. Căci ce ne-am fi făcut dacă s-ar fi aplicat cu seriozitate programul său scelerat, fără să mai simulăm și să ne facem că...? Atunci catastrofa ar fi fost totală."

„Nu crezi că păcătuiești prin generalizare? – l-am întrebat eu. Nu toți românii transformă în caricatură tot ce ating și nici toți rușii, în monstruos."

„Știu. Pe lângă stirpea lui Caragiale există și cea a lui Eminescu. Și pe lângă Rusia lui Ivan al III-lea și al IV-lea (cel Groaznic) și a lui Stalin există și cea a lui Dostoievski, a lui Serafim de Sarov[1], a lui Nil Sorski[2] și a altora de aceeași înălțime. Așa cum sunt două Franțe (după Ralea), tot astfel sunt două Rusii și două Românii. Întrebarea e: în fiecare din aceste binoame, care e elementul precumpănitor? Dar s-a făcut târziu și e Lungu de serviciu. Și n-aș vrea să avem un schimb de opinii cu acest produs al laturii monstruoase din comunismul autohton. Noapte bună!"

Altă dată, tot seara, în timp ce un viscol neobișnuit de sălbatic bântuia tot lagărul, parcă voind să ne ia barăcile pe sus, același fost prizonier (ce rău îmi pare că nu-mi amintesc numele său!), privind pe fereastră, ne-a spus:

---

1. Serafim de Sarov (1759–1833), sfânt creștin ortodox, născut în orașul rusesc Kursk sub numele Prohor Moșnin. (*N.ed.*)

2. Nil Sorski sau Nil din Sora (c. 1433–1508), născut Nikolai Maikov, sfânt creștin ortodox de origine rusă, unul dintre întemeietorii vieții monahale de schit din Rusia. (*N.ed.*)

„Tot așa era și atunci când, în iadul unui bou-vagon, ajunseserăm în Siberia, dincolo de Cercul Polar. Debarcați într-o gară micuță, ne-a prins în drum spre lagăr tot un astfel de vânt sălbatic, *purgaua*, bătând dinspre nord-est, dar cu atâta furie, încât nu puteam înainta deloc. În felul ăsta, cei trei, patru kilometri ce-i aveam de parcurs până la țintă i-am străbătut într-o zi întreagă, căci vântul ne dădea îndărăt, mai să ne ridice în aer. Atunci – ca o revelație – am înțeles eu expansionismul de veacuri al rușilor spre vestul sau sudul Europei, același sub orice conducere, fie țaristă, fie bolșevică. Parcă vântul ăsta turbat, *purgaua* lor care mătură nesfârșitul stepelor plate, i-ar ridica și i-ar duce, pe sus, spre vest. Țara asta a lor, în cea mai mare parte șes de întinderi uriașe, nu are decât în proporții nesemnificative munți și dealuri sub care să se poată adăposti cetăți și orașe. Sub acest aspect, în comparație cu celelalte state ale lumii, la ei raportul între suprafața așezărilor omenești (orașe și sate) și suprafața totală este cel mai redus. De aceea e de înțeles aspirația lor către țările din vestul ori sudul Europei, cu o climă calmă și plăcută, fără excesele de temperatură de la ei, fluctuând între cotele maxime și cele minime, și fără acele vânturi înnebunitoare, halucinante, care descurajează orice gând de așezare statornică. Să nu ne surprindă așadar că râvnesc la calmul, statornicia de veacuri, civilizația, confortul și belșugul acestor așezări europene, nici că poftesc să se stabilească în ele, așa cum sunt gata făcute prin munca a zeci de generații, și nici că doresc să se descotorosească de gazde, devenite cu timpul incomode, încărcându-le – la momentul oportun – în bou-vagoanele deportării, ca să le risipească în pustietățile din care au plecat ei! Așa cum s-a întâmplat cu românii noștri din Basarabia și cu alte populații

din țările de la Marea Baltică până la Marea Neagră, estone, letone, lituaniene ori poloneze, «eliberate» de ei în cel de al Doilea Război Mondial, cu care au împânzit Siberia și Cercul Polar. Că aceste cuceriri s-au făcut și se fac fie, odinioară, sub semnul *crucii*, pentru dezrobirea fraților ortodocși de sub jugul otoman, fie sub flamura panslavistă cu *coroana țarilor*, pentru emanciparea fraților slavi de sub dominația diferitelor imperii, fie, mai recent, sub drapelul cu *steaua roșie* și *secera și ciocanul*, pentru triumful clasei muncitoare de pe întregul mapamond, aceasta nu are nici o importanță. Cum nu are nici o importanță dacă Testamentul lui Petru cel Mare e autentic sau apocrif, de vreme ce toate prevederile lui au fost și sunt continuu și cu scrupulozitate urmărite și respectate de toți câți s-au perindat la conducerea țării lor, fie ei cu capetele acoperite de coroana țaristă, de mitra patriarhală ori de chipiul cu steaua roșie pe el.

Așadar, cu «A Treia Romă» ori cu «A Treia Internațională», Moscova își urmărește cu tenacitate și cu perseverență același scop, același vis de veacuri: să ajungă la Atlantic și la Mediterana. Numai că partea proastă pentru noi, românii, și pentru țara noastră românească e că ne găsim în calea lor spre tărâmurile visate, ceea ce adesea ne-a marcat tragic istoria, mai ales de la 1711 încoace, ca să nu mai vorbesc de vremurile de față și chiar de propriile noastre destine, răsucite de la vrej."

La culcare, am luat cu toții hotărârea ca, în serile următoare, fiecare, pe baza experienței personale, să înfățișeze câte o latură a sufletului rus, de care s-a lovit el mai mult.

În seara ce-a urmat a fost rândul lui Wilhelm Popescu să ia cuvântul. Era avocat de profesie, dar făcuse și Literele,

fiind cu câțiva ani înaintea mea, așa că-l știam din facultate, de la seminarii, la care deseori lua cuvântul, spunând întotdeauna lucruri cu miez, pe un ton sfătos și cu voce de bas. Îl regăsisem în prizonierat la Oranki. Îmi amintesc de intervenția lui la o ședință politică ținută de Codler. Era în plină ofensivă a celor trei aliați. Cunoscând rezervele noastre față de sovietici și deschiderea noastră spre Occident și, deci, spre cei doi parteneri englez și american, căuta să ne atragă atenția asupra excelentelor relații ale rușilor cu aceștia, și trăgea concluzia că aderarea noastră, a prizonierilor, la politica sovietică (recte, înscrierea în divizia Tudor Vladimirescu) ar fi – vezi Doamne – și pe placul anglo-americanilor. În replică, în intervenția sa, Wilhelm a recunoscut că, într-adevăr, momentan așa stau lucrurile: raporturile dintre anglo-americani și ruși sunt excelente. Dar pentru cât timp? Atâta timp cât inamicul comun e în picioare și încă se dovedește puternic și amenințător. Interesul de a-l doborî îi ține strâns legați pe toți trei. Dar când inamicul va fi la pământ, ce îi va mai ține laolaltă? Nimic. Ba dimpotrivă: interesele antagoniste, contradicțiile vor ieși la iveală. Nu spune așa chiar dialectica marxistă? Cum o să-i mai iubească ei pe sovietici când comunismul e pe față îndreptat împotriva democrației și a capitalismului, pe care de la bun început au declarat că le vor distruge? Cum o să se mai înțeleagă ei când în absolut toate domeniile au păreri și interese atât de contradictorii? Deci după nimicirea adversarului comun e inevitabil ca relațiile – și ideologice, și politice – dintre cele două tabere să se răcească, ba chiar să ia o turnură periculoasă, ducând la o confruntare – dacă nu chiar armată, măcar politică și economică. În acel moment Wilhelm a vorbit ca un profet. El a prorocit Războiul Rece, cu trei ani înainte de-a se declanșa. Firește, atunci nu i-au

căzut bine lui Codler afirmațiile lui Wilhelm, dar, întrucât erau susținute cu argumente marxiste, a evitat confruntarea, conducând discuția spre alte subiecte.

La Periprava, în acea seară, fiindcă era vorba de caracteristicile sufletului rus așa cum l-am cunoscut noi, românii, în prizonierat, Wilhelm a început prin a aborda primul lucru pe care l-a observat la ei, în răstimpul când le-a fost „oaspete": *nerespectarea cuvântului dat.* „Săpați lotul ăsta de cartofi până la șosea și pe urmă mergem la lagăr! Vă dau cuvântul meu de onoare!" ne spunea, de exemplu, *nacealnikul* care ne supraveghea lucrul. Iar noi, ca să scăpăm de frig și de ploaie, dădeam nebunește cu sapa, de ne treceau sudorile și ni se înmuiau picioarele, până ajungeam în fine la șosea; apoi ne încolonam, în așteptarea plecării. „Traversați șoseaua și săpați până la capătul lotului. Apoi mergem la lagăr! Vă dau cuvântul meu de onoare!" ne spunea iar *nacealnikul.* „Păi, *nacealnikule*, ți-ai mai dat o dată cuvântul de onoare pentru săpatul *până în șosea.* Acum pentru săpatul *după șosea* ai alt cuvânt de onoare?" Și uite așa cum își ținea cuvântul acest om simplu, *nacealnikul*, așa și-l țineau și ceilalți, de pe trepte de mai sus, ofițeri, comisari, comandanți de lagăr, colonei și generali veniți în inspecție. Toți, în anumite conjuncturi critice (potoliri de greve de lucru, sau de foame, declanșate de noi pentru anumite revendicări) și-au dat solemn *cuvântul lor de onoare*, până s-au văzut cu sacii în căruță. Cu toții, fără excepție, nu și l-au ținut. Ne-au mințit cu toții. Și lucrul ăsta se petrece întocmai și în cadrul societății lor, pe toate treptele puterii, de la căprar până la generalisim. Toată istoria noastră privind relațiile cu ei confirmă acest adevăr care s-a răsfrânt dureros asupra noastră.

„O, patria mea, care nu ți-ai ținut niciodată cuvântul în istorie! – scrie într-un loc Berdiaev. Visai să ajungi a Treia Romă și ai ajuns a Treia Internațională." S-ar zice că nu-și dau cuvântul decât pentru a-l încălca și nu-și iau un angajament decât pentru a-l nesocoti. Singurele lucruri care îi determină să-și respecte cuvântul dat e fie *interesul* (dacă au ceva de câștigat prin respectare, sau de pierdut prin nerespectare), fie *constrângerea.* Dar prin propria lui putere *cuvântul dat* nu are nici o șansă la ei să fie respectat. Neamțul zice: *Ein Mann, ein Wort!* („Omul și cuvântul!"), iar românul: „Pe unde mi-a ieșit cuvântul, pe acolo îmi iese și sufletul!" Și, într-adevăr, un om merită atât respect cât respect are pentru propriul cuvânt.

Mai este un element care le e specific rușilor: teatralitatea, *înscenarea*, care le este atât de intim legată de structura sufletească, încât uneori nu mai reușesc să facă distincția între ceea ce este cu adevărat real și ceea ce este pus în scenă. De aceea sunt pur și simplu geniali în teatru și în cinematografie, unde au dat omenirii cele mai mari nume de autori dramatici, de regizori și de actori. Dar, totodată, de pomină au rămas și procesele lor politice, capodopere ale artei înscenării, în care acuzații recunoșteau toate învinuirile, se întreceau în a se autoacuza, iar la citirea sentinței capitale strigau: „Trăiască Stalin!"

În balanța lor interioară atârnă mai greu elementul *pasional* decât cel rațional, așa încât de multe ori iau decizii iresponsabile, care pot distruge atât viața altora, ca și pe a lor, față de care manifestă prea puțin respect. Într-un acces pasional, te pot ucide și apoi te pot scălda în lacrimi, suspinând: „Vai, ce mult te-am iubit!" (vezi tabloul lui Gherasimov în care Ivan cel Groaznic strânge la piept trupul neînsuflețit al fiului său pe care tocmai îl omorâse).

De asemenea, proprie acestei subaprecieri a raționalului este la ei *gândirea mitică*, mai cu seamă în gândirea colectivă, care creează mituri iar în jurul acestora naște așteptări mesianice de împlinire. Astfel a bântuit în anii de după al Doilea Război Mondial, în toată Rusia, mitul împroprietăririi. Pentru mujicul al cărui pământ fusese acaparat de Gospodăria Colectivă, promisiunea pe care, chipurile, ar fi făcut-o mareșalul Jukov, cum că, după război, va fi împroprietărit tot țăranul, era, în ciuda totalei ei inadvertențe cu structura politică și economică a sistemului, cum nu se poate mai verosimilă și mai credibilă. Ea a generat un mit care punea în primejdie însăși desfășurarea normală a activității agricole a țării și cu care NVD-ul a avut mult de furcă până să-l dezrădăcineze.

Dar mai interesant și mai specific dereglării acestui simț al realului e faptul că, alături de încrederea oarbă în năluci irațională, în mituri, apare și contrariul ei: *suspiciunea*, neîncrederea în oameni, în lucrurile cele mai simple, cele mai raționale, aproape evidente. Rusul e prin firea lui suspicios, iar când se nimerește să fie și cadru al NVD-ului, e vai și amar de cel care îi cade în anchetă. „Am simțit asta chiar pe pielea mea", a conchis Willi. Exact la țanc, căci tocmai se sunase stingerea, și fiorosul Lungu era iarăși de serviciu.

Și astfel, petrecându-ne zilele cu măruntele corvezi de interior, iar serile cu discuțiile la „nivel înalt" din fundul barăcii – după psihologia poporului rus s-a trecut la cea a poporului german, cu care trăisem strâns legați în prizonierat –, se duse și iarna lui '61–'62. Intrarăm pe nesimțite în vară. Munca la construcții, unde fusesem repartizat și eu, de data asta ca tencuitor, era destul de grea și de obositoare.

Avea însă avantajul că, fiind desfășurată în incinta lagărului, sau la cele câteva gospodării de ștabi din vecinătate, ne ferea de prezența arogantă și deseori brutală a miliției. Aceștia își desfășurau „activitatea" în preajma celor care lucrau în exterior, în brigăzile de la grădină sau de la consolidarea digurilor. Asupra acestora asmuțeau fiara din ei, înjurând și lovind la întâmplare și fără motiv, mai ales când erau băuți. Însă la construcții domnea o altă atmosferă. Ștabul în gospodăria căruia executam fie vreo lucrare de reparații, fie vreun lucru cu totul nou avea interesul să-i facem treabă de calitate și își dădea seama – chiar tâmpit nu era – că nu va obține așa ceva de la noi dacă ne lua cu răul. Astfel, Ianinschi, la a cărui casă am lucrat și care în lagăr avea o faimă de fiară, s-a comportat cu noi ca un om normal, căci era doritor să-i facem, în locul unei sobe obișnuite, cum era în proiect, un șemineu mult mai mare și mai pompos. I l-am făcut așa cum ne-a cerut, iar el, vizibil încântat de cum a ieșit, ne-a răsplătit pe fiecare cu câte o carte poștală. Seara, când le-am povestit întâmplarea, băieților noștri nu le venea să creadă. Am scris cartea mea poștală sub forma unui document oficial și impersonal (căci nu aveai voie să scrii mai mult de zece rânduri) și, desigur, într-o tonalitate optimistă. Altfel ajungea la coșul de gunoi. Pentru mulți, textul consta în principal în consemnarea alimentelor și a țigărilor care să formeze pachetul pe care îl așteptau. În ce mă privește, bănuind în ce sărăcie lucie se vor fi găsind ai mei, lipsiți de sprijinul meu și bazați doar pe salariul de mizerie al Ligiei, m-am abținut în multe cărți poștale să le cer așa ceva. Asta până la ieșirea mea din spital, când, pierzând mult sânge în urma unei operații, mă simțeam sleit de puteri și n-am mai

avut încotro. Mi-am călcat pe inimă și am trecut peste interdicția pe care mi-o impusesem, scriindu-i Ligiei să-mi trimită ceva slană și usturoi.

Spitalul din Chilia Nouă

De ce spital și de ce operație este vorba? Episodul cu spitalul, în ciuda suferințelor operației, constituie totuși unul dintre momentele cele mai senine ale vieții mele de deținut. Se întâmpla în vara lui '63. Ritmul forțat de muncă și hrana proastă, formată aproape exclusiv din tărâțe, îmi reactivaseră niște hemoroizi cu care venisem din prizonierat (cu ceva trebuia să vin și eu de-acolo!) și care acum deveniseră foarte dureroși. Când și când mă duceam la vizita medicală, unde medicul deținut Pavel Mârza, foarte amabil de altfel, îmi dădea câte un unguent. Care însă, în condițiile existente, nu se dovedea destul de eficient, așa că boala se agrava și durerile deveneau din ce în ce mai insuportabile, mai ales când munceam mai din greu.

„Uite ce e, mi-a spus odată Mârza la un control, după o examinare atentă. Nu-mi place deloc felul cum evoluează afecțiunea matale. Văd că îți și sângerează. Mă tem să nu faci vreo infecție. N-ai vrea să vorbesc cu medicul-șef (care făcea parte din administrație – *n.m., R.M.*) să te trimită la spitalul de la Chilia Veche pentru operație? Acolo e un chirurg extraordinar, deținut și el, dar de drept comun, doctorul Mihăilescu din Bacău. Are o mână nemaipomenită. Operația e foarte simplă, mai ales că se face extern și sub anestezie locală. Nu comportă riscuri majore. Și, mai ales, scapi definitiv de belelele astea. Ce zici?"

Ce puteam zice în fața perspectivei unei infecții care tot la „cuțit" m-ar fi dus, însă în condiții poate mai grave și cu riscuri mai mari? Așa că am acceptat, fără nici o ezitare, mai cu seamă că urma să intru pe mâna unui chirurg de nădejde.

Și astfel, într-o bună dimineață, m-am trezit chemat la poartă cu tot bagajul. Acolo am întâlnit alți trei deținuți, având aceeași destinație, spitalul din Chilia Veche. Unul dintre ei era Șova Alexandru, fostul meu partener de proces, cu care șezusem de patru ori pe aceeași bancă a acuzării. Altul era un tânăr, Gavrilaș pe numele său, iar al patrulea, un vechi deținut politic, „depus administrativ" după mulți ani de pușcărie, Eugen Dragomir, avocat de carieră, de fel din Bacău. Primii doi aveau apendicită, iar al treilea, hernie inghinală, căpătată în urma ridicării unor obiecte prea grele pentru el, și era încins cu tot felul de brâuri ca să nu i se verse mațele în testicule. Ajunși pe ponton, după câteva ceasuri bune de așteptare, ne-am urcat pe un mic vas de pasageri și caraliul însoțitor ne-a instalat în cală, ca să nu tulburăm retina celorlalți călători cu imaginile noastre de pestiferați politici. A urmat călătoria pe apă, pe care o mai făcusem la venire și care a fost o încântare pentru noi, cu aceleași peisagii mirifice ale Deltei ce ne mângâiau sufletul cu puritatea lor genuină, neprofanată de mâna omului. Pe seară, am ajuns la Chilia Veche. Am fost cazați într-un salon gol, de patru paturi, al meu nimerindu-se a fi chiar în fața ușii. Dimineața am auzit cheia răsucindu-se în broască, iar în pragul ușii a apărut sanitarul, tot deținut, desigur, de drept comun, ducând o tăviță cu fiole goale. Dând cu ochii de mine, figura i s-a schimonosit de spaimă, ca în fața unei fantome.

„Cum dracu' ai ajuns iar aici, că doar ieri te-am dus cu targa la morgă?!"

Apoi, văzând nedumerirea de pe fața mea și privindu-mă mai atent: „Vai, scuzați-mă, vă rog! V-am confundat cu un bolnav care a murit chiar în patul ăsta. Aseară l-am cărat chiar eu la morgă."

„Nu face nimic. Fiți sigur că eu n-am să vă supun, ca predecesorul meu, la astfel de eforturi!" Totuși, ideea de a dormi în patul în care cu o zi în urmă își dăduse duhul cineva nu mi-a căzut deloc bine. „Dar, dacă medicul-chirurg al spitalului e atât de formidabil, precum se vorbește – mi-am spus eu în gând –, cum de i-a murit pacientul?" Și, cu această întrebare, mi s-a strecurat în suflet o undă de îndoială.

„Dar din ce i s-a tras respectivului moartea?" l-am întrebat pe sanitar.

„Nu vă supărați, dar n-am voie să divulg astfel de lucruri. E în joc pâinea mea și n-aș vrea să mă întorc la târpan sau la hârleț. Vă rog, uitați ce mi-a scăpat adineaori pe gură!" Și, după ce a pus câte o fiolă (pentru luat sânge) pe noptiera fiecărui pat, a deschis ușa și, cu degetul la buze, a secret, a dispărut.

Peste un ceas a apărut în salonul-celulă o întreagă comisie medicală, toți purtând halate albe. În frunte era chiar faimosul chirurg deținut, care îi dădea explicații unui tânăr de lângă el. După atitudinea reverențioasă a chirurgului am dedus că junele – altfel frumușel și cu o figură complet nevinovată – trebuia să fi fost chiar directorul spitalului (fără discuție, un securist). Chirurgul era un om mărunțel și cu o figură inteligentă, care inspira încredere și simpatie. Ne-a întrebat binevoitor pe fiecare de ce anume suferim și

apoi ne-a examinat, în amănunțime chiar. Pe mine, după examinare, m-a bătut zâmbitor pe umeri. „Nici o problemă!" mi-a spus, și a trecut la alt pacient. În acest timp cele câteva surori ne luau ba pulsul și tensiunea, ba sânge pentru analize. După care au dispărut cu toții.

„Gata, fraților! Se apropie cuțitul!"

După felul examinării și în urma întrebărilor puse ni se părea că situația cea mai delicată o avea Eugen Dragomir. Era și cel mai vârstnic dintre noi. Dar nu asta conta, ci faptul că mai suferise o dată o operație foarte grea, într-o zonă apropiată celei de acum, cu ocazia unei ocluzii intestinale (încurcătură de mațe). Cu mulți, foarte mulți ani în urmă – povestea Dragomir –, el și soția porniseră să traverseze un bulevard și tocmai ajunseseră în dreptul stației de tramvai de pe centrul acestuia când, venind din stânga lor cu viteză nebună, o mașină cu un iresponsabil la volan era cât pe-aci să-i calce. Ca să evite impactul, soția a sărit instinctiv în fața vagonului care tocmai pornise. Luat prin surprindere, vatmanul nu a mai avut timp să frâneze, iar Dragomir și-a văzut plin de oroare soția sub tramvai, scăldată în sânge și cu piciorul tăiat. Șocul a fost atât de puternic, încât a făcut pe loc încurcătură de mațe și a căzut leșinat. Duși amândoi cu Salvarea la Spitalul de Urgență, ei i-a fost amputat piciorul, rămânând invalidă pe viață, iar el a fost supus intervenției chirurgicale respective, foarte grea, la o muchie de cuțit de moarte.

După câteva zile, începurăm să trecem, unul câte unul, pe la „cuțit". Primul chemat fu Dragomir, care, după patru ceasuri de așteptare anxioasă din partea noastră, veni adus pe targă, aproape sfârșit de efortul operației, dar teafăr și, după cum s-a dovedit în următoarele zile, fără să aibă

complicații. A doua și a treia zi au intrat la operație ceilalți doi, Gavrilaș și Șova, care și ei au fost aduși tot pe targă, dar într-o stare mulțumitoare. A patra zi îmi veni mie rândul la cuțit. Doamne ajută! Sanitarul care în prima zi mă confundase cu un mort cărat de el la morgă m-a condus pe culoarele spitalului până în sala de operații. Acolo mă aștepta, în halate albe și cu măști de tifon pe față, întreaga echipă de cuțitari. Alături de deținuți mai erau și câțiva civili, de pildă directorul spitalului și vreo două asistente medicale Din povestirile celorlalți știam cum se va desfășura ritualul. Mi s-a făcut o injecție pentru anestezie locală și, în vreme ce chirurgul împreună cu ceilalți „mă lucrau", fără să simt nimic, dar și fără să-i văd din pricina cearșafului de pe picioarele mele ridicate pentru operație, în vremea aceea – zic – o asistentă și-a tras un scăunel la căpătâiul meu și a început să mă întrebe câte în lună și în soare. Apoi, văzând că interesul meu pentru vorbăria ei scădea, iar pleoapele mi se îngreunaseră de somn, a schimbat tactica și mi-a spus pe șleau că toată conversația nu avusese alt scop decât de-a mă împiedica să adorm în timpul intervenției chirurgicale. Acest lucru ar avea – spunea ea – un impact negativ asupra reușitei operației. Și mi-a cerut imperios ca, în acest sens, eu să fiu acela care să vorbească... și neîntrerupt.

„Despre ce, domnișoară?"

„Despre orice. Dumneavoastră n-ați auzit de expresia *vorbim ca să n-adormim*? Ei, uite asta e situația dumneavoastră în clipa de față. Vorbiți, așadar, vă rog!... ca să n-adormiți!"

„În cazul ăsta, numai recitând poezii aș putea vorbi neîntrerupt."

„Sigur că da. Dați-i drumul!"

M-am gândit să o iau metodic, începând cu latinii, ale căror poezii Lăcusteanu, dascălul nostru de limbi clasice, ne silea – și bine făcea – să le învățăm pe de rost. Am început cu Horațiu, cu *Oda către Taliarh*: *Vides ut alta stet nive candidum Soracte?* Și dă-i, și dă-i, apoi cu fragmente din alte ode, apoi din *Ars poetica.* Dar când să trec la Virgiliu, am observat că pleoapele domnișoarei asistente începeau să se îngreuneze. Și-a revenit însă brusc.

„Era vorba să n-adormiți dumneavoastră. Și uite că era cât pe-aci să adorm eu... căci noi n-am învățat latina... Nu puteți alege ceva din poezia română?"

„Și ce aș putea să aleg? *Toboșarul vremurilor noi* sau ceva din *Lazăr de la Rusca*? Cu așa ceva nu sunt deloc la curent. Poate că de-aia am și ajuns aici, în Deltă."

„Nu. Poezia română nu se reduce la Beniuc și Deșliu (poeți proletcultiști ai epocii Gheorghiu-Dej – *n.m.*, *R.M.*), a răspuns duduia pe un ton ofuscat. Iar dacă știți atâtea din latini, trebuie să știți și din Eminescu."

„De acord. Să vă recit ceva din partea întâi din *Împărat și proletar*?... «Zdrobiți orânduirea cea crudă și nedreaptă»!" (Era un fragment foarte prețuit în epocă, deoarece îl făcea pe Eminescu să pară marxist în toată regula.)

„Aș prefera *Luceafărul.*"

„Bine. *Luceafărul* să fie!"

Și am început să-i recit *Luceafărul*, pe care, la vremea aceea, îl știam în întregime. La un moment dat am avut totuși un lapsus și m-am oprit ca să-mi scotocesc memoria. Dar imediat l-am auzit pe medicul-chirurg spunând în șoaptă, probabil adresându-se tânărului și nevinovatului director al spitalului: „Tăiați aici... și aici!" Carevasăzică

eram pe post de cobai, pentru ca tânărul doctor-securist să învețe pe pielea mea cum să opereze de hemoroizi. Nu mi-a convenit defel situația. Depășind lapsusul, am continuat să recit mecanic *Luceafărul*, dar gândul mi-era numai la operație.

„Nu cumva nărodul ăsta să taie unde nu trebuie și să mă nenorocească!"... *În vremea asta Cătălin, / Viclean copil de casă...* „Totuși, ce naiba! E doctorul lângă el, și o să-l împiedice dacă o ia razna"... *Ce împle cupele cu vin / Curtenilor la masă...* „Ce ghinionul dracului! Dacă știam c-o să se întâmple așa, nu-mi dădeam acordul să vin aici pentru operație!"... *Cobori în jos, luceafăr blând, / Alunecând pe-o rază, / Pătrunde-n casă și în...*

Deodată am simțit agitație în spatele cearșafului, am auzit rumoare și am înțeles că operația se sfârșise (fără ca eu să fi sfârșit *Luceafărul*, însă). Mi-au fost coborâte picioarele, dar parcă nu mai erau ale mele. Doctorul Mihăilescu a venit zâmbitor în dreptul meu, mi-a strâns mâna și mi-a spus: „N-au fost probleme." De unde am înțeles că operația reușise și am răsuflat ușurat.

„Luați fiola asta cu morfină, a continuat el, punându-mi în palmă o fiolă. Când va trece efectul anesteziei, vor începe durerile. Răbdați cât puteți de mult! Dar când vor deveni insuportabile, dar absolut insuportabile... beți conținutul ei! Și încă ceva: dacă puteți, o zi, două – cât vă vor ține puterile – să nu mâncați nimic; rana se va vindeca mai repede. Acum veți fi dus îndărăt la salon. Însănătoșire grabnică!"

Le-am mulțumit doctorului și tuturor celorlalți în halate albe, apoi m-am lăsat ridicat și depus, ca un corp inert, pe targa cu rotile. Descărcat apoi ca un buștean în

patul unde cu o săptămână înainte murise un creștin, i-am mulțumit Domnului că scăpasem cu fața curată. După câteva ore a început să dispară efectul anesteziei iar eu am început să-mi simt picioarele, dar au apărut și durerile. Și ce dureri! Către seară ajunseseră la paroxism. Ajutat de băieți, am spart fiola, i-am vărsat conținutul într-un pahar și am înghițit toată doza de morfină. După puțin timp, îmi simțeam interiorul ca pe un gol întunecat în care mi se surpa ființa. O continuă cădere în mine, asta era senzația. Apoi am adormit.

Convalescența noastră a fost lungă și anevoioasă. Din capul locului intraserăm în operație cu organismele epuizate de subnutriție și de munca peste puteri, iar acum ne refăceam cu greu. Rănile ni se vindecau foarte încet, iar starea de slăbiciune nu ne părăsea. Contrar tuturor așteptărilor, Dragomir a fost primul care a pășit spre normalitate. Și, ca să evadeze, dar să ne ajute și pe noi să evadăm din atmosfera de spital și din contemplarea obsesivă a propriilor probleme și nevoințe, a început să ne povestească episoade din foarte zbuciumata lui viață. De obicei seara, între cină și stingere, ne ridicam într-o rână în paturile noastre și-l ascultam. Era un povestitor fără pereche, care te ținea cu sufletul la gură și te făcea să te identifici cu eroii lui. Știa ca tocmai când suna stingerea să ne creeze momente de suspans, pentru ca apoi să ne spună: „Urmarea mâine-seară. Acum noapte bună!" Așa ne-a purtat prin lagărele dictaturii lui Carol al II-lea, unde fusese închis ca legionar. Așa ne-a făcut să trăim și noi clipele de groază de după asasinarea lui Armand Călinescu, și să ne așteptăm din clipă în clipă să fim scoși din țarc și împușcați în grup, cum se întâmplase în acea noapte de spaimă, cu mai bine de 250 de victime în

toată țara. Așa ne-a plimbat apoi prin codrii seculari ai Neamțului și pe potecile lor tăinuite, cu adăposturi și ascunzători numai de el știute, urmăriți de data aceasta de poterile comuniste. Așa ne-a purtat în cătușe și-n lanțuri în zarca Aiudului și cea a Gherlei, de simțeam strânsoare la încheieturi și la glezne. Numai că, în chip curios, după fiecare trăire de groază ne culcam mai liniștiți și mai senini. Să fie acesta catharsisul tragediei antice care purifica sufletul spectatorului prin contemplarea suferinței?

Dar, din toate povestirile, mi-au rămas întipărite în minte – poate și fiindcă ulterior, în lagăr, le-am auzit repovestite de două sau de trei ori – acestea trei: „Rabinul din Verhoveț", „Markov" și „Cafeaua coanei Marioara".

În ce-o privește pe prima, întâlnindu-l după eliberarea din '64, l-am sfătuit să încerce s-o pună pe hârtie și apoi – de ce nu? – s-o publice. Iar el m-a ascultat și, după câteva săptămâni, mi-a dat un telefon și m-a invitat la lectură. Erau acolo și alți auditori din generația mai tânără, unii chiar având legături cu o anumită editură. Lectura a avut mare succes. Dar eu am sesizat unele modificări față de versiunea din lagăr, nu tocmai fericite. Astfel, istorisirea se face dintr-un spital, și nu dintr-o închisoare. „Ce editor mi-ar publica o întâmplare din închisorile comuniste?" mi-a replicat el – pe bună dreptate – într-o discuție între patru ochi. Apoi, a fost minimalizat rolul negativ al unui plutonier-major. „Și așa vechea Armată Regală Română este batjocorită de actualul regim. De ce să mai arunc și eu cu o piatră în ea?" Amănuntul că, în ciuda acestor modificări, nuvela tot n-a putut fi publicată nu ține de valoarea lucrării, ci de condiția de marginalizat a autorului. Eu însă, întrucât o repovestesc aici și acum în alte ipostaze ale istoriei,

o voi înfățișa în varianta ei orală, așa cum am auzit-o la spital și apoi în lagăr.

Rabinul din Verhoveț

„Povestea rabinului de la Verhoveț – începu Dragomir – mi-a fost relatată într-una din celulele de la Uranus (București), de către un evreu pe nume Iți̦c (îmi scapă numele lui de familie – *n.m.*, *R.M.*) băgat în celula mea după ce petrecusem două, trei săptămâni de singurătate. Cum singurătatea, ca regim special de detenție, e destul de greu de suportat, este de înțeles bucuria cu care l-am primit, tratându-l, ca gazdă ce mă găseam, cu toate onorurile și încercând să-l ajut să se instaleze și să se facă – vorba vine – cât mai comod. Cum în celulă erau doar două paturi, amândouă lipite de cei doi pereți laterali, noul meu coleg s-a așezat pe patul liber. În acel moment am observat la el un oarecare disconfort. Expresiei mele de nedumerire mută, el i-a răspuns puțin jenat:

«Vedeți, eu sufăr puțin de inimă și nu pot să dorm pe stânga, că mă sufoc. Or, culcându-mă pe dreapta în patul ăsta, vin cu fața la perete, ceea ce dintotdeauna mi-a fost neplăcut, iar acum, mai cu seamă de când bietul nostru rabin – odihnească-l Domnul! – a murit cu fața la perete și, pe deasupra, supărat, mi-a devenit chiar „odios"...» Și, după un moment de tăcere, foarte încurcat, privind în jos: «Știți, n-aș vrea să par prea îndrăzneț, sau chiar obraznic, dar mi-aș permite... să vă rog... dacă...»

«Înțeleg... Vreți să facem schimb de paturi. Nici o problemă! Eu dorm la fel de bine (sau de prost) pe amândouă

părțile, și în plus nu mi-a murit nimeni cu fața la perete.» Și cu aceste cuvinte mi-am strâns pătura, cearșaful și perna, împreună cu puținele mele lucruri, și le-am depozitat pe celălalt pat. Apoi am luat din brațele noului meu oaspete efectele primite de la magazia închisorii, pe care, cu stângăcie, le ținea strânse la piept – ceea ce-i dădea un aer speriat și-i trăda calitatea de novice în ale pușcăriei –, și, cu îndemânarea adusă de rutina atâtor ani de pârnaie, le-am aranjat pe fostul meu pat. Odată încheiat acest ceremonial, am început să-l descos pe noul meu tovarăș de celulă, în primul rând asupra datei arestării lui, ca să-mi dau seama câtă prospețime puteau avea informațiile sale privitoare la situația «de afară». Spre decepția mea, el nu venea de afară, ci de la o altă închisoare de anchetă (Suceava), așa că noutățile lui nu mai erau trufandale.

În sfârșit, după ce am pus punct turului de orizont asupra țărișoarei noastre, cu aplicare la perspectivele care ne priveau și care nu erau prea strălucite, mi-a venit în minte aluzia pe care o făcuse cu privire la un rabin ce murise cu fața la perete și, pe deasupra, supărat.

«Dar cu rabinul care a murit cu fața la perete ce este?» l-am întrebat eu.

«A! Asta-i o poveste lungă. Nici trei seri nu mi-ar ajunge ca să ți-o depăn de-a fir a păr... Poveste lungă și foarte, foarte dureroasă. Lasă, că găsim noi timp și pentru ea!»

Și au trecut vreo trei săptămâni, răstimp în care însă nu l-au scos la anchetă, și nici pe mine, de altfel. Conversațiile noastre erau întreținute numai de mine, întrucât eu, după o atât de îndelungată nevorbire, devenisem logoreic, pe când el, mai tăcut și mai distrat, era vizibil frământat de problemele lui (cu privire la care, din discreție, nu l-am întrebat)

și preocupat de cum va decurge primul contact cu noii săi anchetatori. Până când, într-o vineri, după masa de seară – când se știa că anchetele nu se mai țin până luni –, simțindu-se mai deconectat, Itic și-a început povestea:

«Eu sunt de fel din Verhoveț, un târgușor mic și ticălos de evrei. Un târg de oameni săraci. Majoritatea ne ocupam cu mica negustorie, așa, cât să ne ținem zilele, că mare dever n-aveam. Și de unde să avem? Mușterii pentru mărfuri ne erau țăranii din satele învecinate, oameni nevoiași la fel ca noi. Cu toate astea, comunitatea noastră, mai și cu ajutoare de-afară, izbutise în cursul vremilor să ridice o sinagogă și o școală și alte așezăminte, așa că puteam să ne ducem viața în pace, după obiceiurile noastre strămoșești și după legea noastră, Tora, cum i se mai spune. Dar sufletul comunității noastre era rabinul, om bătrân, învățat, dar mai ales înțelept, pe care îl ascultam toți cu sfințenie, căci întotdeauna sfaturile lui ne-au fost de mult folos și uneori ne-au scos din încurcătură.

Dar iată că, din rândul tinerilor care se ridicaseră în ultima vreme, parte din ei școliți chiar pe la orașe, au fost unii care, măcar că nici cașul nu și-l șterseseră de la gură, au început să facă pe deștepții, depărtându-se de legea noastră și declarându-se comuniști, adepți ai unei învățături în care nu era loc și pentru Domnul Dumnezeul nostru. Dar partea periculoasă era că nu se mulțumeau doar să facă prozeliți, ci, în timpul stăpânirii românești pe aceste locuri, potrivit instrucțiunilor pe care le aveau (știi dumneata de unde, de sus, de la Moscova), ne îndemnau pe toți la acțiuni deschise împotriva orânduirii – lucru foarte periculos pentru comunitatea noastră. A încercat bietul Rabi să-i facă să priceapă că nu au dreptul ca în numele opiniei

lor să săvârșească acțiuni care să pună în primejdie o întreagă comunitate. Ți-ai găsit cine să te înțeleagă! Mai mult, când au intrat rușii la noi, în '40, au atacat armata română și i-au batjocorit pe ofițeri. Iar în timpul ocupației sovietice au făcut multe blestemății, mai cu seamă pe seama țăranilor din satele vecine. Cine crezi c-a ajutat la întocmirea listelor de deportați, dacă nu tot ei, care îi cunoscuseră pe cei chiaburi din prăvăliile babacilor lor? Apoi, în '41, când s-au întors lucrurile și au venit iar românii, ce le-a mai dat dracu' prin cap să facă? Au organizat o așa-zisă rezistență, și când primele trupe române au intrat în târgul nostru – liniștit, de altfel, căci rușii se retrăseseră din vreme –, le-au întâmpinat cu focuri de armă, omorând un soldat și rănind vreo doi, trei. Apoi au dispărut cu toții, grăbindu-se să-i ajungă din urmă pe ruși.

Așa că noi ceilalți, marea majoritate, am rămas să plătim oalele sparte.

După ce, în căutarea așa-zișilor partizani care le pricinuiseră aceste pierderi, trupele române au depășit ultimele case ale târgului, iată că apare pe ulițele noastre o unitate de jandarmi, care dau de mort, de răniți și de sanitari.

Noi, închiși în casele noastre, urmăream de după perdele cum vorbeau răniții și sanitarii cu comandantul jandarmilor, arătând spre locuințele noastre, de unde se trăsese asupra lor. Noi, cu inima cât un purice, ne băteam cu pumnii în piept: „Doamne, Doamne, ce o să se întâmple acum cu noi? Ai milă și scapă-ne de furia românilor, căci Tu știi bine cine a tras în ei."

În sfârșit, cum se lăsase seara, i-am văzut pe jandarmi îndreptându-se spre școală, să cineze și să mâie peste noapte. Dar nici unul dintre noi n-a închis ochii în noaptea aia. Ne închipuiam tot felul de grozăvii. Tresăream la cel mai mic

zgomot. Ne și vedeam ușile sparte, soldați beți năvălind peste noi să ne jefuiască, să ne siluiască femeile și fetele, să ne ucidă și apoi să ne dea foc la case, așa cum eram obișnuiți să ni se întâmple, în lunga și dureroasa noastră istorie, cu așa-numitele *pogromuri*, mai cu seamă în țara cazacilor. De acolo, de altfel, și emigraserăm aici, în Bucovina, cu multe decenii în urmă.

Dar nimic nu s-a întâmplat în noaptea aceea. Zorile ne-au găsit pe toți treji și livizi la față.

În schimb, dimineața ne-am pomenit la poartă cu primarul, sau cu câte un consilier, însoțiți de un jandarm cu arma la umăr. Ni s-a comunicat pe scurt și fără alt comentariu să ne luăm fiecare îmbrăcăminte și de-ale gurii, cât putem duce, și să ne îndreptăm către școală, de unde vom pleca încotrova (nu ni s-a spus locul), unde vom fi internați într-un lagăr.

„O, Doamne, ce să-ți iei cu tine și ce să lași aici, în urmă? Și ce se va întâmpla cu orătăniile și cu animalele, și ce se va alege de toată truda noastră de o viață?" Acestor întrebări li s-a răspuns cu un plânset și un bocet sfâșietoare, care au umplut de jale toate ulițele târgului. În cele din urmă, resemnați, ne-am făcut boccelele care cum puturăm, ascunzându-și fiecare în sân ceea ce avea mai de preț, bani sau giuvaiericale, și, cu lacrimi în ochi, ne-am îndreptat pașii către școală.

Acolo, după ce intrai pe poartă, trebuia să treci – și asta fără grabă și cu capul plecat – pe dinaintea unei mese, pe care era întins ostașul român ucis de gloanțele descreierașilor noștri.

„Nu vă grăbiți! Priviți-l cu atenție, ca să nu-l uitați!" rostea rar, încet și acuzator comandantul unității de

jandarmi, un locotenent înalt, spătos și cu chip puternic (ușor ciupit de vărsat), care stătea în picioare la căpătâiul mortului.

Odată împlinit acest ceremonial, care pentru fiecare dintre noi trebuia să însemne asumarea unei părți din vinovăția pentru omor, am intrat în incinta școlii și curând noi și boccelele noastre îi umpluserăm toate încăperile, clase și cancelarie. Se găseau printre noi și mulți bătrâni nevolnici, precum și bolnavi, care arătau groaznic. Rabinul nostru s-a prezentat la comandant, și-a declinat calitatea și, în termeni umili, l-a întrebat dacă îi permite să-i raporteze ceva. La încuviințarea din cap a acestuia, rabinul i-a înfățișat un șir de bătrâni și de bolnavi care, în opinia lui, nu ar fi putut rezista nici măcar o zi unui drum pe jos, fiind de la plecare sortiți pieirii. Locotenentul mai întâi și-a încruntat contrariat sprâncenele groase, apoi i-a examinat cu privirea pe fiecare dintre cei în cauză – care într-adevăr arătau jalnic – și, după o îndelungată tăcere, care vădea o luptă lăuntrică între ordinul primit de sus și omenia din el, a dat din cap aprobator. „Bine, să rămână!" Și către rabin, care și el era bătrân și neputincios: „Poți rămâne și dumneata cu ei!"

La care rabinul, cu lacrimi în ochi, i-a răspuns: „Vă mulțumesc, vă mulțumesc din suflet pentru omenia dumneavoastră. Dumnezeu să vă aibă în pază! Dar, în ce mă privește, eu, ca rabin, nu-mi pot părăsi comunitatea, mai ales în astfel de împrejurări."

Și astfel Rabi a rămas cu noi. Ar fi putut face altfel? Lăsând la o parte simțul datoriei care-i dicta să nu-și părăsească turma la ananghie, mai era ceva care-i lipea sufletul de soarta noastră de deportați: Rașela, Rașelica… nepoțica

sa de 18 ani, singurul vlăstar rămas în viață din familia lui... lumina și bucuria vieții sale. Cum ar fi putut s-o lase singură în vâltoarea întâmplărilor, în mijlocul unei mulțimi de nefericiți cu o soartă atât de nesigură? Și această Rașelica era fără de seamăn de frumoasă. Și, mai ales, deosebit de isteață, ba aș zice chiar înțeleaptă. De, nepoată de rabin! Avea ce moșteni de la un astfel de bunic. Doamne, Doamne, cât am putut s-o iubesc pe ființa asta! Dar niciodată nu i-am vorbit de dragostea mea. Desigur, nici dânsa nu și-a dat seama. Cum eram cu vreo opt ani mai mare ca ea, mă privea cu simpatie, dar ca pe un „nene". Însă lui Rabi, căruia nu-i scăpa niciodată nimic și care privea prin noi toți ca prin sticlă, sentimentele mele pentru fată nu-i puteau rămâne necunoscute. Și aveam impresia că le vedea cu ochi buni și că m-ar fi acceptat cu dragă inimă în familie. De! Eram și eu de neam bun, cu oleacă de bunăstare și cu ceva studii teologice. S-o fi gândit poate să-i moștenesc scaunul de rabin? Ei, dar asta e o altă poveste...

Ca să ne întoarcem unde am lăsat firul, noaptea pe care am petrecut-o închiși în școală, claie peste grămadă – ultima noapte în orașul natal – a fost una de jale, ca de priveghi la capul mortului, iar în zori, obosiți de plânset și de nesomn, încolonați și flancați de jandarmi, am pornit de-a lungul Siretului, către Răsărit. Refăceam astfel drumul pe care, în urmă cu aproape un secol, înaintașii noștri veniseră pe acele meleaguri blagoslovite și primitoare, goniți de pogromul cazacilor. N-am să-ți povestesc peripețiile și suferințele acestui drum. Amintirile astea îmi fac rău... și nici dumitale nu ți-ar face plăcere. Atât îți pot spune, că drumul l-am făcut până la Cernăuți, iar de-acolo în Transnistria, cu trenul până la stația de debarcare, închiși în

vagoane de marfă și înghesuiți ca sardelele, pe o căldură înăbușitoare. În apropierea acestei stații se găsea lagărul de destinație, din orășelul X (i-am uitat numele; să mă ierte cititorul! – *n.m., R.M.*). Cât a durat drumul, nu l-am văzut pe locotenent. Probabil lua contact cu noile autorități românești pentru stabilirea itinerarului și a etapelor de pe traseu. Îl lăsase la comandă pe plutonierul-major, un individ rotofei ca un greiere borțos, uns cu toate alifiile, care încă de pe drum ne cântărea din priviri, bănuind că lumea asta, chiar așa, nenorocită, cum era, nu putea pleca de-acasă fără să-și fi luat bruma de lucruri de preț pe care-o avea. Doar știa că suntem un neam iubitor de arginți și strângător de giuvaieruri! Pe drum și până la stația de îmbarcare mâncaserăm din traiste, până începuse să sufle vântul prin ele. În tren am primit hrană rece, o nimica toată. Foamea începuse să-și arate colții. Acum era momentul să iasă din ascunzători cocoșeii de aur și giuvaiericalele. Iar plutonierul-major știa asta și aștepta clipa propice. Prin mijlocirea unora dintre noi, samsari și misiți de meserie, pricepuți în a unge laba autorităților, începuse să se înfiripe un comerț subteran.

Se dădeau fie bani (de aur, firește), fie mici lucrușoare de valoare, medalioane, inele, lănțișoare din aur sau din argint – în mare parte adunate din camătă (vorba turcului: „de haram a venit, de haram se duce") – și se primea câte o pâine, furată și aia din tainul comun.

Aceste schimburi au început în tren și au continuat în lagăr. Care lagăr, așezat în marginea unui târg, era o îngrăditură de sârmă ghimpată cu barăci de lemn în mijloc, unde în anii revoluției fuseseră închiși „contrarevoluționarii", iar în anii '40 și '41 românii basarabeni și bucovineni,

înainte de-a fi porniți spre Siberia. Acum veneam noi, să le luăm locul. Lăcomia majorului ajunsese fără limite: alimentele – furate de la gura noastră, a tuturor – erau de la zi la zi mai scump plătite.

Și-atunci rabinul nostru, însoțit de Rașela, căci bătrânul nu putea merge nesprijinit (dar de ce nu m-o fi luat pe mine sau pe altul de însoțitor?), s-a prezentat la biroul locotenentului și, respectuos, i-a solicitat o audiență. Aceasta i-a fost acordată, iar rabinul l-a rugat umil ca, pentru îmbunătățirea mesei, să dea voie câtorva dintre apropiații lui, pentru care garanta cu viața, să meargă în bazar în zilele de târg, bineînțeles, sub escortă, ca să cumpere ce-or putea găsi de-ale gurii. Locotenentul i-a răspuns că regulamentul nu prevedea așa ceva, dar, la stăruințele rabinului și, mai ales, ale Rașelichii, a părut că mai cugetă, dându-i un răspuns în doi peri, cum că o să raporteze cazul mai sus, ceea ce făcea cât o jumătate de promisiune. Apoi, privind-o îndelung pe Rașelica, a întrebat-o ce școală urmase, iar la auzul răspunsului că terminase liceul, locotenentul a părut încântat și i-a propus să lucreze la Registratură. Într-adevăr, într-o chichineață a unei barăci funcționa un astfel de birou, unde unul dintre dascălii școlii noastre trecea într-un registru datele personale ale deportaților, firește, potrivit declarațiilor acestora, care se prezentau pe rând la respectivul recensământ. Lucrurile mergeau greu, din pricina vârstei înaintate și a vederii proaste, dar mai ales a scrisului tremurat și ilizibil ale recenzorului, astfel încât intervenția eficientă a unei persoane tinere nu putea fi decât benefică. În aceeași încăpere funcționa și un așa-zis cabinet medical, improvizat recent – de când începuseră să ne scoată la muncă în afara lagărului –, unde un biet felcer, Lazăr, acum pe post

de doctor, dădea câte o doză de sare amară amărâților de pacienți (căci tocmai începuse să bântuie printre noi o afurisită de dizenterie, încât toată ziua ședeam cu nădragii în vine). Rașelica a primit propunerea cu adâncă recunoștință, și, de-atunci încolo, în fiecare seară, la terminarea programului, locotenentul trecea pe la cabinet să se intereseze de mersul înregistrărilor și de soarta bolnavilor, el, care până atunci nici nu călcase prin lagăr. Bineînțeles că atât „doctorul" Lazăr, cât și bătrânul dascăl se retrăgeau în mod discret și complice, întreținând prin absența lor intimitatea celor doi. Azi așa, mâine așa, până când într-o seară Rașelica nu s-a mai întors la baraca ei, ci a apărut în zorii zilei, înainte de deșteptare, călcând în vârful picioarelor pe drumeagul ce ducea de la poartă spre baracă, de teamă să nu fie zărită de careva (fiind văzută însă de mine, întrucât, supus celei mai cumplite torturi din viața mea, nu putusem să pun toată noaptea geană pe geană și o pândeam de la geam). Avea ochii încercănați și privirea rușinată a Iuditei ieșind tot în zori din cortul lui Olofern, unde-și lăsase fecioria, dar fără să poarte în schimb capul acestuia în desagă, ca în povestea biblică.

Și chiar de a doua zi o echipă de oameni propuși de Rabi a plecat, sub pază, firește, să facă târguieli în bazar.

Dar, din ziua aceea, Rabi nu a mai fost Rabi. Ceva se frânsese în el și o cută de durere n-avea să-i mai părăsească niciodată chipul. Acesta era prețul de suferință pe care trebuia să-l plătească pentru sacrificarea nepoatei, lumina ochilor lui. Căci, fără îndoială, de bună știință o sacrificase, oferind-o olofernului pentru salvarea comunității.

Ieșirea zilnică în bazar a unei echipe care strângea pe furiș banii sau obiectele de preț ale celorlalți spre a le

transforma în alimente a îmbunătățit simțitor regimul general de hrană, căci, după obiceiul nostru evreiesc, chiar și cei total lipsiți de mijloace erau ajutați de ceilalți. Jandarmii însoțitori se bucurau și ei de micile noastre atenții. Toată lumea era mulțumită. Mai puțin un om: plutonierul-major. Acesta nu se putea împăca în ruptul capului cu gândul ca banii și giuvaierurile evreilor, ce trecuseră până atunci numai prin mâna lui – de care se și lipiseră, în cea mai mare parte –, să intre acum pe alte circuite. Nu, nicidecum. Așa ceva era o nedreptate strigătoare la cer, datorată uneltirilor diavolești ale unei muieri, Rașelica noastră, care sucise mințile, și așa crude, ale comandantului său (căci legăturile celor doi nu scăpaseră ochilor lui de copoi). Ca atare, mai întâi s-a prezentat la raport dinaintea locotenentului și i-a înfățișat temerile lui cum că, acordând unui grup de evrei libertatea de-a frecventa bazarul și de-a face schimb de bunuri cu diferiți indivizi suspecți, poate chiar spioni, putea să aducă serioase prejudicii siguranței statului.

„Prin acești spioni – spunea plutonierul-major –, ar putea ajunge la urechea inamicului vești despre lagărul evreiesc de aici, din Transnistria, despre tratamentul ce li se aplică și despre alte lucruri care, odată intrate pe mâna presei, pe lângă faptul că ne-ar face de baftă – deși asta n-are prea mare importanță –, ar putea ajunge la urechile nemților, care s-ar putea întreba: de ce fel de vigilență dau dovadă românii de se știe tot despre evreii aflați în paza lor?“ După care i-a sugerat locotenentului că ar fi înțelept să le ridice evreilor libertatea de acces în bazar. Pe un ton dur, locotenentul i-a răspuns că are prea multă imaginație, că n-ar strica să se caute la un doctor, și l-a trimis la plimbare. (Toate astea le-am aflat de la Rașela, căreia locotenentul

nu-i ascundea nimic, cum nici ea mie, „nenea al ei".) Majurul însă nu s-a dat bătut, ci, avându-și propriii oameni la Comandament, și-a strecurat și acolo scenariul, bineînțeles, completat cu turnarea șefului său, cum că ar întreține relații cu o evreică ce îl duce de nas. Dar nici acolo nu a avut mai mult spor, locotenentul bucurându-se de suficientă încredere din partea superiorilor ca să nu fie luată în serios o astfel de turnătorie. Culmea însă este că, până la urmă, scenariul majurului, ticluit din răutate și din dorință de răzbunare, a fost confirmat punct cu punct de evenimente. Cum de s-a întâmplat așa ceva?

Nu e un secret pentru nimeni și, desigur, nici pentru dumneata, că noi, evreii, suntem un popor bine organizat, că avem legături în toate direcțiile și la toate nivelurile și că, oriunde, ne facem prieteni de nădejde printre neevrei – mai ales printre oamenii de vază –, pe care în vremuri bune îi ajutăm substanțial și care, în vremuri de ananghie, ne ajută la rându-le. Un astfel de prieten se afla și în târgușorul transnistrean unde ne găseam între sârme ghimpate. Întâmplarea a făcut ca acesta să se găsească în bazar într-o zi în care echipa de evrei, strașnic păzită, de altfel, își făcea cumpărăturile obișnuite. El l-ar fi recunoscut pe unul dintre evrei, și-ți dai seama că n-a fost o problemă să intre în contact cu acesta, cu toată asprimea pazei. (De, jandarmii sunt și ei sensibili la mici atenții! Că doar sunt și ei oameni.) Așa s-a făcut că, prin intermediul respectivului prieten, comunitatea noastră a putut lua legătura cu ce mai rămăsese din comunitatea evreilor din România și, prin aceasta, cu organizațiile evreiești din întreaga lume de dincolo de linia fronturilor. Nu la multă vreme de la acest prim contact au și început să ne sosească ajutoare, unele

substanțiale, bani de diverse soiuri – lei, mărci, ba chiar ruble –, care ne erau strecurați prin prietenul nostru. Era și timpul. Bruma noastră de cocoșei și de bijuterii se cam topise și spectrul foamei ne pândea amenințător. Așa că ajutoarele s-au nimerit cum nu se poate mai bine. Ele ne parveneau cu regularitate și au făcut ca, cel puțin sub aspectul hranei, viața noastră să devină suportabilă. Dar nu numai bani ne soseau clandestin, ci și medicamente, americane, englezești, ba uneori chiar și nemțești, cum ar fi Eleudronul, care i-au salvat pe mulți de la moarte.

Așa au mers lucrurile preț de mai bine de un an și jumătate. Când, dintr-odată, s-a întâmplat... catastrofa: o percheziție neașteptată, făcută de câteva organe române, plus Gestapoul. Prea multe amănunte asupra acestor împrejurări nu-ți pot da, fiindcă n-am fost de față. Cu o lună înainte, cei mai tineri și mai robuști dintre noi formaserăm un detașament de deportați și fuseserăm trimiși să reparăm rambleul unei căi ferate, la vreo sută de kilometri de lagărul nostru. Alegerea se făcuse pe bază de vizită medicală. Țin minte cum ședeam la rând, dezbrăcați până la brâu în fața așa-zisului cabinet medical, oarecum îngrijorați de perspectiva de-a fi rupți, fie măcar și vremelnic, de restul comunității. Când am intrat, am văzut-o pe Rașelica mea instalată la birou, cu un registru mare în fața ei și cu locotenentul alături, schimbând păreri și priviri galeșe. Din acea clipă mi-am dat seama că sacrificiul pe care-l făcuse ea pentru comunitate fusese, în fond, un „dulce sacrificiu", victima fiind – după cum vedeam acum cu ochii mei și cu inima sfâșiată de durere – îndrăgostită lulea de seducătorul ei. Căci, oricât de neplăcut mi-ar fi, trebuie să recunosc că locotenentul, în ciuda celor câteva semne de vărsat de pe

obraz, avea o figură simpatică și, mai ales, acel ceva bărbătesc și dominator care subjugă femeile. Așa-zisa vizită medicală o făcea, sumar, felcerul nostru Lazăr, ridicat acum la rangul de medic-șef, iar verdictele lui, omologate de acordul idilic al celor doi, erau consemnate în registru de Rașelica. Când mi-a venit și mie rândul și am fost admis și trecut în catastif, Rașelica mi-a zâmbit și mi-a șoptit să n-am nici o teamă, că o să-mi fie bine.

O, Doamne! Biata Rașelica! Puteam eu să-mi închipui că această imagine a ei, la birou, cu catastiful în față, precum și cuvintele șoptite mie vor fi ultimele amintiri ce-mi vor rămâne de la ea?»

(În acest loc povestitorul meu s-a oprit să-și sufle nasul și să-și șteargă o lacrimă.)

«Și, într-adevăr – a continuat el –, n-am dus-o deloc rău în deplasarea asta, mai ales că fusesem numit un fel de șef peste toți prăpădiții ăia din detașament. Așa că eu nu munceam la lopată. Cred că numirea asta o datorez Rașelichii, care m-o fi prezentat iubitului ei, locotenentul, ca om priceput și de nădejde.

Ce s-a întâmplat în lagăr în lipsa mea? Nimic altceva decât că a venit, după cum ți-am spus, o comisie de control compusă din ofițeri superiori români, plus un căpitan neamț, SS-ist. Percheziția a fost la sânge. Giuvaiericale n-au găsit, e drept. Ori se transformaseră de-a lungul vremii în de-ale gurii, ori, fiind mărunte, putuseră fi mai bine dosite. Dar au găsit medicamente, străine și noi-nouțe, care, după datele de fabricație, ieșiseră pe piață cu mult după ce noi părăsiserăm Verhovețul. Așa că bieții oameni nu puteau minți că le-au luat de-acasă. „De unde le aveți?" – iată întrebarea fatală. Nu i-a fost greu SS-istului să ajungă până

la omul nostru, hahamul comunității, care făcea legătura cu prietenul de afară... Mai rău: asupra acestuia s-au găsit toți banii încă necheltuiți, lei și valută străină.

„De unde ai banii ăștia? Cine e persoana care ți i-a dat?" Că hâr, că mâr.

Până la urmă, i-au ridicat pe toți cei ce făcuseră parte din „echipa de târguieli", dar au luat-o și pe Rașela. Asta a fost numai opera majurului, care trebuie că a prezentat-o anchetatorilor drept femeia ce lega și dezlega toate în lagăr, în calitate de iubită a locotenentului (despre care nu s-a mai auzit nimic de-atunci, dar cred că bine nu i-a fost. L-or fi trimis disciplinar pe front, în linia întâi. A fost înlocuită toată garda, cu excepția majurului, care a fost înaintat în grad ca „adjutant", decorat și numit ajutor de comandant al lagărului. De, își dovedise profesionalismul, dar și fidelitatea față de SS! Fără discuție că el provocase inspecția aia nenorocită printr-un denunț). Au vrut să-l ridice și pe Rabi, dar acesta – spre norocul lui – era grav bolnav și aproape inconștient. Așa că, spre a nu se împovăra cu un potențial cadavru, l-au lăsat să moară în patul lui. Ancheta, ținută într-un local în apropiere de lagăr, a fost cum nu se poate de dură. Cel la care se găsiseră banii, hahamul, singurul care-l cunoștea pe binefăcătorul nostru de dincolo de sârma ghimpată, n-a rezistat torturii. Era și suferind de inimă, așa că a făcut infarct și a murit pe loc, luând cu el în mormânt secretul identității celui care ne făcuse legătura cu lumea liberă. Ceilalți, după ce au fost torturați inutil, căci nu știau nimic din câte voia Gestapoul să afle, au fost transportați în Germania. Cu ei a fost dusă și Rașela. Unde, în ce lagăr? Poate la Auschwitz? Nu s-a știut și încă nu se știe nimic de soarta lor. Poate când o să iasă – dacă vor ieși

vreodată – listele cu victimele fiecărui lagăr, abia atunci vom afla despre ei unde și cum și-au încheiat existența.

Odată instalat la comanda lagărului, majurul a pus serios șaua pe noi. Viața a devenit insuportabilă, hrana a fost drastic înrăutățită, corvezile și muncile erau istovitoare, sancțiunile, și mai dure. Oare din antisemitism făcea el toate acestea?

Nici vorbă. O făcea din lichelism, ca să pară mână de fier în fața șefilor, dar mai cu seamă în speranța vagă că nu toate resursele noastre valutare vor fi fost descoperite la control și că, strângând șurubul, cele câte au scăpat atunci vor ieși din ascunzători ca să ajungă iar în laba lui. Și în privința asta intuiția lui de copoi bătrân nu l-a înșelat, astfel că, pe măsură ce respectivele bunuri îi intrau în buzunar, șurubul se mai slăbea. Paralel cu asta, el inițiase și o anchetă foarte discretă printre oamenii de la care primise șpagă (înainte de intervenția lui Rabi și a Rașelei la locotenent), ca să afle identitatea „celui de afară", prin care ținuserăm legătura cu restul lumii. Cu această ocazie, unul dintre acești intermediari – care își cunoștea bine omul – și-a luat inima în dinți și i-a spus că ar fi mai câștigat lăsându-l în pace, să ne aprovizioneze cu bani și cu bunuri din care el, majurul, și-ar primi partea – nicidecum de disprețuit –, decât prinzându-l și căpătând în schimb o tinichea de decorație, că la mai mult nu se putea aștepta de la superiorii săi. Majurul a avut o revelație la auzul acelei propuneri, atât foarte logică, cât și nespus de avantajoasă, așa că și-a schimbat optica și comportamentul pe loc, lăsându-l pe intermediar ca, în cea mai mare taină și sub o pază discretă, să frecventeze bazarul în zilele de târg, pentru a reînnoda legătura. Firește, o legătură atât de primejdioasă pentru „omul de afară" – care avea și

el ezitări, pe deplin justificate – nu se putea restabili atât de repede (spre impacientarea majurului), dar până la urmă s-a restabilit. Astfel că ajutoarele au început să vină iar, laba majurului să se umple din nou, posibilitățile noastre de a ne alimenta să se îmbunătățească și regimul de lagăr să-și mai tocească din colți.

Dar cu Rabi ce se întâmplase? Își revenise din boala care îl ținuise la pat, ca să cadă într-alta și mai grea când a aflat de ridicarea Rașelei și a celorlalți. S-a închis în odaie și, trei zile și trei nopți, în genunchi pe rogojină, s-a rugat, a postit și a plâns. Când a deschis ușa era de nerecunoscut, într-atât îl măcinase durerea pentru pierderea Rașelei, pe care el însuși o dusese de mână ca jertfă pentru salvarea comunității. Noi simțeam că îl pierdem și asta ne îndurera pe toți. Fusese pentru noi mai mult decât un părinte și sfatul lui înțelept nu o dată ne-a scos la liman. S-a închis într-o tăcere din care nu ieșea decât rareori, atunci când îi cerea situația.

În vremea aceea cursul evenimentelor se schimbase. Din afară ne veneau știri despre înfrângerea armatelor hitleriste și înaintarea celor sovietice. Frontul se apropia de noi, speranțele începuseră să ne crească în inimi, ca și dorința de răzbunare pentru toate umilințele și suferințele îndurate. În aceste împrejurări, într-o seară, Rabi chemă la el vreo câțiva fruntași ai comunității, „oameni de nădejde" – cum se spune în legea noastră –, printre care mă număram și eu. Îl găsirăm întins în pat. Abia vorbea.

„Dragii mei, începu el cu voce stinsă, suferința noastră se apropie de sfârșit. Biruința Aliaților ne va aduce în curând izbăvirea. Atunci Steaua lui David va străluci, sus, sus de tot. Atunci ne vom recăpăta drepturile, iar puterea noastră va fi mai mare ca oricând. Eu nu voi mai apuca acea

clipă. Dar am o rugăminte pentru voi, pe care v-am condus o viață de om ca rabin și ca șef al comunității. Am o rugăminte pentru acea clipă sublimă a victoriei noastre, și vă rog cu ultima mea suflare să-mi jurați că mi-o veți îndeplini."

„Jurăm, Rabi, jurăm! Jurăm în fața lui Dumnezeu să-ți îndeplinim ultima dorință. Așa să ne ajute Dumnezeu!" Și toți ridicarăm solemn mâna, în semn de jurământ. „Spune-ne, dar, care este ultima ta dorință!"

„Rugămintea mea – pe care ați jurat să mi-o respectați – este aceasta: Atunci când, după atâtea jertfe de vieți, nenumărate suferințe și umiliri, veți ajunge să aveți puterea în mâinile voastre... SĂ NU VĂ RĂZBUNAȚI!"

Aceste ultime cuvinte căzură ca o găleată de apă rece peste capetele noastre. Rămaserăm muți și împietriți preț de câteva secunde. „Cum, Rabi – rupse tăcerea unul dintre noi –, am auzit eu bine? Să nu ne răzbunăm? Cum adică? Să-i lăsăm nepedepsiți pe cei ce ne-au scos din casele noastre, de s-a ales praful de tot ce-am agonisit o viață întreagă?"

„Să lăsăm nepedepsiți, interveni un altul, pe cei care ne-au pornit, fără nici o vină, pe drumurile deportărilor ca pe niște răufăcători, de au murit pe drum sau în lagăre atâția dintre noi?"

„Dumneata vorbești? – interveni Rabi cu o neașteptată energie. Dumneata, care n-ai știut să-ți ții băiatul în frâu și l-ai lăsat să se înhăiteze cu al lui cutare și al lui cutare, ca să facă pe comuniștii și pe partizanii? Dacă ei n-ar fi tras în soldații români, dacă n-ar fi curs sânge, dacă nu l-ar fi omorât pe acel biet soldat – l-ați văzut cu toții –, noi nu am fi fost acum aici. Și să aducem slavă Domnului că am pățit numai atât, căci putea fi mai rău! Mult mai rău! Ehehei! Să fi tras nemernicii și inconștienții ăia ai noștri în

trupele nemțești, sau ungurești, și să fi văzut atunci dacă mai rămânea unul dintre noi în viață!"

„Da, asta așa este. Nu putem tăgădui. Românii sunt mai puțin răi decât alții. Dar pentru asta, Rabi, să-l lăsăm nepedepsit pe majurul care ne-a jupuit și de puținul ce-l mai aveam asupra noastră și care se face vinovat – asta e sigur – de ridicarea de către Gestapo a celor mai buni dintre noi, printre care și Rașela?"

„Cum să nu ne răzbunăm? sări al treilea. Dar ce, suntem goimi[1] ca să «întoarcem și obrazul celălalt când ni se trage o palmă»? Așa cum învăța... nu-i mai spun numele. Nu, Rabi, în Legea noastră, a talionului, pe care tu o cunoști mai bine decât noi toți, scrie: «Ochi pentru ochi și dinte pentru dinte!»"

„Da, e drept – răspunse cu glas scăzut Rabi, epuizat de efortul intervenției –, așa scrie, cum spuneți voi, dar, fiindcă îmi vorbiți de Lege, tot acolo, în Deuteronom, la capitolul 32, versetul 33, mai scrie că așa a zis Domnul: «A Mea este răzbunarea». Vedeți voi, dragii mei, răzbunarea este treaba Domnului și El o administrează așa cum trebuie: *ochi pentru ochi, dinte pentru dinte.* Cine ești tu, omule, de te bagi peste Domnul ca să-ți însușești acest atribut al Lui? Că tu, în furia care te orbește, pentru un ochi îi scoți neamicului tău pe amândoi, și pentru un dinte îi smulgi pe toți. Și așa se face că fostul tău călău ajunge să se dea acum el de victimă a ta și, când i-o veni bine – că în viață situațiile se schimbă mereu –, să se răzbune pe tine, bineînțeles, cu dobânda pe care crede că i se cuvine. Și uite așa răzbunarea duce la o răzbunare și mai mare și leagă cele două părți cu

1. „Animale"; denumire peiorativă dată de evrei creștinilor. (*N.ed.*)

un lanț de violențe din ce în ce mai mari, din care nu mai este ieșire. De aceea v-am cerut să renunțați la ea. Ce, altceva mai bun nu aveți de făcut în viață decât să loviți și să fiți loviți?"

„Nu putem, Rabi, nu ne cere să renunțăm la răzbunare! Dacă ceva ne-a ținut în picioare în cele mai cumplite încercări, acela a fost gândul că va veni o zi când îi vom putea plăti dușmanului, cu vârf și îndesat, tot răul pe care ni l-a făcut. Nu ne cere să renunțăm la acest vis care ne-a ajutat să supraviețuim!"

„Dar mi-ați jurat, replică rabinul, mi-ați jurat!"

„E drept, numai că n-am știut că e vorba despre așa ceva. Dezleagă-ne de jurământ, Rabi! Te rugăm, te implorăm. Dezleagă-ne de jurământ!"

Dar Rabi nu le răspunse și se întoarse cu fața la perete, în timp ce noi căzurăm în genunchi, frângându-ne mâinile, smulgându-ne părul și barba, bătându-ne cu pumnii în piept și implorându-l să ne dezlege de jurământ și să nu ne ceară o jertfă atât de grea. Însă rabinul continua să tacă. Într-un târziu, obosiți de atâtea rugăminți, ne scularăm unul câte unul, îndreptându-ne spre pat să ne luăm bun-rămas de la el. Dar primul care îi luă mâna rămase ca trăsnit. Mâna era rece. Rabi murise. Murise cu fața la perete. Murise supărat.»

Aceasta e povestea rabinului de la Verhoveț care a murit supărat, cu fața la perete..." își sfârși povestea colegul meu de celulă. Și, fiindcă tocmai se sunase stingerea, ne desfăcurăm paturile, ne dezbrăcarăm și, după ce ne făcurăm rugăciunea – fiecare în felul său –, ne băgarăm sub pături. Dar imagini din povestirea lui continuară să mă urmărească.

Nu puteam adormi. Și nici el. Simțind asta, într-un târziu l-am întrebat:

«Dar dumneata ce crezi despre doctrina NERĂZBUNĂRII a rabinului?»

«Ce pot să-ți spun? Atunci am căzut și eu în genunchi, ca toți ceilalți, și m-am bătut cu pumnii în piept, și mi-am smuls părul și barba, și l-am implorat să ne dezlege de jurământ, să nu ne lipsească de bucuria întunecată a răzbunării. Și, într-adevăr, după aceea a urmat un lanț neîntrerupt de răzbunări. În primul rând, s-au întors pe tancurile sovietice, acum în chip de eroi, descreierații noștri care trăseseră atunci în soldații români, lăsându-ne pe noi, comunitatea, să plătim oalele sparte. Nu s-au oprit la Verhoveț, care, cum se știe, a rămas în teritoriul cedat URSS-ului, ci au trecut în România, devenind pe loc comisari și anchetatori în închisorile pe care comuniștii le-au umplut cu românii ce se împotriveau comunizării; și, după câte s-au auzit, au făcut acolo, sub lozincile luptei de clasă, multe blestemății, torturi și crime. Astea tot răzbunări au fost, care sigur se vor întoarce tot împotriva noastră, a evreimii din țară.

Cum după moartea lui Rabi și dispariția atât de tragică a Rașelei nimic nu mă mai reținea în Verhoveț, tot în vremea aceea am trecut și eu în România, unde am intrat contabil într-o întreprindere de stat atunci înființată. Aici, în țara asta, aveam o poliță de plătit majurului, tartorele dispariției Rașelei, ca și a dispariției altora din comunitatea noastră, ale căror tragice destinuri trebuiau răzbunate. Majurul însă devenise între timp membru de partid și agitator de prima mână, fiind avansat la rangul de ofițer. Trecutul lui de jandarm și supraveghetor de lagăre nu-l afectase cu nimic, așa cum se întâmplase cu foarte mulți

din categoria lui, băgați, pe drept, sau pe nedrept – că nu toți au fost neoameni –, la pârnaie. Pesemne că, uns cu toate alifiile, a știut să ungă unde trebuie, că bani, har Domnului, avea destui... furați de la noi. De, tovarășii sunt și ei oameni! Ghinionul lui a fost însă că, după o oarecare căutare, am reușit să dau de el. Denunțul meu însoțit de intervenții mai de sus – că, de!, avem și noi acolo oamenii noștri – au făcut să sară una după alta pernele de sub fundul lui și, în final, l-au condus acolo unde-i era locul, după gratii. M-am răzbunat, dar uite că și eu am ajuns tot după gratii! Poate că însăși prezența mea aici să aibă o legătură ascunsă cu denunțurile mele. Care, cine știe?, vor fi deranjat poate pe susținătorii necunoscuți și mituiți ai majurului. Așadar atunci îl consideram pe Rabi un utopic care visa la o lume fără răzbunare. Dar acum, când am ajuns aici, la pârnaie – și nici nu știu bine de ce –, parcă mi-am cam schimbat părerea. Răzbunarea răzbunare aduce, și vorba lui Rabi: „N-avem altceva mai bun de făcut în viață decât să lovim și să fim loviți?" Lanțul acesta al vendetelor nu se poate el odată și odată întrerupe?»

«Nu te superi dacă te întreb de ce ai ajuns aici?»

«Nu, nu mă supăr. Numai că nu sunt sigur dacă motivul prezentat în ordinul de arestare nu e decât un pretext.»

«Și care e motivul invocat?»

«Că aș cunoaște identitatea omului nostru de legătură și aș refuza s-o divulg autorităților.»

«Cum asta? am replicat eu uluit. Înțelegeam să-l urmărească Gestapoul. Dar Securitatea de ce s-o facă? Doar actul lui e curajos și demn de lăudat. Doar a salvat o comunitate prin acțiunea lui. Omul ăsta ar merita să fie răsplătit, nu vânat de Securitate!»

«Ceea ce spui dumneata era valabil până la procesul celor șase medici evrei acuzați că au vrut să-l omoare pe Stalin[1]. De aici încolo începe o nouă eră în istoria relațiilor dintre comunism și poporul evreu. Chiar și la noi, în România. N-ai auzit de procesul intentat lotului Ana Pauker, Vasile Luca, Teohari Georgescu etc...? Îi doare în cot pe comuniștii români de cine i-a ajutat ieri pe evreii din lagăre. Pentru Gestapo, ca și pentru KGB ori pentru Securitate, omul acela, binefăcătorul nostru, care ne-a făcut legătura cu asociațiile evreiești din America, a fost și rămâne un agent acoperit al FBI-ului, o *cârtiță*, care trebuie descoperită și lichidată. Doar suntem în plin Război Rece, ce Dumnezeu! Pe mine mă acuză că mi-este cunoscută identitatea lui și că nu vreau să le-o divulg. Dar eu mă jur pe tot ce am mai scump pe lume că habar n-am cine este. Singurul care-l cunoștea era hahamul nostru care a murit în timpul anchetei. L-a mai cunoscut după aceea samsarul, omul majurului, dar el, imediat ce s-a putut, a întins-o în America. Știa el de ce binefăcătorul nostru n-a ieșit la rampă pentru a primi aplauze la scenă deschisă și recompense pentru faptele sale. A rămas în ascunzătoarea lui. Și el știa de ce.»

«Atunci trebuie să înțeleg că implicarea dumitale în identificarea *cârtiței*, cum îi zici, ar putea fi opera majurului ca răzbunare pentru reclamațiile pe care i le-ai făcut?»

«E singura explicație plauzibilă. De ce, dintre toți evreii din fostul lagăr, numai mie mi-a căzut pe cap beleaua asta,

1. Proces declanșat în 1953, la Moscova, în urma acuzelor personale ale lui Stalin cum că nouă medici, dintre care șase evrei, complotaseră în vederea otrăvirii sale. (*N.ed.*)

de a-l fi cunoscut, cică, pe omul cu pricina? Aici se vede clar mâna majurului. Va fi văzut interesul anchetatorilor pentru *cârtiță* și le-o fi zis: „Eu nu l-am cunoscut, dar știu un evreu din lagăr care sigur a avut de-a face cu el.“ Ce-l costa să arunce o vorbă ca asta?»

«Atunci are dreptate rabinul dumitale. Răzbunarea aduce răzbunare.»

«Are. Bineînțeles că are! Mie în sută că are! Dar pot eu s-o recunosc pe față, în mod public? Dacă aș respinge preceptul *ochi pentru ochi și dinte pentru dinte*, unde aș ajunge? Ar însemna să ies din Tora și să devin... Ce? Creștin, nu-i așa? Or, eu vreau să mor în legea strămoșilor mei... Ei, dar s-a făcut târziu. Hai să ne culcăm! Tare complicate mai sunt și lucrurile astea și, oricât le-ai suci și învârti, tot nu le poți da de cap.»

Și, cu aceste considerațiuni filozofice, și-a tras pătura peste cap.

A doua zi, după numărătoare (care se făcea prin vizetă), a intrat la noi un caraliu și i-a ordonat colegului meu de celulă să-și ia toate lucrurile și să-l urmeze. De atunci nici nu l-am mai văzut, nici n-am mai auzit de el.“

Astfel își sfârși strania poveste Eugen Dragomir.

Markov

Iată o altă povestire de-a lui Eugen Dragomir:

„Evenimentele de după 23 august ’44, precum și invazia trupelor sovietice m-au prins la Bacău, orașul meu de reședință, unde-mi practicam profesia de avocat. Lucram în contenciosul unei firme de import-export. Trec peste grozăviile

pricinuite de invazia acestor barbari, ca să ajung la ceea ce mi s-a întâmplat mie personal. La vreo două săptămâni de la intrarea lor, într-o seară, au pătruns în locuința mea un ofițer NKVD-ist cu patru agenți și un traducător. După o verificare sumară a identității și o amănunțită percheziție a locuinței, m-au ridicat și m-au transportat într-o dubă la sediul lor. Acolo m-au declarat arestat și m-au vârât într-o celulă. În noaptea următoare am fost scos la anchetă. La un birou luminat de o lampă electrică de mare putere era instalat într-un fotoliu larg anchetatorul, un personaj masiv, cu o figură tipic rusească; alături stătea traducătorul. În fața mesei se găsea scaunul fatal al anchetatului, pe care, la invitația bărbatului masiv – care s-a recomandat: «Maiorul Markov» –, m-am așezat cu sfială, izbit în plin de lumina orbitoare a becului. După întrebările de rutină, Markov m-a somat direct și fără înconjur să-mi declar întreaga activitate de spion în favoarea Germaniei naziste, cu cine din Gestapo am avut legături, ce informații i-am procurat, unde aveau loc întâlnirile noastre conspirative, ce rețea de complici am condus pentru strângerea materialului, ce bani am primit de la nemți și cu cât îmi plăteam complicii. În final, mi-a atras atenția că singura mea șansă de-a scăpa de plutonul de execuție este sinceritatea. Sub ploaia aceasta de acuzații pe cât de grave, pe atât de neașteptate, de uluitoare și de aberante, am rămas pentru câteva momente pur și simplu năucit. Scuturându-mi capul și revenindu-mi după câteva secunde din starea de boxer pus la podea, i-am răspuns anchetatorului că în viața mea n-am făcut spionaj și că niciodată n-am avut de-a face cu Gestapoul.

Acesta, nepărând a lua în considerare spusele mele, a reluat mașinal, cuvânt cu cuvânt, șirul de acuzații, inclusiv

referirea la plutonul de execuție și la unica mea șansă de salvare prin sinceritate și prin colaborarea cu ei pentru demascarea întregii rețele. Cum eu, cu disperarea în glas, am repetat că n-am nimic de-a face cu tot ce mi se pune în spinare, maiorul mi-a răspuns, imperturbabil, că-mi dă răgaz să mă mai gândesc și l-a sunat pe caraliu să mă ducă înapoi în celulă. În nopțile următoare am avut parte de același scenariu: el repetându-mi cuvânt cu cuvânt, mașinal și înnebunitor, aceeași placă, iar eu negând cu disperare orice acuzație. Simțeam cum mă părăsește puterea de judecată și cum se cască înaintea mea golul demenței. Până când la un moment dat, la al nu știu câtelea interogatoriu, m-au lăsat nervii și am izbucnit în hohote de plâns: «Dar lăsați-mă odată în pace! Împușcați-mă mai bine, decât să mă torturați în halul ăsta cu acuzații la care nu-mi aduceți nici o dovadă!»

«Aha! Nici o dovadă? a replicat Markov, scos pentru prima dată din schema lui. Dar asta ce e?» Și mi-a întins o fotografie.

Privind-o, m-am recunoscut în ea, urcând dinspre stradă treptele unei clădiri publice unde funcționa o agenție de comerț germană. Și s-a făcut lumină în capul meu.

«Dar, domnule maior, aici era o agenție de comerț germană cu care firma mea colabora. Odată, ivindu-se o neconcordanță între datele lor și datele noastre cu privire la nu mai știu ce livrare de marfă, am fost trimis de patronul meu ca, în calitatea mea de jurist, să pun lucrurile la punct. Lucru ce se poate verifica din actele contabile ale firmei – și vă rog s-o faceți –, unde veți găsi și procesul-verbal semnat de mine și de funcționara germană, din partea agenției lor.»

«Agenția de comerț despre care vorbești era o acoperire a Gestapoului, care sub firma ei își desfășura activitatea de spionaj.»

«Tot ce se poate, domnule maior! Nu pot să infirm teza dumneavoastră, dar nici s-o confirm. Se vor fi găsit sub firmă și urechile Gestapoului. Dar eu nu aveam de unde să știu lucrul ăsta. Eu cu agenția de comerț am avut de-a face. Și apoi, o singură dată am fost în localul respectiv, așa că n-am avut ocazia să remarc ceva suspect.»

«De câte ori zici că ai fost acolo?»

«O singură dată. Vă jur!»

Maiorul a tăcut și, după o îndelungă reflecție – care mi s-a părut a dura o veșnicie –, a deschis sertarul biroului, a scos un top de coli de hârtie și mi le-a întins.

«Scrie! – mi-a spus. Scrie tot ce ai observat din momentul în care ai pășit pragul agenției! Descrie în detaliu tot interiorul, oamenii prezenți și tot ce ți-a atras atenția cât ai stat acolo!» Apoi, către caraliul care sosise între timp: «Rămâi cu el și, când va termina de scris, îl duci în celulă.» Cu această recomandare s-a ridicat și, urmat de tălmaci, a părăsit încăperea.

Oarecum ușurat și întrevăzând în această operațiune o șansă de ieșire din impas, m-am apucat cu furie de scris. Mi-am scormonit mintea după toate amănuntele, după toate detaliile. Imaginile îmi veneau cu atâta rapiditate, încât penița abia reușea să le prindă și, cu o putere pe care ți-o dă numai disperarea, în câteva ceasuri am umplut vreo patru, cinci coli. Când se albea de ziuă, am depus tocul pe maldărul de coli și l-am scuturat zdravăn de mânecă pe paznicul meu, instalat într-un fotoliu și prăbușit într-un somn adânc.

De atunci au trecut patru, cinci zile și... nimic! «Ei, mi-am zis, le-o fi trebuit câteva zile ca să traducă în rusă proza mea.» Dar a mai trecut o săptămână, au trecut două și tot nimic. Optimismul meu se topea pe zi ce trece și în locul lui se furișa disperarea. «Declarația mea n-a ajutat cu nimic, iar ei tot spion mă consideră.» Când, într-o noapte, m-am trezit cu un caraliu care, după ce m-a zgâlțâit de umăr, mi-a spus să mă îmbrac iute, iute (*bîstree, bîstree*) și să-l urmez. Numai că, ajunși la capătul coridorului, în loc s-o luăm la dreapta, spre birourile de anchetă, am luat-o la stânga, spre ieșire. Ținut de braț de caraliu, am trecut prin curte înspre poartă, străbătut de un tremur nervos, fie pricinuit de frigul nopții de octombrie, fie pur și simplu de frică. În fața porții aștepta o dubă neagră. «Până aici mi-a fost... N-au crezut nimic din ce-am scris și mă duc la execuție. Doamne, ai milă de mine!... Și dacă o fi să mor, să mor creștinește!» În dubă, nimeni; eu eram singurul pasager, având ca destinație eternitatea.

Odată pornită mașina, toată atenția mea, auzul mai cu seamă, s-a concentrat asupra traseului. «Unde mă duc asasinii ăștia?» Cum cunoșteam ca-n palmă întreaga regiune, pe care deseori o străbătusem în interes de serviciu, interpretând zgomotele din afară (lătratul câinilor, care însemna trecerea prin sate, opriri mai lungi, însoțite de șuier de locomotivă, care însemnau traversare de cale ferată), precum și diferitele zdruncinături (mai cu seamă o porțiune de gropi, una după alta, care mă duceau cu gândul la tronsonul de șosea Filipești–Onișcani, unde văzusem nu de mult că se făceau reparații), am reușit până la urmă să-mi dau seama că ne îndreptam spre Roman.

Așa a și fost. Mașina a oprit și, coborând pe trotuar, m-am pomenit în fața unei case orășenești, pe lângă care am avut

impresia că mai trecusem cândva. Flancat de doi caralii cu pistol la centură, am intrat într-o curtișoară cu pomi și cu straturi de tufănici, care își lăsau ultimul parfum. Între straturile de flori, o bancă. Unul din caralii a urcat treptele scării de la intrare, pătrunzând în casă, iar celălalt s-a așezat pe bancă, făcându-mi și mie loc. Cred că am stat așa preț de o jumătate de ceas, răstimp în care mi-au defilat prin față momentele cele mai hotărâtoare din viața mea. Simțeam că mă apropiam de final și, cu priviri disperate, căutam orice amănunt din lumea asta luminată din care urma să fiu smuls și aruncat în neant, în necunoscut sau cine știe în ce altă lume, de care pomenesc toate religiile. Într-un sfârșit, a apărut în pragul ușii primul caraliu și ne-a făcut semn să intrăm. «Desigur, au pus la punct toate detaliile, inclusiv debarasarea de cadavru, mi-am zis în sinea mea, urcând scările și făcându-mi discret semnul crucii. Doamne, dă-mi bărbăție, să nu tremur în fața călăilor!»

Am pătruns într-un pridvor lung, luminat anemic, cu geamlâc și cu mai multe uși, printr-una făcându-se din nou nevăzut primul caraliu. Eu și celălalt caraliu ne-am așezat pe o bancă – și iar așteptare... În timpul căreia privirile mele devorau și ultimul detaliu din acel spațiu care, așa îngust și meschin cum era, avea să-mi fie poate ultima imagine din lumea asta.

După o altă veșnicie, s-a deschis o ușă, chiar în fața noastră, și primul caraliu ne-a poftit să intrăm. Îndată ce am pășit în încăpere, mi s-a arătat un scaun lângă ușă, pe care m-am și așezat, în timp ce caraliul ce servea de ghid a dispărut, ca de obicei, printr-o ușă laterală, iar celălalt s-a cufundat într-un fotoliu. Din locul meu puteam vedea în întregime încăperea care, luminată semiobscur de lampa

de pe birou, părea a fi o cameră de anchetă cu tot dichisul. Pe peretele din fund, dintr-un tablou agățat deasupra unui dulap plin cu dosare rânjea cu viclenie chipul lui Stalin. Încetul cu încetul, gândul unei execuții iminente a început să facă loc presupunerii că aș fi fost adus aici pentru un supliment de anchetă, desigur, cu un personaj mai mare în grad decât Markov, dar care întârzia să apară. «Nu, hotărât lucru, nu m-au adus aici ca să mă execute!... Pentru asta m-ar fi dus într-un beci, nu într-un birou de anchetă.»

Relaxat de acest gând, am început – după cum mi-era obiceiul – să examinez diferitele aspecte ale încăperii, de pildă tapetul învechit al pereților, sau stucatura aurită și patinată a tavanului, sau calitatea draperiilor plușate și grele, dar un pic roase de vreme, care încadrau fereastra, ori desenul parchetului de stejar vechi, încercând să-mi dau seama, din toate aceste detalii, ce fel de oameni locuiseră aici, la ce nivel de cultură și de rafinament se ridicaseră și cărei trepte sociale îi aparținuseră. Asta mă preocupa pe mine la ora aceea, și nu ancheta, care, față de primejdia de moarte pe lângă care trecusem, mi se părea acum apă de ploaie. Și astfel a trecut cam o jumătate de ceas, până ce caraliul-ghid a apărut din nou; de data asta am ieșit tustrei din cameră, apoi din casă și, trecând pe lângă straturile parfumate de tufănici, ne-am îndreptat spre ieșire, unde, cuminte și răbdătoare, ne aștepta duba.

«Ce Dumnezeu o fi însemnat toată manevra asta?... Pesemne mă vor fi scos pentru anchetă, iar anchetatorul n-o fi putut veni... Probabil că vor repeta figura într-una din nopțile următoare... Nu-i nimic; puțină variație nu strică», am reflectat eu pătrunzând în bezna din pântecul dubei. Zdruncinăturile la trecerea prin gropile tronsonului de șosea pe

unde veniserăm, ca și zgomotele tipice traversărilor de cale ferată, ori lătratul câinilor de prin satele cunoscute de mine m-au făcut să parcurg cu mintea itinerarul de înapoiere la închisoare. Când am ajuns în celulă, se lumina de ziuă.

Peste vreo două nopți sunt dus iar la anchetă. De cum am intrat, Markov, ridicându-se de plecare, mi-a întins un top de coli. «Ia loc și descrie în detaliu tot ce ai văzut acum două nopți în casa unde ai fost dus, de cum ai intrat pe poartă și până la plecare!» Apoi a ieșit din birou. M-am apucat de scris; scrie, și scrie, și iar scrie. Toate amănuntele, toate detaliile, până la nimicuri, legate de acea casă misterioasă în care trecusem de la spaimă și disperare la liniștire și ușurare îmi veneau acum buluc în fața ochilor ca și cum le-aș fi văzut exact atunci.

Când se lumina de ziuă, am pus tocul pe cele șase, șapte pagini umplute cu scrisul meu mărunt și l-am scuturat de mânecă pe paznic.

Și iar a mai trecut o săptămână. «Ce m-o fi înjurând acum *perevodcikul* (tălmaciul), căruia i-am dat de lucru, nu glumă!» Totuși, nu înțelegeam sensul acelei plimbări nocturne cu duba, și nici interesul lui Markov pentru descrierile mele. În sfârșit, într-o dimineață de data asta, sunt dus iarăși la Markov.

«Ce profesiune spuneai că ai?»

«Avocat.»

«Păcat! Trebuia să te fi făcut scriitor. Ai un spirit de observație nemaipomenit, care pur și simplu m-a derutat. O *singură* dată spuneai că ai fost la agenție?»

«O *singură* dată, vă jur!»

«Nu te mai jura! Sunt nevoit acum să te cred. Însă când ți-am citit atunci descrierea agenției pe cinci coli pline de

toate amănuntele, datele și detaliile, mi-am spus că este exclus, absolut exclus, ca un om care a fost o *singură* dată într-un imobil să-i poată face o descriere atât de completă și de exactă (căci totul a fost verificat). Deci, ca să poată face o astfel de descriere, omul acela trebuie să fi fost de foarte multe ori acolo și, firește, nu numai pentru afaceri de comerț. Totuși, ca să-ți dau o șansă și ca să fiu și eu cu conștiința împăcată, ți-am creat ocazia de-a intra într-o astfel de casă și de a mi-o descrie, numai după o *singură* vizită. Aici spiritul dumitale de observație s-a dovedit a fi formidabil. Am fost la fața locului cu astea (și mi-a arătat câteva coli bătute la mașină în rușește) și le-am verificat personal, punct cu punct. N-ai inventat nimic. Toate datele dumitale sunt exacte. Te felicit! Ai câștigat partida!» Și către caraliul însoțitor: «Condu-l în celulă să-și ia lucrurile și apoi la grefă, să-și primească biletul de eliberare!»

Și, astfel, corectitudinea acestui anchetator care n-a cruțat nici o osteneală pentru evaluarea exactă și imparțială a unor acuzații mi-a redat libertatea. O, dacă – pentru aflarea adevărului – anchetatorii noștri de mai târziu (români get-beget) ar fi dat dovadă măcar pe jumătate de conștiinciozitatea și de scrupulozitatea rusului Markov... o, atunci foarte mulți dintre noi nu ne-am afla acum aici", și-a încheiat Dragomir istorisirea neobișnuitei sale aventuri.

Cafeaua coanei Marioara

„Mă aflam în sinistra închisoare a Aiudului. Printre cei cu care eram în celulă se găsea și un general Anton din jandarmerie, care, după 23 august 1944, deținuse în armată o

funcție foarte importantă. Cum în lupta cu urâtul și cu foamea ne creasem obiceiul ca între masa de seară și stingere fiecare dintre noi să povestească ceva din viața lui, într-o seară îi veni rândul și generalului nostru. Omul era comunicativ, deschis sufletește, ba chiar de o anumită ingenuitate, aproape copilărească, ce-l făcea simpatic, dar care nu avea nimic în comun cu profesia lui de jandarm. În apropierea evenimentelor de la 23 august, era numai colonel și-și făcea serviciul la Ministerul Armatei, de lângă parcul Cișmigiului, ale cărui alei le străbătea în fiecare dimineață în drum spre birou.

«Era într-o splendidă dimineață de august – își începu povestirea generalul – când mă apropiam de acel colț al grădinii unde era ieșirea spre minister și unde casele mărginașe își deschideau balcoanele spre aleea pe care mergeam. Când, ce să vezi? La unul dintre aceste balcoane, coana Marioara, soția unui avocat bine cunoscut în București, cu care eram în vizite prietenești, mi-a făcut semn să mă apropii.

„Bine, dom'le colonel, treci pe lângă noi, muritorii de rând, fără să ne bagi în seamă, fără să arunci măcar o privire către balconul nostru? Ce, nu știai că locuim aici? Las' c-o să te spun eu lu' cocoana matale și la toate cocoanele cu care-n fiecare joi avem *jour fixe*!"

„Vai, coană Marioaro! Sărut mânușițele! Dar cum poți să spui așa ceva? Iartă-mă, dac-oi fi trecut distrat sau neatent pe lângă casa matale. Dar câte griji am eu pe cap, nu-ți mai spun!" m-am apărat eu, apropiindu-mă de balcon, de unde venea o undă parfumată, înnebunitoare, de cafea braziliană de-ți cârnea nasul. Vă amintesc că în acele vremuri se bea numai cafea erzaț, făcută din orz prăjit.

„Bine, dom'le colonel, te iert! Dar, pentru ca împăcarea să fie deplină, te poftesc pe balcon să bem împreună cafeaua păcii."

„Gata, coană Marioaro! La ordinele dumneavoastră! Sărut mânușițele!"

Și, intrând în curte, am urcat cele câteva trepte ce duceau spre terasa năpădită de tufe de mușcate unde, pe o masă de nuiele de răchită, fierbea la o mașinuță de gătit cu spirt un ibric cu cafea. Nu cred că la ora aceea erau multe cucoane în București care să facă o cafea precum coana Marioara. Și mai avea dumneaei o faimă: ghicea în cafea de te cruceai. Mare, mare farmazoană era coana Marioara asta!

Așezat în fotoliul de răchită, sorbeam cu nesaț licoarea neagră, asezonată de grațioasa mea gazdă cu ultimele noutăți mondene, pe care mi le servea – mai ales când era vorba de persoane cunoscute – cu umor și cu mici răutăți, căci dumneaei era o bârfitoare de înalt rafinament, care știa să ridice bârfa la nivel de mare artă. În sfârșit, când am terminat cafeaua, coana Marioara mi-a luat, cu o mină ce vădea curiozitate, ceașca din mână.

„Poate vreți să-mi ghiciți în cafea. Știu că sunteți neîntrecută în asta!"

„Bine, dom'le colonel! Dacă asta ți-i voia..."

Dar, pe măsură ce se adâncea în citirea cestii mele, fața ei își pierdea voioșia obișnuită și prindea un aer de severitate, ca și când ar fi dat acolo peste lucruri neplăcute sau grave.

„Dom'le colonel, rupse ea într-un târziu tăcerea. În fața dumitale se ridică o cumpănă grea... Da, foarte grea chiar... Cineva... un apropiat de-al dumitale... va veni... să-ți facă o propunere... e vorba de ceva foarte important... foarte

grav chiar... Și... aici e aici! Dacă vei primi propunerea, viața dumitale va cunoaște de îndată o ascensiune uluitoare, plină de succese la care nici nu ai visat vreodată... Dar, dacă o vei respinge... (moment în care vocea ei deveni gravă)... viața dumitale va intra într-un con de umbră... va fi însoțită de amărăciuni și de suferințe și va sfârși în cel mai profund întuneric..." Și, zicând acestea, s-a cufundat în tăcere și s-a lăsat pe spătarul fotoliului, ca și cum ar fi fost istovită de efortul ei de Pythie modernă.

Eu m-am ridicat, i-am sărutat mâna, mulțumindu-i pentru cafea și mai ales pentru ghicit, și mi-am văzut de drum.

„Vezi ce faci cu *propunerea*!" mi-a strigat din urmă coana Marioara, făcându-mi semn cu mânușița ei durdulie, înainte de a trece eu de colțul aleii. Oarecum tulburat de această profeție, mi-am zorit pașii către minister, unde în cabinetul meu am găsit pe birou un vraf uriaș de corespondență (veneam după o permisie de câteva zile), în care m-am și adâncit, aproape pierzând noțiunea timpului. Pe la 10 jumătate m-am pomenit cu un vechi camarad de liceu militar și de școală de ofițeri, ce mi-era chiar prieten, colonelul X (i-am uitat numele; să mă ierte cititorul! – *n.m., R.M.*), pe care nu-l mai văzusem de multă vreme. Ne-am îmbrățișat și, după schimbul de banalități de rigoare, l-am întrebat ce vânt îl aducea la mine. Drept răspuns, amicul meu și-a întors fața spre ușă, examinând-o îndelung, parcă pentru a se asigura că dincolo de ea nu trage nimeni cu urechea, iar apoi, cu voce scăzută și pe un ton conspirativ, a început să-mi descrie situația generală a frontului: „...dezastruoasă, nemții au pierdut practic războiul, și în catastrofa lor ne vor târî și pe noi", apoi situația frontului nostru din Basarabia și Moldova: „...și mai

dezastruoasă, pe punctul de a se sparge din moment în moment, iar trupele sovietice pe punctul de a-și revărsa peste țara noastră toate urgiile și blestemățiile de care sunt capabile. Și vai de biet poporul nostru! Singura salvare este ieșirea noastră din război și obținerea armistițiului din partea Aliaților. Asupra acestui lucru, în mare secret, au căzut de acord reprezentanții tuturor partidelor. Dar cine să îl pună în aplicare? Cine să ceară armistițiul? Mareșalul? Ar fi și el de acord, dar se gândește să ieșim din război cu acordul nemților, că, vezi Doamne, așa e cavaleresc. Numai că Hitler nu ne va da niciodată acordul. Ce, e prost să piardă România, cu petrolul și grâul ei? Și atunci, dacă Mareșalul ezită și temporizează într-o situație în care orișice clipă pierdută poate duce la catastrofă... ce e de făcut? *Trebuie înlăturat Mareșalul*, și asta până nu e prea târziu. Salvarea țării, înainte de toate! Tu ce părere ai? Vii cu noi... noi, cei care ne-am propus să-l înlăturăm de la putere... în eventualitatea că persistă în refuzul de-a scoate țara din război?"

Un curent de gheață mi-a trecut pe șira spinării la auzul acestei propuneri. „Vasăzică s-a creat o conjurație, un complot, la care sunt și eu chemat să iau parte. Un complot? Și dacă nu reușește? Plutonul de execuție ne așteaptă. Cu Mareșalul nu e de glumit. Nu, nu... nu mă bag. E prea periculos... dar cum naiba să-i justific refuzul meu?" Așa că am rămas mut clipe în șir.

„Ei, ce să-i spun Majestății Sale din partea ta?" m-a întrebat în final amicul.

„Deci Majestatea Sa e în spatele acestei acțiuni, m-am gândit eu. Dar asta nu micșorează pericolul în caz de eșec." Și iar am rămas paralizat și mut.

Deodată, s-au auzit câteva ciocănituri în ușă. Amicul meu a sărit speriat de pe scaun.

„Să trăiți, dom' colonel, am adus cafeaua!" Era Florică, plantonul.

„Mai așteaptă, Florică! Te sun eu când s-o aduci."

Cafeaua?... Unde naiba mai băusem eu în ziua aia cafea?... A! La coana Marioara... Ghicitul în ceașcă... și *propunerea*... dacă acceptam, ajungeam sus, sus de tot. Dacă nu, vai și amar de viața mea!

Și s-a făcut lumină în capul meu. Asta era *propunerea* cu șansa vieții mele.

„Dragul meu, am rupt eu tăcerea, spune-i Majestății Sale că poate conta necondiționat pe colonelul Anton!"

„Pe generalul Anton", m-a corectat cu un zâmbet șiret amicul meu.

„Extraordinar! mi-am zis în sinea mea. Ghicitul coanei Marioara, cu profețiile ei de ascensiune, a început, chiar din clipa asta, să se împlinească. Mare, mare farmazoană, dom'le și cucoana asta! Ce m-aș fi făcut dacă n-aș fi trecut pe la dumneaei azi-dimineață?"

Și cu aceste gânduri am bătut palma și m-am îmbrățișat cu prietenul și camaradul meu. Și uite așa s-a făcut că am luat și eu parte la acțiunile ce au dus la arestarea Mareșalului și la răsturnarea situației după 23 august.»

Dar tocmai pe aceste cuvinte finale s-a auzit stingerea. «Însă despre aceste lucruri vă voi povesti în altă seară. Deocamdată, noapte bună!» a încheiat generalul Anton.

«Noapte bună, dom'le general, vă mulțumim pentru povestire, și fie-vă visele străbătute de aromele cafelei braziliene ale coanei Marioara! Dar se pare că nu toate profețiile ei s-au împlinit, de vreme ce ați ajuns aici», a spus unul dintre ascultătorii săi.

«Ei, dar asta nu are prea mare importanță. Doar n-au intrat zilele-n sac! Vor veni și zile mai bune în care – mai știi? – și profețiile ei... de ascensiune... să mi se împlinească.»

«Să dea Domnul să fie așa! Iar noi măcar să urcăm treptele care duc afară din bomba asta!»

Curând s-a făcut liniște în celula noastră, doar sforăiturile ușoare ale generalului auzindu-se. Nici eu, nici colegul meu din patul alăturat nu aveam somn.

«Ce zici de povestea generalului?» l-am întrebat în șoaptă.

«Naivitatea lui mă mișcă până la lacrimi. Nici acum nu-și dă seama că a fost jucat în foi de viță de tandemul coana Marioara – colonelul X. Uite ce cred eu: atragerea lui Anton în complotul antiantonescian trebuia cumva pregătită sufletește, dat fiind caracterul său ezitant. Coana Marioara, cafegioaica cea gingașă, cu prestigiul ei de ghicitoare fără pereche, avea să-i fluture mirajul unei ascensiuni excepționale în caz de acceptare, precum și de prăbușire totală în caz de refuz, pentru ca astfel, când „bunul camarad", colonelul X, venea cu *propunerea*, să găsească terenul admirabil pregătit. Bine lucrat, nu-i așa? Jos pălăria!»

«Așa e. Dar cel mai comic e că și astăzi, și chiar aici, în închisoarea asta puturoasă, el încă mai crede în predicția coanei Marioara asupra viitorului său luminos!»

«Înseamnă că el și-a găsit minciuna care să-l ajute să supraviețuiască în infernul de aici. Ce rău e într-asta? Noapte bună!»"

Înapoi la Periprava

Și astfel, cu povești și cu taclale, a trecut convalescența noastră, dar și vara, așa că – spre regretul nostru, fiindcă ne simțiserăm bine în spital – ne-am trezit într-o dimineață scoși pe poartă și, cu bietele noastre bagaje în mână, slăbiți și cu picioarele tremurânde, de ne apuca râsul uitându-ne unul la altul, ne-am văzut îmbarcați pe un mic vas de călători cu direcția Periprava. Ajunși acolo, am fost toți patru repartizați la munca mai ușoară de la grădină, ceea ce era destul de bine pentru noi, pentru că mai puteam culege vreo roșie, vreun gogoșar vitaminizant, potrivit înscrisului vetero-testamentar „să nu legi gura boului care treieră grâul". Pe lângă asta, pe mine mă mai aștepta și o citație de portărei din București. Citind-o, am aflat cu strângere de inimă că mătușile mele, având una 75, iar cealaltă 78 de ani, muriseră amândouă, bietele, iar eu eram invitat, în vederea deschiderii succesiunii (o casă cu parter și mansardă), să răspund dacă revendic partea mea de succesiune (mai erau moștenitori încă doi veri primari), iar în caz afirmativ să indic pe cine deleg să mă reprezinte. Desigur, am acceptat succesiunea și am delegat-o pe Ligia, în calitate de soție, să-mi reprezinte interesele. Dar în cartea poștală ce mi s-a dat pentru a comunica oficial portăreilor hotărârea mea – pe care însă eu am trecut adresa soției – am adăugat jos, cu litere minuscule, așa, la noroc: „Rog trimiteți-mi urgent un pachet cu slană!" Și, spre uimirea mea, peste două săptămâni am fost chemat de administrație să mi se predea pachetul. Faptul că, la percheziționarea lui, amestecaseră slana cu tutunul din țigări n-are nici o importanță. Important e că pachetul acela (cu toate

câte de-ale gurii mai erau în el) m-a pus realmente pe picioare. Dar gândul la sacrificiile pe care trebuiseră să le facă ai mei pentru a procura cele ce se găseau acolo îmi strângea inima cu fiecare îmbucătură.

Împiciorongat astfel, făceam acum față muncii la grădină și, pe nesimțite, intram în miezul toamnei. Firește, nu mă omoram cu lucrul. Ca și ceilalți, aplicam cu conștiinciozitate deviza deținutului față de munca forțată. Care sună așa: „Nu face astăzi ceea ce poți lăsa pe mâine!"

Se făcuse frig. Dormeam într-o baracă în care erau foarte mulți preoți, dintre care unii de foarte bună calitate, nu numai duhovnicească, ci și intelectuală. Așa l-am cunoscut pe părintele Cărăușu, om de o deosebită blândețe și luminozitate, care știa pe de rost Evanghelia după Ioan, paragraf cu paragraf, verset cu verset. O învățase la Aiud, și nu după carte, ci prin codul Morse, transmis dintr-o celulă vecină prin bătăi în țevile care străbăteau încăperile închisorii. Când era singur și lipsit de ocupație, veneam și eu, și alții lângă el și-l rugam să ne „citească" ceva din Ioan. Și el, într-adevăr, ne citea de pe scoarța lui cerebrală textul sacru. Multă mângâiere a împărțit în jur acest părinte cu Cuvântul care se făcuse trup în mintea lui. Mai era acolo un preot care avea harul vederii anticipate a întâmplărilor. Spre marele meu regret, nu-mi amintesc numele lui. Dar îmi amintesc următoarea întâmplare cu dânsul: Într-o dimineață ploioasă de sfârșit de noiembrie, când, trezindu-te din lumea compensatoare a viselor la realitatea dură a unei noi zile de trudă, de frig, de lapoviță și de noroaie, ți-era atâta silă de viață că ai fi vrut să nu te mai fi trezit niciodată, îl aud pe părinte spunându-ne nouă, celor din jur: „Am avut

as'noapte un vis ciudat. Se făcea înaintea mea o măreață și minunată cetate, plină de palate și plină de lumini... care însă s-a rupt în două într-o clipită și s-a scufundat în întuneric. Parcă ar fi înghițit-o neantul... Ce să însemne asta?" Și tot el, peste câteva momente, i-a dat viziunii tâlcuirea: „Trebuie că a pierit unul dintre mai-marii lumii."

Seara, întorcându-ne de la muncă, în timp ce ni se făcea numărătoarea în fața porții, câțiva dintre cei rămași în lagăr ne făceau semne prin gard, transmițându-ne o veste senzațională: „A fost asasinat Kennedy!... A fost asasinat Kennedy!" Era în fatala zi de 23 noiembrie 1963, care a marcat istoria acelor vremuri cu grozăvia ei.

Zvonuri despre un decret de amnistiere

Iarna care a urmat, '63–'64, a fost, aș putea spune, o iarnă fierbinte. Fierbinte de tot felul de vești, și bune, și rele, privind un decret general de grațiere menit, când va apărea, să golească închisorile și lagărele politice de toți cei ce pătimeau în ele. Pe de altă parte, se zvonea de asemenea că această punere în libertate n-ar fi pe degeaba, ci trebuia plătită cu prețul acceptării de a fi „reeducat", cuvânt odios, care ne trecea fiori reci pe șira spinării numai la amintirea torturilor și blestemățiilor satanice cu care s-a făcut cunoscut la Suceava, Pitești și Târgu Ocna la sfârșitul anilor '40 și începutul anilor '50. Se mai spunea însă că, de data asta, procesul respectiv, reînceput la Aiud, nu ar avea de-a face în nici un chip cu mijloacele bestiale întrebuințate în închisorile mai sus menționate, ci ar consta în acceptarea de bunăvoie a „reeducării". Iar aceasta ar consta în renegarea

trecutului și în încheierea unui compromis de colaborare cu „puterea". Altfel, cică, nu ni s-ar deschide în veci porțile închisorilor. Desigur, această condiție era inacceptabilă pentru majoritatea deținuților. Dar totodată eram încredințați că această grațiere nu venea din filotimia puterii, ci în urma presiunilor Occidentului, mai ales de ordin economic, și că, mai devreme ori mai târziu, cu sau fără această clauză rușinoasă, tot aveam să fim eliberați. Acum securiștii mai încercau un șantaj cu noi, contând pe slăbirea nervilor noștri. Așa încât, să ne ținem firea! Cine va avea nervii mai tari va învinge. Cam asta era starea de spirit a majorității când a sosit de la Aiud un mic lot de „depuși administrativ". Ce rost mai avea – ne întrebam noi – să li se dea acestora o pedeapsă suplimentară de câțiva ani, când urma să apară decretul ce desființa lagărele și închisorile politice? Cum toți acești nou-veniți refuzaseră „reeducarea", aducerea lor aici trebuia să însemne pentru noi toți un avertisment: „Iată ce vă așteaptă dacă dați dovadă de intransigență!" Medalia însă avea și un revers: primeam astfel confirmarea că majoritatea aiudenilor rămăseseră pe poziție. Unele știri de la Aiud erau însă foarte dramatice. Unii luaseră de bune avertizările lui Crăciun, directorul închisorii, că nimeni nu va fi lăsat să plece din închisoare „nereeducat" și capitulaseră. Oameni care fuseseră de neclintit prin toate încercările prin care trecuseră ani de-a rândul acum se frânseseră și acceptaseră reeducarea. Nemaifiind constrânși, ba chiar fiind plimbați cu mașina prin așa-zisa lume liberă, ca să vadă „monumentalele realizări ale regimului", și trăgând în piept pentru câteva momente aerul libertății, la întoarcerea în spațiul claustrat al închisorii clacaseră – semn că fiecare își are punctul de topire.

Mai târziu, unii dintre ei s-au căit amarnic, precum Victor Biriș, fost comandant legionar, de-o impecabilă conduită în îndelungata și greu încercata sa detenție, dar care acum capitulase, pentru ca nu cu mult după eliberare să-și pună capăt zilelor, aruncându-se înaintea trenului. Alții aveau să-și poarte pe conștiință pentru tot restul vieții, ca pe o cruce, amărăciunea acestei capitulări. Noi însă, primind atâtea vești întristătoare, eram hotărâți să ne menținem pe metereze, convinși fiind că acela era ultimul șantaj al puterii, care, până la urmă, nu va avea ce face și ne va elibera pe toți, fără deosebire, reeducat sau nu.

„Reeducarea", între dramă și băşcălie

În sfârșit, s-a deschis și la noi bâlciul cu venirea de la București a unui înalt personaj, care a început să cheme lumea la convorbiri. Debutul l-a făcut cu cei „grei", cei care, înainte de „administrativ", fuseseră condamnați de instanțe și executaseră ani mulți de pârnaie. În toate dormitoarele se crease obiceiul ca, la întoarcerea de la anchetă, fiecare să povestească ce a fost întrebat, ce propuneri i s-au făcut și care i-a fost răspunsul. Unii însă – puțini la număr – făceau ce făceau și se eschivau de la această regulă. Desigur, aceștia erau fie cei racolați de mult, fie cei căzuți proaspăt în capcană. Însă majoritatea își făceau confesiunea publică, declarându-ne că respinseseră rușinoasa propunere. Dacă relatările tuturor acestora au fost sincere, rezulta că anchetatorul nu prea avusese succes cu „reeducarea" lui.

Dintre toate relatările publice făcute de cei anchetați am reținut-o pe aceea a locotenentului de marină Mare, care

fusese condamnat în răsunătorul proces pentru „răsturnarea cu forța a regimului" al cărui cap de afiș îi revenise amiralului Horia Măcelaru. Întrebat dacă se leapădă de apartenența lui legionară, Domnul Mare (așa îi spuneam toți) a răspuns net și fără echivoc:

„Am fost, sunt și voi fi legionar."

La care anchetatorul a făcut ochii mari, a rămas câteva clipe fără glas, apoi a izbucnit cu vehemență:

„Cum poți să te lauzi că aparții acestei bande de asasini care a făcut atâtea victime, printre care marele și genialul savant de renume mondial Nicolae Iorga?"

La care, zâmbind, Domnul Mare a replicat cu calm:

„Sunteți geloși?... Vă pare rău că nu l-ați omorât voi?"

„Ce vrei să spui cu asta?" a replicat anchetatorul, năucit de această cutezanță.

„Păi cum? Când ați ucis în închisori atâția oameni valoroși, din toate partidele, de toate culorile, și încă în cele mai atroce chinuri și torturi, era să-l lăsați viu și nevătămat pe «apostolul neamului», cum i se mai spunea, pe părintele naționalismului, pe inamicul declarat al comunismului? Dacă, din orbire și din patimă, nu l-ar fi ucis ai noștri, i-ar fi lăsat ai voștri măcar un singur fir de barbă nesmuls?"

„Ieși!... Ieși afară! a rostit sufocat anchetatorul. O să vezi libertatea când mi-oi vedea eu ceafa!"

(Trebuie să adaug că, în ciuda acestor amenințări, Domnul Mare a fost și el eliberat, chiar dacă nu odată cu toată lumea. Aceasta demonstrează că exista o hotărâre, venită foarte de sus, privind eliberarea *tuturor* deținuților politici, de la care nimeni nu putea fi exceptat. Statul comunist român ținea cu orice preț *să nu mai aibă deținuți politici.* Că ulterior îi va converti în deținuți de drept

comun, sau în bolnavi mintal internaţi în spitale de psihiatrie, asta e altă poveste. Dar la ora aceea, din motive de politică internaţională, nu mai voia să audă de „deţinuţi politici". Nu voia să se poată spune că pe teritoriul său mai există specia asta de oameni. Asta a fost şi şansa noastră, fiind eliberaţi în masă. „Reeducarea" a fost mai degrabă un paravan, pentru ca puterea să nu iasă faţă de noi cu prestigiul şifonat. Să nu credem cumva că eliberarea noastră s-ar datora slăbiciunii lor! Şi, ca atare, să ne luăm nasul la purtare, ba chiar – Doamne păzeşte! – s-o mai luăm şi razna. Iar dacă prin „reeducare" le-ar mai fi căzut în plasă şi vreun crăpcean, cu atât mai bine! Dar scopul ei nu era acesta, ci ţinerea în frâu a masei deţinuţilor politici printr-o teroare interioară, născută din dilema: „Oare plec acasă, sau rămân în închisoare?" Probă că, în urma atitudinii majorităţii celor interogaţi – dacă nu agresivă, ca a Domnului Mare, totuşi fermă –, respectivul personaj înalt a lăsat-o mai moale cu „reeducarea". Dar de asta nu ne-am dat seama imediat.)

După ce încheie cu „administrativii" cu condamnări anterioare, a venit şi rândul nostru, al celor cu simple „depuneri". Printre primii, m-am nimerit şi eu la rând. Confruntarea a fost o mare decepţie pentru mine. Mă aşteptam să dau de un Mefisto care să-mi întindă perfid zapisul prin care să-mi vând sufletul şi, la toate întrebările posibile, îmi pregătisem replicile adecvate. Nimic din toate astea. Mefisto al meu era un fel de contabil bleg cu nasul băgat în dosare, aflat vizibil în criză de timp şi care „îi dădea rasol". (Probabil că avusese un termen de finalizare a anchetelor şi îl depăşise.) Abia de s-a uitat la mine. Îl interesa mai mult acel *alter ego* al meu, dosarul. M-a întrebat

doar atât: dacă, ieșit în libertate, o să le mai dau dumnealor de lucru. Ce era să-i răspund? Decât că să stea liniștit, că nu le voi crea probleme. A notat ceva în acel dosar. Și mi-a dat drumul. Pe culoar mai așteptau vreo zece. Nici ceilalți trei cu care fusesem în același proces, Șova, Stamboli și Borcea, nu au avut probleme.

În curând bâlciul a luat sfârșit. Înaltul personaj și-a luat boccelele și a întins-o la București. În afară de vechea clientelă de codoși și de câțiva mai slabi de înger care capitulaseră în ultimul moment, plasa respectivului arăta ca după un pescuit sărăcăcios. „Reeducarea", cel puțin la Periprava, fusese „apă de ploaie".

O noapte pe cheiul Dunării

După închiderea capitolului „anchete", viața de lagăr își reluă cursul ei obișnuit, iar lumea intră în așteptare. „Decretul" începu să devină pentru întreaga obște a deținuților obiectul mistic al unei așteptări parusiace. De asemenea, muncile își pierdură treptat asprimea obișnuită, reducându-se la simple corvezi, „dreptul comun" fiind acela care ne luă locul la grădină, la îndiguiri și la stuf. Totuși, într-o seară, aproape de ora stingerii, pe neașteptate, fosta noastră brigadă de grădină, care nu prea avusese ce face în cursul zilei, fu scoasă la repezeală din dormitor și mânată în marș forțat spre chei, în vederea descărcării unui vapor cu alimente pentru colonia noastră, ancorat la Sulina, de unde urma să sosească în curând. Ajunși pe cheiul slab luminat de un reflector, ne așezarăm, care cum putu, pe niște lăzi goale, în așteptarea vaporului. Dunărea ni se

întindea dinainte. Era o noapte minunată de aprilie, o noapte caldă și liniștită, străbătută de miresmele pomilor în floare și cu o lună plină care ieșea îngândurată dintr-un nour ca să intre într-altul. Nu știu cum se făcu de ne regăsirăm cocoțați pe lăzi alăturate mai toți foștii prizonieri ce ne găseam la Periprava. Era și Ghiță Militaru (cel care împreună cu Ciutea evadaseră de la Oranki, pentru a fi prinși după ce fiecare străbătuse în direcții diferite peste o mie de kilometri), era și Lambie Papadopol (care băuse apă de var ca să scape de muncile infernului siberian), era și Ion Fățoiu (plimbat și el prin Siberia, și care nu pierdea nici o ocazie de a blestema pe cei trei mari de la Ialta, schiloditori ai sufletelor și destinelor a peste o sută de milioane de europeni – „să nu se mai răcească în veci smoala din cazanul în care fierb în fundul iadului!"). Mai era și Willi Popescu, pe care mânia lui Fățoiu contra celor trei îl amuza și nu pierdea nici un prilej de a-l tachina pe această temă.

„Măi Ionică, îi spuse Willi, cocoțat și el pe o ladă, tocmai când Fățoiu, supărat de întârzierea vaporului care ne prelungea atât tensiunea așteptării, cât și nesomnul, își vărsa năduful tot pe cei trei mari, cu prea cunoscuta lui imprecație. Măi Ionică, să presupunem că după moarte ai să te duci la rai – căci în iad ai stat toată viața, așa că n-ar avea haz ca și pe lumea cealaltă să te duci tot acolo. Să presupunem că, fiind în rai, Dumnezeu Tatăl te-ar chema la El și ți-ar spune: «Măi Ionică, fă-mi un serviciu! Fii drăguț și du-te oleacă în iad! (Nu-ți face griji! O să te conducă un înger.) Du-te la cazanul ăla – știi tu care! – unde fierb alde Stalin, Churchill și Roosevelt, și stinge focul de sub el! Să-și mai răcorească oleacă și dânșii, săracii, sufletul de vipia aia care îi arde necontenit!» Tu ce i-ai răspunde în acest caz Atotțiitorului?"

Întrebarea îl descumpăni pe Fățoiu, dar după câteva secunde răspunse:

„Nu cred că ar putea să-mi ceară așa ceva. Ar însemna să se dezică pe Sine. El este dreptatea absolută și nu-i poate absolvi pe cauzatorii direcți sau indirecți a suferințelor a sute de milioane de oameni."

„Aici te contrazic, îi replică Willi. El este și Dumnezeul Iubirii, iar sub acest aspect mila Lui ar putea întrece dreptatea Lui. Dar nu te eschiva de la întrebarea mea! Ce I-ai răspunde tu?"

„I-aș răspunde cam așa: «O, Doamne! Te-a găsit acuma mila pentru Satana de Stalin, care a torturat sute de milioane de oameni, și pentru cei doi complici ai lui întru schilodirea popoarelor europene, printre care și al nostru. Dar unde ai fost Tu când la Pitești cei mai tineri și mai curați dintre noi erau prefăcuți, prin inimaginabile torturi, din victime în torționari? Atunci să se fi arătat mila Ta! Însă atunci, când ei Te chemau din adâncurile durerii, Tu nu le răspundeai. Erai absent.» Asta I-aș fi răspuns eu. Dar fiindcă ai adus vorba că Dumnezeu e Dumnezeul Iubirii, răspunde-mi: unde mai vezi dumneata acum iubire în lumea asta, acoperită cum e de întunericul urii și al tuturor blestemățiilor? Lumea arată ca și când Dumnezeu ar fi părăsit-o. S-o fi scârbit și El de opțiunea oamenilor pentru alte valori decât ale Lui și, ca atare, de închinarea lor la alți idoli. Mai știi? Poate că El ne-a și părăsit... poate că și-a îndreptat pașii pe drumul unui exil voluntar, iar noi habar n-avem."

„Ionică dragă, văd că aluneci spre hulă. Și fiindcă nu te pot lăsa să păcătuiești, hai mai bine să închidem discuția!" încheie Willi.

„Dacă dumneata numești asta hulă, atunci ce mai ai de spus despre versul lui Radu Gyr, scris în temniță și la paro-

xismul durerii: «Pentru toate suferințele mele, Doamne, Te iert»? Acolo rolurile sunt răsturnate; omul e cel care Îl iartă pe Dumnezeu, și nu invers. Și, în fond, să știi că Dumnezeu nu agreează numai oile cuminți care îndură toate fără să behăie. Mai are slăbiciune și pentru căprițele neastâmpărate care se mai iau la harță cu el. Probă, Vechiul Testament, care, pe alocuri, e o continuă gâlceavă între El și om."

În fond, Willi aruncase în discuție una dintre ideile care spre finele anilor '50 stârniseră un val de interes în acea lume a intelectualilor marginalizați și cu perspectiva închisorii în față, anume ideea *apocatastazei* a lui Origen. Idee potrivit căreia toți se vor mântui la sfârșitul veacurilor. Deci flăcările iadului se vor stinge odată și odată. Căci, după cum se spunea în motivația acestei teze, nu pot coexista două veșnicii, cea a fericirii, pentru cei buni, și cea a suferinței, pentru cei răi. Mai mult chiar, fericirea celor buni poate fi umbrită într-un fel de gândul că alături de ea există și o veșnicie a suferinței, măcar că pe deplin meritată.

Ideea a fost de la bun început respinsă de Biserică și considerată erezie. Dar asta n-a împiedicat-o să scoată când și când capul, iar acum, în cumplitul nostru veac, să rețină atenția unor autentici creștini, de adâncă trăire duhovnicească, precum poetul Vasile Voiculescu și alții din apropierea lui (Codin Mironescu, Ștefan Todirașcu), care au repus-o în discuție. Care a fost miza reală a ideii pentru acești cărturari oropsiți? Nu pot să-mi dau seama. Poate că, presimțind temnițele și închisorile în care vor fi aruncați, au vrut să asigure sufletelor lor acea seninătate care să le împiedice de-a se transforma în depozite de ură față de călăii ce le stăteau înainte. Căci ura nimicește sufletul care o poartă – iar mijlocul cel mai eficient de-a scăpa de ea este iertarea, dacă nu chiar să te rogi pentru mântuirea celui pe

care încerci să nu-l mai urăști. De aici – cred eu – orientarea lor spre această iertare universală, *apocatastaza.*

Cât despre ideea unui Dumnezeu care se pregătește să plece în exil fiindcă oamenii nu mai cred într-Însul, ea m-a făcut dintr-odată să tresar. De ce? Fiindcă era una dintre ideile de bază ale îndelung frământatului meu poem dramatic *Magog.*

În el se confruntau două lumi, una creată din veșnicie și din lumină de Dumnezeul Iubirii, cealaltă ridicată din întuneric și din efemer de falsa zeitate, Vremea (citește Progresul Rațiunii!), care a ademenit omenirea cu darurile ei mincinoase și a făcut-o să-și întoarcă fața de la Dumnezeul ei adevărat pentru a-și căuta noi și atrăgători idoli.

Curând discuțiile lânceziră și se stinseră cu totul, căci oboseala așteptării ne acoperise pleoapele cu somn. Chircit pe ladă, ochii mei căutau spre Calea Lactee, ca pe un drum podit cu stele, pe care imaginația mea îl și vedea pe El, Dumnezeul Iubirii, urmat de întristate puteri cerești și de îngeri abătuți, cu aripile lăsate, călcând cu pași rari și triști, în cadență de marș funebru, pe calea exilului. În urmă-le, întunericul care se întindea peste tot universul părăsit de El, iar în acesta demonice sclipiri de sălbatică bucurie în ochii urgiilor apocaliptice, rămase acum singure stăpâne pe lume... *Foamea, Teroarea, Minciuna, Trădarea și celelalte* (de care atât eu, cât și cei ce-mi ședeau alături ne loviserăm încă din captivitate).

Un fluierat prelung.

„Hei, deșteptarea!... Și încolonarea! Hai, hai, repede, repede!... Mergem înapoi la colonie. Alinierea și pe patru!"

„Dar vaporul cu alimentele coloniei?"

„Ni l-au descărcat în întregime cei de la Sulina. Mama lor de pungași! Au umflat și alimentele noastre!... Hai, hai!... Încolonarea pe patru și... Înainteee... marș!"

Nu! Nu se poate să dau poemului meu acest deznodământ dezolant, sinucigaș aproape! Dumnezeul Iubirii trebuie să mai dea o șansă omenirii pierdute. Dar care va fi aceea?... Vom vedea.

Plecarea

În sfârșit sosi și sorocul plecărilor. Care plecări se desfășurară în mai multe etape, după cum îngăduiau mijloacele de transport.

Cei strigați de pe o listă în dormitor își luau bocceluța și rămas-bun de la vecini și se duceau la magazie, unde își predau costumul vărgat de contrarevoluționar și-și primeau hainele civile. Care erau mototolite, umede și mucegăite, purtând un miros inconfundabil de pușcărie. Și cum puteau fi altfel după ani de zile de ședere în umezeala Deltei? Unele haine erau verzi de-a binelea. Așa că bieții lor posesori, ieșind așa costumați din întunericul magaziei în lumina solară, arătau ca niște bucăți de brânză Roquefort sau Camembert, spre marele haz pe care-l făceau unii de alții.

Mai primeau tot de acolo și hrană rece pentru o zi, o bucată de pâine și o coadă de pește.

Apoi se duceau la biroul de la poartă, unde un căpitan cu șepcuță albastră le înmâna biletul de eliberare, precum și pe cel de tren, completat pe loc de un furier: de la Tulcea spre destinația dorită. Când se adunau vreo opt, nouă, cât încăpeau în chichineață, căpitanul le ținea un logos de

despărțire, plin de amenințări (cam cum li s-ar vorbi criminalilor fioroși care și-au ispășit osânda, după ce li se taie lanțurile spre a fi puși în libertate), în care erau evidențiate mărinimia partidului, dar și vigilența sa revoluționară pe viitor. „Vă grațiem, dar nu vă uităm." („Nici noi pe voi", le răspundeam în gând. Și iată că, scriind acum, după 40 de ani, aceste rânduri, m-am ținut de cuvânt. Am dovedit că nu i-am uitat și că nici nu-i voi putea uita vreodată.) Totuși, acest „vă grațiem, dar nu vă uităm", dincolo de latura lui amenințătoare, voia să sublinieze și că nu ni s-a acordat *amnistia* (adică uitarea), care însemna ștergerea culpei împreună cu toate consecințele ei juridice ori civile, ci numai *grațierea*, adică simpla ridicare a pedepsei. Dar nouă nu ne ardea atunci de analiza acestor subtile nuanțe. Ele însă aveau să-și scoată colții discriminatorii mai târziu, când vom umbla după un serviciu.

După aceea, ieșind pe poartă (unde unii repetau actul biblic al scuturării prafului de pe încălțăminte – „asta să se aleagă de voi!"), toată lumea se îndrepta spre debarcader. Acolo, pe foștii deținuți îi aștepta un mic vas de pasageri și o călătorie de vis, ultima, în paradisul Deltei.

Așa m-am despărțit pe rând și de părintele Ioan Bârlănescu, și de Emanoil Paraschivaș, și de Ion Stratulat, și de Emil Brânzei, și de Șova, Borcea și Stamboli, și de alții cu care am împărțit amarul și speranța și am dus lupta cea bună împotriva urâtului.

În fine, mi-a venit și mie rândul. Era o zi minunată de mai, plină de soare și de liniște. De data asta călătoream pe puntea vasului, nu în cală. Îmi luam rămas-bun de la sălciile umbroase, de la șerpii de apă, de la înțelepții bâtlani, de la pelicanii cu guși pline, dar mai ales de la acea lume a apelor

primare, „supă primordială", obârșie a vieții, din care unii spun că și noi am fi coborât. Cu o oprire scurtă la Chilia – amintind sejurul de la spital –, unde se urcară obișnuiții pasageri, am ajuns cam spre prânz la Tulcea. Coborâți de pe vas, ne-am dus în gară ca să ne căutăm fiecare trenul. Cum cel de București avea plecarea abia pe la ora două, noi, cei interesați de el, i-am preferat anostei săli de așteptare însorita faleză care de la înălțimea ei ne deschidea o privire panoramică asupra întregului oraș. În fața noastră chiar se ridica un searbăd de uniform cartier de blocuri cu câte patru etaje, pe ale căror terase se înălța, trufașă, o pădure întreagă de antene de televizor. Față de insignifiantul număr de antene care se putea vedea în Bucureștiul din ajunul arestării mele, densitatea lor actuală – și încă într-un mic oraș de provincie – arăta un progres enorm făcut în ultimii cinci ani de acest instrument de comunicare. Dar el introducea în casa fiecărui supus al stăpânirii nici mai mult, nici mai puțin decât circul din Antichitatea greco-romană. Numai că, spre deosebire de spectatorul antic, supusul de astăzi nu mai simte umărul ortacilor săi din arenă și nu se mai poate întrece cu ei în urale, sau în huiduieli, ori în manifestări violente care să scape de sub controlul stăpânirii. El este acum un spectator „izolat la domiciliu", cuminte și ascultător, care nu mai creează probleme autorității și care se lasă în brațele duiosului partid-doică, să-l spele pe creier cu un spray de ideologie și să-l legene până la adormire cu informații-basme, care să-i îndepărteze grijile zilei. „Nu ți-e de ajuns circul? Ce-ți mai trebuie și pâine? Nu vezi cât de frumoase sunt toate în jurul tău?"

„Lucrul sigur e că în casa mea n-am să găsesc o astfel de comedie", le-am spus eu ritos celor trei cu care ședeam pe aceeași bancă, arătându-le antenele.

„Nici în casa mea", mi-au ținut isonul doi dintre cei trei.

„Doar Dumnezeu știe ce-o să mai găsesc la mine acasă! a spus cel de-al treilea (al cărui nume nu mi-l amintesc). Eu nu mă întreb dacă o să găsesc acasă televizor (sau cum naiba îi spune la drăcia asta). Eu mă întreb dacă o să-l găsesc pe tata. Sau dacă o să-i găsesc pe frații mei. După 24 de ani de absență, te poți aștepta la orice. Eram un copil de 17 ani când am intrat în pușcărie, și acum, uitați-vă!, la 41 sunt alb-coliliu. (Spusele lui făcură să-mi răsune o frântură de cântec din copilărie: *Arde-mi-te-ai codru des! / Din tine să nu mai ies! / C-am intrat la tinerețe / Și-acuma-s la bătrânețe. / C-am intrat copil blajin / Și-acuma-s moșneag bătrân.*) Iar mama îmi scrie numai generalități și încurajări. Dar concret nu-mi spune nimic despre toți de care o întreb în scrisori. Nu-i ăsta un semn rău? Alții, în cursul timpului, au mai putut afla de-ai lor de la deținuți căzuți ulterior. Dar la mine parcă a fost un făcut: nimeni n-a venit de-afară să-mi spună ceva de-ai mei."

„Această omisiune a mamei dumitale nu trebuie să te sperie. Poate vor fi fost și ei închiși, și de-aceea nu ți-a pomenit de ei. Dar acum, când s-a dat drumul la toată lumea, vă veți strânge iarăși laolaltă. De ce să pui răul în față?" a intervenit unul dintre ceilalți doi (pe nume Itu).

„Pentru că răul a fost întotdeauna mai sprinten. El mi-a sărit primul în față, la fiecare cotitură a destinului... când mai erau alternative... tot proaste – firește –, dar nu chiar atât de rele... Și la ce «bine» să mă aștept de-aici încolo? Viața mea e complet ratată... Am 41 de ani și nici măcar liceul nu l-am terminat."

„Aaaa, n-ai patalama la mână? De acord! Dar cultură nu poți spune că nu ți-ai făcut în acești ani. Te-am văzut la

Aiud cât de asiduu urmăreai prin Morse cursurile ce se țineau în celulele învecinate. Ba chiar și în celula noastră ai putut să-ți însușești temeinice cunoștințe de la învățații care s-au perindat prin ea!"

„Dar, în afară de cunoștințe, a intervenit al treilea (avocatul Horia Cosmovici), nu ai sentimentul că totuși dispui de ceva în plus, de o cunoaștere de adâncime a lucrurilor și a oamenilor, pe care nu ai fi putut-o căpăta în condiții de normalitate... cunoaștere pe care numai suferința o aduce?"

„Ba da. Recunosc. Am câteodată acest sentiment. Mă încearcă uneori chiar o mândrie, cum că aș cunoaște lucruri pe care cei cu viață normală nici nu le bănuiesc măcar."

„Vezi, dar, cât de ingrat poți fi față de pușcărie!"

„Da, însă acest sentiment nu-mi compensează bucuria simplă, elementară de a trăi. Pe care o simte orice făptură... și un gândac chiar. Și care la mine e stinsă... Nu uita că am trecut prin Pitești! De ce a trebuit să adun atâta suferință, încât să nu mă mai pot bucura de viață nici măcar cât buburuza asta?" – și a arătat cu degetul o minunată bijuterie în miniatură, care, scăldată de soare, se legăna pe un fir de iarbă.

O tăcere îndelungă și gravă acoperi întrebarea lui, la capătul căreia Horia, privind spre ceas, rosti doar atât: „Ne apropiem de ora trei. Să mergem!"

Am călătorit cu personalul într-un vagon obișnuit de clasa a II-a (fără compartimente). M-am așezat cu sfială pe locul meu, căci mă temeam de impresia pe care o va face asupra așa-zisei lumi libere îmbrăcămintea mea boțită, mucegăită și cu iz de pușcărie. Dar această lume nu păru nici surprinsă, nici deranjată de insolitul vestimentației noastre, amintind locul sinistru de unde veneam, ba dimpotrivă, ne

arătă o oarecare compasiune și chiar simpatie. Astfel, călătorul de vizavi de mine, care citea *Scânteia*, băgând de seamă aviditatea cu care urmăream titlurile de pe spatele gazetei, după ce termină lectura împături ziarul și mi-l întinse politicos. „Poate doriți să-l citiți." I-am mulțumit din toată inima și m-am și pus pe lectură. În primul rând m-am uitat la dată, ca să-mi imprim bine în minte ziua eliberării. Era 9 mai 1964. Sărbătoarea victoriei Aliaților și sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Ne eliberau pe 9 mai?

Ce-mi mai spunea data asta? A, da. Era ziua de naștere a Feliciei, colega și cea mai bună prietenă a soției mele. De ziua asta, în fiecare an o sărbătoream la o mică fermă din Otopeni, proprietatea soțului ei, colonelul în rezervă și inginerul Octav Potârniche, minunat om de duh, cu care la rândul meu mă împrietenisem la toartă. Era posibil ca soția mea, Ligia, să fie la ei, la Otopeni, și să nu o găsesc acasă. Apoi m-am uitat la calendarul zilei, să văd la cât apune soarele. Cam pe la opt și jumătate. De ce o astfel de preocupare? Aveam un complex de inferioritate din pricina hainelor mele ponosite, de cerșetor, și aș fi vrut să ajung acasă pe înnoptate, să nu vadă vecinii în ce hal mă întorceam. Deșertăciune? Se prea poate. Dar asta era starea mea de spirit din acel moment. După care m-am adâncit în lectura evenimentelor zilei. O panoramă întreagă de imagini insolite, de nume necunoscute, de fapte, de acțiuni, de interese, toate de neînțeles pentru mine, iată lumea în care intram ca un întors din lună.

În sfârșit, am ajuns la București, și pe peronul aglomerat m-am despărțit de cei trei interlocutori de pe faleză. Iar ultimului (cel de al cărui nume nu-mi aduc aminte), ca

răspuns la chinuitoarea lui întrebare („De ce a trebuit să adun atâta suferință, încât să nu mă mai pot bucura de viață nici măcar cât buburuza asta?") i-am citat câteva versuri din *Lauda suferinței* a lui Blaga: „Fă ca semenii noștri... / de la-ncoronați la răstigniți, să ia aminte / că există pretutindeni și această suferință... / singura legătură între noi și Tine." „Închipuiește-ți, am adăugat, că Răstignitul ți-ar întinde un covor roșu, împărătesc, de la tine până la Tatăl, și că pe acesta ar trebui să pășești ca să ajungi la El. Asta ar fi suferința."

Apoi l-am îmbrățișat și ne-am despărțit.

Acasă

Fiindcă era numai ora opt, m-am așezat pe o bancă în sala de așteptare și am stat încă o jumătate de ceas, pentru ca, până ajungeam acasă (pe Rahova), să se mai întunece. Coborât din tramvai la colțul străzii, pășesc cu sfială, ca un proscris, în ținută de cerșetor, pe strada noastră (Grigore Tocilescu) și, din fericire, nu mă vede nimeni, nu mă întâlnesc cu nimeni. Ajung la capătul străzii, unde se dă colțul pe Aristotel și unde e casa noastră. Intru ca un hoț în curte, apoi deschid ușa de la casa scării și sun emoționat la parter. Nimic. Mai sun o dată. Iar nimic. „Ce să fie asta?" În sfârșit, a treia oară, după o îndelungă apăsare pe buton, se deschide ușa și în pragul ei apare un străin, o namilă burduhănoasă, cu burta dezvelită și cu ochii cârpiți de somn, care mă priveau întrebător. Am încremenit. „I-or fi dat afară din casă pe ai mei. Doamne! Unde or fi acum?"

mi-am zis în gând. Și, cu nodul în gât, am rostit: „Caut familia Mărculescu."

„Locuiesc sus, la etaj", mi-a răspuns namila, cercetându-mă cu atenție, zăbovind asupra ținutei, și, probabil, dându-și seama cam cine puteam fi.

Am răsuflat ușurat și, cu un „mulțumesc și scuzați de deranj!", am pornit să urc scările. „Probabil cei trei chiriași de la etaj – băgați de mult de Spațiul Locativ în casa noastră – vor fi reușit să plece în Israel (soția fiind evreică și ei așteptând de ani de zile să fie cumpărați de Joint[1]), și în locul lor s-or fi mutat ai mei. Iar în locul alor mei, ăia de la Spațiu l-o fi băgat pe intrusul ăsta burduhănos", gândeam eu, în vreme ce sunam la ușă. În prag a apărut Maia (mama Ligiei):

„Ooo! Bine-ai venit, băiatul mamii!" Îmbrățișări și lacrimi. Am intrat în vestibul. Dar, când să deschid și ușa de la hol, dintr-odată am auzit dinăuntru voci zgomotoase, râsete, aplauze și clinchet de pahare. Mi-am tras ca ars mâna de pe clanță. Cum era să intru la o petrecere într-o astfel de ținută de pușcăriaș?

„Aveți musafiri?" am întrebat îngrijorat.

Maia a izbucnit în râs și mi-a răspuns:

„Da, avem musafiri. Hai să ți-i prezint!"

„Nu, nu se poate! Cum să intru în halul ăsta?"

1. American Jewish Joint Distribution Committee, organizație înființată în 1914, cu sediul la New York, care oferea ajutor comunităților evreiești din tot cuprinsul lumii, în cadrul acestui ajutor intrând și răscumpărarea, după cel de-al Doilea Război Mondial, a unor familii de evrei din Estul Europei, cărora li se oferea posibilitatea emigrării în Israel. (*N.ed.*)

Însă Maia apucase să deschidă ușa. Înăuntru, semiîntuneric. Nici țipenie de om, dar glasuri, râsete și clinchet de pahare se auzeau în continuare.

„Hai, intră odată! – și mi-a făcut vânt înăuntru. Uite și invitații noștri!"

Și mi-a arătat în stânga ușii... pe bufet...

„Ooo, nu se poate!..." Un televizor... da, un televizor adevărat... pe ecranul căruia o mână de cheflii și de fătuci sărbătoreau zgomotos nu știu ce eveniment (poate chiar venirea mea; mai știi?).

Îmi veni deodată în minte pădurea de antene de la Tulcea și declarația mea solemnă și ritoasă: „Lucrul sigur e că în casa mea n-am să găsesc o astfel de comedie." Și uite drăcie că o găsesc!

„Dar cum vine asta, dragă Maia? Eu credeam că voi o duceți greu în lipsa mea, și, când colo, văd că v-ați luat și televizor!"

„Ei, dragul mamii, s-a prăpădit soru-mea, biata Teonia, Dumnezeu s-o ierte! Și ne-a lăsat moștenire, mie și Viorichii, nepoată-mea, casa de pe Plevna. Pe care am vândut-o. Ce era să facem cu ea? Să așteptăm să ne-o ia statul? Și, din ce bani mi-au revenit, o nimica toată, la rugămințile copiilor, am cumpărat televizorul ăsta."

„Bravo, maică, dacă au rămnit copiii la așa ceva, bine ai făcut! Să-l stăpânim sănătoși! Dar unde e Ligia, unde sunt copiii? Ligia bănuiesc că e la Potârnichi, la Otopeni, de ziua lui Fifi. Așa-i?"

„Așa-i! Și știi cum sunt Potârnichii. Când te apucă, nu-ți mai dau drumul cu una, cu două. Dar trebuie să apară din moment în moment. Iar copiii – doar știi că azi e sărbătoare

națională, terminarea războiului – s-au dus și ei la un ceai dansant."

Dar n-apucă să spună mai multe, că ușa se deschise și apărură cei doi copii. Uimire de amândouă părțile. Ultima oară ne văzuserăm la procesul meu. Mihai, pe-atunci un tinerel, acum bărbat în toată regula. Găbița, pe-atunci o puștoaică de 13 ani, acum o domnișoară de 18 ani, frumoasă și drăgălașă. Schimbările acestea aduse copiilor de mâna vremii mă făcură să resimt și mai dureros timpul scurs inutil în mine în tot acest interval nenorocit. Nici nu apucarăm să ne îmbrățișăm ca lumea și să schimbăm câteva vorbe, că ușa se deschise din nou, iar în pragul ei se ivi Ligia. Ne privirăm ca doi scăpați dintr-un naufragiu. Fruntea ei amplă și luminoasă era străbătută pieziș de o meșă albă, care spunea tot despre cum trecuse prin acești ani de izbeliște când fuseserăm rupți unul de altul. Ne îmbrățișarăm, reținându-ne cu greu lacrimile. Dăduserăm amândoi un examen greu. Dar îl trecusem. Ce ne putea apropia mai mult decât această despărțire?

„Știi, rupse ea în chip voios atmosfera cam prea înduioșătoare, eu am știut că tu ești în casă."

„De unde ai știut?"

„De la Musceleanu, vecinul de peste drum. Când să fac colțul, îl aud cum mă strigă: «Ligio, Ligio, ți-a sosit bărbatul!»"

Prin urmare, toată strategia mea, pregătită și desfășurată cu calcul și minuție, de a nu fi văzut de nimeni fusese dată peste cap de un insomniac tabagic, sculat noaptea din pat ca să fumeze o țigară în grădină.

Nu trecu mult și sosi – cu totul pe neprevăzute –, de pe șantierul lui din provincie, Georgică, bonomul și simpaticul meu cumnat, din pricina căruia luasem la anchetă asupra

mea acea faimoasă pornografie după *Scrisoarea I*, compusă de năstrușnicul său prieten Paulică (de care însă făcuseră mult haz securiștii de la Uranus). Numai că Georgică era de data asta și mai interesant, întrucât deschise ușa cu capul, mâinile fiindu-i ocupate de două sarsanale pline cu bunătăți aduse din zonă (comuna Cocargeaua, din Dobrogea). Mă îmbrățișă cu lacrimi în ochi. Cum în sarsanale sclipeau și niște sticloanțe cu vin ruginiu alături de niște șalăi de toată frumusețea, care intrară imediat pe mâinile experte ale Maiei, nu după multă vreme se întinse, măre, o masă îmbelșugată și se încinse o petrecere năprasnică, să dai cu căciula în câini. Printre pahare, nu mai conteneam cu povestirile despre toate câte ni se întâmplaseră în răstimp, mie în pușcăria cea mică, lor în pușcăria cea mare. Atunci am aflat de la Ligia că în ultimii ani primise – cu toată discreția –, mai întâi de la Tase Tălpășeanu și apoi de la Mihai Răducanu, modeste – după puterea lor – ajutoare bănești. Această relatare îmi aduse lacrimi în ochi. Iată, dar, că faimoasa noastra solidaritate din prizonierat a funcționat și aici, cu toată urgia represiunilor Securității. (De altfel, și eu, înainte de a fi arestat, contribuisem – cu toate precauțiile – la ajutorarea unor familii lovite.) Mi-am amintit atunci cum, în prizonierat, noi, cei din grupul de „rezistență", din mizerele noastre rații strângeam pe furiș alimente, pe care cei mai tineri și mai sprinteni dintre noi, cu riscuri enorme, le strecurau noaptea în carceră, la întemnițații noștri pentru refuz de lucru sau pentru alte pricini.

Și nu numai lor, ci împărtășeam din ofranda noastră și străinilor, nemți, austrieci, unguri, întemnițați și ei. Așadar, cu toată urgia vremurilor de acum, acel duh al solidarității noastre de atunci încă mai era viu.

După ce terminarăm cu relatările și cu povestirile, ca după vechile noastre obiceiuri, ne-am pus cu toții pe cântat. (Ligia a avut întotdeauna o voce limpede și frumoasă.) Și așa s-a încheiat, cu libații și cântece, acest episod întunecat din viața noastră.

Doamne, cum să-Ți mulțumim că nu ne-ai încercat peste puterile noastre?

Cuprins

Prefață 7
Arestarea 13
La închisoarea Uranus 25
Prima zi din dulcele gulag românesc 36
Prima zi de anchetă 42
Următoarele ședințe de anchetă 54
...l-am citit pe La Fontaine 72
Confruntările 84
Sfârșitul anchetelor și așteptarea procesului 89
În așteptarea procesului 97
Plecarea lui Faustin. Un alt colocatar: Podașcă 99
Ruleta rusească 101
Stille Nacht, heilige Nacht 110
Un nou tovarăș de celulă: Șcepkin-Șubin 114
Gânduri la cei de-acasă 127
Procesul 131
Al patrulea nod. Sfârșitul procesului 151
Procesul lui Șcepkin 158
Despărțirea de Pascu 167
Singurătatea în celulă 175
Un nou coleg: Ștefan Iacobescu 176
Un nou coleg: „tovarășu' maior" din Deva 182
Plecarea 185
La Văcărești 187
Închisoarea de la Galați 189
Dunărea albastră 191
Periprava 194

Nae Cojocaru 196
Carantina 198
Viața de lagăr 200
Adieri de poezie 201
Preoții olteni 204
Ceva despre colonelul Arsenescu 205
Aurel State 207
Revoluția din Ungaria și cum s-a răsfrânt ea asupra regimului nostru penitenciar 216
Povești de iarnă și ceva din viața lipovenilor din Periprava 219
Spitalul din Chilia Nouă 234
Rabinul din Verhoveț 243
Markov 266
Cafeaua coanei Marioara 274
Înapoi la Periprava 281
Zvonuri despre un decret de amnistiere 283
„Reeducarea", între dramă și bășcălie 285
O noapte pe cheiul Dunării 288
Plecarea 293
Acasă 299

La prețul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar
ce se virează Uniunii Scriitorilor din România,
cont nr. RO44 RNCB 5101 0000 0171 0001,
B.C.R. Unirea, București.

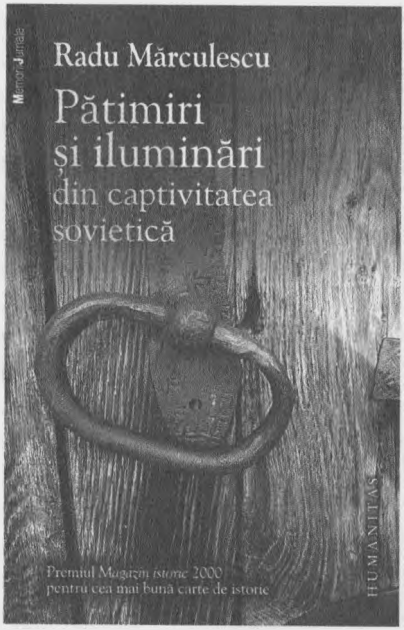

Radu Mărculescu
Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică
ISBN 978-973-50-2779-7
672 pag., 2010

„De-a lungul [precedentului deceniu] ne-au fost puse la dispoziție mărturiile prin care vom putea reconstitui, când va sosi vremea aducerii-aminte, jumătatea de secol ce pare a ne fi desfigurat pe fiecare în parte și pe toți împreună. Rămăseseră însă zone de umbră stăruitoare. Una dintre ele este redată acum istoriei cu o mărturie de o valoare indiscutabilă prin calitatea nu doar umană, ci și intelectuală [a autorului]... *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică* reprezintă, după știința noastră, primul document de o atare amploare asupra soldaților și ofițerilor români prizonieri de război în Uniunea Sovietică.

Pe lângă talent (deoarece are și talent literar), ținută, demnitate, curaj, Radu Mărculescu are și o memorie stăpână pe timp. Grație ei, zeci și zeci de nume pierdute în anonimat redevin acum ceea ce au fost: personaje istorice.

Îți vine să crezi că autorul-martor a uitat să îmbătrânească tocmai pentru a ne propune drept modele pe acești oameni care, în condiții de o extremă vitregie, au «învățat să-și iubească» semenii. Și asta unde? Într-un sistem represiv ca Gulagul, întemeiat pe ură, trădare, delațiune!"

Monica Lovinescu (*România literară*, 11 aprilie 2001)

Radu Mărculescu este un caz unic al rezistenței noastre anticomuniste, din aceeași generație cu Gabriel Țepelea, Corneliu Coposu, Neagu Djuvara sau Mihai Sora. Memoriile sale sunt uluitoare, citite ușor precum un roman, dar dense prin cantitatea de informații livrată.

A scăpat de la ruși în 1951, dar, repatriat, a fost din nou arestat și a trecut prin furcile gulagului autohton, de multe ori mai aspru decât cel al celovecilor. Radu Mărculescu a fost poet, atașat de lirica lui Arghezi, Blaga, Vasile Voiculescu ... Rezistență prin memorie și, de aici, prin cultură ...

Dan Stanca

„Doamne, cum să-Ți mulțumim că nu ne-ai încercat peste puterile noastre?“ Iată fraza de încheiere, mai sugestivă decât orice comentariu, a *Mărturiilor* lui Radu Mărculescu.

„Subiectul acestui al doilea volum de memorii «concentraționare» [sunt] cei cinci ani petrecuți de mine în dulcele gulag al patriei noastre. Povestea acestor ani de restriște se desfășoară însă pe fundalul întunecat al detenției ofițerilor vechii Armate Regale Române, personagiile primei mele cărți, care pentru *rezistența* lor în lagărele sovietice și-au atras de-a lungul câtorva decenii – unii până la sfârșitul vieții – ura răzbunătoare și pustiitoare a Golemului roșu…

Aceste relatări vor fi însă, în cel mai bun caz, *mărturii pentru Judecata de Apoi*, aceea care se va ține pe *lumea cealaltă*, pentru că în *lumea aceasta*, la un proces al crimelor comunismului, al uriașului său genocid…, nu ne putem aștepta.

Mai-marii lumii care ar putea-o face nu au nici un interes s-o facă, ba dimpotrivă, iar cei ce dețin controlul mass-mediei în majoritatea țărilor sunt hipermnezici la genocidul nazist, pe care îl mediatizează în cele mai mărunte pliuri, și total amnezici la cel comunist, pe care par a-l ignora…

Totuși, noi, cei care, preț de o jumătate de veac, am străbătut acel tunel al timpului de infern, câți vom mai fi rămas pe fața luminată a lumii, să ne facem din plin datoria față de conștiința noastră și să depunem la bara acelui tribunal suprem al Istoriei (care până la urmă e și cel al *Judecății lui Dumnezeu*) mărturiile noastre, *sine ira et studio*, despre tot ceea ce am văzut, trăit și pătimit în acest eon al tuturor urgiilor. Mărturii din care să se poată cunoaște *adevărul*. Adevărul de care acum avem nevoie mai mult decât de aer. Și care cu adevărat ne va face liberi.“

– Din prefața autorului

În aceeași serie

Radu Mărculescu, *Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică*

Jurnalul Annei Frank

Cornelia Pillat, *Ofrande. Memorii*

ISBN 978-973-50-3476-4

Foto copertă: © Cristi Brăcăcescu